

РОЗДІЛ І. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Марія Абисова

ДО ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЛІНГВО-КОМУНІКАТИВНИХ ПРАКТИКАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проблема самоідентифікації є однією із найбільш значущих та активно обговорюваних у сучасному суспільстві. Давньою традицією у суспільних науках при дослідженні соціальної ідентичності є звернення до мови, оскільки цей специфічно людський засіб спілкування нерозривно пов'язаний із функціонуванням, розвитком та збереженням людської спільноти. Завдання кожної спільноти полягає у мовній компліментарності, яка передбачає, що кожний із кодів та субкодів, що утворюють соціально-комунікативну систему, має свої функції, не перетинаючись із функціями інших кодів і субкодів. Тим самим, коди і субкоди функціонально доповнюють один одного, утворюючи систему, здатну обслуговувати всі комунікативні потреби цієї спільноти і всі сфери спілкування мовців, які належать до найрізноманітніших галузей суспільної діяльності.

Метою дослідження є аналіз впливу суспільних перетворень на когерентність і стійкість соціальної ідентичності у процесі функціонального вибору мови.

Основні **завдання**, які продиктовані обраною метою:

- проаналізувати мовну політику формування громадянської ідентичності;

- дослідити вплив лінгвокомунікативних практик національно-державного та наднаціонального рівнів на сутність, прояв та фактори формування громадянської ідентичності в умовах поліетнічного європейського соціокультурного середовища.

Методологія дослідження.

У ХХ столітті значний внесок у вивчення складних взаємин мови і культури внесли Ф. Боас, Е. Сепір, Е. Леннеберг, Н. Хомський, Дж. Лакофф. Багатомовність на індивідуальному і на суспільному рівнях було досліджено Л. Щербою, Ч. Фергюсоном, А. де Свааном, А. Бастардас-Боада, та ін. Становлення англійської

мови як засобу всесвітньої міжмовної комунікації досліджено в роботах Д. Кристала, Д. Греддола, Б. Зайдльхофера, Дж. Братт-Гріффлера і ін.

Великий внесок у розвиток поняття ідентичності внесли праці Е. Еріксона, який вперше ввів термін «криза ідентичності», С. Хантінгтона, який висунув концепцію «зіткнення цивілізацій», та З. Баумана з концепцією «текучої реальності».

У дослідженні були використані наступні методи:

- аналітичний, що дозволяє виявити особливості складної взаємодії мови та ідентичності;

- компаративний, необхідний для визначення специфіки використання мов як засобів міжмовної і міжкультурної комунікації у період євроінтеграції.

Базуючись на інтерпретації поняття «ідентичність» як результату усвідомленого ототожнення людини з тими чи іншими значущими для неї соціальними групами (спільнотами), інтеріоризації їх цінностей та норм, що виявляється у засвоєнні та виконанні певних соціальних ролей, до ідентифікаційних координат можуть бути включені, перш за все, ті різновиди соціальних спільнот, усвідомлення та відчуття приналежності до яких може або конкурувати, або гармонійно співіснувати: етнічна, національна та громадянська.

Уявлення про ідентичність складається під впливом об'єктивних умов життя, в тому числі мови. А також вноситься в індивідуальну та суспільну свідомість різними соціальними агентами. Для розширення та раціоналізації панування легітимної моделі соціальної ідентифікації правляча влада та інтелектуальна еліта проводять різну політику в сфері функціонального розвитку мови.

Мовна політика ділиться на:

- *централізовану*, що проводиться державою і визначає систему загальнообов'язкових заходів. На державному рівні мовна політика передбачає прийняття законів у сфері мовного функціонування і приєднання до міжнародних зобов'язань у цій області. Важливу роль на цьому рівні відіграють зусилля держави (у тому числі, матеріально-фінансового характеру), спрямовані на те, щоб змусити або переконати комунікантів прийняти нововведення, рекомендовані органами, які проводять мовну політику. При цьому

комуніканти можуть прийняти рекомендації повністю, частково або зовсім відкинути. Ступінь прийняття рекомендацій дозволяє оцінювати ефективність і перспективність мовної політики, її результатів, а також прогнозувати мовний розвиток в тій чи іншій державі, в тому чи іншому регіоні.

Модерна концепція «єдина держава – єдина нація – єдина мова» має сприяти усвідомленню громадянами країни спільності свого минулого та майбутнього, інтерналізації тих політичних та культурних цінностей, які мають бути ідентитетами національної приналежності й дозволять населенню країни сприймати себе як єдину соціальну спільноту. Цей класичний, апробований в історичній практиці багатьох сучасних націй сценарій неминуче передбачає використання державою політики етнокультурної та мовної гомогенізації різнорідного населення країни.

Мовна програма, що формулюється та реалізується більшістю національних рухів, з метою утворення культурно-політичної єдності та метаєтнополітичної спільнота включає, на думку М. Гроха, п'ять рівнів:

1. Прославлення та святкування мови у поєднанні з доказами її високих властивостей;

2. Планування та кодифікацію мови як частини культурної стандартизації;

3. Інтелектуалізацію національної мови за допомогою літературної творчості в дедалі більшій кількості жанрів – поезії, журналах, театральних п'єсах, розповідях, романах, науковій літературі;

4. Введення мови в школах (кодифікована національна мова може виконати свою суспільну місію, тільки якщо нею володіють всі члени створюваної нації);

5. Досягнення повного рівноправ'я мови (ця остання мета зазвичай досягається тільки разом із державністю) [Грох, 2011, с. 27-38].

Звідси, громадянська ідентичність постає результатом ідентифікаційних практик, який пов'язує індивіда зі своєю державою не тільки фактом належності до громадян даної держави, але й відчуттям приналежності до єдиної соціальної спільноти на мовно-культурних підставах.

- *Нецентралізовану*, проведеною недержавними особами, що має рекомендаційний характер. На неурядовому рівні мовна політика відповідає за прийняття звернень і рекомендацій до уряду, проведення власних науково-дослідних й культурно-освітніх заходів.

В умовах соціальних змін, однак, питання вибору однієї мови-макропосередника, яка слугувала би засобом спілкування всіх націй, що населяють країну, і, можливо, мала би статус державної може стояти дуже гостро. У деяких випадках визнання мови національної меншини, що проживає на території національної держави, і передача їй, нехай навіть в дуже обмеженій мірі, адміністративних функцій є загостренням конфліктної ситуації між національною більшістю і національною меншиною. Тому в транзитивному суспільстві мовна політика як невід'ємна частина загальнополітичної лінії правлячих класів вимагає врахування співвідношення мов за їх комунікативними функціями, за використанням в різних сферах соціального життя з механізмами політичного управління, національної злагоди та соціальної стабільності. В цілому, політика держави по відношенню до мовної неоднорідності населення може здійснюватися кількома способами. Типологія запозичена з [Rex, 1996].

Держава може підтримувати:

- мовну одноманітність у публічній і приватній сферах;
- мовну одноманітність у публічній сфері і мовне розмаїття у приватній сфері;
- мовне розмаїття в обох сферах;
- мовне розмаїття у публічній сфері та мовну одноманітність у приватній.

При збереженні *мовної одноманітності у публічній сфері* соціальні агенти можуть впливати не тільки на те, скільки і які мови будуть займати домінуючі позиції у житті суспільства, а й на різні процеси, що відбуваються у мові (запозичення, інтенсивність виникнення нових лексико-семантичних одиниць, зміни частоти вживання слів, їх лексичної сполучуваності тощо). Мова тут, перш за все, йде про задоволення ідеологічної потреби із контролю та обслуговування «цензурованої» комунікативної сфери, що включає *різні інституціональні дискурси*. Інституційний дискурс є статусно-орієнтованою формою спілкування: комуніканти постають не

стільки як особистості, індивіди, скільки як носії певного соціального статусу. Під час інституційного дискурсу мовець виступає як представник певного соціального інституту в рамках встановлених статусно-рольових і ситуаційно-комунікативних норм. Як зазначає В. Карасик, «ознаки інституціональності фіксують рольові характеристики агентів і клієнтів інститутів, типові хронотопи, символічні дії, трафаретні жанри і мовні кліше [Карасик, 2004, с. 122].

Розрізняють гомогенні системи, що складаються із різновидів однієї й тієї ж мови (літературної мови, койне, діалектів), і гетерогенні системи, що включають різні мови, які взаємодіють одна з одною у багатомовному колективі. Якщо у першому випадку політика мовної одноманітності не наражається на серйозні труднощі, то в іншому хотілося б звернути увагу на «суперечливість» етнічних процесів. Ця суперечливість характеризується тим, що переважна в етнічному розвитку центротяжна тенденція іноді переривається через відродження або посилення відцентрової тенденції. Тоді єдність, що складається, підривається, і етнічні спільноти, що цілеспрямовано або стихійно втягуються до складу більшої етнічної одиниці, прагнуть до відокремлення, висуваючи вимоги офіційного визнання їх мови, створення для них особливої територіально-адміністративної одиниці. У цьому процесі проявляється роз'єднальна функція мови. Безсумнівно, що висування вимог визнати і розвивати мову подібних спільнот, - явна ознака усвідомлення ними своєї етнічної специфіки. Часто висування автохтонної мови на роль офіційної мови, мови шкільного навчання, мови науки і техніки буває скрутною в зв'язку з її «непідготовленістю», що вимагає прийняття лінгвістичних заходів для її прискореного розвитку і збагачення. Така лінгвістична непідготовленість мов, стає причиною низведення автохтонних мов на побутово-розмовні ролі. Водночас мовою офіційного спілкування можуть обиратися мови колишніх метрополій, оскільки вони є ідеальним засобом спілкування як всередині однієї країни, так і в спілкуванні зі світом.

Не менш значущим є питання про інструменти та канали мовної політики: законодавство, система освіти, політичні рухи та неурядові організації, література і мистецтво, свята і комемораційні заходи, засоби масової комунікації тощо. Прикладом проведення

ефективної лінгвокультурної політики може стати Франція. У Франції живуть вихідці більш ніж з 127 держав світу, але домінують за чисельністю мігранти з країн Магрибу (Марокко, Алжир, Туніс), «Чорної» Африки, Туреччини, Близького Сходу та інших країн. Однак уже понад два століття ідея французької нації будується на тому, що у Франції є тільки французи, які говорять виключно французькою мовою. Законодавство Франції у галузі мовної політики є одним із найбільш розвинених в Європі. У 1975 р. президентом країни був підписаний закон про захист французької мови від вторгнення англійської та інших мов. А в законі Тубона, прийнятому в 1994 р, йдеться, що «французька мова є основним елементом культури і спадщини Франції» і обов'язковим до користування у таких областях, як торгівля, політика, освіта [Chovansova, 2008].

У 1989 р. французький уряд створив Головне управління французької мови, основним завданням якого став «розвиток і здійснення координації діяльності органів державного управління та приватних організацій, які беруть участь у поширенні і пропаганді правильного використання французької мови» [Chovansova, 2008]. З 1993 р. управління підвітне у своїх діях міністру культури і франкофонії. Після того як Франція підписала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, уряд прийняв рішення про трансформацію управління в Головне управління з французької мови і мов Франції, новим завданням якого став розвиток багатомовності та надання більшого значення регіональним мовам Франції в рамках мовної політики. Звідси, даний орган несе відповідальність за реалізацію мовної політики Франції, яка заснована на трьох основних принципах: поширення французької мови; збереження ролі французької мови як мови міжнародного спілкування; поваги мовного і культурного різноманіття. Очевидно, що на сьогоднішній день основними довгостроковими цілями мовної політики Франції є регулювання взаємовідносин між офіційною мовою і мовами меншин, а також поширення впливу французької мови в рамках інститутів ЄС.

Особливу увагу уряд Франції приділяє ролі французької мови у світі. З 1999 р. діє Генеральна дирекція міжнародного співробітництва та розвитку, яка пропагує поширення французької мови. У 1990 р. також було створено Агентство з французької освіти

за кордоном, яке сприяє поширенню французької мови та культури за кордоном і посилює співпрацю між французькою освітньою системою та освітніми системами інших країн. На міжнародній арені головну роль у поширенні французької мови відіграє Міжнародна організація франкофонії, яка налічує на сьогоднішній день 56 держав-членів і 19 спостерігачів.

Крім урядових органів і міжнародних організацій, особливе місце в реалізації мовної політики Франції займають ЗМІ, наприклад франкофонний телевізійний канал TV5, а також безліч газет і журналів, що виходять французькою по всьому світу. Звідси, можна зробити висновок, що у Франції лінгвістичний націоналізм проявляється переважно у формі лінгвістичного протекціонізму, спрямованого на захист французької мови від впливу регіональних та іноземних мов, насамперед англійської. Французи трипотливо ставляться до чистоти своєї мови і вважають її збереження і поширення необхідною умовою існування французької нації.

Приватна (повсякденного спілкування) сфера відрізняється від сфери публічної, тим, що включає персональний, або особистісно-орієнтований, дискурс, який має на увазі, що мовець виступає як особистість, з усіма властивими їй особистісними характеристиками. Так, одним з основних питань є існування різних моделей ідентичності, частина з яких базується на громадянських, інша – на етнічних засадах. У першому випадку йдеться про трактування ідентичності як результату ідентифікаційних практик, який пов'язує індивіда зі своєю державою фактом приналежності до громадян даної держави, в іншому – з етнічною спільнотою. Звідси, офіційні варіанти мов національної та громадянської ідентичності, що пропонуються різними політичними суб'єктами, можуть сприймались індивідом по-різному – від цілковитої підтримки до відкритого неприйняття.

За підтримки мовного різноманіття у публічній сфері соціальні агенти поряд з відносинами функціональної додатковості між вхідними в соціально-комунікативну систему мовними утвореннями існують й ієрархічні зв'язки. Домінування певної мови ніколи не встановлюється саме з себе, скажімо, через її особливі переваги, а є результатом політичної волі на різних рівнях: глобальному (світовому), регіональному та національно-державному.

Нинішнє становище мов у світовій системі так само визначається відносинами сили. Нерівноправність мов у багатомовному суспільстві знаходить відбиваються у домінуючому положенні і, відповідно, у високому престижному ранзі мови, яка панує у даному суспільстві етносу. Існує певна залежність між соціальною ієрархією компонентів соціально-комунікативних систем та діапазоном їх функціонального використання (зазвичай, щовище статус компонента, то ширше сфера його застосування). Наприклад, мови імігрантських меншин займають підлегле, маргінальне становище.

Культурна політика деяких європейських держав, передбачає допомогу у вивченні державної мови для мігрантів, на місцях створюються курси з вивчення мови (найчастіше безкоштовні), вважаючи, що саме така послідовність, мова → культура → соціальний добробут, запорука успішної інтеграції мігранта. Однак, наявність відносно великих груп меншин, насправді, зменшують стимули членів даних груп приймати культуру більшості, вивчати мову і традиції, тобто інтегруватися. Відповідно, чим більше етнічна група меншин, тим менше бажання інтегруватися вона виявляє. У разі ж якщо групи етнічних меншин нечисленні, в довгостроковій перспективі можна очікувати їх повну асиміляцію. Кожний мігрант має право вибору на формування культурної ідентичності, і стоїть перед вибором: прийняти і ідентифікувати себе в рамках домінуючої культурної групи або, зберігати свою етнічну культуру меншини, і протиставляти себе культурі більшості.

Мовна політика Європи відбувається на наступних інституційних рівнях [Burke, 1998].

Перший – публічний інституційний рівень, який включає пленарні сесії Європарламенту, а також роботу різних комісій з громадянами ЄС. Існує цілий ряд міжнародних документів, що захищають мовне і культурне різноманіття на цьому рівні: Всесвітня декларація лінгвістичних прав, Загальна декларація про культурне різноманіття, Європейська хартія регіональних мов і мов меншин. Такий підхід до організації мовного життя спільноти базується на ідеологічних постулатах і міркуваннях практичного характеру. По-перше, всі офіційні мови ЄС, які використовуються на різних церемоніальних заходах (відкритих сесіях Європарламенту, фестивалях, святкуванні пам'ятних дат і т.п.), виконують символічну

функцію так само, як державні прапори, будучи конститутивною ознакою національної ідентичності та символом самостійності. Офіційні мови звучать на пленарних сесіях Європейського парламенту та ЄС в тих випадках, коли приймаються рішення, які безпосередньо зачіпають інтереси всіх громадян ЄС. Цими мовами публікуються всі рішення ЄС, які безпосередньо стосуються громадян цього утворення. По-друге, всі громадяни ЄС мають право звертатися до інстанцій Євросоюзу і на них же отримувати відповіді на свої запити титульними мовами своїх країн. По-третє, під час виборів до європейських структур політики зазвичай апелюють до електорату мовами своїх країн [Burke, 1998].

Другий – закритий інституційний рівень, до якого відносяться різноманітні зустрічі парламентських комісій, чиновників високого рангу і т.п. Формально всі офіційні мови ЄС є і робочими мовами, оскільки «багатомовна, полікультурна і багатонаціональна сутність спільноти» не може бути проігнорована [Burke, 1998]. Однак в реальності як такі використовуються виключно англійська, французька та німецька мови, які ранжують за інтенсивністю їх застосування. Англійською, французькою та німецькою мовами ведеться велика частина документації, кореспонденції, електронний обмін інформацією і т.п. Всі інші мови, які дослідники називають *relay* или *pivot languages*, задіяні тільки коли комунікація здійснюється між носіями менш використовуваних мов. Рівноправне функціонування всіх офіційних мов неможливо, перш за все, через організаційні та фінансові труднощі.

Третій – рівень місцевого громадянського суспільства, де спілкування визначається традиціями і законодавством кожної з країн, що входять в ЄС. Незважаючи на створення сприятливого правового поля, пов'язаного з існуванням національних меншин (Рамкова конвенція про захист прав меншин і Європейська хартія регіональних і міноритарних мов Ради Європи підписані і ратифіковані більшістю державами-членами ЄС), ЄС передає питання, пов'язані з меншинами в основному на національний рівень.

За підтримки *мовного різноманіття у приватній сфері* «рідна» і державна мови часто не збігаються. Наприклад, двомовні діти іммігрантів мономовні рідною мовою у дитинстві, у школі проходять більш-менш тривалий період двомовності і мономовні

мовою нової батьківщини після завершення освіти. Навіть коли велика частина групи вже не володіє рідною мовою у її членів зберігається уявлення про свою рідну мову (окремі слова, вирази, формули фатичної комунікації (вітання тощо) та інші релікти), як про символ групової приналежності.

Двомовними, як правило, стають представники тих мовних груп, чії мови виконують меншу кількість суспільних функцій у даних конкретних умовах. Якщо суспільні функції, що виконуються двома мовами однакові, то сили, які спонукають їх носіїв до зміни мови, будуть мінімальні і, як правило, рівноцінні. Існують суспільства, в яких є соціально обґрунтована і культурно значуща функціональна диференціація використовуваних в цьому суспільстві кодів, тобто згода з приводу того, що один різновид має «високий» статус, а інший – «низький». Наприклад, мова, що сформувалася в умовах багатих наукових традицій і, відповідно, володіє розвинутою термінологією, має певні переваги у вираженні спеціальних знань в порівнянні з мовою, яка таких традицій не має. Членам інших мовних груп доводиться або перекладати, дублювати всю цю інформацію, запозичувати, калькувати термінологію (або створювати оригінальну, що згодом може ускладнити комунікацію), або засвоїти чужу мову.

Для будь-якого білінгва або двомовної групи можна скласти перелік сфер і типових для них кодових виборів: сім'я, коло друзів, релігія, магазини, робота та ін. Ставлення індивідів до вибору мови обумовлено перевагами, які дає володіння цією мовою. Наприклад, в економічному аспекті, підвищує шанси знайти найбільш оптимальну роботу, скорочує витрати, необхідні для ведення міжнародного бізнесу і, тим самим, справляє позитивний вплив на ринок праці, сприяє економічному зростанню та географічній мобільності бізнесу; в соціально-політичному аспекті, розширює коло ділових зв'язків і відкриває нові можливості участі в політичному житті і суспільно-політичного впливу.

І, нарешті, четвертий – рівень європейського громадянського суспільства який передбачає спілкування між громадянами ЄС, які проживають в різних країнах [Крючкова, 2010, с. 35-37; De Swaan, p. 11, 12]. Яку мову використовувати на четвертому рівні спілкування щодня самостійно вирішують мільйони європейців і, в першу чергу, молодь. З цього приводу А. де Сваан зауважує, що

молодь не настільки наївна, щоб вивчати мову для підтримки мовного різноманіття або збереження національної ідентичності. Мова вивчається для того, щоб забезпечити просування соціальними сходами, при цьому вибирається та мова, яку, як очікується, будуть вчити все і яка буде поширена повсюдно [De Swaan, p. 17].

Так само, як в Індії, Сінгапурі та Нігерії, де англійська мова слугує контактною мовою міжетнічної комунікації, Євросоюз є політичним утворенням, в якому «євроанглійська мова» функціонує як лінгва франка серед людей, що володіють різними національними мовами. Дискурс «євроанглійською мовою» включає інституційні та неінституційні форми спілкування.

«Євроанглійська мова» інституціонального типу – контактна мова, яка використовується в регулярних контекстах інституційної, статусно-рольової міжнародної комунікації, що вимагає необхідного і достатнього взаєморозуміння і мовної варіативності, в широкому міжнаціональному і міжкультурному діапазоні взаємодії дискурсивних спільнот. Інституційна комунікація має регулюватися спеціалізованими, ідеологічно політкоректними правилами соціалізації, прийнятими у конкретному співтоваристві; вона вимагає політкоректної нейтралізації словника, обмежує варіативність клішованими мовними формами і передбачуванним вибором комунікативних стратегій.

У 2001 р шведський лінгвіст М. Модіано писав, що якби Євросоюз своїм указом вирішив затвердити європейський варіант англійської мови офіційною мовою (поряд з одним або двома іншими найбільш значними європейськими мовами) і стандартом в системі освіти, то англійська мова негайно отримала би статус обов'язкової другої мови на території всіх країн – членів Співтовариства [Modiano, 2011, p. 13]. Будучи регіональним варіантом глобальної англійської мови європейська англійська лінгва франка слугує контактним інструментом міжнаціональної комунікації, оскільки вона оптимально відповідає потребам всієї європейської спільноти.

«Євроанглійська мова» неінституційного типу – контактна мова, яка використовується у нерегулярних контекстах міжнародної комунікації, яка потребує високого рівня взаєморозуміння та володіння мовою у побуті, туризмі або будь-якій іншій неспеціалізованій області. Неінституційна комунікація не має

керуватися загальноприйнятими політкоректними нормами соціалізації, необхідними для успішного інтерактивної взаємодії учасників. Мовна структура «євроанглійської мови» неінституційного типу відрізняється відсутністю жорстких заборон на вживання певних мовних форм, допускає максимальну варіативність й вільний вибір тієї чи іншої стратегії у межах політкоректно-обмеженої функціональної спрямованості. Дискурсивне співтовариство людей, що використовують цей тип, відрізняється нестабільністю складу комунікантів, які мають різні рівні мовної компетенції, різну національно-культурну основу і мають пристосовуватися до постійно мінливих партнерів комунікації. Кількість мов тільки підсилює гегемонію англійською мови у реальній комунікації. Чим більше фрагментований лінгвістичний ландшафт Європи, тим більша потреба у загальній мові, що виконує об'єднуючу функцію в багатомовній Європі.

Висновки.

Ідентифікаційні залежать процеси від багатьох факторів, які актуалізуються різними соціальними агентами на загальнонаціональному, інституційному, інтерперсональному та індивідуальному рівнях. У практичній площині найбільш впливовою є роль владних структур держави, оскільки вони мають інституціоналізовані мовні засоби та канали імплементації громадянської ідентичності, формування якої є необхідною умовою інтеграції суспільства. Мовнолінгвістичний плюралізм, етнокультурне розмаїття, множинність агентів, стратегій і залучених ресурсів європейського суспільства створюють підставу інваріантності, множинності проектів ідентичностей. Привертає увагу конкуренція громадянської ідентичності із регіональною, яка знаходить підтвердження у відповідних лінгвокомунікативних поведінкових установках, зокрема у наданні переваги контактній євроанглійській мові над рідною та/або державною для вирішення функціональних завдань.

МІСЯЦЬ ЖІНОЧОЇ ІСТОРІЇ 2018 РОКУ: МИСТЕЦТВО ТА ПОЛІТИКА

8 березня - Міжнародний жіночий день у всьому світі. У деяких країнах його згадують, навіть святкують, але воно не є громадянським святом у Сполучених Штатах, Сполученому Королівстві та Австралії, на відміну від пострадянських країн Євразії, де є святом національним. У Канаді воно відповідає святкуванню Дня Людей 18 жовтня, починаючи з 1929 року. Місяць березень, «оголошений щорічним» Місяцем жіночої історії у Сполучених Штатах, йде після лютого, який є Місяцем афро-американської історії. Спочатку протягом десяти років були Тижні жіночої історії, з 1988 святкування Жінок в історії в Америці супроводжується виступом Президента, існує веб-сайт, присвячений названим датам. Стаття у «Вікіпедії», яка востаннє оновлена 30 березня 2018 р., наголошує, що «Комісія з прогресу жінок» скоро проведе слухання з метою стимулювання інтересу до тих сфер, які знаходяться під захистом та є важливими в американській жіночій історії. Поки у 2018 році відзначається 40-річний рубіж такого визнання вкладу жінок в історію сучасного суспільства, минуло 55 років з тих пір, як 1963 року Комісією зі статусу жінок був утворений Федеральний звіт - перший комплексний звіт з питань жінок в Америці. Через деякий час, у березні 2011 року, з'явився інший, коли адміністрація Обама видала звіт *«Показники соціального та економічного добробуту»*.

Університети використовують календар додаткової навчальної діяльності в березні для того, щоб просувати програми з навчання жінок, відсвяткувати професійні досягнення жінок факультету та вшанувати громадських лідерів, які є жінками і поборниками прав жінок та їх прогресу. Та жінки не тільки святкують історію - вони роблять історію. Вони створюють її усілякими різноманітними, іноді непередбачуваними та навіть неоднозначними, способами. Зараз, коли я пишу це в березні 2018 та коли мій університет готується святкувати Тиждень жінок у сфері науки, технології, інженерії та математики, програми новин

невпинно перефразовують останнє розкриття обставин, які стосуються таємних виплат Президента Трампа, щоб зупинити розповсюдження інформації серед громадськості про його стосунки з порнозіркою, відомою як «Стормі Деніелс» та деякими іншими жінками. Дійсно шалений спосіб згадати Місяць історії жінок.

Березневі іди?

Дональд Трамп наполегливо заперечував сексуальні або романтичні стосунки з міс Деніелс, чиє справжнє ім'я Стефані Кліфорд, зокрема зв'язок 2006 та окремі випадки у січні та лютому 2018, хоча протягом декількох років до президентської кампанії Трампа вона вільно говорила про це в інтерв'ю та розповідала друзям та знайомим. Потім 13 лютого особистий юрист містера Трампа Дін Коен повідомив про виплату Деніелс 130 000 доларів лише за декілька днів до виборів 2016 року. Вона погодилась прийняти гроші в обмін на договір про нерозголошення, який забороняє обговорення її зв'язку з Трампом. Зі свого боку, Коен заперечив політично чутливу причетність транзакції до організації Трампа або рахунку виборчої кампанії Трампа, тому що американський закон забороняє певні типи грошових надходжень або надходжень в натуральному вигляді до кандидатів, які балотуються на політичну посаду. 6 березня 2018 Деніелс подала позов до суду проти Трампа, щоб скасувати договір про нерозголошення. Натомість 16 березня 2018 містер Трамп та його особистий юрист Майкл Коен подали позов проти міс Деніелс за порушення договору. Чи буде спростований у середині березня 2018 року довготривалий зв'язок Трампа зі Стормі Деніелс або ж підтвердиться недобре передчуття щодо інших впливових осіб у Білому Домі, Вашингтон (округ Колумбія) та ще де-небудь у Сполучених Штатах?

У 44 році до нашої ери сталось вбивство Юлія Цезаря, яке визначило 15 березня того року як переломну подію в історії республіканської демократії і римської історії в цілому. Римські іди були місячними, середина місяця асоціювалась з повним місяцем. Прикмета про невдачу припадає на 13-ий день у більшості місяців, але повний місяць буває і 15-го березня (те саме стосується травня, липня та жовтня). Цього року було два дні з повним місяцем у березні, а новий місяць з'явився 17 березня. Нічого подібного до римської трагедії не трапилось у березні у Вашингтоні (округ

Колумбія), але відзначалося збільшення плинності кадрів Білого дому, прибічників та юристів містера Трампа та навіть членів Кабінету міністрів. Був цілий шквал судових справ. І російські вибори.

Приголомшені різким звільненням (про яке сповістив Трамп у твітті 13 березня) Держсекретаря Рекса Тіллерсона (офіційно на посаді до 31 березня 2018), коментатори новин активно підраховували кількість кадрів Білого дому та посадовців Кабінету міністрів Трампа, яких було звільнено з посад (загалом більше 50 до кінця березня 2018), міркуючи, хто буде наступним. Наступним був Радник з питань національної безпеки Генерал Г.Р. МакМастер, чия відставка була оголошена 22 березня та мала вступити в силу 9 квітня 2018. Нарешті 29 березня в іншому твітті було повідомлено про звільнення Міністра зі справ ветеранів док. Девіда Шулкина, якого мав замінити терапевт Білого дому Контр-адмірал док. Ронні Л. Джонсон. Тому ніяких «березневих ід» і ніякої «різанини в суботню ніч» з посиланням на звільнення декількох осіб в епоху Ніксона протягом Вотергейтського скандалу наразі не згадують у зв'язку з розслідуванням Спеціальної розвідувальної ради Мюллера. Дехто пішов, але Президент досі на посаді та вже запустив підготовку своєї кампанії перевиборів. Спекуляція щодо подальших потенційних звільнень виявила ще декілька імен в Адміністрації, але жодних жінок на високих посадах не було звільнено протягом Місяця історії жінок, хоча Директор Білого дому з комунікацій Фейт Хікс, яка пішла у відставку 28 лютого, звільнилася 28 березня. Серед декількох юристів, котрі пішли із Білого дому або команди Трампа, ім'я його особистого юриста Майкла Коена було найвідомішим. Як вказано вище, саме містер Коен був тим, хто вплинув на виплату «таємних грошей» міс Деніелс (Кліффорд) та категорично заперечував, що оплата мала будь-яку причетність до містера Трампа (який фігурував у договорі, підписаному міс Деніелс під псевдонімом).

Жінки та чоловіки в мистецтві та політиці

Згадайте, що міс Деніелс актриса. 12 січня 2018 року газета «Уолл-стріт Джорнал» викрила історію про «сплату за мовчання зірки з фільмів для дорослих.» Після того, як Білий дім та міс Деніелс спочатку заперечували зв'язок, в її позові проти Трампа від 6 березня вона заявила, що Договір про нерозголошення недійсний,

тому має за мету розірвати його, незважаючи на отримані гроші, які вона наразі готова повернути. У телевізійному інтерв'ю 16 березня адвокат Деніелс Майкл Авенатті заявив, що до нього звертались шість інших жінок, дві з яких очевидно мали договори про нерозголошення. 20 березня колишня модель «Плейбою» Карен МакДугал подала позов проти містера Трампа, щоб розірвати договір 2016 року про нерозголошення зв'язку з Трампом, за що їй було сплачено \$150 000. В обох випадках заявлені зв'язки почались 2006 року, невдовзі після того, як Меланія Трамп народила наймолодшого сина Беррона. В обох жінок взяли інтерв'ю роки тому, вони очікували, що стануть відомими і просуватимуться вгору у сфері розваг для дорослих. Стормі Деніелс навіть пройшла тест на детекторі брехні у 2011 році, та було визнано, що вона казала правду, хоча звіти детектора брехні заборонені в суді. Історія Карен МакДугал, як стверджує «Нешенел Інквайрер», не була опублікована, згідно з методом «спіймай та вбий», як тільки Трамп став кандидатом у Президенти від республіканців. Вона наразі подає позов проти власника «NE American Media, Inc.» («АМІ»), щоб розірвати договір, який забороняє їй розповідати про будь-які зв'язки, які вона, можливо, мала з одруженими чоловіками. Карен наголошує, що «АМІ» таємно мала справу з Майклом Коеном.

Ці дві жінки були добровільними учасницями зустрічей із Дональдом Трампом. Вони не беруть участі у русі «Я теж», який з'явився восени 2017 року. Вони не були серед тих, хто звинуватив Трампа в неповазі до жінок після ганебного відеозапису «*Access Hollywood*», що, однак, був опублікований багато разів, повністю засуджений у 2016 і який не зміг зруйнувати балотування у Президенти. Звіти про сексуальні пригоди містера Трампа були відхилені його дружиною, названі нею брехнею та хизуванням «*Access Hollywood*», «розмовою хлопців». Інші прибічники також відхилили ці звіти, назвавши їх «розмовою за запертими дверима», виправдовуючи тим, що в одружених таке трапляється, або ж цілком заперечили. Сам Трамп заперечив зв'язки, тому так само вчинила і секретар Білого дому Сара Хакабі Сандерс. Дивлячись на те, як міс Сандерс по телебеченню презентує свою залізну логіку заперечення від імені свого боса, дозволяє зрозуміти, чому її було обрано в липні 2017 року на зміну її попередниці Шон Спайсер (яка протрималась на посаді тільки шість місяців). Саме під час, здавалось би,

успішного початку руху «Я теж». Нагадування: рух «Я теж» не був викликаний скаргами жінок на неприйнятну поведінку містера Трампа. Спочатку він розпочався через звинувачення в сексуальних домаганнях проти кінопродюсера Гарві Уайнштайна. У жовтні 2017 року рух став «вірусним», у вигляді хештега в соцмережі, щоб показати широку розповсюдженість сексуальних домагань, особливо в мистецтві, та потім, у більшості випадків, на робочому місці.

Як Деніелс, так і МакДугал є частиною індустрії візуального виступу: порнозірка та модель «Плейбою». Після звільнення містера Уайнштайна з його власної компанії стало відомо, що про його поведінку не тільки ходили плітки, але дійшло й до деяких судових позовів, де за скарги було виплачено значну суму, щоб купити мовчання. Ця тема знову стала такою «гарячою», що запит у пошуковій системі видає близько 3 930 000 результатів за 0,68 секунд (на 20 березня). Багато де повідомлялось, що містер Трамп бажає, очікує та іноді вимагає відданості від своїх працівників. Наразі стало відомим, що він запровадив практику Договорів про нерозголошення, розповсюджених у приватному секторі Білого дому навіть до інаугурації. Договори діють незалежно від відпрацьованого періоду та потребують компенсації за будь-яке порушення. Хоча, згідно з законом, вони не можуть бути примусовими для громадських працівників.

Чи змінились ті часи? Хоча тип поведінки Дональда Трампа можна описати після почутого (безсумнівно, хизування) на записі «*Access Hollywood*», це не зруйнувало його вибори та в подальшому про цей запис не замовчували. В жовтні 2016, лише за декілька тижнів до виборів, Саммер Зервос, колишня конкурсантка на телевізійному шоу Трампа “Новачок”, звинуватила його в небажаних сексуальних заграваннях у 2007. Використовуючи типову для його стратегії тактику відволікти увагу та очорнити обвинувача, містер Трамп, як повідомляє «Уолл-стріт Джорнал», «натякав в твітері, на з'їздах кампанії та протягом президентських дебатів, що її історія була «трюком» та «шахрайством» та створена для того, щоб привернути увагу». Законодавчий акт про обмеження щодо сексуальних домагань закінчив свою дію, але у відповідь Трампу, який псує її репутацію (він повністю відхилив всі звинувачення жінок, назвавши їх брехливими), в січні 2017 Зервос подала позов

проти нього за наклеп. 20 березня 2018, нью-йоркський суддя постановив, що проти Трампа може бути порушено справу.

Також 20 березня Дональд Трамп оголосив на телебаченні, що він телефонував Володимирі Путіну та привітав його з перемогою на російських президентських виборах, проведених 18 березня. 21 березня новинні сервіси активно повідомляли про звіт (він був опублікований у «Вашінгтон Пост») щодо інформаційних матеріалів Президента, де було особливо рекомендовано НЕ вітати містера Путіна (великими літерами, так, як Президент пише свої твіти). Головний вашінгтонський кореспондент Джей Теппер сказав на своєму шоу «The Lead» таке: «Президент Трамп до цього дня сказав публічно гірші речі про мене, Дона Лемона, Чака Тодда, Меріл Стріп та колектив «Гамільтона», ніж він сказав про колишнього агента КДБ та нинішнього порушника прав людини Володимира Путіна.»

Я чула коротшу версію цього коментаря 14 березня, коли ще проходили вибори та містер Теппер скоротив порівняння до «гірші речі про Меріл Стріп ніж про Путіна». Це надзвичайно розповсюджено у світі мистецтва та є ознакою упереджених стосунків між містером Трампом, СМІ та спілкою мистецтв.

У січні 2017, після того, як він виграв вибори, але до інаугурації, Дональд Трамп назвав Меріл Стріп «дуже переоціненою» актрисою після того, як вона розкритикувала його риторику під час кампанії у своїй промові подяки на Церемонії вручення нагород премії «Золотий глобус» 8 січня 2017.

Однак найномінованіша серед нинішніх актрис жодного разу не назвала його ім'я, поки отримувала премію «Золотий глобус за життєві досягнення», Трамп до світанку випустив довгу серію ворожих твітів. Відповідний настрій Спілки мистецтв скоро відобразився у промові ведучого Джиммі Кіммела на Церемонії нагородження премією «Оскар» 26 лютого 2017 року:

«Ми зібралися тут цього вечора для того, щоб вшанувати великих акторів, але ми тут також і для того, щоб вшанувати акторів, які здаються великими, та насправді ними не є. І серед усіх «великих» акторів тут, у Голівуді, одна акторка пройшла випробування часом за велику кількість своїх нецікавих та переоцінених ролей [оплески, Меріл Стріп показують на камеру]. Дивіться, це те, що він дійсно має на увазі [«він» тут стосується

Трампа – М.Т.]. І з вашого дозволу скажу, що, починаючи з її посередньої ранньої роботи в «Мисливцях на оленів» та «Із Африки» до її не приголомшливих ролей у «Краммер проти Крамера» та «Вибір Софі», Меріл Стріп відпрацювала без будь-яких зайвих зусиль більше ніж у 50 фільмах протягом своєї тьмяної кар'єри. Це 20-та номінація Меріл на «Оскар». Це є ще дивнішим, якщо врахувати той факт, що її навіть не було в будь-якому фільмі цього року, ми просто написали її ім'я за звичкою.

Меріл, вставайте, якщо бажаєте. Давайте ,будь ласка, всі разом зі мною абсолютно незаслужовано заплодуємо Меріл Стріп, добре? «Дуже переоціненій» Меріл Стріп, усі».

Містер Кімел є ведучим нічного телевізійного ток-шоу «Джиммі Кімел у прямому ефірі» на каналі «АВС». Подібним імпровізованим «компліментом» він закінчив свій діалог із Меріл Стріп, уїдлигим жартом натякаючи на корупційний непотизм у цьому Білому домі: «Гарна сукня, до речі. Це «Іванка»? (посилаючись на активні інтереси бізнесу доньки Президента).

На знак протесту проти сексуальних домагань, багато знаменитих жінок вдягли чорні сукні на Церемонію вручення «Оскара». Донині Академія номінувала та нагородила щонайменше двох чоловіків, звинувачених у скривдженні жінок. Мел Гібсон, який був «у тіні», назбирав номінацій для себе як режисер фільму «З міркувань совісті». Кейсі Аффлек переміг у номінації «Найкращий актор» за «Манчестер біля моря». Обидва були відсутні на Церемонії нагородження «Оскар» 2018 року. Минулого року багатьом чоловікам – важливим, впливовим, навіть знаменитим чоловікам, особливо в мистецтві та ЗМІ – довелося мати справу зі звинуваченнями в сексуальному домаганні. Насправді настільки багатьом, що на 75-ій Церемонії вручення нагород премії «Золотий глобус» (проведеної 7 січня 2018) письменник-комік Сет Мейерс привітав публіку таким чином:

«Доброго вечора, леді та джентльмени, які залишилися». Мейерс, відомий завдяки шоу «Суботнього вечора у прямому ефірі» та на даний час ведучий шоу «Пізно ввечері» на «NBC», сфокусував свої висловлювання на Голівуді, Каліфорнії та безпідставному нервуванні чоловічої частини аудиторії:

«Це 2018, марихуана врешті-решт дозволяється, та сексуальне домагання врешті-решт ні» [сміх, оплески]. Гарний буде рік!

Починається нова ера, мені це зрозуміло, тому що минули роки з тих пір, як білий чоловік був такий знервований у Голівуді. До речі, особливий привіт ведучим інших майбутніх шоу із врученням нагород, які дивляться на мене, як на першу собаку, яку вони запустили в космос.

Адже чоловікам-номінантам у цій залі сьогодні ввечері перший раз за три місяці не буде страшно почути своє ім'я, зачитане вголос».

Публіка засміялась, але здавалося, що не тільки дехто з присутніх скорчився,- ведучому також було не цілком комфортно. Мейерс додав у свій початковий монолог деякою мірою професійне вибачення:

«Беручи до уваги все те, що відбувається цього року із впливовими чоловіками та їх жахливою поведінкою в Голівуді, багато людей подумали про те, що буде доречніше для жінки володіти такими нагородами, і, можливо, вони мають рацію. Але якщо це є якоюсь розрадою, я чоловік, який взагалі немає ніякої влади в Голівуді. Я навіть не найвпливовіший Сет у цій залі цього вечора [камера спрямована на Сета Роджена]. Ну що ж, пам'ятаєте, як він був тим хлопцем, котрий має проблеми з Північною Кореєю? (посилання на фільм 2014 року «Інтерв'ю» – М.Т.) [сміх, схвальні відгуки, оплески]. Простіші часи!»

Так співпало, що Сет Роджен наразі розповів Елен ДеГенерес, ведучій організованого із декількох учасників телевізійного шоу «Елен», що він знав про стосунки Стормі Деніелс із Трампом роки тому: вона була в акторському складі романтичної комедії «Трошки вагітна» з Родженом та Кетерін Хейгл у головних ролях.

<http://triblive.com/politics/politicalheadlines/13444551-74/judge-rules-defamation-case-against-trump-may-proceed> вівторок, 20 березня

Чорне плаття на вечірці після «Оскара» 2018 ...

www.popsugar.com > Fashion > Oscars

Пропустивши покази на Тижні Моді, Кендалл Дженнер неочікувано з'явилася на вечірці Веніті Феєр після Церемонії нагородження «Оскара».

Цього року Джиммі Кіммела знову запросили на церемонію нагородження «Оскар», а саме провести 90-ту річницю шоу 4 березня 2018. Тут його стисла доповідь щодо змін у Голівуді за минулий рік:

«Академія, як ви без жодного сумніву розумієте, торік вжила заходів задля того, щоб виключити Харві Вейнштейна зі своїх рядів. Було багато номінантів, але Харві заслуговував на це найбільше. [рідкі оплески: «О, це приємно, я впевнений: він оцінить ці оплески, без сумніву». Академія його витурила ...»

Що стоїть за цією доповіддю? Брати Вейнштейн, Боб та Харві,- співзасновники надзвичайно успішної компанії «Miramax Films»,- створили свою нинішню компанію «TWC» (для компанії «The Weinstein Company») у 2005 році після звільнення з «Miramax». Компанія, віднесена до категорії «міні-кіностудія», звільнила Харві Вейнштейна в жовтні 2017 після того, як більше 80 жінок звинуватили його в сексуальному домаганні, нападі та навіть зґвалтуванні. Компанія спробувала продати свої активи за півмільярда доларів, але угоди неодноразово зазнавали невдачі. 19 березня 2018 компанія оголосила про банкрутство. Що це значить для фільму та телебачення? Що це значить для жінок? Після місяця, повного заголовками новин на кшталт: «Юрист Трампа заплатив порнозірці» або «Президент та порнозірка», або (саркастичне висміювання) «Шалена історія Трампа: семирічна боротьба між Президентом та порнозіркою», містер Трамп все ще в Білому домі. Але не тільки такі магнати ЗМІ, як Вейнштейн, без роботи. Чоловіки-актори, продюсери, теле- та радіоведучі звільнені зі своєї роботи або проектів, а деякі з їхніх попередніх робіт приречені на забуття навмисно.

Монолог Кіммела на церемонії нагородження «Оскар» 4 березня 2018 мав спробу обережно знайти правильну комбінацію серйозності, комедійності та оптимізму. Зрештою, Академія кінематографічних мистецтв та наук святкувала 90-ту річницю Академічної нагороди «За заслуги», вперше врученої 1929 року. Кімвел використав як реквізит крупну статую «Оскара», встановлену на сцені:

«Це великий Оскар. Це 90-річні нагороди Академії. Це історія, яка відбувається прямо тут. Наш друг Оскар – Оскару 90 років сьогодні ввечері, що означає те, що він вірогідно вдома сьогодні, дивиться «Fox News» (мається на увазі звичка Трампа дивитись «Fox News», і мережа «Fox» не транслює Церемонію нагородження, яку показують на «ABC»). Звичайно – ні, Оскар тут, з нами.

Після всіх років, після всіх нагород, вручених за досягнення в шоу-бізнесі, Оскар досі номер один, жодних питань. Оскар найулюбленіший та найповажніший чоловік у Голівуді. І є дуже гарна причина чому. Просто подивіться на нього. Тримає руки, де ви їх бачите. Ніколи не скаже грубого слова. І найважливіше- взагалі ніякого пеніса. Він буквально статуя обмежень [натяк на статую обмежень]. І це той тип чоловіків, яких нам бракує більше в нашому місті. Ось те, наскільки неосвіченим є Голівуд стосовно жінок. Ми зробили фільм із назвою «Чого бажають жінки», та Мел Гібсон був у головній ролі [на Церемонії нагородження «Оскар» 2017 року, камера спрямована на передній ряд, показуючи Мела Гібсона до того, як вона наблизилась до Меріл Стріп. Ніякого Гібсона цього року – М.Т.]. Це все, що потрібно знати».

Але нам слід знати більше. Недостатньо бути свідками удаваної, самовдоволеної скромності. Що ж відбувається в кіношному та медійному бізнесі, які зміни відбуваються на робочому місці? Який вплив іде не тільки на зірок та не тільки на Голівуд? До скандалу компанія «TWC» мала квітучий відділ телевиробництва. Потім телевізійні мережі обірвали зв'язки з ганебною компанією, мало чого залишивши на виробничій лінії. Обіцялось, що історія «Navy SEAL» «Шість», яка була створена власними силами на «A+E Studios», повернеться на 2-ий сезон у День пам'яті 2018 року. Також до цього часу не зазнало змін популярне шоу «Проект Подіум: Усі зірки». Воно має вартість двох повністю закінчених сезонів, хоча питання щодо створення будь-яких нових епізодів досі не вирішене. Обидва сезони веде жінка все ще зірки Харві, дизайнер моди Джорджина Чепмен, з якою вони не живуть разом, та яка входить до складу журі щодо вирішення долі серіалів, яким надається другий шанс. Вартість інших активів, що залишилися, знижено до 350 мільйонів доларів, більшість із яких викуплено «Lantern Capital». Мережі ліквідують кредити на виробництво для Вейнштейна або пов'язаних із Вейнштейном проектів. Агітація щодо розподілу величезна: пошукова система Бінг видає 6 710 000 результатів за запитом «продаж компанії «Weinstein»» та 5 040 000 за запитом «Банкрутство «Weinstein»» (станом на 31 березня, 2018).

Але що відбувається з кінопроектами, які були у процесі розвитку? Взяти хоча б один такий приклад: зйомки за романом

Пауло Коельо 1988 року «Алхімік» не могли навіть розпочатись цілими роками. Здавалося, що в 2010 американська кінокомпанія «Tri-Star», що належить компанії «Sony», отримала права на фільм за цим романом, який було перекладено 80 мовами. До 2016 «Tri-Star» уклала угоду з Лоуренсом Фішберном, власником «Cinema Gypsy», щодо керування (як він хотів із 2008), і Харві Вейнштейн увійшов до складу Ради директорів як продюсер. Інтерв'ю з продюсером Ольгою Лесноюю, випускницею Московського державного університету та Нью-йоркської кіноакадемії, виявило, що протягом Кінофестивалю у Торонто 2016 року компанія «PalmStar Media» виплатила братам Вейнштейн 6,5 мільйонів доларів за права на створення «Алхіміка». У той час брати Вейнштейн все ще залишались продюсерами, видатними акторами, чиї імена було зазначено у скриптах. Виробництво було заплановано на 2017 рік, а театральну прем'єру - на 2018 рік, але наразі немає жодної доступної актуальної інформації. Можна сподіватись на краще для Ольги Леснової, яка раніше мала відношення до організації Вейнштейна та повинна була брати участь у проекті.

Найважливішим позитивним результатом цієї справи тепер є звільнення компанією «The Weinstein Company» всіх обвинувачів та свідків від Угод про нерозголошення, як частини оформлення банкрутства. Тепер, коли у Стормі Деніелс взяли інтерв'ю в «Inside Edition» (24 січня, 2018), «Джиммі Кімел у прямому ефірі» (30 січня, 2018) та в «60 хвилинах» Андерсона Купера («CBS», 25 березня, 2018), очікується, що основний розгляд справи та її законності буде відбуватись у суді. Надихає відчуття такого позитиву та оптимізму бажання Джиммі Кімела бути успішним у руках, від яких мають користь не тільки жінки та не тільки в Голівуді:

«Але те, що сталося із Харві, те, що відбувається повсюди, було довгоочікуваним. Ми більше не можемо дозволити ігнорувати погану поведінку. На нас дивиться світ. Нам потрібно подавати приклад. І правда в тому, що якщо ми тут будемо успішними, якщо ми зможемо працювати разом задля того, щоб зупинити сексуальне домагання на робочому місці.

Протягом цього вечора я сподіваюсь, що ви послухаєте багато сміливих та відвертих прибічників таких рухів, як «Я теж» та «Час скінчився», та «Ніколи знову». Тому що те, що вони роблять, є

важливим, і речі змінюються на краще, вони за цим слідкують. Це позитивна зміна».

Ерман АКІЛЛІ

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТІКА НА ТУРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ

Наслідки Другої світової війни відгукувались країнам бідністю, голодом і занепадом. Починаючи з 1945 року у міжнародній системі, що встановлювала сталий мир, якого досягли на основі взаємозалежності, яка була наслідком спільного плану для держав та завдяки успіху плану Маршалла з його концепцією зовнішньої допомоги. У літературі з міжнародних відносин іноземна допомога зазвичай визначається як: «міжнародна передача капіталу, товарів або послуг з країни або міжнародної організації на користь країни-одержувача або її населення». Завдяки зовнішній допомозі, слаборозвинені країни або країни, що розвиваються, долають свої внутрішні перешкоди за підтримки держав-донорів заради кращого майбутнього.

Однак після розпаду СРСР ефективність зовнішньої допомоги стала важливішою через зміну характеру міжнародної системи. Переходячи від біполярного до уніполярного/багатополярного світового порядку, багато країн постраждали більше, ніж будь-коли раніше, щоб вписатися в новий світовий порядок. Крім того, характер зовнішньої допомоги також змінився з «капіталу, товарів або послуг» на «допомогу заради розвитку». Завдяки цим подіям у міжнародній системі у 1992 році Туреччина також заснувала своє агентство допомоги заради розвитку – «Турецьке агентство співробітництва та координації (ТІКА)».

З цього часу діяльність організації ТІКА можна розглядати протягом двох основних періодів: з 1992 по 2002 рік та з 2002 року по сьогоднішній день. Протягом першого періоду ТІКА зосередила свою діяльність на молодих тюркських державах у вигляді технічної допомоги на інфраструктуру; за цей період ТІКА завершила 2241 проекти. За другий період ТІКА збільшила вчетверо кількість своїх проектів за 2003–2011 роки, коли ці проекти були зосереджені на

периферійних державах, таких як (1) Афганістан – 20,61%, (2) Боснія і Герцеговина – 6,76%, (3) Палестина – 5,47%, (4) Ліван – 3,89%. Коротко кажучи, ТІКА змінила зовнішню політику Туреччини і зробила її активним дієвим учасником у далеких регіонах. Таким чином, ТІКА забезпечила унікальне місце для Туреччини у цій сфері. Безсумнівно, що унікальність ТІКА та його ключова роль у зовнішній політиці Туреччини ґрунтується на понятті «м'якої сили». Тепер ТІКА виступає важливою організацією для зовнішньої політики Туреччини і здійснює діяльність у 150 різних місцях з 50 офісами проекту. Завдяки діяльності ТІКА у всьому світі, у 2016 році Туреччина надала зовнішню допомогу / гуманітарну допомогу у розмірі понад 6,5 мільярдів доларів США, і Туреччина посідає друге місце серед основних країн-донорів у світі [Akıllı, 2016, p. 89]. У статті досліджується зовнішня політика Туреччини з погляду зовнішньої допомоги в цілому та через діяльність організації ТІКА зокрема. Після розгляду заснування організації ТІКА та її ролі у зовнішній політиці Туреччини, що асоціюється з концепцією «м'якої сили», буде розглянута діяльність ТІКА у різних географічних регіонах.

Заснування ТІКА

Визнання концепції «м'якої сили» та використання її засобів у дипломатії розширили межі зовнішньої політики Туреччини. Незважаючи на її статус периферійної держави під час холодної війни, Туреччину сьогодні розглядають однією з центральних держав міжнародної системи щодо зовнішньополітичних дій на глобальній арені. Цей успіх у зовнішній політиці підсилюється організацією ТІКА, одним з виконавчих засобів зовнішньої політики Туреччини у різних регіонах і континентах по всьому світу. У цьому ракурсі, зовнішня допомога та гуманітарна дипломатія стають ключовими засобами зовнішньої політики держав. Таким чином, ТІКА є унікальною організацією для Туреччини. Очевидно, що унікальність та ключова роль організації ТІКА надаються розумінням «м'якої сили» у зовнішній політиці Туреччини [Akıllı, 2016].

Перш ніж розглянути діяльність ТІКА в регіоні Центральної та Східної Європи, необхідно повернутися до її заснування ще на початку 1990-х років. Після розпаду СРСР міжнародна система повинна була змінити свою структуру через новий світовий порядок,

що «відродився з попелу» біполярної світової системи. Під час цього процесу Туреччині довелося переглянути свої зовнішньополітичні вектори відповідно до нових можливостей у периферійних регіонах. Безумовно, цей процес набрав обертів завдяки новоствореним, спорідненим тюркським республікам після розпаду СРСР (Казахстан, Таджикистан, Узбекистан, Азербайджан і Киргизстан). Як наслідок, Туреччина шукала можливості партнерства за спільним тюркським походженням. До 1990-х років Туреччина мала дуже поганівзаємовідносини з тими державами та їхнім народом. Багато авторів згадували цей тип взаємовідносин як «згоду на відмову» від регіону через домінуючу державну ідентичність Туреччини в цей період, яка називалась «західною» державною ідентичністю, що впливала з кемалістського розуміння зовнішньої та внутрішньої політики. Згідно з західною державною ідентичністю, єдиним напрямом зовнішньої політики Туреччини мав бути лише західний світ. Іншими словами, такі регіони, як Центральна Азія, Близький Схід, Далекій Схід, Латинська Америка, Карибський басейн і т.п., навмисно ігнорувались. Як згадувалося раніше, після холодної війни Туреччині також необхідно було переглянути своє розуміння зовнішньої політики і державної ідентичності [Akilli, 2016].

Таким чином, Туреччина простягнула «руку допомоги», щоб спочатку поєднати тюркські держави в соціальних, комерційних, економічних, освітніх і культурних проектах, а потім налагодити співпрацю в різних інших сферах. З метою координації та реалізації цих операцій в регіоні, у 1992 році було засновано ТІКА. З того часу діяльність ТІКА можна розглядати протягом двох основних періодів: з 1992 по 2002 рік та з 2002 року по сьогоднішній день. Протягом першого періоду ТІКА зосередила свою діяльність на молодих тюркських державах у вигляді технічної допомоги на інфраструктуру; за цей період ТІКА завершила 2241 проекти. За другий період ТІКА збільшила вчетверо кількість своїх проектів за 2003–2011 роки. Ці проекти були зосереджені на інших периферійних державах, таких як: (1) Афганістан – 20,61%, (2) Боснія і Герцеговина – 6,76%, (3) Палестина – 5,47%, (4) Ліван – 3,89% [Akilli, 2016].

24 жовтня 2011 року, згідно з Наказом № 656, з метою посилення процесу технічного партнерства та координації, організацію ТІКА оновили за «Законом про організацію і завданнями

турецького Управління співробітництва та розвитку», який набув чинності після публікації у виданні №28103 Офіційного вісника від 2 листопада 2011 року [ТІКА, Історія]. Завдяки цьому процесу оновлення ТІКА розширила сферу своєї діяльності по всьому світу, не обмежуючись лише периферією або тюркськими державами, як це було раніше. Ці нові сфери діяльності вимагали нових завдань від ТІКА: відновлення османської спадщини, такої як мечеті, мости, караван-сараї (гостьові будинки) тощо. Ці зміни місії також передбачали новий загальний підхід у зовнішній політиці Туреччини.

Крім того, бюджет ТІКА збільшився майже в 10 разів порівняно з періодом з 1992 по 2002 рік, а в 2011 році ТІКА надала загальну допомогу у розмірі 1,273,000,000 доларів США багатьом країнам (ТІКА, 2011). Розглядаючи ці факти, очевидно, що ТІКА має важливе значення для провладної політичної партії ПРС («Партія справедливості і розвитку») Туреччини та відіграє значну роль у зовнішній політиці Туреччини. Октем порівнював ТІКА зі найпотужнішою організацією у світі: Німецьким товариством міжнародного співробітництва (GIZ), яке надає допомогу у розмірі 2,6 мільярди доларів США на рік. Проте за даними 2011 року ТІКА перевищила цю суму втричі [Öktem, p. 85]. Октем вказує, що згідно з проактивним курсом турецької зовнішньої політики, ТІКА розширила сфери своєї діяльності та послуг. Він зазначає, що ТІКА має широку географію діяльності: від Близького Сходу до Балкан, від Середньої Азії до Латинської Америки, а також має широкий спектр послуг / допомог у сфері освіти, охорони здоров'я та розвитку тощо [Öktem, p. 85–86].

«М'яка сила» – ТІКА – Зовнішня політика Туреччини

Притримуючись визначення поняття м'якої сили, наданого Джозефом Наєм молодшим, у статті досліджуються два пов'язаних між собою елементи турецької м'якої сили: *виконавці* та *поведінка*. М'яка сила Туреччини набула важливого значення завдяки поступовому залученню нових державних і недержавних суб'єктів (*виконавців*) разом із прийняттям нових схем, таких як культурна дипломатія, громадська дипломатія і гуманітарна дипломатія (*поведінка*) [Akilli, 2016, p. 162–163].

Влада (сила) є однією з найцентральніших, проте проблемних понять у політичній науці та міжнародних відносинах, де вона має різноманітні форми й особливості. У найбільш загальному сенсі, сила – це будь-який вид впливу, що здійснюється об'єктами, індивідами або групами один на одного [Dahl, 1968]. Одне з найкращих визначень влади (сили) запропоновано Максом Вебером, який визначає її як «вірогідність того, що один учасник зможе реалізувати свою власну волю в соціальному відношенні всупереч опору та незалежно від того, на чому ця вірогідність ґрунтується» [Weber, 1967]. Іншими словами, влада (сила) – це гра з нульовою сумою: якщо хтось виграє, то хтось інший програє. Найкращий спосіб матеріалізувати національні інтереси – це використати елементи військової та економічної влади (сили) для того, щоб змусити інших учасників здійснити розрахунок витрат та прибутків. Таким чином, більшість учасників використовують метод «бича і калача» у своїй зовнішній політиці [Oğuzlu, 2007]. Однак у постмодерністському та глобалізованому суспільстві «м'яка сила», яка ґрунтується на «ціннісному» понятті влади (сили), стає важливішою порівняно з військовими та економічними ресурсами «жорсткої» сили. Незважаючи на різноманітні визначення влади (сили), що існують у міжнародних відносинах, наша робота притримується визначення Джозефа Ная молодшого, який стверджує, що влада (сила) – це «здатність впливати на поведінку інших людей заради отримання бажаних результатів» [Nye, p. 4–5]. Упродовж останніх двох десятиліть концепція «м'якої сили» Ная стала широко відомим поняттям у літературі з питань міжнародних відносин; сьогодні цей термін використовується вченими та політиками, проте з різними значеннями [Akilli, 2016, p. 162–163]. Походження цієї концепції глибоко пов'язане з аналізом американської влади та зовнішньої політики у 1980-х роках, коли теорії неприйняття та інтерпретація міжнародного порядку мали силу в основних дискусіях з питань міжнародних відносин [Nye, 2008, p. 8–9]. Визначення «м'якої сили» було тісно пов'язане з Насем, який першим придумав цей термін. Концепція «м'якої сили», яка згадувалася у книзі Ная «Покликання до лідерства: змінюється природа американської могутності (1990)», підсилена його працею «М'яка сила»: складові успіху у світовій політиці (2004)» та в

подальшому розвивалась у праці «Здатність керувати (2008)», корениться в ідеї, що альтернативні структури влади (сили) існують у міжнародних відносинах поряд з економічною і військовою силою. «М'яка сила» не є ні еволюцією чи інволюцією, ні заміною «жорсткої сили», це просто інша форма сили [Akilli, 2016, р. 162–163]

«Жорстка сила» і «м'яка сила» відрізняються як за характером поведінки, так і наявністю ресурсу» [Parmar & Cox, 2010]. На відміну від «жорсткої сили», «м'яка сила» пояснює сфери впливу і залучення поза військово-економічними показниками, вона відноситься до соціального людського капіталу країни. Саме тому вона відрізняється у різних країнах [Akilli, 2016, р. 162–163]. «М'яка сила» – це автономна форма сили, що має свої правила, особливості та характеристики, і «не залежить від «жорсткої сили» [Nye, 1990, р. 10]. За словами Ная, «м'яку силу» можна було б краще розглядати як стратегію для країни заради досягнення своїх цілей без примуса або платежів, але з залученням на основі культури, політичних цінностей, законної та моральної зовнішньої політики. Крім того, вона допомагає формувати міжнародні інституції та політичну програму. Для Ная «м'яка сила» пояснює «привабливість культури країни, політичних понять та політики», силу залучення, на відміну від влади, отриманої за допомогою військової сили й економічних санкцій. В цілому, «м'яка сила» спирається на здатність формувати переваги інших, без застосування сили, примусу або насильства. Тобто залучати людей, а не змушувати їх [Akilli, 2016, р. 162–163].

Як ми побачили, «м'яка сила» спирається на ресурси, поведінку та учасників, які утримують їх разом. Ресурси це матеріальні або нематеріальні можливості, товари, інструменти, що є у розпорядженні; поведінка це сама дія, спосіб дії, поведінка виконавця (учасника). Що стосується ресурсів, то ресурси «м'якої сили» є активами, що приваблюють; а «м'яку силу» силу можна побачити у здатності привабити за допомогою певної поведінки [Akilli, 2016, р. 163–164]. На думку Ная, «м'яка сила» країни ґрунтується на трьох ресурсах: її *культури* (де вона приваблива для інших), її *політичних цінностях* (за якими вона живе вдома і за кордоном) та її *зовнішньої політики* (коли вона розглядається як законна та має моральний авторитет). Це пояснюється тим, що «у

міжнародній політиці «м'яка сила» значною мірою здійснюється ресурсами організації або країни, яка спирається на цінності, виражені в її культурі; таким чином, цей вислів відображається як результат як для внутрішньої практики та політики, так і для відносин з іншими» [Nye, 2008, p. 16]. Культура, освіта, мистецтво, засоби масової інформації, кіно, література, вища освіта (університети, дослідницькі центри, аналітичні центри), неурядові організації, туризм, платформи для економічного співробітництва та дипломатії це все м'які ресурси, які можна використовувати для живлення «м'якої сили» [Seib, 2009].

Інша важлива особливість теорії Джозефа Ная, яка необхідна для розуміння програми турецької зовнішньої політики, стосується виконавців або учасників, які дійсно мають «м'яку силу». Визначення «жорсткої» та «м'якої сили», надане Наєм, не розрізняє виконавців (учасників) [Akilli, 2016 (a), p. 164]. Протягом багатьох років міжнародні справи розуміються в державо-центричних умовах, і лише останні дослідження розглядають недержавних виконавців з точки зору внесків та викликів для процесу прийняття рішень урядом [Snyder, 2003]. Незважаючи на те, що Най широко відомий як один із засновників теорії взаємозалежності [Snyder, 2003], у його роботах приділяється недостатньо уваги недержавним суб'єктам чи виконавцям. Проте, ми можемо стверджувати, що інституції, великі корпорації, організації та рухи громадянського суспільства, і навіть окремі особи мають «м'яку силу» [Nye Jr & Donahue, 2000].

Діяльність ТІКА у різних регіонах у цифрах

У 2016 році Туреччина надала фінансову допомогу іншим країнам у розмірі 7.943,3 млн. дол. США [ТІКА, 2016, p. 11]; що включала двосторонню допомогу з метою розвитку та гуманітарну допомогу. Далі представлені країни, які отримали найбільшу офіційну двосторонню допомогу, яку Туреччина надала у 2016 році. Це Сирія (5.851,23 млн. дол. США), Сомалі (59.63 млн. дол.), Палестина (43,12 млн. дол. США), Афганістан (32,69 млн. дол. США), Боснія Герцеговина (30,29 млн. дол. США), Киргизія (25,39 млн. дол. США), Македонія (18,96 млн. дол. США), Казахстан (18,96 млн. дол. США), Азербайджан (14,24 млн. дол. США) і Нігер (11,91 млн. дол. США) [ТІКА, 2016, p. 19].

Як зазначалось вище, Туреччина надала допомогу різним регіонам світу. Аналізуючи 2015-2016 роки зазначимо, що у 2016

році Туреччина майже вдвічі збільшила суму, надану в 2015 році. За звітном ТІКА, це такі регіони: Європа (2015: 222,9 млн. дол. США; 2016: 190,4 дол. США), Америка (2015: 19 млн. дол. США; 2016: 6,5 млн. дол. США), Африка (2015: 183,4 млн. дол. США; 2016: -306,2 млн. дол. США), Океанія (2015: 0,2 млн. дол. США; 2016: 0,5 млн. дол. США), Близький Схід (2015: 2988,4 млн. дол. США; 2016: 5943,2 млн. дол. США), Далекий Схід (2015 р.: 6,1 млн. дол. США; 2016: 13,4 млн. дол. США); Південна і середня Азія (2015: 256,6 млн. дол. США; 2016: 191,5 млн. дол. США), регіональна Азія (2015: 169,3 млн. дол. США; 2016: 0,1 млн. дол. США), не розподілено за регіонами (2015: 0 млн. дол. США; 2016: 198,1 млн. дол. США) і загальна сума (2015 р.: 3845,9 млн. дол. США; 2016: 6237,5 млн. дол. США).

Роль організації ТІКА у Турецько-українських відносинах

Присутність ТІКА в Україні простежується ще з 1997 року, коли було створено Кримський координаційний офіс. У 2013 році було створено Київський координаційний офіс, а з 1997 року організація ТІКА здійснила понад 300 проектів з бюджетом 40 мільйонів доларів США. Київський координаційний офіс ТІКА здійснює проекти для всієї України, особливо для соціально-економічної інтеграції споріднених та родинних груп, таких як кримські татари, гагаузи та турки-месхетинці в Україні. Крім того, завдяки Стратегічній раді високого рівня між Туреччиною та Україною починаючи з 2011 року двосторонні відносини між двома державами вийшли на рівень стратегічного партнерства, а проекти ТІКА отримали позитивну громадську думку в Україні.

Так, національний конкурс «Благодійна Україна» налічував 744 номінації у 22 різних сферах, включаючи благодійність, що надається підприємствами, благодійними установами, колективним волонтерством, соціальними таємними проектами, цивільною обороною, засобами масової інформації та благодійність, що проводиться неурядовими організаціями. Третє місце посів Київський координаційний офіс ТІКА, який був номінований в категорії «соціальна допомога з-за кордону», де було представлено багато країн, передусім Китай, Німеччина, Польща та США. Нижче наведено підсумки проектів ТІКА в період з 1997 по 2015 роки:

Основні проекти та заходи (1997 – 2013 рр.)

1. Внесок в інфраструктуру освіти Автономної Республіки Крим (2006 – 2013 рр.)

• Проект ремонту Октябрської середньої школи №3 у смт. Гаспри;

• Проект ремонту середньої школи у с. Майському;

• Проект ремонту Старокримської середньої школи (Старий Крим);

• Ремонт та оснащення дитячого садка м. Білогорськ;

• Проект будівництва середньої школи №18 в Євпаторії;

• Проект будівництва додаткового приміщення Кольчугінської середньої школи №2;

• Проект будівництва додаткового приміщення Зуйської загальноосвітньої школи №2;

• Проект будівництва додаткового приміщення для загальноосвітнього навчального закладу Зарічне Джанкойського району;

• Проект будівництва додаткового приміщення загальноосвітньої школи №2 у Бахчисарі.

2. Проект надання житла кримським татарам (1997 – 2007 рр.)

3. Проекти водопостачання спільно з Програмою інтеграції та розвитку Криму (СІДР) (2000 – 2007 рр.)

4. Нове життя старих криниць.

5. Проект реставрації Зінджірлі-медресе та мавзолею хана Хаджи-Гірея в Криму (2005 – 2010 рр.)

6. Інвентаризація історичних робіт на бахчисарайському цвинтарі «Балта Тіймес» в Криму (2005 – 2007 рр.)

7. Курси з килимарства (1994 – 1996 рр.)

8. Курси з вишивання (2001 – 2002 рр.)

9. Курси з навчання гончарному мистецтву (2004 – 2005 рр.)

10. Проект розвитку ювелірного мистецтва (2004 – 2005 рр.)

11. Забезпечення зайнятості турків-месхетинців/ Проект «Трикотажне Ательє» (2005р.)

12. Відкриття Музею національного декоративного мистецтва та етнографії кримських татар.

13. Проект захисту рідкісних рукописів музею «Хансарай» в Криму.

14. Надання підтримки бібліотеці імені Ісмаїла Гаспринського.
15. Проект «Тюркологія» (2002 – 2013 рр.).
16. Проект відновлення та оснащення Медичного центру з обслуговування депортованих народів.
17. Проект з передачі приладу ультразвукової терапії серця у Вілінській лікарні.
18. Проект з переробки твердих відходів та пакувальних відходів у м. Білогорськ.
19. Внесок в оздоровлення дітей Чорнобиля (2011– 2013 рр.)
20. Проект підтримки Форуму організацій міжнародної технічної допомоги (2013).
21. Проект підтримки семінарів зовнішньої торгівлі та інвестицій Міністерства економічного розвитку і торгівлі Автономної Республіки Крим.
22. Проект підтримки Міжнародного Чорноморського економічного форуму.

Проекти та заходи (2014)

1. Проект ремонту загальноосвітньої школи I-III ступенів с. Кірове.
2. Проект підтримки Ничипорівськогонавчально-виховного комплексу.
3. Проект підтримки дитячого садка № 265 у м. Києві.
4. Проект покращення інфраструктури шкіл Таращанського району Київської області.
5. Проект підтримки шкіл м. Переяслав-Хмельницького Київської області.
6. Проект підтримки дитячого садка «Лелеченька» у м. Березань.
7. Проект підтримки середньої школи східних мов №1 у м. Києві.
8. Проект оздоровлення дітей Чорнобиля в 2014 році.
9. Проект надання підтримки Консультативно-діагностичному центру Подільського району м. Києва.
10. Проект підтримки III Міжнародної науково-практичної конференції «Реструктуризація глобального простору: історичні зобов'язання та проблеми» у рамках співпраці з Дипломатичною Академією України при МЗС України.

11. Конференція з питань відносин між Туреччиною та Україною щодо проекту стратегічної підтримки.
12. Підтримка ісламського культурного центру в м. Києві.
13. Проект підтримки Міжнародної конференції «Ісмаїл-бей Гаспринський – видатний син кримськотатарського народу».
14. Проект підтримки Одеської загальноосвітньої школи-інтернату №93 I-III ступенів.
15. Проект постачання медичних ліжок Олександрівській клінічній лікарні м. Києва.
16. Проект ремонту та оснащення Консультативно-діагностичного центру Святошинського району м. Києва.
17. Проект оснащення Центру економічного моделювання та розвитку торгівельної політики.
18. Проект підтримки 18-го Симпозіуму з турецької мови.
19. Проект закупівлі ультразвукового обладнання для дитячої клінічної лікарні № 8 м. Києва.
20. Проект закупівель обладнання для Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.
21. Проект ремонту та оснащення лабораторії інтенсивного вивчення іноземних мов в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.
22. Проект підтримки викладачів турецької мови в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка.
23. Проект теплоізоляції фасаду Таращанського навчально-виховного комплексу.
24. Проект ремонту Казанківської гуманітарної гімназії.
25. Облаштування Територіального центру соціального обслуговування м. Южноукраїнська для фізичної реабілітації.
26. Проект підтримки пологового будинку №3 м. Миколаєва.
27. Проект реконструкції водяних свердловин села Христівка у Херсонській області.
28. Проект підтримки Казанківського районного центру первинної медико-санітарної допомоги.
29. Будівництво додаткових приміщень дитячого реанімаційного відділення Державної установи «Інститут нейрохірургії ім. Акад. А.П. Ромоданова НАМН України».
30. Створення Координаційних центрів з надання послуг кримським татарам.

31. Проект підтримки конференції «Український шлях у забезпеченні прав кримсько-татарського народу».

32. Проект з закупівлі обладнання для шкіл у населених пунктах з компактним проживанням гагаузів.

33. Проект «Придбання обладнання для акушерського відділення Херсонської міської клінічної лікарні імені А. і О. Тропіних» [ТІКА, 2016].

Висновки

Фонд ТІКА став важливим кроком у напрямку до давно забутих родичів за радянської влади, кроком до розширення зв'язків культурного та державного рівня між новоствореними тюркськими державами після розпаду СРСР. Очікується, що цим кроком Туреччина зможе налагодити тісні відносини з цими державами через зовнішню допомогу та проекти заради розвитку; отже, ця спроба відкрила б новий курс зовнішньої політики Туреччини. З огляду на історичні події, цей крок накреслює новий напрямок для турецької зовнішньої політики.

З 1990-х років Туреччина використовує зовнішню допомогу як інструмент зовнішньої політики. Отже, всупереч її початковому походженню, зовнішня допомога Туреччини, що раніше орієнтувалася лише на Центральну Азію та Південний Кавказ у напрямку нових незалежних тюркських держав, тепер охоплює весь світ за допомогою ТІКА. Від Боснії і Герцеговини до Бішкека, від Кабула до Боготи ТІКА здійснює діяльність у понад 150 різних локаціях з 50 проектними офісами. Завдяки діяльності ТІКА у всьому світі, у 2016 році Туреччина пожертвувала понад 7 мільярдів доларів США як зовнішню допомогу / гуманітарну допомогу, і тепер Туреччина посідає друге місце донорів у світі.

У 2011 році відносини між Туреччиною та Україною досягли найвищого розвитку завдяки створенню «Стратегічної ради високого рівня Туреччини та України». З цього часу відносини між Туреччиною та Україною набирають обертів і призвели до того, що ТІКА розширила свої проекти та діяльність на території України. У сумі це понад 300 різних видів діяльності, що фінансуються більш ніж 40 млн. дол. Крім того, її діяльність охоплює не лише Україну, але поширюється на весь світ, призводячи до зростання кіл дружби та безпеки Туреччини. Крім того, функція головного донора для

зовнішньої допомоги також посилює позитивний імідж Туреччини за кордоном і наділяєпотужністю «м'яку силу» Туреччини.

Лариса Смирнова

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ - ЄВРОПЕЙСЬКІ ВИМІРИ

Надзвичайно важливою проблемою сьогодення постає соціокультурна ідентифікація України, тобто усвідомлення своєї тотожності з певною культурною моделлю на основі національної ідеї [Медвідь, 2003, с. 364]. Сьогодні українське суспільство – це складне перехідне суспільство, котре потребує чіткої системи базових цінностей, окреслених економічними і соціокультурними орієнтаціями.

Під гуманітарним розвитком суспільства розуміються процеси зростання можливостей людини, її добробуту, безпеки, здоров'я та духовності. Гуманітарна політика держави повинна полягати в послідовному здійсненні заходів, спрямованих на підтримку й інтенсифікацію гуманітарного розвитку суспільства з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами.

Сутністю гуманітарної політики повинне стати створення умов для виявлення, формування й розвитку творчого потенціалу особи та суспільства загалом. Завданням гуманітарної політики держави є максимальне пом'якшення негативних наслідків трансформаційних процесів для населення всіх регіонів України і вироблення активно-оптимістичної життєвої позиції за допомогою створення ефективного законодавства, дієвої економічної та соціальної політики, еволюційне введення гуманітарної сфери у нові економічні умови функціонування.

Наслідком занедбання гуманітарних наук у суспільній свідомості затвердився стереотип про вторинність гуманітаристики. Необхідно радикально змінити таке ставлення до наукового пізнання, а отже, витворити ефективну систему освіти та демократичний доступ до сучасної якісної освіти; створити умови для відтворення представників інтелектуальної діяльності;

забезпечити доступ до культурних цінностей. Яскравим ціннісним вираженням самобутніх індивідуально-національних рис особистості є національні особливості світогляду, світосприймання та світорозуміння, котрі формують національну унікальність життєвих позицій та активності людини. Вивчення взаємозв'язку між процесами ідентифікації населення, його політичною, економічною, громадянською активністю в перехідному періоді є важливим філософським, політологічним і соціологічним завданням.

Як стверджує Л.М.Архипенко, найсуттєвішим завданням нині є розвиток мислячого, свідомого суспільства, яке розуміє, що паралельно із задоволенням матеріальних інтересів слід активно працювати в напрямі пробудження та реалізації духовно-культурних потреб людини. Цінність країни має визначатися рівнем розвитку культури, гуманністю суспільства, соціально-психологічним комфортом. Цінними є знання людини, її внутрішня культура, інтелект, гарний настрій та якість праці [Архипенко, 2007, с. 133].

Свідомість українця базується на переплетенні безлічі пунктів самоідентифікації на тлі Сходу та Заходу. Проте це не дозволяє намалювати суцільну пряму у межах координат “Схід – Захід”, яка б відтворювала ідентичність українства на цьому культурному тлі. Адже проблема ускладнюється ще й тим, що ментальність українців передбачає не ототожнення себе з іншими ультурами, а протиставлення себе їм.

Навіть говорячи про толерантність як етно характеристику нашого народу, то й вона забезпечується первинним протиставленням себе іншим культурам, до яких уже й вимальовується лояльне та доброзичливе ставлення.

Направді ж, споконвічна пряма “своє–чуже” не є такою вже й прямою для нашого суспільства. Адже якщо українське – це своє, західне – чуже, протиставлене йому східне не накладається на точку “свого”, а відводиться в інше відгалуження чужого. Таким чином, можна стверджувати, що національна ідентичність української культури якраз і виявляється в тому, що в координатах “Захід – Схід” вона не має чіткого місця – ані в позитивній, ані в негативній площинах.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття вніс значні корективи в сприйняття самого часу і особливо – у нашу здатність збагнути і саму сутність суспільного поступу, і свого місця в ньому. Наразі світ

стає динамічнішим і більш непередбачуваним. І у благополучних західних країнах ніхто ще не знайшов шляху в обхід екологічної, духовної кризи.

Жодна існуюча нині суспільно-політична теорія не в змозі представити на суд людський не те що своє бачення віддаленого майбутнього, але хоч би достовірний прогноз виходу з існуючої фінансово-економічної кризи. Наразі науковці та громадські діячі стали все частіше висловлювати занепокоєння щодо дегуманізації суспільних зв'язків і появи «одновимірної людини» у сучасному глобалізованому світі.

Французький історик Ф. Фюре писав із цього приводу у 1995 р.: «Історія знову стала тим тунелем, по якому людина просувається в темноті, не знаючи, куди ведуть її власні вчинки, не впевнена у своїй долі, позбавлена примарної безпеки, яку дає знання про те, що вона робить. Нині, наприкінці століття, на очах у демократичного індивіда, що втратив Бога, захиталися основи "божества історії", і в людини виникла потреба заговорити свою тривогу. Поряд з невпевненістю у сучасному її свідомість потерпає від невпевненості в майбутньому» [Артог, 2008, с. 3].

Глобалізація впливає на персональні сторони нашого життя. Досить прикро нам усвідомлювати, що не лише Україна, а й інші держави пострадянського простору з їх колись досить розвинутою індустрією та кваліфікованою робочою силою не увійшли органічно до групи провідних держав світу. Це не могло не відбитися на у настроях населення пострадянського простору, яке мало підстави вважати, що глобалізація породжує світ переможців і невдах: світ меншості, що впевнено рухається до процвітання, та більшості, яка приречена на нужденне й сповнене відчаю життя. Суспільство відчуло брак об'єднувальної загальнонаціональної ідеології, завдяки якій населення відчуло б себе «національною спільнотою», єдиним національним «МИ» по відношенню до решти світу. На пострадянському просторі запанувало світосприйняття «безчасів'я», або, висловлюючись терміном М. Драгоманова, «пропащого часу».

За оцінкою відомого російського дослідника Лева Гудкова, «сьогодні – час тих, для кого брежневський застій виявився початком їх життя, для кого занепад імперії й атмосфера "безчасів'я", радянського розкладу були природними, нормальними умовами існування, системою нормативних координат. Нове

покоління, яке прийшло вже після краху радянської системи, почуває себе вільним як від ліберальних ілюзій і даремних очікувань, так і від почуття гіркоти й інфантильних розчарувань, але його горизонт є коротким, оскільки ціннісна розмітка простору задана простими й рутинними показниками того, що слід вважати важливим і неважливим: маскультурою, грошима як найбільш узагальненим показником успіху і статусу в нинішніх умовах суспільства суцільної маси. Минулий час став для нього часом колективного самоствердження, зростаючого задоволення життям (країна ще ніколи не жила так добре, як нині) і самовдоволення, що виникало, між іншим, завдяки порівняно невисокому рівню домагань і відносної доступності засобів їх здійснення, відсутності великих ідей і перспектив. Це теж свого роду скинення складності, але, можливо, з часом вони ще може наберуть свій вантаж невирішених проблем» [Гудков, 2011, с. 13].

Слід зрозуміти, що витoki цієї проблеми занадто глибокі, щоб говорити про них поверхнево. За оцінкою директора Лондонської школи економіки Ентоні Гіденса, «нехай на гірше чи на краще, та ми просуваємося уперед до глобального ладу, якого ніхто повністю не розуміє, але наслідки якого ми усі відчуваємо». З одного боку, пояснює він, «глобалізація є причиною відродження локальних культурних ідентичностей у різних частинах світу». З іншого боку, «глобалізація, звісно ж, не простує шляхами справедливості, і аж ніяк не є милосердною за своїми наслідками. Для великого загалу людей, які живуть поза межами Європи і Північної Америки, вона виглядає дискомфортно, подібно до вестернізації – або либонь американізації, позаяк Сполучені Штати є зараз єдиною супердержавою, яка за своїм економічним, культурним і збройовим становищем домінує у глобальній світобудові» [Гіденс, 2004, с. 15].

Насьогодні ми цілком можемо переконатися в тому, що і Сполученим Штатам і Європі теж доводиться пожинати плоди цієї «страшної» глобалізації, де пропаганда заходу (вестернізація) викликає розплату у вигляді «зворотної хвилі» міграційних процесів не лише з боку традиційного «третього світу», а й пострадянського та посткомуністичного простору. Хоча для осмислення ролі й місця України в сучасному глобальному процесі, як на нашу думку, слід виходити не з протиставлення цивілізацій в контексті Самюеля Гантінгтона – «християнська – ісламська» чи «православна –

протестантська» тощо – а насамперед з факту подвійної моралі ринкового фундаменталізму в його версії агресивного глобалізму (не глобалізації як процесу).

Ця глобалізація ставить величезний акцент на створенні світової спільноти без кордонів у тому випадку, коли йдеться про вільне переміщення товарів, фінансів і послуг, а, відповідно, й отримання надприбутків. Однак у глобалізмі відразу ж виникає ефект «подвійної моралі», коли справа починає стосуватися вільного переміщення людей. Часто в багатих розвинутих країнах одні і ті ж діячі, які рішуче вітають глобалізацію як передумову вільного доступу своїх товарів і послуг на чужі ринки, відразу ж змінюють свою позицію і проголошують антиімміграційні гасла, коли справа торкається вільного пересування людей. Пояснити це можна не лише збереженням надприбутків, а й звичних культурних традицій та встановленого способу життя своєї національної держави. Але це лише один із аспектів розглядуваної проблеми. Сьогодні, власне, мабуть ніхто не взявся б дати однозначної оцінки об'єктивному процесу взаємодії глобалізації та національної ідентичності.

Але ж питання в тому, чи існує захист від глобалізованої зміни міжнародного соціально-економічного клімату? Український професор А. Гальчинський ставить такий діагноз: ринковий фундаменталізм зробив глобальну капіталістичну систему хворою і недієздатною. Ідеться не лише про економіку. Особливо пригнічує поширення через відповідні механізми суто ринкових принципів поведінки на всі інші – неекономічні – сегменти людського життя. Відбувається відторгнення морально-етичних і духовних цінностей, напрацьованих людством у процесі історичного розвитку. Зведення мотиву прибутку до рангу етичного принципу є своєрідним збоченням цієї глибоко й безнадійно хибної ідеології [Гальчинський, 2006, с. 240].

Власне, дуже часто людей бентежить описаний Гіденсом, своєрідний «коктейль»: відродження «локальних культурних ідентичностей» відбувається за «несправедливих» часів і «немилосердних наслідків». Тут згадуються слова літературного героя: «люди як люди, але їх зіпсувала житлова проблема». Глобалізація, яка в нинішній версії економічного ринкового фундаменталізму націлена в основному на накопичення багатства, часто ігнорує при тому соціальні й культурні виміри суспільства

вдається до модернізованого варіанту сегрегації і тим самим неминуче провокує соціальні виступи й прагнення до зміни існуючої системи соціальної несправедливості. У чому вихід: нинішній світ, у якому панує пригнічення щодо переважної частини людства, має стати більш відкритим для вільного пересування. Зворотна хвиля міграції з депресивних регіонів периферії капіталістичної світ системи рано чи пізно масово накриє США і Європу. Так, частка сукупного населення в багатих державах Європи та Північної Америки по відношенню до всього населення світу уже помітно знизилася з 30 % у 1900 р. до 17 % у 2000 р. У 2020 р., ця частка ймовірно знизиться ще більше – аж до 14 % населення світу. Наслідки не за горами. Неминуче буде збільшуватися й бюджетне навантаження внаслідок зростання потреб соціального забезпечення. Це потягне за собою уповільнення темпів економічного зростання. Тому багатші країни будуть просто змушені збільшити кількість молодих іммігрантів, звідси річ – освіченіших. Це розуміє й Ангела Меркель, коли в інтерв'ю журналу «Шпігель» зазначила: «Наша ціль – контрольована імміграція в Німеччину. А також, що доступ іноземних висококваліфікованих спеціалістів і працівників повинен систематично контролюватися з урахуванням реалій німецького ринку праці визначатися відповідно до чітких, зрозумілих і виважених критеріїв, таких як потреби, кваліфікація, здатність до інтеграції» [Волков, 2009]. Зазначена категорія освічених мігрантів уже усвідомлює, що, створюючи своїм трудом державу «загального благоденства», вони ж самі від цього «благоденства» відтискуються в депресивні регіони проживання, де накопичуються «грона гніву». Для Америки ця проблема поки що менш відчутніша. Американці як «нація іммігрантів» за тривалий час напрацювали власний досвід інтеграції великої маси різноманітних етносів у американський народ, але навіть у цій країні останнім часом виникають проблеми з національною ідентичністю і усвідомленням громадянства. Парадокс у тому, що саме серед науковців США у свій час виявилось найбільше послідовників ідеї загасання регульовальної ролі національної держави. За приклад може правити такий прогноз Ф. Фукуями: «Економічні сили раніше породили націоналізм, замінивши клас національними бар'єрами, створивши централістське, гомогенізоване в мовному плані співтовариство. Ті ж самі економічні сили ведуть до усунення національних бар'єрів

шляхом створення інтегрованого світового ринку. Загибель націоналізму – це питання часу» [Fukuyama, 1997, p. 275]. Однак історія вкотре скоригувала такі самовпевнені прогнози. Уже за кілька років опонент Фукуяма професор С. Гантінгтон ударив на сполох, зазначивши, що основними викликами національної ідентичності США стає «зростання впливу іспаномовної громади й тенденція до мовного й культурного поділу Америки, а також розширення прірви між космополітичною ідентифікацією еліт і прихильністю нації до традиційної ідентичності [Терентьев, 2010].

Остання хвиля іммігрантів кидає виклик американському суспільству в тому, що мексиканці та інші меншини нині не прагнуть «сприймати» англосаксонське політичне кредо, а тим більше вивчати англійську мову. Абсолютно навпаки, вони намагаються отримати всі права й привілеї американського громадянства, зберігши при цьому свою «латиноамериканську ідентичність, полі-

тичне й соціальне самоусвідомлення латино». Вони не збираються адаптуватися до англопротестантської культури й бажають краще створити автономну іспаномовну спільноту на території Сполучених Штатів Америки.

Гантінгтон зазначає, що в країні відбувається справжня «демографічна реконкіста (відвоювання) областей, захоплених Сполученими Штатами в 1830–1840 рр.».

Не іспаномовні білошкірі жителі у Каліфорнії а Колумбії вже перетворилися на меншість. Американці ж все ще намагаються не звертати особливої уваги на цю проблему, посилюючи тим самим іспаномовних мігрантів упевненість у своїх силах.

На думку С. Гантінгтона, іншим викликом національної ідентичності Сполучених Штатів, є космополітизм американських еліт. Сучасну Америку вже не можна назвати представницькою демократією, адже з деяких питань, а надто тих, що стосуються національної ідентичності, думка обраних лідерів загалом не збігається з думкою народу. «Цих людей, – пише дослідник, – котрих називають "давоськими хлопчиками", "золотими комірцями" і "космократами", об'єднують нові концепції глобальної пов'язаності. Міжнародна спільнота, на їхню думку, морально перевершує спільноту національну, націоналізм для них є злом, національна ідентичність – підозрілим явищем, а національні

інтереси – протизаконними». Це в той час, коли прості американці, переконаний Гантінгтон, завжди були й досі залишаються однією з найбільш патріотичних націй світу.

Тим українським діячам, які пропагують тезу про відмирання «етнічної нації» і повсюдного утвердження «нації громадянської» непогано було б поставити перед собою запитання: невже американці не здатні піднятися над національною специфікою і сформуванню виключно політичну (громадянську) націю на основі індивідуалізму, прагнення до успіху й ідеї «рівних можливостей»?

Гантінгтон вважає: «Політичне кредо саме по собі ще не створює нації. У нації може існувати кредо, але душа нації – це дещо інше, і вона визначається спільною історією, традицією, культурою, спільними героями й лиходіями, перемогами і поразками».

Гантінгтон критикує найпоширенішу в Америці «концепцію салату» (у Канаді вона утвердилася через проблему Квебеку), засновану на культурному плюралізмі. Вона, мовляв, для Сполучених Штатів є неефективною і загрожує втратою американською нацією своєї ідентичності внаслідок втрати «стрижневої культури».

Дослідник переконаний, що «імміграція без асиміляції породжує напруженість у суспільстві», а білінгвізм створює мовний бар'єр між двома його складовими. Чи не є це аргументом проти виступів прихильників «білінгвізму» в Україні, які цілеспрямовано ведуть країну до розколу? С. Гантінгтон переконаний, що берегти національну ідентичність Сполучені Штати зуміють, лише в тоді, якщо англопротестантська культура, як система цінностей, залишиться для американців пріоритетною.

Автор вважає, що більшість в американському суспільстві прихильна до «національно-патріотичної альтернативи», і тому Сполученим Штатам все ж таки може вдасться зберегти вірність концепції національної держави.

Постає паралельне вагоме питання щодо розвитку вектору нашої країни: чи вдасться Україні зберегти її єдність – питання, поки що лишається відкритим. Проблема національної єдності стосується й розвинутих країн Європи, а особливо Японії. З одного боку, ці країни не зможуть підтримувати свій рівень життя чи виконувати свої соціальні зобов'язання щодо літніх громадян без дуже значного притоку свіжої крові – так званої міграції заміщення.

А з іншого боку, правда полягає в тому, що кількість іммігрантів, яку ці країни мали б прийняти для підтримання звичного рівня життя, виходить за межі можливого – не в останню чергу в силу загрози потенційних соціальних і культурних конфліктів, які вже даються взнаки.

Так, наприклад, гостра реакція Нідерландів на зростання частки марокканців і турків у населенні країни (в 10 разів за останніх 30 років) полягає саме в тому, що іммігранти із свого боку не виявляють належної толерантності й в більшості своїй, за оцінкою Збігнева Бжезінського, «не приймають голландські звичаї і спосіб життя. Те саме відбувається і в інших країнах Європи» [Бжезінський, 2006, с. 149].

Для європейців проблеми імміграції, небажання приїжджих з інших країн інтегруватися в суспільство стають усе більшим боєм. Як наслідок, політичним фактом в Європі стала стрімка активізація діяльності правих та ультраправих угруповань.

Як висловлює припущення - гіпотезу Сергій Дацюк, що всередині української колективної ідентичності існує суттєве зміщення. Оскільки простір та час української ідентичності постійно руйнується, то базовою структурою для збереження ідентичності стає сакралізація: цінності та міфи, пісні, казки, тобто здебільшого елементи сакралізації, які живлять мову і надають її особливого статусу.

Філософія України щодо подій, території та часу геніально виражена Остапом Вишнею в своїй новелі "Чухраїнці". Українська футурохронотопія – "якось то воно буде", українська ретрохронотопія – "я так і знав". Тобто українці не рефлексують щодо майбутнього ("якось то воно буде"), а коли негативне майбутнє раптом і зовсім несподівано станеться, то виявляється, що ми вже готові до нього інтуїтивно ("я так і знав") [Дацюк, 2012].

У своєму відомому есеї "Україна – батьківщина замріяних янголів" Густав Водічка говорить, що Україна "поза подіями і часом". Це означає низький рівень рефлексії українців над своїм історичним буттям. Україна має цікаву історичну долю – руйнуватись та відроджуватись в територіальному ареалі свого буття. Українці, століттями практикувались в цьому і досягли неабиякого успіху.

Така топологічна стратегія може бути означена як інпансія (інпансивність), тобто готовність підпорядковуватися іншим імперіям геополітично, жертвуючи, якщо потрібно, цілісністю території, зазнаючи інших культурних впливів аж до небезпеки повної втрати колективної ідентичності. Топологічний зміст (частина хронотопії) української ідентичності можна означити у стійкій тезі: "Моя хата скраю (я нічого не знаю)".

Ця теза є вираженням просторової стратегії українців. "Моя хата скраю" тому, що концентровані громади зазвичай руйнуються геополітичними процесами. Долучення до концентрованої громади означає ризик для українця потрапити в руїну, де живими лишаються лише ті, у кого "хата скраю". В цій же тезі звучить розуміння небезпечності будь-якої публічності у її інституційному вигляді, тобто у вигляді держави. Продовження цієї тези ("я нічого не знаю") означає відмову від знання, від рефлексії. В Україні рефлексія є не тільки повсякчас болючою, але і смертельно небезпечною. Щоб зрозуміти її, сучаснику-українцю варто звернути увагу на своє відчуття щодо окупованого Росією в 2014 році Криму – територія наша, але ми нічого не можемо вдіяти, щоб відвоювати її у загарбника. Підхід "моя хата скраю" можна назвати – розділеною публічністю території в українській ідентичності.

Широке застосування парканів в Україні є чітким проявом двох аспектів такого відношення до території – перебування на ній як публічний і водночас від'єднання парканом від інших, хто спільно проживає на території. Тобто кожен ніби на публічній території, але відокремлений від інших. Розділена публічність території прямо пов'язана з хронологічною акцентуацією історії, про яку говорилося раніше. Ці узагальнення означають сепарацію хронотопії або дискретну хронотопію – українцю набагато легше досягнути часткове (приватне), ніж загальне (публічне). В той час як росіянинові легше досягнути загальне (публічне), ніж часткове (приватне). При цьому німець чи француз однаково добре розуміє і те, і інше. Той же принцип породжує різницю між різними способами освоєння території – в Україні господарське освоєння території домінує над політичним її освоєнням. Господарське освоєння території здійснюють роди і громади, і роблять це добре, а політичне освоєння території здійснює еліта, і повсякчас робить це погано. Колективна

ідентичність як самототожна поіменована зв'язність та єдність самоусвідомлення деякої спільноти через самоасоціації виступає як синхронія (зв'язність часу), синтопія (зв'язність простору/території) та синхронотопія (концептуальна зв'язність часопростору) – в конкретному випадку хронотопії української ідентичності. Синхронія в будь-якій спільноті здійснюється через історію (зв'язність теперішнього через минуле), новини (зв'язність через опис подій теперішнього) та футурологію (зв'язність теперішнього через майбутнє). В українській ідентичності є сильна зв'язність через історію (традиція Грушевського), слабка та локальна зв'язність через новини (українські новини є винятково місцевими, не європейськими і тим більше не світовими) і майже зовсім відсутня зв'язність через футурологію.

Поняття ідентичність в цілому означає, що члени певної суспільної спільноти є тотожними один одному та й індивід є тотожним самому собі; властивість людини, пов'язана з відчуттям власної належності до певної групи - політичної партії, народу, релігійної конфесії, раси, спільноти; властивість індивіда залишатися самим собою в плинних соціальних ситуаціях і являється результатом усвідомлення самого себе у якості людської особистості, що відрізняється від інших.

Інший термін - «Его-ідентичність» – (термін Е.Еріксона) – цілісність особистості; тотожність і безперервність нашого «Я», незважаючи на ті зміни, які відбуваються з нами у процесі росту і розвитку. Криза ідентичності – це втрата его-ідентичності; у такому стані зникає чи знижується цілісність, тотожність і віра людини у свою соціальну роль.

Поняття «криза ідентичності», на думку В.Хьосле, заслуговує на увагу по двом причинам: 1) формальна ідентичність являється якістю кожного об'єкта і передумовою послідовності будь-якої теорії про ці об'єкти; 2) реальна ідентичність властива тільки емпіричним об'єктам і має різні форми у залежності від онтологічного статусу конкретного об'єкта; під реальною ідентичністю ми розуміємо збереження форми об'єкта у часі.

Причини кризи ідентичності знаходяться вже в аналізі факторів ідентичності: коли один чи більше факторів не в порядку, можлива криза ідентичності. Причиною, що викликає проблеми ідентичності, являються нові фізіологічні функції, як такі, а

нездатність вписати дії, необхідні для задоволення нових потреб, у вироблену людиною систему цінностей.

Сама глибока криза ідентичності являється результатом переконання про те, що не існує будь-яких моральних норм. Причинами кризи колективної ідентичності являються відкидання символів, розпад колективної пам'яті, представлені традиціями, втрата віри у загальне майбутнє, дисгармонія між описовим і нормативним образами себе, невідповідність між уявленням культури про саму себе та її образами в інших культурах, почуття неповноцінності відносно більш досконалої культури. В інформаційному суспільстві відбувається перехід до нової системи само ідентифікації, яка дозволяє вільно моделювати своє «Я», конструювати власну ідентичність.

Здатність до вільної, само ідентифікації являється одним з проявів креативного мислення, результатом багаторівневого абстрагування. Воно спирається на систему розрізнених образів, що ірраціонально сприймаються і оброблюються підсвідомістю. Свідомість витісняється у сферу позасвідомої творчості і попадає у простір симуляції образів, моделювання віртуальної реальності.

Проблема ідентичності породжується інноваційним характером розвитку інформаційного суспільства по мірі того, як оточуючий світ стає все більш складнішим, людина все активніше намагається до відтворення у ньому найбільш звичних, традиційних форм соціальної ідентифікації. Сучасна людина покликана постійно втрачати ідентичність з тим, щоб знову і знову її виробляти. Проблема цілісності особистості стає актуальною саме у період зародження постнеокласичної пізнавальної моделі.

Акцентуація на проблемі цілісності особистості вписана у становлення сучасної картини світу, пов'язана зі становленням інформаційного суспільства. Розпад соціальних спільнот, що являються основою для цілісної людини, неефективність привичних способів орієнтації у новому оточуючому середовищі, формують особливий тип умонастрою і світовідчуття, що свідчить про те, що людина може стати заручником цих технологій.

Сучасна криза ідентичності проявляється у різноманітних формах: апатії, намаганні відійти від реального світу, безпорадності, віртуальній залежності. Ця тенденція приводить до негативної

автономії, дезінтеграції, відсутності життєвих планів, втрати довгострокових життєвих планів.

З іншої сторони, відчуття єдності зі своєю інформаційною спільнотою дозволяє осмислювати значущість свого особистісного буття і зберігати цілісність існування. Ступінь ексклюзивності групової ідентичності стає зверненою у сторону єдиної загальнолюдської ідентичності. Матеріальною основою психологічного зближення людських спільнот виступає сучасне інформаційне суспільство, що наближає технологічну та інформаційну супер-ідентичність майбутнього, у якій втрачають своє значення звичайні расові, релігійні, культурні та економічні бар'єри, що розділяють людей.

Втрата минулої ідентичності у сьогоднішній реальності заставляє цілісну особистість вибирати, співставляти, пропоновані суспільством нові інформаційні цінності і норми, які допомагають виробляти необхідну стратегію поведінки у теперішньому і майбутньому. «Народжується» новий тип особистості, як носій інформаційної культури - «багатовимірна людина», для якої характерним є визнання рівнозначності всіх проявів: інтелекту, здатності до інноваціям, ризику, мобільності у плинних ситуаціях. Виходячи з методологічної рефлексії і культурологічного осмислення “колективного несвідомого”, названого К. Юнгом “архетипами”, слід звернути увагу на сталі структури неусвідомленого як структурного компоненту масової свідомості.

Саме ці архетипи стають основою масової свідомості, яка виокремлюється як “колективне несвідоме” і навіть грає у житті людини і суспільному житті конструктивно організуючу роль. Завдяки цим “архетипам” здійснюється смисловий зв'язок епох, культур і цивілізацій, підтримується духовна цілісність соціуму, створюється феномен тієї “колективної душі”, в якій зникають індивідуальні особливості і беруть верх несвідомі елементи, тому що в натовпі “людина стає варваром”, істота – інстинктивна, дії такої істоти підкорюються впливу спинного, а не головного мозку, і в цьому відношенні вони подібні первинним істотам.

Потреба у цілісному осмисленні ідентичності пов'язана з проблемою вибору і самовираження в умовах сучасності. Сучасна соціальна реальність характеризується невизначеністю, відсутністю єдино вірних і простих рішень, формує філософські основи для

формулювання абстрактних висновків, які виступають не вирішенням проблеми, а описом невирішених проблем. Ідентичність представляє собою багатоаспектний феномен, який формується, підтримується і трансформується у залежності від соціокультурних умов [Корабльова, 2000, с. 288], [Воропаева, 2004, с. 67].

Деякі науковці, зокрема М.Марунчак, вважають, що мовна асиміляція не тотожна з національною асиміляцією, тобто нівеляцією самої народності. Втішаючи себе, вони твердять, що навіть втративши свою мову, канадці українського походження продовжують ідентифікувати себе з національністю батьків. Але Ю.Жлуктенко у своїй монографії „Українська мова на лінгвістичній карті Канади” зауважує: „Якщо послідовно дотримуватися цієї лінії, то навіть тоді, коли в Канаді вже не залишиться жодної людини, яка ще б розмовляла українською мовою, можна буде продовжувати запевняти, що ніякої асиміляції, власне, не сталося: мова та культура зникли, зате залишилися “ідентичність”.

До позалінгвістичних факторів, які мають важливе значення у випадках взаємодії між іммігрантською та місцевою мовами, Ю.Жлуктенко, окрім кількісного показника, відносить ступінь суцільності поселення іммігрантів, їх соціально-політичне становище, тривалість перебування у новій країні, культурно-освітній рівень, наявність власної преси, літератури, шкіл, учбових закладів з викладанням іммігрантською мовою, кіно, радіо і телепередач [Жлуктенко, 1990, с.176].

З розвитком двомовності в середовищі канадців українського походження зміни виникають не лише в українській мові.

Англійське мовлення канадських українців також зазнає впливу, значний шар українізмів в англійській мові канадських українських не знижує загального рівня мовної культури, яка, принаймні в друкованих джерелах є досить високою.

Між тими роками коли з тих чи інших причин, наші співвітчизники, змушені були залишати рідну землю і нашим часом минули понад 120 років, але живе і квітне наша рідна українська мова. І, як сказав В.Овсянико-Куликовський: „Мова народу, народності чи діаспори – то генетичний код національної

культури, запорука самобутності та самозбереження” [Овсянико-Куликовський, 1922, с.188].

Як зазначив К.Ушинський, поки жива мова в устах народу, до того часу живе і народ. І нема насильства нестерпнішого, як те, що хоче відірвати в народу спадщину, створену незчисленними поколіннями його віджилих предків.

Значну спадщину залишили українські письменники, поети, художники, скульптори української діаспори. Їх праці відзначаються глибокою патріотичністю та високою художністю і складають невід’ємну частину культурного надбання України за її межами.

Відкриваючи для себе власну "історичну та духовну сутність і те, що вона нерозривно пов’язана з європейськістю, плекана з її джерел, та й сама була її джерелом, українці неодмінно прийдуть до осмислення власної української Європи, яка зможе і неодмінно долучиться до Європи польської, французької, німецької, італійської, чеської, естонської" [Ажнюк, 1999, с. 215].

Включення у процеси євроінтеграції і глобалізації світу не передбачає відмови від власної сутності, національної. Зміни мають відбуватися для самоствердження української нації у світі, її подальшого розвитку. Українська держава повинна мати свій вектор розвитку, який відповідав би національним інтересам.

Якісні зміни відбуваються й у мовній свідомості. Змінюється не лише кількісні та якісні пропорції користування мовами, а й сам підхід до навчання української мови, як національної. Ставиться питання про те, чи діти мають опанувати її як засіб повсякденного спілкування, чи тільки як символ своєї етнічної належності, оскільки саме користування мовою стає принагідним і необов’язковим. Двомовність української діаспори (так званий етнокультурний білінгвізм) – явище нестабільне, й українська мова зберігає шанси на виживання до тих пір, доки існують комунікативні ситуації для ексклюзивної одномовності чи зберігається потреба й можливість прямого зв’язку з Україною.

Сьогодні на зміну палким закликам не піддаватися мовній асиміляції приходять компромісні ший погляд. Серед молодих українців зростає зацікавлення професійним опануванням мови саме з прагматичних мотивів: працевлаштування в державних та комерційних структурах, що мають відношення до України,

університетська кар'єра (славістика, історія, економіка, політологія тощо). Перевага все більше надаватиметься елементам літературної мови материкової України, адже насамперед з нею пов'язуватимуться як символічні, так і прагматичні її аспекти.

Поступово відходитиме в історію протиставлення діаспорної мовної практики з літературною мовою етнічного материка. Спротив асиміляції (в тому числі й мовній) ймовірно зменшиться, адже після відновлення української державності діаспора поступово перестане бути останнім bastionом українства. Українська мова в країнах поселення дедалі більше набуватиме ознак діаспорної мови державної нації з усіма плюсами і мінусами, що з цього випливають [Андрійчук, 2007, с. 128].

РОЗДІЛ II. МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРИ

Наталія Висоцька

АМЕРИКАНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ КАНОНИ ЯК КОНСТРУКТ(О)РИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Серед розмаїття чинників (географічних, політичних, історичних, мовних тощо), взаємодія яких зумовлює специфіку конструювання національної ідентичності будь-якого народу, неабияка роль належить його словесності. Красне письменство, з одного боку, віддзеркалює актуальні моделі колективного та індивідуального самосприйняття представників певної нації, а, з іншого, виступає знаряддям їхнього формування, модифікування, а подеколи й кардинального перегляду. Квінтесенцією літературного процесу, своєю чергою, є канони – рухливі й водночас відносно фіксовані у кожний конкретний історичний момент корпуси «письмових або якихось інших творів мистецтва, визнаних взірцевими чи авторитетними» [Encyclopedia of Contemporary Literary Theory. Approaches, Scholars, Terms, 1994, p. 514]. Усвідомлення важливості канонів у розподілі владних повноважень і наданні доступу до «культурного капіталу» (П.Бурдьє) активізувало інтерес гуманітарних спільнот до питань їхньої генези, еволюції, механізмів утворення та функціонування, а також причин та наслідків їхніх «вибухів», що з усією очевидністю виявилось під час «культурних війн» у США останньої третини минулого століття.

Особлива значущість національної літератури для (ре)конфігурації американської ідентичності пов'язана з пуританським корінням цієї останньої. Як зауважує Е.Елліот, «у Сполучених Штатах етнічна та національна ідентичності ніколи не були дійсно пов'язані [...]. Американська ідентичність завжди ґрунтувалася на вербальній згоді вірити у певний корпус текстів [для пуританських батьків-засновників це були, насамперед, тексти Святого письма – *Н.В.*], а оскільки ніколи не можна достеменно

знати, у що вірить людина, американська ідентичність базується на постулюванні своєї віри, на риторичних конструкціях, на словесному вираженні належності/відданості (*allegiance*)» [Elliott, 2004, с. 32–33]. Відтак, саме літературний канон, на думку С.Берковича, став у США «втіленням національної обіцянки» [Bercovitch, 1993, р. 11]; якщо «пуритани відкрили Америку в Біблії», а революціонери-просвітники секуляризували міфологему «міста на горі» в Декларації Незалежності та Конституції, «американістика додала до цієї *Biblia Americana* класиків національної літератури» [Ibid.]. Мета цієї статті – простежити динаміку конструювання американської ідентичності крізь мінливу призму літературних канонів як інструментів її вираження/формування.

Найбільш ранній «літературний канон» на теренах Нового Світу, що його насаджували колоніальні університети XVII – XVIII ст., складався, крім Біблії і теологічних праць, з творів грецьких та римських класиків, «і не лише ораторів, істориків, філософів, риторів, але також і поетів» [Коренева, 1997, р. 329], хоча їхній доробок використовувався, здебільшого, лише як джерело мовного матеріалу. У перспективі формування національної ідентичності цей ранній (прото)канон позначений суперечливістю: пуританський дискурс з його акцентом на винятковості Америки як полігону для здійснення біблійних пророцтв утворював підґрунтя для розвитку питомо новосвітньої самості, тоді як антична складова канону, мавпуючи загальноєвропейські стандарти класичної освіти, не несла у собі вираженої національної специфіки. (Щоправда, знайомство з греко-римським тезаурусом у новому американському контексті спонукало до його реінтерпретації згідно з присутньо іншими, ніж у Європі, умовами рецепції).

Інтелектуальна енергія «століття Розуму» активізувала суспільну думку, загостривши цікавість молодого покоління мешканців колоній до англomовної словесності, яка включала, крім історичних текстів, есеїстику, художню прозу, драматургію, тобто белетристику, яка раніше вважалася шкідливою нісенітницею. У XVIII ст. в університетах починають виникати не лише кафедри риторики та словесності, але й літературні товариства, клуби читачів, що сприяло поступовому витісненню ортодоксального кальвінізму культурою Просвітництва. Спочатку художню літературу вивчали із суто інструментальною метою як знаряддя

вдосконалення ораторських навичок майбутніх проповідників та політиків. Проте вона швидко вийшла за ці вузькі рамки; розпалюючи уяву студентів, європейська (в першу чергу, британська) література Нового часу долучала ще «сирий» у культурному відношенні континент до вишуканої культури Старого світу. Новий канон формується переважно зі творів англійських класиків (на початку чільне місце в ньому посідають В.Шекспір, Дж. Чосер, Д. Мільтон, Е.Спенсер), і така ситуація – з поправкою на нові імена – зберігається впродовж тривалого часу. Відтак, першим зламом американського канону був перехід від античної класики до літературного спадку Європи пізніших часів, в результаті чого канон набув виразно британського забарвлення. Вочевидь, такий стан речей відповідав самоусвідомленню значної частини населення колоній напередодні, під час, та навіть після Війни за незалежність (друга половина XVIII ст.) як людей з «подвійним громадянством». «Лоялісти», які, за контрастом з «патріотами», виступали за збереження традиційних політичних та економічних зв'язків з метрополією, складала, за сучасними підрахунками, не менше третини населення колоній і пізніше стали важливим сегментом майбутньої американської нації, беручи активну участь у формуванні національної ідентичності. Їхня не популярна у свій час позиція не завадила багатьом з них у подальшому зіграти «істотну роль у розвитку американської культури та суспільства» [Larkin, 2007]. Зрештою, і «лоялісти», і «патріоти» були укорінені у спільному колоніальному ґрунті, ставши заручниками вищезгаданої «подвійної лояльності». «Сприймаючи себе як імперських підданих, лоялісти не бачили суперечності між своєю локальною ідентичністю як американців та національною ідентичністю як британців», зазначає Е.Ларкін, а М.Лейр уточнює, що американцям складно було вирішити для себе, хто ж вони є. «Розчерки пера, які відділили колонії від Великої Британії, не обов'язково перетворювали британських підданих на американських громадян»; багато людей «вважали себе і тими, й тими, і необхідність зробити вибір жахала їх» [Lair, 2010, р. 193]. За умови масової амбівалентності щодо власної національної приналежності примат «англійського» канону (особливо з огляду на нерозвиненість місцевої літературної традиції, яка перебувала на початковій стадії свого становлення) був, мабуть, неминучим.

Проте далі ситуація набуває дещо парадоксального характеру. Ще раз наголосимо на одній з найважливіших функцій канону як водночас і виразника, і формувальника національного самоусвідомлення. Оскільки XVIII ст. проходить для Америки під знаком націєтворення і набуття самоідентичності, в тому числі, культурної, не дивно, що мрія про створення національної літератури надихала ще діячів Просвітництва, які оспівували духовну незалежність рідної країни задовго до того, як вона виборола незалежність політичну. Т. Двайт і Дж. Трамбулл, Ф. Френо і Н.Вебстер, Б.Раш та Г.Х.Брекенрідж, дуже різні за своїми політичними та естетичними поглядами, пов'язували майбутній розквіт мистецтв в Америці з виконанням нею унікальної історичної місії. «Висхідна слава Америки» для них охоплювала і самотність художніх проявів її «генія», який визначався унікальністю природи, історії, політичного та соціального життя країни. Таким чином, у своїх пошуках творів, «корисних» для американців (тобто, потенційно «канонічних»), гуманітарії цього періоду поєднували просвітницькі критерії «універсальної нормативності» з «деклараціями літературного націоналізму» [Апенко, 2000, с. 559].

Як слушно відзначає Т.Михед, «спорадичні заклики до створення національної літератури набули більш енергійного та масового характеру в 1830-1840-е рр.» [Михед, 2006, с. 47]. Дослідниця пов'язує цю тенденцію як з політичними (перемога над Британією у війні 1812-1814 рр.), так і з духовно-естетичними подіями, насамперед, з поширенням романтичного світогляду з притаманним йому новим розумінням нації та народу як суб'єкта історії. Враховуючи співзвучність цих ідей прагненню місцевої словесності до світоглядно-художньої незалежності від метрополії, не дивно, що романтичні віяння змінили вектор вимог до «великого американського письменника» у світлі емпатичного акцентування національної самотності громадян новонародженої держави.

Але попри те, що вже наприкінці XVIII століття свідомість американців переживає трансформацію від колоніальної до національної [Коренева, 1997, с. 331], канон питомо відстає у своїй еволюції, залишаючись переважно британським. Трансценденталісти (Р.Емерсон, Г.Торо) та романтики (Н.Готорн, Г.Мелвілл, Е.По, Ф.Купер, В.Вітмен), виступаючи з позицій «американізму», докладають титанічних зусиль для закладення підвалин

національної культурної традиції. В ході інтенсивної літературної полеміки не лише відпрацьовувалися спільні принципи, які визначали курс літературного розвитку країни на майбутні десятиліття, але й вказувалися персоналії, які найповніше втілювали їх у своїй письменницькій практиці, і, відповідно, могли претендувати на місця у національному каноні (серед найяскравіших прикладів можна згадати рецензію Г.Мелвілла на збірку оповідань Н.Готорна «Моховиння старої садиби» (1850)). Отже, ідеї просвітників та наступного покоління літераторів доби Американського Ренесансу заклали фундамент для зведення автохтонного канону з урахуванням тієї «культурної роботи», яку він мав виконувати, а саме – віддзеркалювати ідентичні риси молодій нації, які вже встигли сформуватися, і водночас надавати їм більшої рельєфності через художнє артикулювання. Одночасно, попри націоналістичні літературні маніфести Емерсона та Вітмена, протягом всього ХІХ та першої третини ХХ ст. голосно лунали твердження, що американської літератури як самостійної галузі словесності просто не існує, хоча в цей час постійно з'являлися публікації, котрі вже самою назвою декларували намір упорядників привернути увагу читачів до «плодів пера» місцевих літераторів (наприклад, «Американські письменники» Дж.Ніла (1824), «Лекції з американської літератури» С.Л.Наппа (1829), «Американські прозаїки» Р.У.Грісволда (1852), «Енциклопедія американської літератури» Дж. і Е.Дайкінків (1855) тощо). Річ, однак, у тім, що у всіх цих виданнях підтримувалася висловлена автором одного з ранніх університетських підручників (1873) думка про те, що література США – це «частина англійської літератури, створена на американському ґрунті» [цит. за Levine, 1996, с. 82]. У 1896 р. професор Колумбійського університету Брендер Метьюз називає американську літературу «виразом думок, почуттів та дій великої англомовної раси». Незалежно від місця проживання авторів – чи то буде Нью-Йорк чи Монреаль, Лондон або Калькутта, «все, що вони написали англійською мовою, належить англійській літературі» [цит. за Messmer, 2000, с. 194]. Навіть в 1920-х рр. спеціалізація в галузі рідної літератури абсолютно не підтримується, відповідних кафедр та відділів в університетах практично немає. Наприкінці ХХ ст. Л.Левін слушно висновує: «так само, як сто років тому студенти в Америці вивчали канон, в якому англійській літературі було

відведено незначне місце, п'ятдесят років тому вони вивчали канон, де література їхньої власної країни відігравала мізерну роль» [Levine, 1996, с. 85].

«Деколонізація» американського літературного канону розтяглася майже на півтора століття. Потужний поштовх у напрямку його радикальної націоналізації надала Друга Світова, а за нею й «холодна війна», одним із наслідків яких став новий статус США як провідної світової держави, головної «берегині» західних духовних цінностей. Це сприяло підвищенню самооцінки американців на наступному витку провіденційного месіанізму, від початку закладеного в їхній ментальній матриці батьками-пілігримами і підтвердженого батьками-засновниками.

У результаті спільних інтелектуальних зусиль низки видатних критиків, що стояли на різних суспільно-естетичних позиціях (Ван Вік Брукса, К. Ван Дорена, В.Л.Паррінгтона, Л.Мамфорда, К.Берка, Л.Трїллінга та ін.), складається «класичний» канон, в якому на перший план виходять автори Американського Відродження, далі М.Твен, Г.Джеймс, Т.С.Еліот, а ще пізніше – Е.Хемінгуей, Ф.С.Фіцджеральд, В.Фолкнер. Черговий парадокс полягає в тому, що саме цей канон – породження «ліберальних гуманітаріїв», які традиційно представляли демократичну гілку американського соціуму, – в 1970-х – 1990-х рр. став об'єктом нападок з боку «реформаторів» як «елітарний» та «репресивний». Його криза була зумовлена тими самими чинниками (демографічними, політичними, ідеологічними, літературно-теоретичними, професійними), що і його формування; просто в добу його утвердження ці чинники диктували інший вектор руху – не в бік плюралізму чи мультикультуралізму, а в бік «централізму та культурного «унітаризму» [D'Haen, 2011, р. 25]. Т.Д'Аен пов'язує становлення «класичного» канону з глибинним усвідомленням його творцями свого «американізму», який протиставляється змасовленню та комерціалізації життя та культури США цього періоду як справжній національний ідеал. Постулювання демократичного індивідуалізму як загальнонаціонального ідеалу пояснює «елітарність» результату. З огляду на його абстрактну природу зрозуміло, чому поза зоною уваги лишилися расові, гендерні та класові відмінності – адже «визнані 'шедеври'» американської літератури вказували шлях до самоздійснення усім

(підкреслено мною – Н.В.) американцям і, відповідно, міркування «репрезентації» в сенсі «репрезентативності» не відігравали ані найменшої ролі» [Ibid., p.26]. У такому повороті думки не важко впізнати телеологічну складову цивілізації США, яка знаходить втілення в «американській мрії» про особистий успіх та в політичній концепції «плавильного тигля».

Кульмінацією ліберально-демократичного напряму в каноноборстві /канонотворенні стала монографія Ф.О.Маттіссена «Американський Ренесанс: мистецтво та способи висловлення в епоху Емерсона та Вітмена» (1941). Об'єднуючи в своєму підході пошуки національної специфіки та новокритичні естетичні пріоритети, вона визначила ядро американського літературного канону (Р.У.Емерсон, Г.Д.Торо, Н.Готорн, Г.Мелвілл, У.Вітмен, певною мірою Е.А.По та Е.Дікінсон) на кілька десятиліть вперед. За оцінкою С.Берковича, який далеко не в усьому погоджується з Маттіссеном, книга цього останнього «змінити підхід до вивчення історії, дала нам новий канон класичних текстів; вона також дала поштовх розвитку американістики (American Studies) в США та за кордоном» [Bercovitch, 1986, p. 635].

В інтерпретації Маттіссена середина XIX ст. постає як доба «першої зрілості» національної літератури [Matthiessen, 1969, p. VII]. Сформулювавши предмет аналізу як «концепції, яких дотримувалися п'ятеро наших найбільш значущих письменників, щодо функцій та природи літератури, а також ступінь їхнього втілення в художній практиці» [Ibid., p. VII], Маттіссен в результаті скрупульозного дослідження доходить висновку щодо встановлення в їхніх творах «суто американського модусу та теорії [художнього] висловлення». [Ibid., p. XV]. Ідеологічним стрижнем їхньої творчості він проголошує відданість демократії. «Вони відчували, що їхнє покоління має реалізувати потенціал, вивільнений революцією, створити культуру, сумірну з політичними можливостями Америки [...]. Головний зміст їхніх досягнень – це література для нашої демократії» [Ibid., p. XV]. Таким чином, у концепції Американського Ренесансу як продукту імагінарного ліберальної інтелігенції США середини минулого століття процес канонотворення нарешті «наздоганяє» тодішнє бачення цим-таки сектором населення власної національної ідентичності.

Проте якщо підчас створення книги Маттіссена, коли ще була жива пам'ять про «ліві» 1930-і рр., «демократизм» трактувався як набуття індивідуумом зв'язку з соціальним цілим через самореалізацію, то у свідомості інтелектуалів останньої третини століття це поняття почало асоціюватися з неприйнятною для них ідеєю американської винятковості. Не дивно, що в контексті перегляду концепції національної ідентичності (що потяг за собою і ревізію канону) представлена в ній картина розвитку американської літературно-художньої думки перетворилася на улюблену мішень критичних нападів. На думку сучасних радикалів, Маттіссен знаходив у творах класиків естетичне виправдання риторики національного індивідуалізму саме в той момент, коли в галузі політики вона вже була не в змозі виправдовувати себе «божественним промислом».

Відомі соціополітичні та культурно-психологічні зрушення у США 1960-1990х рр. призводять до ерозії єдиного національного ідеалу. Відчуття американської богообраності втрачає під собою ґрунт. Мірою того, як телеологічне обґрунтування «американської мрії» перестає працювати, свої права на її частку заявляють дедалі численніші расові, національні, етнічні та інші меншини, раніше виключені зі сфери її впливу. Палітра американської ідентичності, що від часів проголошення незалежності країни ґрунтувалася на демократичних підвалинах, завжди мала відбивати багатоскладовість суспільства, але на практиці часто-густо залишалася монохромною. Тепер вона незмірно розширює свій «кольоровий спектр», що супроводжується зміною засадних культурних метафор. Паралельно внаслідок глобалізаційних та мультикультурних процесів, а також постмодерного повороту відбуваються значні зсуви у теоретичному осмисленні ідентичності як філософсько-культурної проблеми, результатом яких стає відмова від есенціалізму, бажання уникнути фіксованості, усвідомлення потреби у постійному перегляді складових ідентичності, уявлення про ідентичність як про процес безперервного самотворення [див. 2].

Закономірно, що серйозна криза ідеології демократичного індивідуалізму веде за собою руйнування попереднього канону, просякненого її духом. У формулюванні нових підходів до національної культури /літератури відіграли значну роль й найновіші на той час філософсько-культурологічні течії, пов'язані з

постмодернізмом. Акцентуючи принциповий плюралізм можливих трактувань будь-якого феномену, «і-і» замість «або-або», вони сприяли теоретичному усвідомленню вичерпаності моністичної моделі Америки та її невідповідності сучасним реаліям. Витіснені на узбіччя суспільства соціально-етнічні групи звинувачують класичний канон у тому, що він обстоює інтереси «білих англосаксів-протестантів», і починається «хрестовий похід» проти нього, що увійшов до історії культури під назвою «битви за канон» [див. Висоцька, 2010, с. 60-72].

Зазначимо, що пафос цього руху визначили поняття «реконструкції», «перегляду», «переписування» як канону, так і літературної історії країни в цілому, які зустрічаються в назвах багатьох праць 1980-1990-х рр., а його лейтмотивом стає ідея відмови від «консенсусу» на користь «диссенсусу», тобто якомога ширшої гетерогосії. В цьому немає нічого дивного – якщо розглядати літературний канон як знаряддя згуртування сучасної нації в ідейно та культурно монолітне утворення, стає зрозумілим, що поняття консенсусу як запоруки існування цих останніх не могло не втратити своєї привабливості для нового покоління критиків та літературознавців, які сповідують засади постмодернізму та мультикультуралізму. Одним з найголосніших речників нової ідеології канону виступив С.Беркович, який у передмові до редактованої ним збірки «Реконструкція історії американської літератури» (1986) задекларував: «Протягом останніх двох десятиріч будь-який консенсус – лівий та правий, естетичний та політичний – обвалився, зносився або ж, принаймні, відкрився... Завданням сучасного покоління є реконструкція історії американської літератури під знаком диссенсусу» [Bercovitch, 1986, р.VII]. Ця мета реалізується, зокрема, і в «Колумбійській історії літератури США» (1988), заснованій, за твердженням головного редактора видання Е.Елліотта, на структурних принципах різноманіття, складності та суперечливості, а також на відмові від «замкнутості, зарівно як і від консенсусу» [The Columbia Literary History of the United States, 1988, р. XIII].

Найяскравіше нові тенденції проявилися в засадах укладання антологій американської літератури (Хітівської, нових видань Нортонівської та ін.). Так, Поль Лаутер досить красномовно озвучив їх у передньому слові до Хітівської антології, новаторської або,

радше, революційної в сенсі включення до неї значного корпусу авторів і текстів, що не належали до «головного потоку». Провідним принципом формування нового канону, який відповідав би своєму часові, він проголосив не формальний аналіз окремих текстів, а «вивчення різноманітних і змінних культур Америки» через «дослідження історичних контекстів» [Lauter, 1990, p. XXXIX].

Знаменно, що звернувшись через десятиріччя до аналізу теоретичного фундаменту «Антології...», Лаутер переносить акценти з «відмінностей» на «зв'язки та взаємопроникнення культур» і розвиває більш характерний для сучасного стану культури та літератури США погляд на її феномени як «динамічно інтерактивні, хоча й різні гібриди» [16, p.188]. На його думку, науковців щораз більше цікавлять «невпинні діалоги культур, те, як вони вступають у взаємодію одна з одною і впливають одна на одну», і те, яким чином «ці діалоги визначили плюралістичну, складну, гетерогенну природу Америки – радше хору голосів, ніж плавильного тигля» [Lauter, 2001, p. XXXV].

Ця думка – щодо інтерактивного та гібридного характеру американської культури – відповідає сучасному стану розуміння національної ідентичності як «динамічної, множинної, плинної, як продукту змін та взаємодій, «вибору, а не лише спадковості» (К.Ентоні Аппія), результату «як походження, так і власної згоди» (В.Соллорз, Д.Голлінджер), «становлення», радше ніж «буття» (С.Холл) [Висоцька, 2010, с. 53]. Абриси літературного канону сьогодення, здатного корелювати з таким баченням ідентичності, визначені переконаністю багатьох науковців у перехідному статусі нинішньої доби як руху від мультикультурної до кросс- або транскультурної парадигми, а також феноменами міждисциплінарності, інтермедіальності, пористості кордонів між літературними та культурними студіями, а також врахуванням техногенних чинників продукування та функціонування красного письменства.

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СЛОВНИКАХ

У збереженні і розвитку національної культури та удосконаленні мови важливе місце посідають словники. Про теоретичні проблеми створення лексикографічних праць різного типу, про розбудову словникових статей, про розкриття значення слова у словниковій статті, про особистість автора в опрацюванні словника і т. ін. вже йшлося у багатьох працях різних авторів. Опис етапів роботи над укладанням словника можна знати у працях: Ю.Д. Апресяна [Апресян Ю. Д., 1979], В.П. Беркова [Берков В. П., 1971, 1996], В.В. Виноградова [Виноградов В. В., 1977], В.Г. Гака [Гак В. Г. 1986], А.С. Герда [Герд А. С., 1986], С.І. Головащука [Головащук С. І., 1976], П.М. Денисова [Денисов П. Н., 1993; 11], В.В. Дубічинського [Дубичинский В. В., 1994], Ю.Н. Марчука [Марчук Ю. Н., 1979], В.В. Морковкіна [Морковкин В. В., 1994], А.А. Москаленка [Москаленко А. А., 1961], С.І. Ожегова [Ожегов С. И., 1974], Л.С. Паламарчука [Паламарчук Л. С., 1978], Полюга Л. [Полюга Л., 2000], О. О. Тараненка [Тараненко О. О., 1996], Л.В. Щерби [Щерба Л. В., 1958; 1974] та ін.

Систематизація цих роздумів дала підстави зауважити, що під час укладання, і загальнономовних, і термінологічних словників не аби яку роль відіграє національна ідентичність, яка впливає на формування мови вцілому і зокрема кожної галузі знань, виробництва, суспільних відносин, моральних норм тощо.

Епоха розвитку лінгвістики охарактеризована як «епоха семантики», адже людська мова виконує три основні функції: спілкування, кодування й декодування певної інформації [Апресян Ю.Д., 1979, с. 3]. Свого часу це відчував ще Л.В. Щерба, коли розробляв теорію лексикографії, він був переконаний у тому, що навіть «словникова робота заснована винятково на семантиці, а, отже, вимагає особливо тонкого сприйняття мови й такого обдарування, яке, ймовірно, є родинно письменницьким даром» [Щерба Л.В., 1974]. Ці слова знайшли підтвердження у роздумах багатьох науковців. Вони відмічали, що для того, щоб бути хорошим

лексикографом, необхідно бути всім одночасно: і етимологом, і лексикологом, і фразеологом, й істориком мови, мати знання з історії народу, культури, економіки, різноманітних галузей знань, а що це як не національна ідентичність народу, втиснута в лаконічну форму, що стає у пригоді кожному на шляху вивчення мови. Лексикограф повинен і, навіть, зобов'язаний мати мовне чуття і знати, де і що треба поставити, щоб зробити словник найдосконалішим.

Проте, і донині питання комплексного вивчення системи роботи лексикографа над укладанням словника залишається відкритим, насамперед дослідження тих принципів, якими керується укладач/автор словника чи бере до уваги колектив укладачів при конструюванні словникової статті.

Метою статті є встановлення принципів впливу національної ідентичності на моделювання змісту мови.

Завдання:

- визначити основні функції національної ідентичності у формуванні словника;

- встановити й обґрунтувати основоположні принципи лексикографії та їх зв'язок із національною ідентичністю.

У результаті ознайомлення з теоретичними доробками вчених, які в різних аспектах вивчали принципи укладання словників будь-якого типу, виявилось, що ця проблема залишається досить дискусійною і потребує глибокого аналізу з позицій дотримання «золотої середини» між вимогами лексикографічної теорії і практики. На підтвердження цієї думки наведемо міркування П.М. Денисова, який відмічав, що віддаючи належне сучасним захопленням, з одного боку, макроструктурами, макропідходами, глобальними кібернетичними схемами електронного майбутнього людства, а з іншого, – мікроструктурами, мікроаналізом, елементарними стандартними й універсальними одиницями смислу, «молекулярними» рівнями знакових систем, лексикографія, як і філологія, за своєю суттю орієнтується на «людські пропорції», тобто на одиниці «середньої величини» [Денисов П.М., 1993, с. 29]. Слід зазначити при цьому, що в ідеальній моделі словника мають бути реалізовані всі його універсальні лексикографічні функції. Основною функцією є, безумовно, інформаційна. А тому мовознавча традиція визначає інформаційне наповнення і структуру словника, вважаючи, що до нього звертаються у разі виникнення труднощів,

пов'язаних із використанням мови [Кудашев І.С., 2007, с. 43].

Існує думка, що словники також виконують комунікативну функцію, тобто допомагають членам мовного колективу спілкуватися один із одним. Особливу роль виконує реєструюча функція, оскільки у словниках в узагальненому вигляді зберігаються відомості про мову в певний період часу. При цьому одне із завдань словника – бути місцем збереження рідкісних й оригінальних зразків мови. Інший аспект цієї функції – відображення у словнику системних мовних зв'язків [Денисов П.Н., 1993, с. 237]. Тривалий час мовознавство було зосереджене на вивченні лише згаданих функцій, проте в нормативних словниках на перший план виходить функція розкодування. Це стає особливо важливим, адже нормативні словники служать не тільки джерелами інформації, а й арбітрами у виникненні суперечок про мову. І це природно, бо будь-який словник, навіть якщо він замислювався як описовий, все одно так чи інакше є нормативним: лексикограф говорить не просто від свого імені, він виступає як посередник між суспільством, представник певної національності, носій мови, який, надає довідки через словникові статті усім, хто хоче дізнатися більше про мову та її особливості.

Дослідники мови також говорять про пізнавальну функцію, яка певною мірою зумовлена навчальною функцією. По-перше, вона сягає ще давніх часів, бо метою кожної із давніх мовознавчих шкіл було укладання словників. Існує навіть думка, що «той чи інший словник розробляється з метою навчити чи навчатися» [Дубичинский В.В., 1994, с. 67]. Проте, залишаючись довідковим посібником, словник завжди виконує допоміжну роль під час навчання.

Перед сучасною лексикографією кожної мови стоїть важливе завдання – зібрати якомога більше даних про слова відповідної мови безвідносно до їх походження, епохи і призначення. Це дасть змогу зробити серйозний крок до створення тезаурусів національних мов, про що мріють лексикографи світу.

Сучасна лексикографічна наука переживає період бурхливого розвитку. Помічається тенденція до все більшої диференціації термінологічних і лінгвістичних словників.

Словникові статті термінологічних словників часто нагадують статті словників загального типу, але вони розробляються

відповідно до типу розбудови словника. Якщо, наприклад, термінологічний словник є двомовним перекладним, то він розбудовується аналогічно до загальномовних перекладних українських словників (українсько-англійських чи англійсько-українських і т. д.). Однак тут проявляється певна специфіка. Оскільки термінологічні словники дуже часто мають на меті уніфікувати відповідну термінологічну систему, то в багатьох з них на першому місці реєстру ставиться український термін, а справа – іншомовний. Якщо ж на першому місці стоїть іншомовне реєстрове слово, то тоді в словнику спеціально твориться абетковий показник українських реєстрових слів з відповідним відсиланням.

Проблематичними в термінологічних словниках є виклад складних термінів, як відомо, термінологічні поняття дуже часто виражаються словосполученнями. Це, перш за все, зумовлене вимогою якнайточніше передати суть того чи іншого наукового поняття. Але одночасно ця особливість створює важливу проблему її подачі в словниковому реєстрі, у цьому випадку авторам доводиться знову ж використовувати практику подачі фразеологізмів у загальномовних словниках. Термінологічні словосполучення, як правило, не наводиться у загальному реєстрі перекладних словників, а найчастіше подається під основним словом словникової статті в спеціальному словниковому гнізді або у гніздах. Така робота не під силу абикому, мало знатися на термінології, необхідно мати мовне чуття, вміти подати поняття чи термін залучивши мовні особливості, відтінки.

У зв'язку з цим важко дати хоча б побіжний опис усіх існуючих словників, проте зробимо спробу, щоб дізнатися про основні їх види, навчитися ними користуватися та зрозуміти важливість та значущість словників у житті людини.

У мовознавстві існує спеціальний розділ, що займається теорією і практикою укладання словників – лексикографія (від грец. *lexis* – слово і *grafo* – пишу). Лексикографія має багатовікову історію, великий досвід створення різноманітних словників і знаменні досягнення. Як одна з важливих у сучасній лінгвістиці, вона набуває дедалі більшого розвитку. Сприяють цьому невпинно зростаючі міжнародні контакти, потреба у вивченні малодосліджених і поглибленому аналізі всіх мов народів і націй для задоволення наукових і загальнокультурних запитів суспільства.

Застосування математичних методів в укладанні деяких типів словників збагатило теорію і практику цієї лінгвістичної науки.

Характерною ознакою сучасної лексикографії є взаємозв'язок філології і культури у широкому сенсі цього слова. Адже значна частина культури будь-якого народу реалізується саме через його мову, ідентичність закріплюється у словах, а слова формують словники.

М.Т. Рильський відзначав, що неможливо уявити собі культурну людину, яка не мала б потреби у словнику, ніколи б не заглядала до нього, ніколи ним не користувалась.

Словник – упорядкований в алфавітному чи тематичному порядку список заголовних слів, лексикографічно опрацьованих. Таке довідкове видання містить впорядкований перелік мовних одиниць (слів, словосполучень тощо) з короткими їх характеристиками або характеристиками позначених ним понять або з перекладом на іншу мову. Словник є одним із засобів накопичення результатів пізнавальної діяльності людства, показником культури народу, його національним кодом.

Словники виконують інформативну та нормативну функції: вони універсальні інформаційні джерела для розуміння того чи іншого явища та найточніша консультація щодо мовних норм.

Далекими попередниками словників вважають так звані глоси, тобто пояснення значення окремих слів без відриву від тексту, на полях і в текстах давніх рукописних книг. Традицію пояснювати незрозумілі та малозрозумілі слова за допомогою глос давньоруські книжники успадкували від візантійських та старослов'янських.

Збірники глос – глосарії – були першими і найдавнішими словниковими працями. Найстаріший глосарій кількістю в 174 слова знайдено в Кормчій книзі (1282). До другої половини XVI ст. глосарії – основний вид лексикографічної праці. У Пересопницькому Євангелії (1556-1561) налічується близько 200 глос. Глоси були матеріалом для перших давньоукраїнських словників.

Перша пам'ятка давньоруського книжкового мистецтва, яка містила лексикографічне опрацювання слів і словники, що стали значним явищем української культури, – «Изборник Святослава» (1073). Понад 400 статей цієї рукописної книги присвячені тлумаченню малозрозумілих слів Святого Письма, літератури, фактів історії, відомостей про коштовне каміння.

Перша друкowana словникова праця в Україні, видана як додаток до граматики слов'янської мови цього ж автора. Подано 1061 церковнослов'янське слово, яке пояснено «мовою простою». У наш час словник перевидано у 1964.

Праця лаврського друкаря, поета і філолога Памви Беринди. У словнику 6982 слова. Складається із двох частин. У першій подано 4980 загальних "словенських" слів, у другій – «Ймень тлькованіє» (2002 слова) – власні імена, назви місцевостей, слова з грецької міфології, назви наук, предметів церковного вжитку, мір, звірів, птахів та ін., взяті з єврейської, латинської, грецької та інших мов. Словник цей мав великий вплив, і його було надруковано майже по всіх слов'янських землях. І усе це тому, що автор глибоко переймався та вивчав національні особливості мов, щоб якнайповніше перенести їх багатство та багатогранність у створену ним працю.

Минулого століття цей словник було перевидано і він доступний усім: Лексикон словенороський П. Беринди Лексикон словенороський П. Беринди / Підгот. тексту і вступна ст. В.В. Німчука. – К., 1961.

Відомий лінгвіст А.А. Москаленко стверджує, що історія лексичної системи мови – це в основному історія поповнення її новими словами. А ми у свою чергу, можемо доповнити, що це перенесення національної ідентичності у формі лексичного відображення у словник.

Праця над укладанням словників вимагає глибоких знань і великих зусиль. Про це образно сказав український просвітитель початку XVI ст. Феофан Прокопович: «Якщо кого-небудь очікує вирок судді, то не слід тримати його на каторзі, доводити до знемоги його руки добуванням руди, хай він укладає словники. Ця праця містить у собі всі види покарань».

Укладання словників – процес не тільки складний, але й тривалий. Останнє зумовлює деяке відставання лексикографічної фіксації від постійного оновлення і безперервних змін словникового складу мови. У літературі та пресі з'являються нові слова, або такі значення відомих слів, яких у жодному з існуючих словників знайти не можна, а ці значення вже міцно закріпилися, увійшли у повсякденний вжиток і формують національний відтінок мови певного регіону чи групи людей, представників певного класу.

Як підкреслював В.В. Виноградов: «Укладання словників неможливе без роботи із установаження і кодифікації орфографічних, орфоепічних, граматичних, лексичних, стилістичних норм відповідних літературних мов. Укладання словника будь-якої мови повинно спиратися не тільки на зразкове знання цієї мови у всіх її жанрово-стильових різновидностях та інколи її діалектів, а й глибоке наукове розуміння структури цієї мови і законів її розвитку».

Основними критеріями у процесі створення словника є великий обсяг, раціональний, продуманий спосіб подачі словникового матеріалу, швидкий та зручний пошук потрібного слова. Створення кожного словника, незалежно від його типу і призначення, розпочинається ретельним відбором реєстрових слів (лексичних одиниць), які або витлумачуються, або перекладаються.

Як зауважує О.М. Бабкін, що зареєструвати склад лексики живої літературної мови будь-якої пори її існування так само важливо, як і важко.

Л.С. Паламарчук стверджує, що упорядники мають постійно дбати про якнайширше залучення до словника лексичного матеріалу з тих джерел, які правильно відображають сучасний стан літературної мови народу в обох різновидах її функціонування. А це можливо здійснити лише за тієї умови, коли в словниковій картотеці будуть представлені численні виписки з авторитетних джерел писемної літератури різних видів і жанрів, а також із кращих зразків усної народної творчості.

Питання складу реєстру будь-якого словника – одне з найскладніших питань лексикографії. Яким має бути словник і кому він призначений – це ті визначальні моменти, що обумовлюють реєстр слів, які добираються до філологічного словника із лексичної скарбниці конкретної мови. Творці словників зобов'язані завжди пам'ятати, що об'єктивність відбору лексичних одиниць для словника та наукова розробка словникових статей великою мірою залежить від фундаментальності картотеки, від спроможності картотечних фондів відбивати не тільки стан, а й тенденції розвитку літературної мови на відповідному етапі її функціонування.

У зв'язку з поширенням електронних словників у наш час комп'ютери значною мірою прискорюють працю лексикографа, але у справі укладання словників, яка надзвичайно важлива для практики пізнання своєї та іноземної мов, без людини не обійтися.

Лише вона може вдосконалювати й наповнювати словник.

Створення словника – це праця, для якої потрібен талант, натхнення, а також глибокі спеціальні знання. Кожен успішно виконаний у науковому відношенні словник становить собою не лише відображення окремого етапу або періоду в розвитку мови, а й своєрідне відображення соціально-економічного, культурно-освітнього й науково-технічного рівня суспільства загалом. Словники виходять за межі власне мовознавчого або іншого вузькофахового призначення. Їх заслужено називають супутниками цивілізації.

Усі словники залежно від змісту матеріалу і способу його опрацювання поділяють два типи: енциклопедичні і філологічні. Суттєва відмінність між ними саме в характері матеріалу, який описують у словниковій статті: об'єктом опису в енциклопедичному словнику є поняття, у філологічному – слово.

Енциклопедичні словники за характером матеріалу поділяють на загальні та спеціальні (або галузеві, тематичні).

До сучасних загальних енциклопедичних словників належать: Українська Радянська Енциклопедія: У 12т. – 2-ге вид. – К., 1977 – 1984; Український Радянський Енциклопедичний Словник: У 3 т. – К., 1986 – 1987; УСЕ Універсальний словник-енциклопедія / Гол. ред. чл.-кор. НАНУ М. Попович. - К., 1999.

Спеціальні енциклопедичні словники подають системні знання з окремих галузевих ділянок. Це, для прикладу, такі словники:

- Енциклопедія історії України: У 4т. – К., 1969 – 1972.
- Шевченківський словник: У 2 т. - К., 1983 – 1985.
- Українська географічна енциклопедія: У 3 т. - К., 1989 – 1997.

Коли Анатоль Франс зазначав, що словник – це цілий світ в алфавітному порядку, він мав на увазі, очевидно, саме енциклопедичні словники. Вони в концентрованому вигляді описують предмети, явища, події з найрізноманітніших галузей (економічної, історичної, фізичної, біологічної, хімічної та ін.), розповідають про видатних діячів історії, науки, культури, а, отже, пояснюють і загальні, і власні назви, окрім цього, для повноти опису подають схеми, таблиці, карти, діаграми, малюнки, репродукції, фото тощо. Але філологічні словники – це душа народу, відчуття

належності до певної групи людей, які розуміють відтінки мови, вживають діалекти і фразеологізми, з легкістю використовують гру слів і т.ін.

Слово «енциклопедія» (з грец. – коло загальноосвітніх знань) первинно означало сім вільних мистецтв: граматику, риторику, логіку, геометрію, арифметику, музику та астрономію. Праці енциклопедичного характеру створювали ще до нашої ери у Давній Греції і Давньому Римі, Китаї, а також у країнах арабської писемності. У Х ст. н. е. перша енциклопедія, складена за алфавітним принципом, з'явилась у Візантії. У 1751 – 1780 роках передові мислителі Франції – Дені Дідро, Жан Д'Аламбер, Вольтер, Шарль Монтеск'є, Жан-Жак Руссо та ін. – підготували 35-томне видання «Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв і ремесел».

Першою українською енциклопедією стала «Українська Загальна Енциклопедія» у трьох томах, видана у 1930 – 1935 роках у Львові за редакцією Івана Раковського. Вона мала підзаголовок – «Книга знання». У 1930-х роках в УРСР планувалося видання 20-томної енциклопедії, але через репресії проти української культури та її діячів цього не відбулося. Намагання уніфікувати усіх під тоді безлике поняття «радянський» ледь не знищило цілий пласт національної культури, вираженої і занесеної для подальшої передачі наступним поколінням у формі лексичних одиниць до довідкового джерела.

Наступні науково вагомі українські енциклопедичні праці з'явилися за межами України. Завдяки об'єднанню найкращих наукових сил української діаспори, що зберегла національні риси, не втратила національної ідентичності в мові, підготовлено та здійснено видання 10-томної «Енциклопедії українознавства» (1952 – 1985) за редакцією професора Володимира Кубійовича.

У далекій Аргентині протягом 1957 – 1967 років була створена та видана так звана Українська Мала Енциклопедія. Восьмитомну працю підготував один автор – професор Євген Онацький. Це видання стало значним інформаційним явищем, адже поширювало у світі правдиві знання про Україну.

Численні сучасні економічні енциклопедичні словники відображають важливі зміни в економічній системі України за останнє десятиліття, вказують на особливості і відповідають великій

потребі у сучасній систематизованій конкретній економічній інформації. Фахові словники допомагають здобути глибокі економічні знання, знайомлять з новими реаліями економічного буття держави, з надбанням світової економічної науки та практики.

Тлумачний словник – словник, який пояснює, тлумачить значення слів, показує сферу їх використання, подає граматичні, акцентуаційні, правописні, стилістичні характеристики слів, фіксує стійкі словосполучення термінологічного і фразеологічного характеру з розкриттям їхніх значень. Тлумачний словник визначає лексичні норми літературної мови на певному етапі її розвитку. Розміщення слів у тлумачному словнику алфавітне. Кожне значення слова проілюстровано реченнями-цитатами з художньої, наукової літератури, публіцистики, фольклору. При реєстрових словах подано інформацію про їхні граматичні характеристики, стилістичне забарвлення.

Тлумаченню може піддаватись або все лексичне багатство загальнонародної мови, або лише частина її словникового складу. Словники, що ставили собі за мету включити до свого складу всю лексику мови, одержали назву тезаурусів (від гр. *thesaurus* – скарбниця, сховище).

Найбільший тлумачний словник в українській лексикографії. Він містить близько 135 тисяч слів. Створив його колектив науковців Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні Академії наук України на основі матеріалу з літературних, фольклорно-етнографічних та інших джерел у широких хронологічних рамках – з кінця XVIII і до кінця XX століття. Словник подає загальноновживану лексику і фразеологію не тільки активного, а й пасивного фонду (діалектизми, архаїзми, розмовну лексику та ін.). Уживання слів і фразеологізмів проілюстровано цитатами з творів художньої літератури, преси, наукових видань. Словник має тлумачно-нормативний характер. Науковці висловлюють думку про те, що цей словник, безперечно, є досягненням лексикографії радянського періоду, проте сьогодні не цілком відповідає потребам часу.

Словники іншомовних слів є різновидом тлумачних, у них пояснюється значення слів, запозичених з інших мов. У словникових статтях вказується, з якої мови прийшло слово, який мало вигляд у ній. Якщо значень декілька, наведено усі.

Приклади словників іншомовних слів:

- Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука. – К., 1974.

- Сліпушко О. М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові / Наук. ред. Л.І.Андрієвський. – К., 1992.

- Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. – К., 1999.

- Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М.Морозов, Л.М. Шкарапуга. -К, 2000.

- Словник іншомовних слів / Уклад.: Л.О.Пустовіт, О.І.Скопенко, Г.М.Сюта, Г.В.Цимбалюк. – К., 2000.

Термінологічні словники містять терміни певної галузі науки, техніки, мистецтва. Вони бувають загальними та вузькоспеціальними, крім того, можуть бути тлумачними і перекладними (або водночас і перекладними, і тлумачними).

Приклади термінологічних словників:

- Рогачова Г.П. Російсько-український словник економічних термінів. – К., 1992.

- Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки / Й.Ф.Андерш, С.А.Воробйова, М.В.Кравченко та ін. – К., 1994.

Існує велика кількість тлумачних термінологічних словників економічного спрямування, наприклад:

- Ринкова термінологія ділової людини: Словник-довідник / В.М.Лінніков, В.В.Борковський, В.В.Рокоча та ін. – К., 1992.

- Словник ділової людини / Уклад.: Р.Тринько, О.Тринько. – Львів, 1992.

Орфографічні словники подають перелік слів, а також словоформи у їх нормативному написанні. Залежно від частини мови слово має певний граматичний коментар, додаткові граматичні форми змінюваних слів тощо.

Відомі сучасні орфографічні словники:

- Орфографічний словник української мови / Уклад.: С.І.Головащук, М.М.Пешак, В.М.Русанівський, О.О.Тараненко. – К., 1994.

- Великий зведений орфографічний словник сучасної української лексики / Уклад.: В. Бусел та ін. – К. – Ірпінь, 2003.

- Карачук В. Орфографічний словник наукових і технічних термінів/ Наук. ред. Л.І.Андрієвський. – К., 1999.

Орфоепічні словники є довідниками з правильної

літературної вимови і нормативного наголосу. У словниках цього типу слова або їх частини, вимова яких не збігається з написанням, подаються в транскрипції.

Приклади орфоепічних словників:

- Українська літературна вимова та наголос: словник-довідник / За ред. М. А. Жовтобрюха. – К., 1973.

- Орфоепічний словник / Уклад. М.І. Погрібний. – К., 1984.

- Орфоепічний словник української мови: В 2 т. / Уклад.: М.М.Пещак та ін. – Т.І. – К., 2001.

Акцентологічні словники – це словники, у яких подано нормативне наголошування слів.

Найновіші словники наголосів такі:

- Головащук С.І. Складні випадки наголошення: Словник-довідник. – К., 1995.

- Головащук С.І. Словник наголосів української мови. – К., 2003.

У багатомовних (перекладних) словниках дається не пояснення (тлумачення) значень слів, а переклад, тобто підбирається слово-відповідник іншої мови. Найчастіше це двомовні словники. Їх створюють для цілей перекладу й активно використовують при вивченні іноземної мови. Значно рідше за двомовні створюються словники, які охоплюють три і більше мов. Крім того, створено чимало диференційних словників, в яких наводяться лише ті слова, які не збігаються за значенням.

Сьогодні в Україні є багато перекладних словників з різних мов світу: англійської, французької, німецької, болгарської, польської, чеської, іспанської, італійської, турецької, китайської та ін..

Словники скорочень подають складноскорочені слова та аббревіатури, розшифровують їх, вказують на граматичні ознаки роду та числа, подають відмінкові закінчення при змінних формах.

Приклад такого словника: Словник скорочень в українській мові / За ред. Л.С. Паламарчука. – К., 1988.

Активна поява великої кількості нових аббревіатур, їх поширеність у пресі ускладнювала сприйняття тексту, правильне розуміння. Тому з'явився ще один словник, у якому вміщено найновіші аббревіатури та скорочення і їх розшифрування: Зінкевич-Томанек Б., Григор'єв О., Прихода Я. Короткий практичний словник

абревіатур та скорочень української мови. – Краків, 1997.

Етимологічний словник подає інформацію про походження слова, його первісне значення, найдавнішу форму, зазначає, чи слово споконвіку належало мові-основі, чи воно запозичене, яким шляхом відбувалося запозичення, містить наукові припущення щодо того, як слово утворилося і яка ознака покладена в основу назви. Успішне етимологізування слів залежить від ступеня вивчення тієї чи іншої мови, тієї чи іншої групи генетично споріднених мов.

Історичний словник – це один із різновидів тлумачного словника, в якому подають слова певної історичної епохи, зафіксовані в тогочасних писемних пам'ятках, з'ясовують їх значення, наводять ілюстрації.

Приклади історичних словників: Словник староукраїнської мови XIV-XV ст.: У 2 т. / Ред. кол.: Л.Л.Гумецька (гол.) та ін. – К., 1977 – 1978. Словник української мови XVI – першої половини XVII ст.: У 28 вип. / НАН України, Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича; Ред-кол.: Д.Гринчишин (від. ред.), У.Єдлінська, Я.Закревська, Р.Керста та ін. – Вип. 1-11 – Львів, 1994 – 2004.

Діалектні словники з'ясовують значення та особливості вимови і вживання слів певного діалекту чи групи діалектів.

Вони бувають двох типів: одні з них відбивають лексичну специфіку окремої говірки, діалекту чи наріччя, інші – становлять зібрання діалектної лексики різних наріч, відмінної від літературної.

Приклади таких словників:

- Словник полтавських говорів / Уклад. В. С. Ващенко. – Вип. I. – Х. – 1960.

- Словник поліських говорів / Уклад. П. С. Лисенко. – К., 1974.

- Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.

- Брилинський Д. Словник подільських говірок. – Хмельницький, 1991.

Фразеологічні словники містять фразеологічні одиниці мови, пояснюють їхнє значення, особливості вживання, походження, можливі варіанти у живому мовленні. Фразеологічні словники бувають одномовні тлумачного характеру (тлумачать значення стійкого вислову) і перекладні (подають фразеологічні одиниці певної мови і фрази-відповідники з іншої мови).

Приклади фразеологічних словників:

- Прислів'я та приказки: У 3 т. / Упор. М. М. Пазяк. – К., 1989 – 1991.

- Фразеологічний словник української мови: У 2 т. / Уклад.: В. Білоноженко та ін. – К., 1998.

- Фразеологія перекладів М. Лукаша: Словник-довідник / Упор.: О. Скопенко, Т. Цимбалюк. -К.,2000.

- Головащук С.І. Російсько-український словник сталих словосполучень. – К., 2001.

Ономастичні словники є цікавим джерелом інформації про власні імена і прізвища, назви населених пунктів, гір, річок, озер тощо. Іноді вони мають науково-популярний характер.

Приклади ономастичних словників:

- Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. – К., 1968.

- Скрипник Л.Г., Дзятківська Н.П. Власні імена людей: Словник-довідник. - 2-ге вид., випр. і доповн. – К., 1996.

- Янко М.Т. Топонімічний словник-довідник Української РСР: У 3 т. – К., 1973.

- Горпинич В.О. Словник географічних назв України (топоніми та відтопонімі прикметники). – К., 2001.

- Коваль А.П. Знайомі незнайомці. Походження назв поселень України. – К., 2001.

Словники синонімів являють собою зібрання синонімічних гнізд з стрижневими словами, що ставляться у заголовок словникової статті.

Приклади синонімічних словників:

- Деркач П.М. Короткий словник синонімів української мови. – Львів, 1993.

- Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – К., 1993.

- Словник синонімів української мови: У 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І.Головащук. – К., 1999 – 2000.

Словники омонімів реєструють і пояснюють значення слів, однакових за звучанням, але різних за значенням:

- Демська О.М., Кульчицький І.М. Словник омонімів української мови. – Львів, 1996.

- Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів («фальшиві друзі перекладача»). – К., 1997.

Словник антонімів подає групи слів, що мають протилежне значення. У 1971 р. було здійснено першу укласти словник антонімів. Через двадцять вісім років, словник було доповнено і перевидано: Полюга Л.М. Словник антонімів. – 2-ге вид., допоен, і випр. – К., 1999.

Словник паронімів розкриває значення слів, близьких за звучанням, але різних за значенням: Гринчишин Д. Г., Сербенська О. А. Словник паронімів української мови. – К., 1986.

Словники мови письменників містять слова і звороти, які використав той чи інший письменник у своїй творчій спадщині. Це словник тлумачного типу, бо в ньому розкрито всі значення слів, з якими вони функціонують у мові письменника. Також подано частоту використання словоформ і типові ілюстрації з творів.

Приклади словників мови письменників:

- Словник мови Шевченка: У 2 т. / За ред. В.С. Ващенко. – К., 1964. Реєстр словника охоплює всі українські слова з основних текстів та різних редакцій і варіантів поезій Шевченка, а також з листів, писаних укр. мовою. Усього в словнику 10 116 слів.

- Словник мови творів Квітки-Основ'яненка: У 3 т. – К., 1978 – 1979.

Морфемний словник подає структуру слова, словотвірні гнізда і словотвірні ряди.

Прикладами таких словників можуть бути:

- Яценко І. Т. Морфемний аналіз: Словник-довідник: У 2 т. / За ред. Н. Ф. Клименко.– Т. 1 – 2. – К., 1980 – 1981.

- Полюга Л. М. Морфемний словник української мови. – К., 1983.

- Сікорська З. С. Українсько-російський словотворчий словник. – К., 1985.

Частотні словники засвідчують частоту вживання слів у певний час. Існує понад 600 опублікованих і комп'ютерних частотних словників для 40 мов світу.

У частотному словнику подається перелік слів певної мови з вказівкою на те, скільки разів певне слово було вжите у текстах відповідної довжини, здатної об'єктивно показати частотність появи слова у мовленні. Принцип розміщення слів – не алфавітний, а в порядку зменшення частотності. Словник починається з найбільш уживаних слів і закінчується найменш уживаними. На основі

частотних словників укладаються посібники для прискореного навчання перекладу технічної і наукової літератури. В історії світової лексикографії перший частотний словник німецької мови був створений у 1898 р..

В українській лексикографії відомий: Частотний словник сучасної української художньої прози: У 2 т. / Гол. ред. В. С. Перебийніс. – К., 1981.

Інверсійний словник групує слова з однаковими морфологічними частинами слова, наприклад, з одним і тим самим суфіксом. Він є корисним для вивчення словотвору і фонетики. Його дані вказують на поширеність тих чи інших морфологічних частин, їх продуктивність у певних групах слів. Він може бути використаний як словник рим. Його застосовують для розшифровки стародавніх текстів. Прикладом такого словника є: Інверсійний словник української мови / За ред. С. П. Бевзенка. – К., 1989.

Словники-довідники з культури мови допомагають закріпити лексичні, морфологічні та інші норми літературної мови, адже подають проблемні випадки слововживання. Деякі з них мають форму посібника, оскільки вміщують широкі коментарі, наукові і науково-популярні статті.

Приклади словників-довідників:

- Словник-довідник труднощів української мови / За ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 1992.

- Антисуржик: Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити: Посібник / За заг. ред. О. Сербенської. – Львів, 1994.

- Головащук С.І. Українське літературне слововживання: Словник-довідник. – К., 1995.

- Гринчишин Д., Капелюшний А., Сербенська О., Терлак З. Словник-довідник з культури української мови. – Львів, 1996.

- Лесюк М. Словник русизмів у сучасній українській мові (неунормована лексика). – Івано-Франківськ, 1993.

- Сербенська О., Білоус М. Екологія українського слова: Практичний словничок-довідник. – Львів, 2003.

Останнім часом усе більшого використання набувають електронні словники, які дають змогу зберігати в пам'яті значний обсяг матеріалу, швидко знаходити потрібну інформацію і подавати її на екрані в зручному для користувача вигляді.

Т. В. Букреева та Є. Н. Лукаш аналізують лексикографічні

відмінності електронного словника від його паперового варіанта. У звичайному словнику використовується алфавітний або гніздовий порядок розміщення лексичних одиниць. Такий словник показує взаємозв'язок і взаємообумовленість лексики мови, але утруднює пошук потрібного слова. Вирішити цю проблему допомагає електронний словник, який подає лексичні одиниці в тому порядку, який у цей момент потрібен користувачеві.

М. Левицький відзначає, що наявність енциклопедій та словників на електронних носіях вважається одним із показників інтелектуального рівня нації.

Програмою «Словники України», затвердженої Президентом України ще 7 серпня 1999 р., окрім традиційних, тобто виданих на папері, передбачається і створення їх електронних відповідників для інформаційних комп'ютерних систем.

Словники відіграють велику роль у сучасній культурі, у них відбиваються знання, накопичені суспільством протягом століть. Вони служать цілям опису і нормалізації мови, сприяють підвищенню правильності і виразності мови його носіїв.

Особливо важливе місце посідають словники у житті сучасної людини. Чим далі рухається людство у різних сферах, тим більше з'являються нових термінів. Особливо важливе місце посідають словники у тих професіях, де є багато іншомовних запозичень. Для прикладу: медицина, юриспруденція, точні науки. Без знання термінології просто неможливо діяти, розуміти хід бесіди тощо.

Для професій, де слово є основним знаряддям праці (філологія, журналістика, письменницька та літературна діяльність, радіо і телебачення), правильне використання слів та словосполучень, зворотів є вкрай необхідним завданням, оскільки представники цих професій є носіями стандартів мовної культури.

Отже, словники – скарбниця народу, у них зберігаються знання і досвід багатьох поколінь. Їм належить важлива роль у розвитку національної духовної культури як цінного джерела інформації і засобу підвищення комунікативної культури носіїв мови. Використовуючи різноманітні словники, людина може не тільки орієнтуватися в наукових та технічних спеціалізованих термінах, але за допомогою словників слів-синонімів збагачувати свою мову, робити її більш досконалою та цікавою для сприймання.

Широкий розмах словникарської праці в Україні протягом років незалежності засвідчує, що українська лексикографія активно і плідно розвивається, вдосконалюються методологічні засади лексикографічної роботи, розширюється коло лексикографічно опрацьованих галузей знань. Поява нового словника будь-якого виду – це значна подія у справі книговидавництва, тому, незважаючи на велику кількість словників, подальше укладання словників різного формату є перспективним напрямком роботи.

*Юлія Прищупа
Леся Конопляник*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Уявлення щодо національної ідентичності молоді як феномену, що конструюється під впливом об'єктивних умов життя або свідомо вноситься в індивідуальну чи групову свідомість різними соціальними агентами, обумовили наше звернення до концепту «аспектів ідентичностей». Йдеться про різну за своєю формою та стратегіями діяльність української молоді, яка пропонує певний зміст ідентичностей та прагне до того, щоб зазначена ідентичність була визнана як легітимна.

Множинність особистісних стратегій і залучених ресурсів створюють підставу інваріантності, множинності проєктів ідентичностей. Саме така ситуація є притаманною для української молоді, яка знаходиться у стані перманентної невизначеності свого геополітичного вибору, балансує між соціальною й культурною моделлю націєбудівництва, є ареною гострої боротьби різних ідеологій. І це, безумовно, позначається не тільки на результативності процесів формування національної ідентичності, особливо значущої, як зазначалось вище, в умовах розбудови незалежної держави, забезпечення її легітимності та стабільності, але й на тому змісті, змістовних та цінностях, що стають підставою самовизначення особистістю своєї соціальної позиції.

З перших років незалежності України питання про «зміст» ідентичностей постійно дебатуються як у публічній сфері, так і в повсякденному житті. Офіційні варіанти національної та

громадянської ідентичності, що були запропоновані різними політичними суб'єктами протягом цього періоду, сприймалися населенням України по-різному – від цілковитої підтримки до відкритого неприйняття. Складні процеси націо- та державотворення в сучасній Україні, де не існує уявлень про українську націю та національну, культурну ідентичність, що поділялись би більшістю населення, політичний плюралізм, етнокультурне розмаїття, білінгвізм, неоднозначні інтерпретації минулого, різноспрямовані геополітичні орієнтації відбиваються в змістах ідентичностей, що здійснюються різними соціальними інститутами й агентами у боротьбі за легітимацію. Звернення до концепту «національної ідентичності» обумовлено його значними евристичними можливостями для пояснення процесу формування соціальних ідентичностей населення України і студентської молоді зокрема.

У ХХІ столітті нові технології та «інформаційна революція» зближують наш світ і роблять нації, економіку та культури більш взаємозалежними [Гора, 2011 с. 112]. Процес «глобалізації» часто зображується як позитивна сила, яка об'єднує зовсім різні суспільства, інтегруючи їх у «глобальне село» та збагачуючи їх під час цього процесу. Однак глобалізація – це не лише тенденція до об'єднання світу, але й до посилення (у цивілізованих рамках) конкуренції кількох цивілізаційних проєктів, запропонованих світовими державами-лідерами.

Виникнення Європейського Союзу (ЄС) призвело до зростання інтересу до проблеми його впливу на національну ідентичність громадян держав-членів ЄС. Хоча європейська інтеграція і відрізняється від глобалізації, є деякі схожі аспекти, наприклад: збільшення можливостей спілкування та розширення сфери спілкування за межами національних кордонів, наближення якості освіти до світового рівня, підвищення її конкурентоспроможності з американською та азіатською освітніми системами тощо. На нашу думку, всі вищезазначені аспекти можуть призвести до втрати національної ідентичності.

Для України, яка обрала стратегію Європейської інтеграції в умовах глобалізації, необхідна розробка відповідних реакцій на можливості та виклики, пов'язані з інтеграційними процесами. Зокрема, зворотною стороною інтернаціоналізації освіти в Україні є активна «освітня еміграція» до Польщі, Чехії, Німеччини, США та

інших країн, що демонструє невідповідність сучасної вищої освіти в Україні очікуванням суспільства. Водночас кількість іноземців, які навчаються у закладах вищої освіти (ЗВО) України, значно менша, ніж кількість української молоді, яка навчається за кордоном.

Інтеграція України у світовий соціальний простір в епоху інтенсивних глобалізаційних процесів визначає важливість проблеми розвитку національної ідентичності молоді. Вона відіграє значну роль серед інших типів ідентичності (зокрема, родинної, особистісної, гендерної, регіональної, соціально-економічної, релігійної, політичної, етнічної, професійної), і є поєднанням етнічної та політичної ідентичностей.

На процес формування національної ідентичності впливають різноманітні за силою, напрямком та впливом фактори, такі як: соціально-економічний стан держави, державний устрій, мова спілкування, релігія, історія, культура, національні цінності та ідеали, але сила та напрямок їх дії безпосередньо залежить від оточення, в якому знаходиться молода людина [Гора, с. 98]. Навчальне середовище ЗВО відіграє життєво важливу роль у процесах соціалізації молоді людини, під впливом якої вона перебуває протягом усього періоду навчання, а отже, протягом всього періоду інтенсивного становлення ідентичності.

В умовах глобалізації зв'язок людини з національною спільнотою слабшає. Проте цей зв'язок забезпечує, з одного боку, почуття безпеки особистості, а з іншого – передає історичну пам'ять та культурні традиції. Таким чином, одним із пріоритетів розвитку українського суспільства є формування національної ідентичності його молоді, особливо студентів.

Необхідність вирішення цього важливого завдання спрямовує сучасних дослідників психолого-педагогічних наук на всебічне вивчення особливостей розробки ефективних програм формування національної ідентичності молоді.

Мета дослідження – визначити ключові аспекти національної ідентичності української молоді, підкреслити їх вплив на свідомість української молоді, визначити ефективний педагогічний вплив на процес розвитку національної ідентичності української молоді та використовувати її як матеріал для ціннісного переосмислення та адаптації до вищої освіти України.

Явище національної ідентичності як складової соціальної реальності почало привертати увагу лінгвістів зовсім недавно, з кінця ХХ століття. Національна ідентичність є об'єктом вивчення соціальної психології, етнопсихології та етносоціології. Цей широкий спектр наукових галузей пояснюється тим, що, з одного боку, національна ідентичність є результатом суспільних відносин, а з іншого, це поняття належить до сфери сприйняття та оцінки представників інших етнічних груп, залучених до процесів пізнання людини.

Для розуміння національної ідентичності розглядаємо передусім поняття «ідентичність», його інтерпретацію з позицій різних суспільних наук та наукових парадигм, зв'язок стану ідентифікаційних процесів з процесами соціальної трансформації, інтеграції суспільства, соціокультурних змін.

Праці науковців, таких як В. Бакіров, О. Гора, О. Гудзенко, К. Іващенко, А. Джаваді, С. Хантінгтон, Н. Козлов, М. Коржевські, С. Макеєв, О. Мусейзов, С. Оксамітна, Ю. Пачковський, Д. Піонтковська, Л. Сокурянська, В. Степаненко, В. Тарасенко, Н. Черниш, М. Шульга, А. Сміт та ін., присвячені різним аспектам проблеми національної ідентичності. На думку А. Джаваді, національна ідентичність – це особливий випадок колективної ідентичності, який означає не об'єктивний зв'язок, побудований людьми, а соціальне спільне та єдине знання у вигляді офіційно переважного уявлення про себе в певній нації, що передається через певний заклад [Хантінгтон 1996, с. 113].

Науковець А. Сміт розглядає такі елементи національної ідентичності: спільна історична територія чи розуміння батьківщини, спільні міфи та історичні спогади, спільна масова громадська культура, система прав та обов'язків для всіх людей та спільна економіка [Сміт, с. 196]. С. Хантінгтон визначив чотири основні фактори формування національної ідентичності: структура вірувань, національна спадщина, культурне схожість та расова єдність [Хантінгтон, 1996].

Але, незважаючи на це, стан вивчення національної ідентичності молоді як окремої проблеми та як явища, завдяки якому можна дослідити та оцінити різні аспекти суспільного життя української молоді, не відповідає сучасним потребам. Тому є потреба у подальшому розвитку теорії ідентичності та практичних

завдань регулювання соціальних процесів у сучасному українському суспільстві.

2.1.2. Українська молодь як соціальна група.

Українська молодь – це цікавий об'єкт спостережень, що підтверджується кількома причинами. Перш за все, сучасна молодь не має досвіду приналежності та вірності іншій територіально-політичній та культурно-символічній системі, тому молоді люди розглядають суверенітет України, як об'єктивну реальність, на відміну від поколінь їхніх батьків та бабусь і дідусів, для яких його онтологічний статус дещо інший. За цих обставин молодь більше піддається процесам та діям щодо становлення національної ідентичності. Свідомість студентської молоді, на яку ще не вплинули певні організаційні (корпоративні) культури, відкрита до нових інформаційних тенденцій та до різних культурних впливів, і цей вплив є цікавим сприйняттям власне процесів соціокультурного та символічного просторів.

Всім молодим людям притаманна здатність приєднуватись до нових життєвих інтересів та практик. Ось чому молодь мобільна в отриманні ідентичності. Більшість молоді в Україні – це студенти. Студенство, як соціальна група, має такі особливості:

а) це найчисленніша та найосвіченіша соціальна група сучасного суспільства;

б) це мобільна соціальна група інформаційного, навчального та творчого змісту;

в) це перспективний соціальний ресурс для розвитку України як цивілізованої європейської країни;

г) це диференційована громада через різний соціальний фон її представників, їхні політичні та ідеологічні вподобання, субкультурні відмінності (як загальні молодіжні субкультури, так і унікальні студентські субкультури (наприклад, студенти певної спеціальності; певного університету; студенти, які живуть у гуртожитку тощо).

Актуальність проблеми становлення національної ідентичності молоді викликає великий інтерес з боку науковців. Зокрема національну ідентичність студентської молоді, шляхи її формування та проблеми розглядали у своїх наукових працях О. Абрамчук, І.Бех, А. Гафіатуліна, О. Гевко, О. Гора, В. Дзюба,

К. Журба, О. Кондур, Д. Піонтковська, О. Ряшко, О. Титар, Г. Філіпчук, О. Шевченко, І. Шкільна та інші.

Студентський вік має вирішальне значення для формування особистісної ідентичності та сприятливий до розвитку своєї національної ідентичності. Як і національна ідентичність в цілому, національна ідентичність молоді включає три основні компоненти: когнітивний (пізнавальний), афективний (емоційно-оціночний) та конативний (поведінковий).

Когнітивний (пізнавальний) компонент який включає їхнє знання про націю, її територію, звичаї, традиції, історію та приєднання себе до цієї нації. Так на думку О. Шевченко, національна ідентичність розглядається як результат процесу ідентифікації особи з нацією, національною спільнотою (Шевченко, 2003). Процес формування національної ідентичності має такі складові:

1) прийняття специфічних елементів національної ідентичності, таких як вірування, цінності, очікування, які створюють національну ідентичність як колективну;

2) розвиток орієнтації в нації як такої; та 3) самовизначення себе як члена цієї нації [Терещенко, 2010].

Афективний (емоційно-оціночний) компонент включає суб'єктивну актуальність національної ідентичності, ступінь прихильності до національної ідентичності та відображається у соціальних почуттях, таких як національна гордість або національний сором, національна провина, національна самооцінка або національна самоповага чи неповага.

Конативний (поведінковий) компонент характеризується використанням рідної мови та інтеграцією студентів у національну культуру та суспільне життя.

Зосереджуючись на формуванні національної ідентичності, вважаємо за потрібне проаналізувати його головні аспекти. Перший аспект, що визначає ідентичність нації – є ціннісні орієнтації сучасного суспільства. Цінності – життєві елементи в усіх культурах і усвідомлення цих орієнтацій може сприйматися як істотна частина інтелектуальної компетентності. Значення цінностей також дуже важливо для індивідуальної ідентичності, і її формування відбувається в цей період життя. Однією з найбільш важливих загальних цілей в сучасному світі є пошук миру і безпеки у

поєднанні із загальним добробутом. Цінності можуть бути важливою областю, де потрібно шукати відповіді з культурної і транснаціональної точки зору. Тому, ми вважаємо, що цінності тісно пов'язані як з думками, так і з емоціями і створюють основу дій (як хороших, так і поганих). Численні соціологічні дослідження показують, що системотворчими складовими ціннісних орієнтацій є як інтеграційні, так і дезінтеграційні процеси, що відбуваються в нашому суспільстві.

У нашому дослідженні ми спираємось на визначення ціннісних орієнтацій як на «систематично пов'язані ціннісні поняття, що дійсно визначають вчинки і дії людей, виявляються та ввідображаються у практичній поведінці, визначаючи якісну особливість життєдіяльності особистості, її спосіб життя» [Бакіров, 2010].

На наш погляд, цінності здоров'я та сім'ї відіграють перше місце і це може бути пов'язано, з одного боку, з погіршенням здоров'я сучасної української молоді, про що свідчать як результати соціологічних досліджень, так і офіційна медична статистика, з іншого – з більш глибоким усвідомленням його значущості для успішної життєдіяльності. Підвищення значущості такої цінності, як сім'я, також обумовлюється щонайменше двома причинами. Перша з них – це усвідомлення сучасною людиною, в тому числі молодого, о сьогоdnі можна довіряти, а, отже, почувати себе у відносній безпеці тільки серед найближчих тобі людей – членів твоєї родини. Друга причина – це суттєві ускладнення (як суб'єктивного, так і об'єктивного характеру), що виникають у молоді, яка прагне створити сім'ю. Маються на увазі проблеми пошуку шлюбного партнера, з одного боку, матеріальні труднощі, з іншого. Це призводить до того, що сім'я, незважаючи на найвищі оцінки її значущості, все більшою мірою стає, так би мовити, «відстроченою» цінністю.

У межах фокусованих групових інтерв'ю, «відстроченість» створення сім'ї знайшла ще декілька пояснень. Серед них прагнення до професійної кар'єри, яке притаманне не тільки і не стільки чоловікам, скільки жінкам (сім'я може стати на заваді у цього прагнення), та бажання «насолодитися свободою якомога довше», на що перш за все вказують молоді чоловіки.

На наш погляд, більш висока позиція в ієрархії ціннісних орієнтацій наших респондентів такої гуманістичної цінності, як «гарні стосунки з оточуючими людьми», може пояснюватися тим, що студентська молодь відчуває певний дефіцит таких стосунків, що потребує більш детального аналізу, зокрема у контексті проблем формування сприятливого морально-психологічного клімату у вузівському середовищі. Світова економічна криза, яка не обминула й Україну, спричинила певне посилення «матеріалістичності» ціннісного дискурсу студентства [Пачковский, 2009].

Отже, названі нами цінності (сім'я, здоров'я, матеріальний достаток, екологічна безпека) лідирують у ціннісній ієрархії всіх вікових груп населення, залишаючи далеко позаду такі цінності, як політика, служіння суспільству і тощо. Це свідчить про те, що домінантою масової ціннісної свідомості стає влаштованість приватного життя, сімейне благополуччя. Поза сумнівом, що досягнення такого добробуту має розглядатися як основне завдання державної соціальної політики, а ідея блага кожного громадянина України може і повинна стати важливою частиною загальнонаціональної ідеї ідентичності.

Отже, як бачимо, що б не відбувалося в нашому суспільстві, об'єднують його завжди одні й ті ж цінності: на них базувалась його історія протягом ХХ сторіччя, на тих же цінностях вона базується сьогодні – на початку ХХІ. Проте, звичайно, час не стоїть на місці. Суспільство змінюється, і ми змінюємося разом з ним. На зміну колективістським цінностям приходять цінності приватного життя. Глобалізація змушує рухатися світ у напрямку пошуків найбільш прийнятних для сучасної цивілізації толерантних практик, соціологічне вивчення яких дозволить оптимізувати національні взаємодії в напрямку їх гуманізації.

2.2.2. Толерантність.

Проблема толерантності вперше виникла у західній цивілізації саме на релігійному рівні, а релігійна толерантність поклала початок усім іншим свободам, які були досягнуті у вільному суспільстві.

Іноді вважають, що немає нічого складнішого, ніж бути терпимим щодо людей, які дотримуються інших релігійних переконань. Епоха Просвітництва ХУІІІ в., яку часто наділяють духом толерантності, породила дуже небезпечний яacobinський

фанатизм раціоналістичного типу. Єдиним видатним представником толерантності в ту епоху був Вольтер. Йому приписують вислів: "Я не згоден з тим, що ви говорите, але пожертвую своїм життям, захищаючи ваше право висловлювати власну думку", – афоризм, в якому виражена класична теорія толерантності. Погляди Вольтера склалися, коли він спостерігав за подіями в Англії, де в ХУІІ ст. в умовах релігійного плюралізму і релігійної толерантності був досягнутий громадянський мир і встановилася загальна атмосфера милосердя.

Фактично будь-яке переконання – релігійне, політичне чи культурне – може призвести до нетерпимості, якщо не залишається жодного сумніву в непогрішності ідей, в які ми віримо, і в хибності тих поглядів, які нами оскаржуються.

Толерантність у відношенні молоді, яка відрізняється своїм переконанням і звичками, вимагає розуміння того, що істина не може бути простою, що вона багатоліка, і що існують інші погляди, здатні пролити світло на ту чи іншу її сторону. Здатність осягати різноманітні аспекти істини або усвідомлювати обмеженість істин, в які ми сьогодні віримо, з'являється завдяки раціональному і терплячому аналізу труднощів, з якими стикається будь-яке пізнання.

Толерантність є найважливішою умовою знаходження компромісів, подолання конфліктів. Нетерпимість веде людство до братської могили, тому проблема толерантності сьогодні досягла міжнародного сенсу. Толерантність як тип індивідуального і суспільного ставлення до соціальних і культурних відмінностей, як терпимість до чужих думок, вірувань і форм поведінки можна розглядати в якості одного з фундаментальних ознак цивілізованості, рівня національної культури української молоді.

Незважаючи на видимість загальної згоди в необхідності культивування толерантності, в сучасному світі йдуть глибинні процеси, що підривають міжнародне співробітництво, породжують гострі міжетнічні та міжцивілізаційні конфлікти. У чому причина посилення нетерпимості, і чи є шлях подолання або пом'якшення протиріч? Не даючи відповідь на ці питання, важко розраховувати на вироблення адекватного стратегічного мислення, що дозволяє визначати орієнтири довгострокової державної (соціальної, культурної, освітньої тощо) політики. Цим пояснюється необхідність

нового осмислення проблеми толерантності та визначення контурів її вирішення стосовно сучасного етапу розвитку суспільства.

Емоційно декларований принцип толерантності сьогодні нерідко зводиться лише до порушення співчуття до людей іншої етнічної, релігійної приналежності або до виявлення невідповідності тих чи інших загально визнаних прав людини. Такий емпіричний підхід веде до змішання нетолерантності з різними видами дискримінації.

Толерантність вимагає бачення суспільного життя як позитивного цілого. Розуміння цього цілого і є об'єктивна підстава справжньої толерантності.

Історичне зростання людської ідентичності має власну основу толерантності. Толерантність – це якість дозволяти іншим висловлювати власну думку чи діяти так, як їм подобається, навіть якщо ви не згодні з цією думкою чи не схвалюєте її. Толерантність стає реальністю завдяки встановленню стабільних, безперешкодних та різноманітних комунікацій, метою яких є поширення взаєморозуміння між людьми та визнання певних прав. Тому, толерантність стає необхідною компетентністю сучасної молодої людини, набуття якої в першу чергу можливо через освіту. Саме навчальний заклад займає значне місце у формуванні толерантного соціального простору, оскільки формує переконання та знання про роль толерантності в суспільному житті [Коржевський 2005, с. 243].

Сьогодні толерантність як цінність, норма і принцип діяльності стає життєво важливим елементом національної ідентичності, що визначає моделі міжособистісних та міжгрупових взаємодій у багатокультурному світі, що глобалізується. Згідно з нашим дослідженням, українські студенти, незважаючи на існуючі відмінності в групі, схожі на соціальну спільноту, члени якої ідентифікують себе переважно на культурних засадах і не відчують недоліків, які б унеможливили консолідацію та реалізацію спільних потреб та інтересів, зокрема, толерантність стає необхідною умовою існування в сучасному світі з його мультикультуралізмом та плюралізмом думок і вчинків.

На нашу думку, толерантне ставлення студентів сприяє відкритості вищих навчальних закладів до спілкування, концентрації зусиль на духовній складовій освіти та вихованні студентів, пропаганді піднесення думок, бажань та благородної мотивації дій.

Включення особистості до толерантної соціальної мережі (в умовах здобуття вищої освіти) стає ключовим фактором формування їхньої толерантної соціальної поведінки. Толерантна особистість – цінність для будь-якого суспільства, хоча виховання такої людини вимагає часу, зусиль та волі.

Підсумовуючи попередні дослідження та досвід психологів, соціологів та філологів які вивчають прояви толерантності на індивідуальному рівні, ми визначили такі характеристики толерантної людини:

- готовність визнати наявність різних думок та сприймати думку інших людей, вміння робити цивілізований компроміс;
- зусилля особистості щодо координації своєї точки зору на проблемі на засадах справедливості, права та прав людини на свій розсуд;
- розв'язування єдиних стандартів;
- навички вирішувати протиріччя відкрито, конструктивно та позитивно;
- збереження почуття гармонії;
- здатність бути конкурентоспроможними без обмеження їхньої етичної природи;
- здійснення дій за позитивного сценарію;
- не індефікувати образ ворога;
- протистояння будь-яким проявам ксенофобії;
- відсутність розподілу суспільства на переможців та переможених.

Комунікативна технологія розвитку толерантності в сучасному університеті може розглядатися як соціальний діалог між учасниками університетського життя. Соціальний діалог – це проблемне спілкування; тому студенти повинні усвідомлювати як проблеми університету, так і проблеми в суспільстві в цілому та окремих галузях, а також пріоритети освітньої політики, які переслідуються владою у напрямку розвитку толерантності.

Саме тому в епоху глобалізації надзвичайно актуально, щоб українська молодь розуміла необхідність збереження національної ідентичності, без чого просто не можливо її нормальне психологічне самопочуття. Лише людина, що має позитивну національну ідентичність, здатна до культурної толерантності, до життя в сучасному, все більш глобалізованому світі. Саме

толерантність, що означає повагу, прийняття і правильне розуміння всієї багатоманітності культур, форм самовираження і прояву людської індивідуальності, робить можливим досягнення миру. Вона охоплює цінності, погляди й типи поведінки, які відображають і надихають на соціальну взаємодію та співробітництво на основі принципів свободи, справедливості й солідарності, які заперечують насильство й спрямовані на подолання конфліктів через усунення їхніх причин, з тим, щоб розв'язати проблеми за допомогою діалогу й переговорів, і які гарантують можливість повною мірою користуватися всіма правами і засобами, щоб брати участь у процесі розвитку свого суспільства.

Ми розглядаємо здобуту національну ідентичність як успіх людини. Фактори життєвого успіху є ідентифікаторами ціннісно-нормативного портрету, а також вони відображають та класифікують повсякденні життєві практики сучасних української молоді.

Бути успішним – значить досягти бажаних бачень і запланованих цілей. Крім того, успіх може бути певним соціальним статусом, що описує процвітаючу людину, яка також могла б отримати славу своїм сприятливим результатом. Словник Коллінза описує успіх так: «... досягнення чогось, що ви намагалися зробити» та «досягнення високої позиції в певній галузі, наприклад в бізнесі чи політиці» [словник Коллінза].

Концептуально життєвий успіх вписаний у логічний зв'язок «життєві шанси – життєві стратегії» і виступає ідеальним типом загальної ідеї молоді про успішну життєву самореалізацію. Поєднання факторів відтворює своєрідну «формулу життєвого успіху», яка спрямовує повсякденні практики учнів, розкриває систему цінностей, моральних установок, цільових орієнтацій тощо.

У межах нашого дослідження культивування набутої національної ідентичності є успішність людини. Чинники життєвого успіху виступають ідентифікаторами ціннісно-нормативного портрету, а також відображають і ранжують повсякденні життєві практики сучасного українського студентства.

Концептуально життєвий успіх «вписаний» у логічну зв'язку «життєві шанси – життєві стратегії» і виступає «ідеальним типом» сукупного уявлення молоді про успішну життєву самореалізацію. Сукупність факторів відтворює своєрідну «формулу життєвого успіху», яка задає спрямованість повсякденним практикам

студентства, розкриває систему цінностей, моральних позицій, цільових орієнтацій тощо.

Згідно з даними дослідження, результати якого знаходяться у центрі нашої уваги, найбільш значущим чинником життєвого успіху, на думку студентства, є «власний інтелект, здібності». Досліджуючи сприйняття молоддю ролі сучасної освіти в процесі конструювання життєвого успіху, О.Гудзенко зазначає розбіжності стратегій поколінь, зокрема підкреслює, що: «радянська людина не могла уявити собі можливість працювати поза своєю спеціальністю, а тим більше розглядати це як адаптацію до існуючих умов.

У сучасності ж освіта виступає лише символом соціального престижу, причому професії часто не відповідають отриманій спеціальності, і друга (а іноді й третя) вища освіта стає необхідною умовою на ринку праці» [Гудзенко,2010]. Автор пояснює це, поперше, процесом запозичення моделей успіху західного зразку, подруге, відсутністю певної етики успіху.

Можемо додати до цього переліку ще й фактор погіршення якості сучасної освіти як наслідок її масового характеру, що фіксують деякі дослідники. Якісні розвідки Л. Сокурянської свідчать про те, що «освіта сприймається студентською молоддю як засіб соціальної мобільності, однак цінується і як можливість „стати обізнаною людиною”» [Сокурлянська, 2006], тобто має прояв одночасне сприйняття освіти і як термінальної, і як інструментальної цінності, що говорить про ціннісну амбівалентність свідомості українського студентства.

Таким чином, за останні роки сучасне студентство, маніфестуючи самовідданість у досягненні поставлених цілей, потенційно налаштоване на порушення моральних і правових норм задля їх реалізації. «Розквіту» цієї тенденції сприяли як особливості (макро)контекстів політичної нестабільності в країні, економічна криза, зниження рівня життя населення, так і деякі зміни моральних орієнтирів і позицій молоді на мікрорівні.

Відзначимо, що актуалізована сучасним західно-європейським дискурсом стратегія досягнення у свідомості сучасного українського студентства має скоріше декларативний і номінальний характер, що підтверджує динаміка показників значущих чинників життєвого успіху.

Аналіз чинників конструювання громадянської та інших видів соціальної ідентичності дозволив нам намалювати своєрідний соціокультурний портрет сучасного українського студентства. При цьому особливу увагу ми звернули на такі характеристики студентської молоді, як її ціннісні орієнтації, моральні преференції, культурний капітал, уявлення про чинники життєвого успіху, еміграційні настрої, академічна мобільність тощо.

Досліджуючи ціннісне поле сучасного українського студентства, ми перш за все дійшли висновку щодо диференціації його ціннісної свідомості. Здійснене нами дослідження підтвердило гіпотезу про подальший розвиток модернізації та постмодернізації цінностей і ціннісних орієнтацій студентської молоді.

Аналіз динаміки термінальних цінностей українського студентства засвідчив підвищення напруженості громадянських, цінностей, що свідчить про певне зростання громадянського забарвлення ціннісної свідомості майбутніх фахівців. При цьому для тих респондентів, які повною мірою відчують себе громадянами України, притаманні орієнтації на традиціоналістські термінальні та інструментальні цінності. Проте кластеризація отриманої нами інформації виявила, що результативність ідентифікаційних практик залежить не стільки від орієнтації індивіда на ті чи інші цінності, скільки від рівня їхньої зреалізованості, втілення у повсякденне життя особистості. А отже, не вербальна поведінка, декларація своїх ціннісних преференцій, а реальні соціальні практики пересічної людини як актуалізація та реалізація цих цінностей можуть забезпечити більш високий рівень її громадянської ідентичності.

Що стосується системи моральних цінностей українського студентства, то в цілому вони залишаються в межах традиційної ціннісно-нормативної системи. Процеси індивідуалізації лише частково торкнулися моральної свідомості студентства, оскільки орієнтації на інших людей, урахування їхніх інтересів тощо посідають високе місце в системі цінностей студентської молоді. Виявлені нами тенденції свідчать про зміщення «центру тяжіння» моральних орієнтацій студентства в напрямку індивідуально-сімейних цінностей; про меншу заідеологізованість, а тому й більшу толерантність студентської молоді. Важливою детермінантою її моральних позицій є рівень релігійної самоідентичності та залученості до релігійного життя, які сприяють більш толерантному

ставленню до інших людей, налаштованості на співробітництво з ними, позитивному та шанобливому ставленню до нашої країни і держави, їхніх символів та культури.

Освіта розглядається одночасно як педагогічний процес; як результат засвоєння особистістю системи знань, умінь, навичок, які дозволяють особистості реалізовувати свою культуру та бути повноцінним членом суспільства; соціальний феномен у сукупності соціальних характеристик (вид соціальних відносин, соціальна система, соціальна організація, соціальний процес, соціокультурний інститут зі специфічними функціями, які одночасно забезпечують збереження, відтворення, зміну і розвиток структури суспільства).

Освітнє середовище вищого навчального закладу є детермінантою розвитку становлення особистості у період здобування нею фахової освіти у ВНЗ. Якісним можна вважати освітнє середовище в тому випадку, коли воно спроможне забезпечувати всім суб'єктам освітнього процесу можливість для задоволення національно-культурних потреб, особистісного розвитку, саморозвитку. Умови освітнього середовища мають стати ресурсом формування національної ідентичності молоді та джерелом розвитку української нації.

Якісно здійснювати процес управління освітнім середовищем вищого навчального закладу можливо за умови розуміння його домінантних функцій. Означення «освітнє» показує, що мова йде не просто про середовище, а саме освітнє. Відтак, його домінантною функцією є освітня, але ця функція є поліаспектною. На нашу думку, домінантними функціями освітнього середовища, зважаючи на його цільове призначення є: освітньо-професійна, освітньо-соціалізаційна, освітньо-культурна.

Цільове призначення вищої освіти сьогодні в Україні – це надання широкого переліку знань, умінь, компетентностей, які дозволять людині успішно працювати за фахом (освітньо-професійна функція). Проте, коло повноважень вищої освіти не може обмежуватись тільки долученням людини до майбутнього фаху. В ідеалі, людина з вищою освітою – це самодостатня духовно-моральна особистість, яка засвоїла складний тезаурус культури та культуротворчих навичок, що необхідні людині для розвитку та самореалізації, та активно ними обслуговується у всіх життєвих вимірах (освітньо-культурна функція). Ми далекі від ідеалізації

особистостей здобувачів вищої освіти у нашій країні в сучасних умовах. Полеміка про якість освіти загострила увагу на студентстві, яке, м'яко кажучи, не дуже серйозно ставиться до навчання, просто відбуває час у вищому навчальному закладі. Ми поділяємо думку тих учасників дискусії, які вважають, що, якщо навіть молода людина пасивно залучена до освітнього процесу в умовах вищого навчального закладу, її перебування у колі однолітків, що навчаються, спілкування з освіченими викладачами, сприяє продовженню процесів соціалізації та акультурації на більш високому рівні, ніж це було в школі та сім'ї, або «тусовочному» середовищі. Відтак, на освітнє середовище покладається ще одна функція – націєтворча.

Як ми вже зауважували вище, на процес формування національної ідентичності молоді впливають такі фактори: соціальна та економічна ситуація в країні, мова спілкування, релігія, національні цінності та ідеали, історія, культура тощо. Але їх сила й орієнтація безпосередньо залежить від середовища, де знаходиться молода людина. Більшість українських та зарубіжних дослідників [Алтуган, 2015; Нога, 2011], погодилися з тим, що освітнє середовище вищого навчального закладу відіграє найбільшу роль у процесах соціалізації молоді людини, оскільки студент знаходиться під його впливом у період навчання, а, отже, весь період інтенсивного формування ідентичностей.

Оскільки рівень формування національної ідентичності є невід'ємною частиною всебічного розвитку учнів, роль освітнього середовища в процесі його формування є надзвичайно важливою. Беручи до уваги той факт, що на сьогодні рівень формування національної ідентичності молоді не завжди відповідає вимогам, ми робимо висновок, що існує нагальна потреба у розвитку освітньої системи, яка, з одного боку, готувала б висококваліфікованих кадрів спеціаліст у певній галузі, але з іншого боку – виховувати соціально активну, національно налаштовану людину.

Ми розглядаємо термін «освітнє середовище вищого навчального закладу» як «сукупність духовних та матеріальних умов його функціонування, які забезпечують саморозвиток людини, реалізацію творчого потенціалу її особистості». Навчальне середовище служить функціональним і просторовим об'єднанням суб'єктів освіти, що мають між собою тісні різноманітні групові

зв'язки, і їх можна розглядати як модель соціального та культурного простору, якщо відбулося формування особистості.

Студенти як соціальна група переносять історію соціального світу у формі академічних знань та перспективи їх розвитку як потенціал реалізації цих знань на практиці. Основна роль фундаментальних знань, закладена академічною освітою, формує культурне ядро, в якому зібрана вся культурна пам'ять суспільства, соціологічна проекція якої – це система ідеалів та цінностей народу. Національний компонент у змісті професійної підготовки відіграє важливу роль у процесі формування національної ідентичності.

Представлений змістом навчального матеріалу національний компонент є потужним фактором національної ідентифікації учнів, оскільки спрямований, насамперед, на підвищення рівня пізнавальної складової національної ідентичності. Її акцентуація стає можливою завдяки усвідомленню суб'єктами освітнього середовища національної компетентності як складової професійної компетентності, що сприяє формуванню загальної та професійної культури особистості та їх засвоєнню загальнолюдських та національних цінностей.

На думку О. Гора, виконання націєтворчої функції освітнього середовища можливо лише за таких умов:

- 1) підготовки молоді до відтворення та представлення культури у професійній діяльності та побуті;
- 2) розвитку у студентів здібностей до виявлення та інтерналізації національних цінностей;
- 3) емоційного забарвлення оцінки соціально значимих подій, символів та артефактів;
- 4) цілеспрямованого використання знань, умінь, навичок та національних налаштувань у практичній діяльності [Гора, 2011].

Процеси формування особистісних характеристик студента відбуваються за умови реалізації цих можливостей. Оскільки національна культура, що є основною складовою процесу формування національної ідентичності студентів, їхніх ціннісних орієнтацій та емоційного ставлення до навколишнього середовища, – це запорука їхньої активної участі у суспільно-політичному житті суспільства, а використанні знань, умінь та навичок у практичній діяльності – шлях до професіоналізму.

Важливим фактором, який впливає на процеси формування соціальної позиції студентства, є спрямованість освітнього середовища та такі його характеристики: відкритість та динамічність, активна взаємодія з різними громадськими об'єднаннями, соціальними організаціями, що надає додаткові можливості для навчання; наявні умови для вільного спілкування в групі, між викладачами та студентами. Це сприятиме формуванню у молоді позитивної національної ідентичності.

Моделюючи освітнє середовище, необхідно враховувати його вплив на його учасників у соціальному середовищі. Такий вплив не завжди є позитивним. Однак, формування національної ідентичності в освітньому середовищі має здійснюватися під постійним педагогічним впливом для її корекції та оптимізації.

Якщо освітнє середовище буде спрямоване на послідовний вплив викладача на емоційно-чуттєві, ціннісно значимі сфери особистості (шляхом поетапного аналізу ефективності процесу та корекції спільних дій), то відбуватиметься перетворення пізнавальних показників (знань) в афективні (емоційні), що, в свою чергу, об'єднує обидві групи показників у поведінково-діяльнісну (конативну) стратегію особистості. І результатом цього буде позитивна національна ідентичність студента.

Оскільки молоді потрібно відчувати приналежність до чогось, вони потребують можливості формувати ствердуючі та здорові стосунки з однолітками, тому завдання викладача полягає у визнанні важливості стосунків та дружби студентів з однолітками та наданні можливості для позитивних взаємодій з однолітками [Келоф, 2008]. Цього можна досягти, розробивши спільну навчальну діяльність студентів для їхньої продуктивної взаємодії з однолітками. Викладачі також планують заходи, які залучають студентів до дискусій або дебатів в академічному середовищі, та заходи, що імітують соціальні ситуації за допомогою ролевих ігор або симуляцій [Келоф, 2008].

Більше того, можна організувати цілий ряд соціальних заходів за межами аудиторії, щоб стимулювати розвиток національної ідентичності молоді. Наприклад, викладачі факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету намагаються сприяти формуванню ідентичності студентів, залучаючи їх до участі у культурних заходах, таких як:

колективне святкування національних пам'ятних дат (зокрема, Дня незалежності, Дня національного прапора, Дня мови, Дня вишиванки у формі флешмобів, співів, танців тощо); екскурсії до пам'ятних місць, історико-культурних заповідників; літературно-мистецькі презентації; проекти; тематичні дослідження тощо.

Одже, слід зазначити, що у зв'язку із регіональними, ідейно-політичними, мовними, соціальними, економічними та іншими «розколами» українського суспільства і українською молоддю зокрема, національна ідентичність «загальноукраїнського масштабу» перебуває на початкових етапах формування та кристалізації, адже поки що не існує тієї єдності у думках та діях серед молодих людей, яка є умовою консолідації суспільства у єдину культурну націю.

Глобалізаційні процеси впливають на світові культури і призводять до зміни характеру відносин між молоддю та їхнім почуттям ідентичності. Студентський вік є сприйнятливим та оптимальним для розвитку національної ідентичності, тому питання розвитку національної ідентичності української молоді (що складається з когнітивного, афективного та конативного компонентів) має сьогодні велике значення. Тому, серед основних аспектів національної ідентичності молоді ми виділили та проаналізували ціннісну орієнтацію, моральні вподобання, толерантність, життєвий успіх, академічну мобільність та інші. Формуванню толерантності сприяє досвід національних відносин. Таким чином, ми помітили, що ті студенти, які підтримують багатосторонні відносини, більш соціально активні, поінформовані та мають ширший доступ до засобів спілкування. Результати дослідження також показали, що для сучасного студента немає принципової цінності, завдяки якій досягнуто успіху, насправді немає етики успіху, а остання оцінюється сама собою. Зважаючи на це, можна стверджувати, що ідентифікаційні пошуки української молоді спрямовані на винахід оптимальної формули для досягнення життєвого успіху, щоб побудувати особистість успішної людини. Важливо, щоб українська молодь домоглась цієї ідентичності вдома, яка, гарантуючи право на освіту, повинна сприяти соціальній, професійній та особистісній самореалізації.

За цих умов їх громадянська ідентичність набуде емоційно-ціннісного значення та патріотичного забарвлення. Становлення національної ідентичності молоді у вищій школі має здійснюватися

під педагогічним впливом для її корекції та оптимізації, і це реалізується за певних умов. Якщо освітнє середовище буде спрямоване на послідовний вплив вчителя на емоційно-ціннісну сферу, то це забезпечить перетворення пізнавальних показників у афективні, що, у свою чергу, об'єднає обидві групи показників у поведінково-діяльнісну (конативну) стратегію особистості тобто, результатом стане позитивна національна ідентичність молоді людини.

Наталія Глушаниця

МОВА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

«...в мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ як національність» *Іван Огієнко*

Мова є потужним засобом соціалізації особистості, а відтак вона відіграє визначальну роль у формуванні національної ідентичності. Мовна система віддзеркалює те, що є найважливішим для будь-якої нації, її культури, історії, звичаїв та традицій. Мовна політика, у свою чергу, відображає соціальні чи політичні зміни в країні та світі. Тому, не варто недооцінювати значимість коректного вирішення гуманітарних питань (мови, культури, освіти, науки) оскільки це може спричинити ослаблення та руйнацію держави, переконливим доказом чого слугує історичний досвід багатьох країн світу. Мовна ідентичність є вагомим засобом самовизначення й самоідентифікації особистості. Саме цей аспект і визначає актуальність теми дослідження.

Питання взаємозв'язку мови та національної ідентичності стає предметом наукового пошуку вітчизняних та зарубіжних науковців [Джозеф, 2005, с. 11; Хобсбаум, 2005, с.10; Андерсон, 2001]. Вивчення ролі мови у формуванні національної культури є предметом дослідження низки науковців: Р. Вечірко, Д. Гринчишина, А. Капельюшного, О. Сербенської, З. Терлак, Н. Шип, Г. Кисіль; роль мови у формуванні особистості висвітлюють А. Бурячок, І. Ющук, В. Лизанчук, В. Радчук, М. Томенко та інші

науковці; проблему мовної політики в Україні досліджували: С. Здіорук, В. Нагорний, С. Гнатюк та ін.; проблему мовної політики з питань значення культурних і мовних чинників для збереження національної ідентифікації вивчали О. Ткаченко, Л. Ковач, В. Отрешко, І. Ісаченко.

Дж. Джозеф вважає мову домінуючою складовою національної ідентичності, обґрунтовуючи своє твердження тим, що 1) мова визначає соціальні риси, які формують основу національної приналежності; 2) мова слугує засобом передачі культури та ідентичності від старшого до молодшого покоління; 3) концепти національної ідентичності відображені в сакральних текстах нації (конституція, національний гімн, визначні літературні твори нації); 4) розробка та запровадження системою освіти стандартів правильного мовлення здійснюється з метою збереження та відтворення національної культури; 5) коли нація прагне контролювати тих, хто може перебувати в її складі, вона може використовувати мову як найбільш очевидний критерій для вирішення питання, чи належить конкретна особа до неї. Чимало сучасних націй вимагає від своїх членів наявності певної культурної кваліфікації, яка найчастіше прямо чи опосередковано включає мову [Joseph, 2006, p. 490–491].

Гриценко П. досліджує роль української мови в націєтворенні, особливості сучасної мовної ситуації в Україні з увагою до наявності іншоетнічних анклавів у структурі макросоціуму. Дослідник аргументує необхідність утвердження позиції Української держави щодо обов'язкового володіння всіма її громадянами українською (державною) мовою та недопущення сегрегації суспільства за мовною чи етнічною ознакою, що є важливою передумовою збереження цілості України, зміцнення її суб'єктності в міжнародних відносинах [Гриценко, 2018].

О. Шостак, аналізуючи роль мови у формуванні національної ідентичності, наголошує на тому, що національні інтереси та духовне здоров'я нації виражаються за допомогою мови, яка володіє здатністю зберігати й передавати історію свого народу. Розвиненість національної мови та володіння рідною мовою дослідниця визначає головними критеріями соціальної ідентичності й самодостатності людини та нації, а мову головним чинником консолідації нації. Ми погоджуємося з твердженням дослідниці, що ступінь розвитку рідної

мови залежить від ступеня зрілості народу та глибини його духовної культури [Шостак 2015].

Найбільш ефективною моделлю мовного спілкування О. Куць визначає мову нації, відповідно до національності якої названа держава. Дослідник доводить, що використання моделі мовного спілкування сприяє забезпеченню загальнодержавного спілкування та взаємодії різних частин одного етносу в моноетнічній державі або різних етнопільнот у поліетнічній державі. Спільна мова для всіх громадян обумовлює формування в суспільстві базових цінностей його існування [Куць 2004].

О. Казакевич досліджує роль мовного фактору у формуванні етнічної та національної ідентичностей, розкриваючи взаємозв'язок між мовою та національною ідентичністю. Дослідниця визначає мову вагомим чинником для ідентифікації особи з конкретною етнічною спільнотою, яка об'єднана уявленням про спільне походження, наголошуючи, що меншою мірою мовна свідомість впливає на становлення національної ідентичності як уявлення про приналежність до політичної спільноти [Казакевич 2017].

Л. Азарова вивчає роль мови як джерела духовного життя народу, визначального чинника і головної ознаки ідентичності української нації. Проаналізувавши причини й наслідки двомовності в Україні, дослідниця доводить, що двомовність на державному рівні є руйнівним процесом для країни. Єдине консолідоване суспільство може витворюватися лише на ґрунті спільної духовності й мови. Дослідниця наголошує на необхідності цілеспрямованого й послідовного дотримання Україною обраної нею мовної політики – виконанням 10-ї статті Конституції, адже нація тільки тоді може бути повністю функціональною, якщо мова виконує всі належні їй функції. Л. Азарова доводить, що мовна політика визначає курс держави на зовнішньополітичній арені, формує концепт самоусвідомлення народу себе як нації [Азарова 2018].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив зробити висновок, що зміцнення авторитету державної мови (збереження колоритних національних традицій, їх відтворення рідною мовою) сприяє консолідації нації, формуванню національної культури [Олексенко, Ситник, 2017; Vakmand, 2000]. Отже, ми визначаємо мовний фактор ключовим консолідуєчим чинником нації. На нашу думку, в цьому і полягає основна функція мови. Існування потужної

української культурної еліти, яка володіє національною мовою, сприяє трансформації етнічної ідентичності в національну.

Метою нашого дослідження є показати мову як визначальний чинник формування національної ідентичності розкривши взаємозв'язок та взаємозалежність двох чинників, які формують розвиток мови сьогодні: мовної політики та національної ідентичності. Для досягнення цієї мети розв'язано такі завдання:

- визначено роль мовного фактору у формуванні національної ідентичності;
- розкрито взаємозв'язок між мовою та національною ідентичністю;
- розкрито взаємозв'язок та взаємозалежність мовної політики та національної ідентичності;
- визначено сутність терміносполук «державна мова» та «офіційна мова».

Основними методами дослідження є метод лінгвістичного опису, систематизації мовних фактів та метод комплексного аналізу.

Людина послуговується двома кодами вербального спілкування: розмовним (материнським), який формується в родині та державним, прийнятим в державі (макросоціумі) як засіб офіційного спілкування. Означені коди можуть належати до однієї національної мови, як, наприклад, в Україні: українська літературна мова, українське розмовне та діалектне мовлення або до різних систем мов, наприклад, гагаузька мова меншинств в переважно україномовному соціумі. Отже, державна мова та рідномовний код можуть мати спільну та різну генезу. Однак, добре оволодіння та послуговування державною мовою представниками будь-якого етносу не сприяє зникненню їхнього рідномовного коду, наприклад, після отримання незалежності Ірландії багато ірландців говорять тільки англійською, при цьому, вважаючи себе ірландцями [Фишман, 2005, с. 133–134].

Відповідно до результатів опитування дослідницького центру Pew (2017 року), більшість людей вважають що необхідно говорити рідною мовою щоб бути справжнім членом нації. Приблизно вісім з десяти і більше голландців, британців, угорців та німців вважають, що вміння здійснювати спілкування державною мовою є важливим

для збереження національної ідентичності. Канадці та італійці менше пов'язують мовний фактор та національну ідентичність.

Питання мовного устрою держави будь якого типу визначаються положеннями базового правового документа – конституції, яка окреслює права та обов'язки громадян щодо використання мови чи декількох мов та функції держави щодо їх забезпечення. Однак, в реальному житті мововибір людини залежить від стратегії мовленнєвої поведінки, комунікативної ситуації. Використання державної мови сприяє забезпеченню ефективної комунікації у процесі здійснення професійної діяльності, у повсякденному житті, у сфері освіти та культури. Безсумнівно, обмін інформацією між комунікантами є успішним якщо вони послуговуються однією мовою.

Створення та упровадження системи безперервної мовної освіти в Україні підкріплюється законодавством та урядовою політикою держави. Проблемою формування мовної політики займається Міністерство культури. Громадяни України мають обов'язково оволодіти державною мовою, можливість опанувати рідну (національну) та хоча б одну іноземну мову. Освіта слугує підґрунтям для розвитку високої мовної культури громадян, виховання поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур. У ст. 10 Конституції України записано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом». Тому, українську мову слід розглядати як:

- фактор збереження цілісності Української держави;
- засіб для вираження волі народу і кожного громадянина країни;
- інструмент для здійснення державного управління;
- механізм реалізації прав і обов'язків населення України;

- національну ознаку державності в міжнародних правовідносинах.

Процес функціонування мови в соціумі потребує контролю та регулювання, оскільки будь-які зміни в системі мови можуть спричинити серйозні порушення в культурній, освітній, інформаційній та сфері державного управління. Тому мовна стратегія реалізується шляхом комплексного і послідовного впровадження нормативно-правових, науково-методичних документів, роз'яснювальних заходів: Закон «Про ратифікацію Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин» від 09.12.1997 № 703/97-ВР, ст. 10 визнає «за кожною особою, яка належить до національної меншини, право на вільне і безперешкодне використання мови своєї меншини, приватно та публічно, в усній і письмовій формі»; Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 21, ст.81, який визначає статус української мови як єдиної державної мови в Україні; Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15.05.2003 № 802-IV гарантує право людини на використання регіональної мови або мови меншини у приватному та суспільному житті; Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145 – VIII визначає державну мову як мову освітнього процесу в закладах освіти; Указ Президента №534/2016 «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» сприяє зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, визначає пріоритетні заходи з вирішення цих питань, а також забезпечення взаємодії державних органів з організаціями громадянського суспільства з реалізації таких заходів. Отже, можна стверджувати, що в Україні створена належна законодавча база для здійснення мовної політики. Однак, існує нагальна необхідність розробки механізмів реалізації означених правових документів.

9 листопада в Україні відзначали День української писемності та мови. Сьогодні це свято набуває нового змісту, оскільки український народ визначає мову як сутність української національної ідентичності, ототожнюючи поняття української мови та національної безпеки держави. Приємно що, за роки незалежності відбулися очевидні позитивні зрушення в мовній ситуації в Україні.

Незважаючи на надмірну політизацію мовного питання, престиж державної мови зростає. Українська мова почала домінувати у телебаченні, на радіо, у сфері освіти, у діловодстві, у мові публічних заходів. У повсякденному житті люди спілкуються переважно національною мовою. Дані опитування Київського міжнародного інституту соціології (КМІС) засвідчують, що 46% українців здійснюють спілкування переважно або тільки українською мовою, 28,1% українців – переважно або тільки російською мовою. Однак, варто зауважити, що для справжнього утвердження мови в державі, українці повинні ґрунтовно, досконало володіти рідною мовою, не послуговуватися «суржиком». Слушними є слова О. Гончара: «Усунути деформацію мови, очистити її від спотворень, повернути нашій мові справжню народну красу – це справа честі всіх нас, і старших, і молодших, це природний обов'язок кожного перед незалежною, вільною Україною. Адже і мовою нації визначається моральне здоров'я народу, його розвиненість, культурність. Все це також визначатиме образ і творчу спроможність України в сім'ї цивілізованих демократичних держав». Таким чином, державна мовна політика спрямована на побудову української нації та міцної держави.

Розкриваючи взаємозв'язок та взаємозалежність мовної політики та національної ідентичності, вважаємо доцільним розглянути сутність терміносполук «державна мова» і «офіційна мова». Науковці по-різному трактують ці поняття. Деякі вчені вважають їх тотожними, синонімічними, інші розмежовують. Здійснивши детальний аналіз конституційних актів країн світу та поняттєво-термінологічного апарату юридичної термінології, В. Заблоцький доходить висновку про тотожність понять «державна мова» і «офіційна мова». «У 201 країні проголошено мов як державних 230, офіційних – 97 (66 держав закріпили дві та більше державні або офіційні мови, переважно народівавтохтонів). Офіційна мова виступає принаймні в двох значеннях: як державна або в спілкуванні різномовних суб'єктів на внутрішньодержавному чи міжнародному рівнях за згодою сторін. При певних обставинах набуває унормований статус (ООН, ЄС та ін.)» [Заблоцький, 2007, с. 7-8].

Є. Ткаченко пропонує розмежовувати поняття «державна мова» та «офіційна мова» за такими критеріями: роль мови в

суспільстві та державі, територія вживання, сфери використання [Ткаченко, 2009, с. 5].

Існують обов'язкові критерії, що слугують для відбору мов, які можуть набути правового режиму державної:

- природна мова (мова, яка зародилася, розвивається і функціонує разом із народом, якому вона належить. Існують також штучні мови, наприклад, мова програмування, які створюються людьми не обов'язково для здійснення спілкування);

- розвинена мова (літературна мова, унормована форма загальнонародної мови);

- поширена мова (мова, поширена на значній території держави та функціонує у всіх сферах суспільства);

Окрім обов'язкових критеріїв для відбору мов існують також і додаткові. Однак, вони є істотними не у всіх країнах:

- мова титульної нації (мова населення країни відповідно до національності якої названа ця країна: Україна – українська мова);

- мова корінного народу (мова народу, який проживає на території країни споконвіку);

Щодо вибору державної мови науковці виокремлюють два підходи: інструментальний та соціолінгвістичний. «Інструментальний підхід визначає мову як інструмент і прагне довести превалювання однієї мови над іншою. Соціолінгвістичний підхід ґрунтується на двох принципах: 1) усі відомі мови є знаковими системами і є рівними у використанні; 2) під час мовного планування більше уваги слід приділяти соціальній складовій, а не структурній [Чередник, 2010, с. 16].

Сутність поняття «державна мова» розкривається через особливості правового режиму:

- законодавче закріплення правового режиму (офіційне закріплення правового режиму державної мови здійснюється основним законом держави – конституцією, іноді на рівні основного закону про мови);

- сфера обов'язкового використання (визначення законом про мови певної держави сфер суспільного життя, в яких необхідно використовувати державну мову);

- права та обов'язки (громадяни зобов'язані володіти та послуговуватися державною мовою, а держава зобов'язана забезпечити можливість громадянами опанувати державну мову. Особливим обов'язком держави є захист державної мови.

Отже, термін «офіційна мова» більшість науковці ототожнюють з терміном «державна мова» і визначають його як основна мова країни. У багатьох зарубіжних країнах основною мовою є «офіційна мова», однак на території колишніх пострадянських країн використовується термін «державна мова». На нашу думку це пов'язано з процесом державотворення. Інші науковці розрізняють означені терміни та визначають офіційну мову як таку, яку використовують нарівні з державною мовою. Тобто де-факто вона є другою державною мовою. Разом з тим термін «офіційна мова» може вживатися у значенні «регіональна мова», «мова міжнаціонального спілкування в державі», «мова міжнародної організації», «мова міжнародного спілкування».

Ми вважаємо, що в українському законодавстві слід розмежовувати термінотворення «офіційна мова» та «державна мова» відповідно до принципу єдності законодавчої термінології.

У світі не існує країни де б користувалися тільки однією мовою. У Швейцарії використовують чотири офіційні державні мови (німецька, французька, італійська, ретороманська (романш)). В Ірландії офіційними мовами є англійська та ірландська. У Фінляндії державними мовами є фінська та шведська. В Австрії послуговуються німецькою та словенською мовами. У Бельгії – французькою та фламандською мовами. Національні меншини держав-членів ЄС мають можливість вивчати свої національні мови (німецької в Данії, італійської та угорської в Словенії, угорської в Словаччині). У Чорногорії державними мовами є чорногорська мова, використовують також кирилицю та латиницю. В офіційному діловодстві послуговуються сербською, боснійською, албанською і хорватською мовами. Офіційними мовами в Канаді визнані англійська та французька. Державною мовою Ємену, Тунісу, Алжиру, Сирії, Лівану, Лівії, Іраку визнано арабську мову. В Іраці користуються також курдською, туркоманською, асірійською, вірменською мовами. Державними мовами ПАР є сепеді, сесото, сетсвана, сісісваті, цхівенда, ксісонга, африкаанс, англійська, ісіндебеле, ісіксгоса та ісізулу.

Україна є мононаціональною державою, де українці складають майже три чверті всього населення. На території України проживають представники багатьох національностей. Етнічна структура населення визначає Україну як поліетнічну або багатонаціональну державу. Хоча законодавче закріплення правового режиму державної мови у світі не є обов'язковим, однак для українського законодавства визначення статусу різних мов є суттєвим. Документ, що визначає статус мови в Україні є Конституція.

Підґрунтям формування національної української ідентичності є мова, українська національна культура, національний світогляд, національна ідея.

Українська мова є неоціненним духовним багатством української національної спільноти та основою національної ідентичності особистості. Нація, народ, держава, національна свідомість, національна культура не можуть існувати без мови. Чим сильніша мова, тим могутніша нація. У контексті нашого дослідження доречними є слова Л. Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку в них відбирають мову» та відомий вислів «чия мова – того й держава». І. Огієнко визначав українську мову як вагомий чинник формування національної ідентичності особистості. «Пильнуйте ж виховувати такі потрібні для нації сильні характери, виховуючи дітей тільки рідною мовою. Особа, що не зросла на рідній мові, загублена для нації, бо ціле життя буде безбатченком, і справи рідної нації їй будуть чужі» [Огієнко, 1995, с. 26].

Олесь Гончар називав мову генофондом культури. Він стверджував, що «мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна художня, інтелектуальна і мисленнева діяльність народу». В.О. Сухомлинський відзначав велич української мови: «Мова – то неоціненне духовне багатство, у якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість і славу, культуру і традиції. Бо в рідному слові народ усвідомлює себе як творчу силу. Рідне слово – то невичерпне, животворне і невмируще джерело, з якого дитина черпає уявлення про навколишній світ, про свою родину, про своє

село чи місто, про весь свій край. Саме в рідному слові народ усвідомлює себе як творчу силу».

Українська мова вважається однією з найрозвиненіших мов. Переконливим доказом слугує досконала фонетична та граматична система, багатий словниковий запас. Відомий турецький мандрівник XVII століття Евлія Челебі вважав українську мову «більш всеосяжною і багатшою, ніж перська, китайська, монгольська і всілякі інші». Російський академік І. Срезневський (ще в 1834 році) стверджував, що українська мова є «однією з найбагатших слов'янських мов, що вона навряд чи поступиться, наприклад, перед богемською щодо багатства слів і виразів, перед польською щодо мальовничості, перед сербською щодо приємності»; він називав її «поетичною, мелодійною, мальовничою». Щодо милозвучності, українська мова посідає друге місце після італійської. Німецький поет XIX століття Ф. Боденштедт, який подорожував Україною, писав про те, що «українська мова – наймелодійніша й найголосніша поміж усіма слов'янськими мовами, з великими музичними можливостями. Ніде дух народної поезії не відбивався настільки виразно й сонячно, як він відбився в піснях українських»

У результаті суспільно-економічної та політичної взаємодії України з іншими державами українська мова збагачується новими лексемами. Ми розглядаємо запозичені одиниці як органічну складову мовної системи, а не як ізольоване явище. У контексті нашого дослідження варто розглянути соціолінгвістичний аспект дослідження запозиченої лексики в українській мові. До української мови ввійшла значна кількість військових термінів німецького походження та інших германізмів, які передають назви господарських будівель, будівельних матеріалів та інших предметів і понять (капрал, картеч, лазарет, патронташ, кітель, ордер, борг, гатунок, гендель, тюрма, брама, обійстя, паркан, комин, ганок, дах, крейда, цегла, стодола, хлів, сталь, цинк, слюсар). З французької мови запозичилася лексика яка позначала назви військових з'єднань, споруд, видів зброї, дислокації військ, військових операцій (ескадрон, армія, гвардія, бастіон, банкет, редут, арбалет, мушкет, пістоль, шеврон, авангард, атака, баталія, ратифікація, аудієнція, резидент). Запозичення англійського походження належали до торговельної лексики та одиниць виміру (експорт, імпорт, пенс, фунт, фут, пінта, миля, чек, ярд). Починаючи з XVIII століття,

українська мовна система збагатилася науковими термінами запозиченими з латинської мови (ангіна, туберкульоз, фурункул, арматура, контакт, аргумент, аудиторія, консультація, формула, адвокат, апеляція, атестація, нота, пропозиція, резолюція, цивільний, юрист, юстиція, агітація, диктатура, конституція, парламент, республіка, революція, гумор, цирк, декан, дисципліна, інститут, лектор, ректор, студент); французькими лексемами які позначають елементи одягу, туалету, побуту, меблів, національні назви страв, назви французьких літаків (блузон, дефіле, декольте, візажист, кардиган, кутюр'є, модель, модельєр, от кутюр, стиліст, топ-модель, камзол, капот, корсет, пальто, панталони, сюртук, фрак, бульйон, суп, десерт, фрикасе, шоколад, канапа, комод, конкорд, міраж), запозиченнями з італійської мови у сфері мистецтва (арія, варіація, сопрано, форте). У ХХІ столітті домінуючим напрямом запозичень стали англіцизми з галузі ринкової економіки, спорту (диверсифікація інвестицій, експорт капіталу, інфляційний хедж, консалтинг, офшорна зона, транш, тренд, армрестлінг, картинг, пушбол, ралі, скайбайкеринг, скайсерфінг, сноубординг, фанбординг, брейн-ринг, бренд, веб-дизайн, кастинг, кілер, піар, скінхед, ток-шоу, хіт, хот-дог).

Отже, українська мовна система збагачувалася шляхом запозичення слів із східних, європейських, американських, африканських мов у процесі розвитку міжетнічних, економічних та політичних зв'язків України з різними країнами світу. Ми розглядаємо запозичення нових мовних одиниць як спосіб освоєння досвіду народів, з якими ми взаємодіємо та як засіб збагачення, розвитку та збереження української національної самобутності – української мови, традицій, звичаїв [Сімонок, 2016]. Однак, в сучасних умовах процес мовних запозичень невпинно зростає, хоча в українській мові існують аналогічні слова, якими ми донедавна послуговувалися у щоденному спілкуванні. Наприклад: шопінг (закупки), стартап (почин), лайки (вподобайки), контент (вміст). На нашу думку, це негативний процес, який може спричинити занепад та руйнацію української мови.

Нині інтенсивно мусується тема виникнення так званої «глобальної» мови, роль якої відіграє англійська. Неминучість появи глобальної мови спричинена незворотністю глобалізаційного процесу та орієнтована на підвищення ефективності обміну

інформацією. Створення глобальної мови є одним із факторів становлення глобального суспільства. Глобальне поширення «глобальної» мови призводить до засмічення відповідних національних мов. В українській мові процес запозичення глобального сленгу, глобальних мовних калюк невинно зростає, хоча в нашій мові існують аналогічні слова, якими ми донедавна послуговувалися у щоденному спілкуванні. Наприклад: шопінг (закупки), стартап (почин), лайки (вподобайки), контент (вміст). На нашу думку, це негативний процес, який може спричинити занепад та руїнацію української мови.

Українська національна культура розвивалася у контексті світового культурологічного процесу, успадковуючи культурні надбання своїх предків, переймаючи та українізуючи культурні цінності інших народів. Незважаючи на відсутність власної державності, єдиної культурної національної політики, еміграційних процесів впродовж тривалого періоду часу аж до здобуття Україною незалежності українська культура змогла зберегти духовний генофонд нації. Оскільки українська національна культура характеризується відкритістю, традиції та свята інших культур органічно переходять в українську національну культуру: французька традиція прикрашати ялинку, свято Хелловіну, День всіх закоханих (14 лютого), католицьке Різдво (25 грудня).

Концепції розвитку української національної культури ґрунтовно досліджувалися відомими українськими науковцями І. Бехом, І. Дзюбою, М. Гончаренко та ін. [Бех, Журба, 2017]. Дослідники визначають національну культуру найціннішим здобутком нації, оскільки саме культура утверджує національне існування та є важливим засобом формування особистості. Українська національна культура являє собою впорядковану матеріальну та духовну цілісність, складовими якої є традиції, звичаї, обряди, фольклор, побут. «Культура стає способом вираження національної ідентичності та виявлення сенсу буття народу; цілісна національна культура формує конкретну людину; суспільство формується в лоні національної культури» [Дзюба, 2002, с. 41-42]. Культура розвиватиметься за умови якщо громадяни України відчуватимуть гостру потребу у засвоєнні українських культурно-історичних надбань. Домінуючим компонентом національної культури є фольклор. Народна музика, пісні, танці

передають національний характер, історичне минуле українського народу. Фольклор має національну знакову систему, символіку (орнамент, кольорова гама, історичні символи). Таким чином, фольклор несе в собі потужний етнокультурний потенціал. Фольклор, як форма національної культури, продовжує життя навіть після зникнення свого народу. Інші народи починають користуватися фольклорними надбаннями зниклого народу, але будуть пояснювати їх по-своєму. У контексті нашого дослідження ми розглядаємо фольклор як явище культури, яке існує на всіх етапах розвитку людського суспільства. Саме етнонаціональна самобутність сприяла збереженню української національної ідентичності. Отже, формування національної ідентичності особистості має здійснюватися у контексті національної унікальної, неповторної культури, яка ґрунтується на моральних цінностях, вироблених українським народом упродовж століть.

Здійснивши детальний наліз досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців щодо взаємозв'язку мови та національної ідентичності, ролі мови у формуванні національної культури, проблеми мовної політики з питань значення культурних і мовних чинників для збереження національної ідентифікації ми дійшли висновку, що зміцнення авторитету державної мови (збереження колоритних національних традицій, їх відтворення рідною мовою) сприяє консолідації нації, формуванню національної культури. Отже, ми визначаємо мовний фактор ключовим консолідуючим чинником нації. Розвиненість національної мови та володіння рідною мовою ми вважаємо головними критеріями соціальної ідентичності й самодостатності людини та нації. На нашу думку, в цьому і полягає основна функція мови. Існування потужної української культурної еліти, яка володіє національною мовою, сприяє трансформації етнічної ідентичності в національну.

Використання державної мови сприяє забезпеченню ефективної комунікації у процесі здійснення професійної діяльності, у повсякденному житті, у сфері освіти та культури. Аналіз нормативно-правових, науково-методичних документів дозволив зробити висновок, що в Україні створена належна законодавча база для здійснення мовної політики. Однак, існує нагальна необхідність розробки механізмів реалізації означених правових документів.

Ми вважаємо, що в українському законодавстві слід розмежовувати термінотворення «офіційна мова» та «державна мова» відповідно до принципу єдності законодавчої термінології.

РОЗДІЛ III. ПОЛІЛОГ КУЛЬТУР СУЧАСНОГО СВІТУ

Ольга Артюшкіна

ПОЕТИКА ДИВНОГО ТА ДИВОВИЖНА ПОЕТИКА: ЛІНГВІСТИЧНІ ІНКРУСТАЦІЇ У РОМАНІ ФЛІППА КЛОДЕЛЯ *МОЄ ІМ'Я БРОДЕК*

Введення

1. *Поетика зображення іноземної культури у літературному тексті*

У своїй попередній статті на тему присутності іноземних мов у тілі літературного тексту я мала нагоду показати, що образ іноземної, чужої культури може бути представлений через репрезентацію іноземної мови яка може подаватися цілими репліками, що присутні у більш-менш аутентичній формі. Так, наприклад, у таких сучасних українських письменників, як Андрій Андрухович чи Оксана Забужко, репліки персонажів, які так чи інакше пов'язані з лінго-культурною агресією російської культури та мови, подаються в оригіналі, тобто аутентичним засобом, або ж засобом фонетичного транскрибування, що підкреслюють чужеземність та відторження від лінгвокультурного простора, що пов'язано з образом агресора та загрози для української культури.

1.1. Від пісні до агресії

Але як будь-який стереотип, уявлення про мову може трактуватися радикально різними засобами у залежності від політико-історичного контексту. Як зауважує Л. Попович (2010), образ російської культури є відображенням відносин між лінгвокультурними просторами. Я приведу тут дві радикально різні тенденції репрезентації росіянина через російську мову. Так, у радянський період образ російськомовного персонажа був позитивним, а російська мова зображалась як мелодійна та, насамперед, як мова братнього народу:

1. Снується вечором легка,

Глибока й тиха, як ріка,

Забута пісня за пороном:

"Звезда полей над отчим домом

И матери моей рука..." (А. Малишко, *Прометей*, 1946)

У сучасній літературі російська мова подається через транслітерацію, що має наміром підкреслити відторження від мови Іншого :

2. [...] хтось, у неповороткій шубі, громадивсь комусь на коліна, по-оїхали! - як сказав **первий совєцкій космонавт**, - і - поїхали, полетіли, сестрички-голубочки: [Оксана Забужко. *Польові дослідження з українського сексу* (1996)]

Як зауважує французька дослідниця С. Готьє [Gauthier 2015], таке зображення іноземної мови являє собою кліше у репрезентації чужої культури, де пісня на іноземній мові може бути мелодійною абож, навпаки, звучати як загроза для власної національної ідентичності.

2. *Проблематика дивного та чужого у романі Ф. Клоделя* Моє ім'я Бродек

Проблематика чужого романі Ф. Клоделя є центральною. Це тема Шоа, але жодного разу у романі не з'являються слова Шоа, нацисти чи євреї. Ця тема розкривається через образи Чужого, де інша мова є одним із головних засобів зображення амбівалентності сприйняття чужого та свого та парадоксу, де своє може стати чужим.

Оповідання ведеться від першої особи, головного персонажа Бродєка, та починається словами «Мене звать Бродек», або «Моє ім'я Бродек» (саме так було перекладено російською оригінальну назву роману «Le rapport de Brodeck»). Бродек повинен розповісти історію Чужинця, який приїхав до містечка, де Бродек живе зі своєю дружиною Емілією та маленькою дочкою Пупшет, а також приємною матір'ю Федоріною. Події відбуваються в уявній крайні, десь у Європі по сусідству з німецькомовною країною, якою може бути Австрія чи Німеччина. Чужинець, ім'я котрого не знає ніхто у селищі, усі називають *Anderer*. З самого початку ми дізнаємося, що відбулася страшна подія, яка подається через іншу мову як *Ereignis* : у тексті усі назви на іншій мові виділено курсивом з приблизним перекладом французькою мовою, тобто мовою оповідання. *Ereignis* – це колективне вбивство Чужинця *Anderer-a* ; читач дізнається тільки у кінці оповідання причини цієї жадливої події: художник *Anderer* дізнається від Бродєка про те, як його та іншого відносельчанина єврея мешканці селища віддали нацистам, що називаються у романі *Fratergekeime*. Підчас прибування у селищі нацистів деякі його мешканці роблять усе можливе, щоб

сподобатися *Fratergekeime* та продовжувати жити як раніше. Один з персонажів каже, що це було дуже легко, тому що мова *Fratergekeime* – мається на увазі німецька – була як рідна, майже така сама, як і діалект краю, де відбуваються події роману. Коли мешканці селища знаходять у лісі трьох дівчат, яким вдалося втекти від нацистів, вони вирішують відвести їх до командуючого *Fratergekeime*, що означає вірну смерть бідолашних, що довірилися селянам. Жінка Бродека Емілія відважується захистити дівчат та попадає в пастку : солдати відводять її разом із дівчатами у сарай, де вони зазнають колективного згвалтування, в якому беруть участь не тільки солдати *Fratergekeime*, але й відносельчани Бродека (про це він дізнається через лист, який наважився написати йому його старий вчитель). Чужинець *Anderer* запрошує усе селище до вернісажу, де в своїх етюдах художник показав справжнє обличчя мешканців та увесь бруд та жах вчинків, про які усі хочуть забути. Як каже Бродек, вони побачили правду та не витримали її; а щоб не бачити правду, вони захотіли знищити будь-які її сліди.

Дуже швидко історія *Anderer*-а стає приводом для Бродека, щоб розповісти свою історію, жахливу історію людини, що повернулася з Аду нацистського екстермінаційного табору. Після повернення з табору Бродек не може розмовляти своїм рідним діалектом, що є такий близький до німецької, мови катів та вбивць, але деякі події та назви речей подаються на цьому уявному діалекті, що являють собою дуже деформовану німецьку мову. Зараз ми подивимось, коли у романі вживаються такі лінгвістичні інкрустації німецької мови або діалекту.

2.1. Мова агресора

Одна з жавливих сцен роману зображує сцену повішаного на рейці єврея з табличкою (у тексті подано курсивом):

1. « Un homme s'y balançait, mains liées dans le dos, une corde au cou, les yeux grands ouverts, un pauvre gars qui nous ressemblait comme un frère et dont le maigre poitrail s'ornait d'une pancarte sur laquelle était écrit, dans leur langue, la langue des *Fratergekeime*, qui avait été jadis le double de notre dialecte, sa sœur jumelle, « *Ich bin nichts* » - « Je ne suis rien ». (p. 79)

Там висів чоловік, руки його було зв'язано за спиною, очі його були широко відкриті, цей бідолага був немов наш брат; на грудях у нього була табличка, де було написано їхньою мовою,

мовою *Fratergekeime*, що колись була близнюком нашого діалекту, «*Ich bin nichts*» - «Я ніщо».

Таким чином, лінгвістична та культурна спорідненість своєї власної культури з мовою ворога призводить до відторгнення власної мови та бажання змінити лінгвокультурну ідентичність.

а. Діалект як мова давнини

Тут я дам приклади застосування діалекту Бродека для опису речей, що пов'язані зі світом його дитинства та давнини.

Наприклад, центральна фігура оповідання, чужинець, художник *Anderer* описується як *De Gewisschor* «Той, що знає» (дано у перекладі на французьку, с. 121). Також в оповіданні згадується про *Teufeleuzeit* – казковий народ, що живе у норах разом із лисицями та кротоми та їсть пташенят та малих дітей, що заблукали. Цікаво, що ці дивовижні істоти живуть разом саме з лисицями, тому що у романі також згадується, що в лісі навколо містечка, де відбуваються головні події, зникаються лисиці; тобто можна сказати, що лисиці тут образ, який взагалі пов'язаний зі Старим Світом, світом традицій, та казковим, нетутешнім миром.

Чужинцю *Anderer*-у вдається приручити бродячу собаку, що не визнає жодного хазяїна, а тому має прізвисько *Ohnmest*. Як кінч чужинця, *Ohnmest* має хутро рудого кольору, що нагадає читачу образ лисиці. До речі, сам *Anderer* теж має руде волосся.

Таком у романі з'являються інші образи, наприклад, персонаж старої жінки, що знається на травах. Коли Бродек навідується до Матусі Пільц, вона пропонує йому подивитися свого гербарія, де назви різноманітних трав вказано на діалекті: *Blüte vo Mai un Heilkraüte vo June* (р. 57), що Бродек відразу ж пропонує перекласти на мову оповідання («*que je pourrai traduire par «Fleurs de mai et simples de juin*»). Трави представлено у цій сцені як речі, що зникли разом зі Старим Світом, що знищила Друга світова війна. Сама назва гербарію має також символічну назву – *De Buch vo Stiller un Siillie* «Книга мертвих» (с. 55), що спочатку подається французькою (*Livre des Mortes et des Morts*). Цікаво й те, що такий вибір назви у репліці Матусі Пільц супроводжується коментарем Бродека, який зауважує, що у перекладі це звучить лагідніше та не так трагічно.

б. Діалект як мова болю та жаху

Події у концтаборі настільки тяжкі для Бродека, що те, що пов'язано з цим, маркується у тексті мовою Іншого:

Fremdär (так називають євреїв у гетто), *Pürische nacht* (La Nuit de la Purification, Ніч Витруювання (Знищення)), *Fratergekeime* (так називають в оповіданні нацистів), «*Ich bin nichts*», *la Buxte* («*la boîte*», Коробка – назва карцеру), *Scheizeman* (так називають в'язня, що вбирає туалет у таборі).

с. *Амбівалентність образу : пісня любові та смерті*

Мова Іншого також присутня у колисковій пісні, де мова йде про любов та гармонію у світі світла, але співає її персонаж *Zeilenessenniss* («Та, що пожирає душі»):

Welt, Welt von licht

Mann hanger auf all recht

Welt Welt von licht

Ô mein Kinder so wet stillecht

«*Monde, monde de lumière*

La main des hommes sur toutes choses

Monde, Monde de lumière

Ô mon enfant si doux repose » (р. 81)

Zeilenessenniss жінка надзвичайної вроди, найбільша насолода якої – дивитися на повішання євреїв у концтаборі, яким завідує її чоловік. Під час страти, вона завжди співає цю колискову своєму немовляті, тобто образ *Zeilenessenniss* утворює у собі справжній парадокс, що поєднує у собі життя та смерть, любов та ненависть.

Мирослава-Марія Рибалко

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ «ARGENTINE TANGO» У ФІЛЬМІ-МЮЗИКЛІ *MOULIN ROUGE!*

Упродовж останніх трьох десятиліть аргентинське танго (далі – АТ) набуло світового поширення, розвинувшись із монокультурного, закоріненого у південноамериканську дійсність танцю в міжкультурний феномен сучасності. Надзвичайно висока ефективність передачі інформації оцінного, емотивного й навіть фактичного характеру і під час танцювальної взаємодії

безпосередньо, і в загальнішому, опосередковано-танцювальному контексті дає підстави вважати АТ автономною комунікативною системою з власними особливостями дискурсивної реалізації та когнітивного наповнення. За В.Масловою, дискурс може розглядатися водночас як сукупність апеляцій до концептів і як обширний концепт, який існує у свідомості носіїв мови [Маслова В., 2008, с. 53]. У термінах когнітивної лінгвістики лексема tango, або ж ширше – словосполучення Argentine Tango, репрезентує у дискурсі певну ментальну сутність, яка охоплює значний фрагмент англомовної картини світу. Особливий інтерес АТ становить для лінгвістики – як комунікативна система, потенціал якої реалізується в максимально концентрованому вигляді, та для суміжної з нею семіотики – як потужний міжкультурний код початку ХХІ ст.

Нині АТ широко й багатогранно використовується в мистецьких контекстах – літературних, образотворчих, ігрових. На відміну від інших танцювальних течій АТ має потужний екзистенційний вимір і значний потенціал художньої виразності. Тому кінорежисери вдаються саме до цього танцю, аби виокремити риси характеру героїв, означити їхні світоглядні орієнтири, емоційні стани, окреслити настроєві тенденції картини, увиразнити її ідейні та смислові акценти [Рибалко М.-М., 2012, с. 312]. У кіно, зокрема у фільмах-мюзиклах, функціонування «парасолькового», багатогранного лінгвокультурного концепту ARGENTINE TANGO в специфічному танцювальному дискурсі має свої особливості. Ми маємо на меті з'ясувати роль і особливості розгортання танго-дискурсу у фільмі «Мулен Руж» (*Moulin Rouge!*, 2001), а саме: застосовуючи метод семіотичного аналізу А.Греймаса, систематизувати релевантні комунікативні засоби на поверхневому рівні безпосереднього сприйняття АТ, простежити основні трансформації наративної структури його вербального компонента, виявити базові цінності глибинного рівня танго-дискурсу, а також установити, як вони корелюють із ширшим контекстом усього художнього твору. Інакше кажучи, які грані концепту ARGENTINE TANGO роблять танго-дискурс упізнаваним, виразним, універсальним виражальним засобом, до якого радо звертаються режисери, які значення, ідеї, цінності він транслює, які внутрішні закони функціонування цілісної, закритої та автономної системи танго-дискурсу в кінокадрі.

Жанр фільму-мюзиклу передбачає певну декоративність у манері подачі сюжетних колізій, у сценографічному вирішенні, поєднуючи традицію театральної умовності та потужний арсенал засобів сучасного кіномистецтва. З огляду на предмет дослідження нашу увагу привертає широке використання прийому багатократного подвоєння, множинного віддзеркалення художньої реальності, одним із засобів реалізації якого і слугує танго-дискурс. Дозволимо собі розлогу цитату: «в елементарному факті подвоєння певного об'єкта семіотична ситуація прихована як чиста можливість. Як правило, вона лишається неусвідомленою для наївної свідомості, не зорієнтованої на знакове сприйняття світу. Інакше ситуація складається, коли відбувається подвійне подвоєння, подвоєння подвоєння. У таких випадках явно проступає неадекватність об'єкта і його відображення, трансформація останнього в процесі подвоєння, що, природно, привертає увагу до *механізму подвоєння*, тобто робить семіотичний процес не спонтанним, а усвідомленим» [Лотман Ю., 2002, с. 389]. Так, театралізована танго-сцена у контексті історії із життя театру, акторів, меценатів слугує своєрідним дзеркалом, збільшувальним склом, яке фокусує увагу глядачів на окремих мотивах розказаної у фільмі історії, адже «можливість кодування одних і тих самих онтологічних об'єктів різними знаками пояснюється тим, що побутує ідея сутності даного явища і додаткові ідеї втілення даної сутності» [Серякова І., 2004, с. 94].

El Tango de Roxanne із мюзиклу «Мулен Руж» є чи не найдраматичнішою кіноінтерпретацією АТ. Обраний жанр дав змогу режисерові, Базу Лурманові, застосувати граничну стилізацію часопросторових меж, у яких розгортається танцювальна взаємодія, а відтак комунікація героїв. Лаконічно оформлений закритий простір, який асоціюється з вулицею червоних ліхтарів, заповнюють мовчазні постаті. З їхнього кола виходить чоловік і виголошує-викрикує перед цим своєрідним колективним свідком викривальну промову на адресу однієї з жінок, вихопленої з натовпу, Роксен: *Prostitute! The man falls in love. First there is DESIRE, then – PASSION, then – SUSPICION, JEALOUSY, ANGER and BETRAYAL [...] No TRUST! Without trust there is no LOVE! Jealousy, yes! Jealousy will drive you mad!* Цей монолог Оповідача, який говорить від імені чоловіків загалом, супроводиться танцем – його діалогічною взаємодією з Роксен, яка уособлює Жінку, жадану і зрадливу. Третім

обов'язковим, дискурсотвірним компонентом танго-взаємодії є музика. Музично-вокальний супровід сцени має визначальну вагу для її цілісності.

Можна констатувати паралельне розгортання мікродискурсу АТ в макродискурсі мюзиклу на двох рівнях: вербальному і невербальному. Манера подачі тексту (невербальний рівень комунікації) – гучно, голос хрипкий, сповнений емоцій широкого спектру зривається на розпачливий крик – наділяє всю сцену потужним емотивним потенціалом. У зачині майже всі іменники актуалізують у свідомості глядача відповідні концепти. Афектованість їхньої презентації спонукала нас виділити їх великими літерами у тексті монологу. Кілька важливих концептів лишаються неословлені, вони виражаються імпліцитно, далі ми візьмемо їх у квадратні дужки. У розгорненому вигляді вони представлені в танго-дискурсі вербально і невербально.

На вербальному рівні – у вигляді предикативних центрів висловлювань: *DESIRE – feelings I can't fight; SUSPICION – don't deceive me; JEALOUSY – his eyes upon your face; his hand upon your hand; his lips caress your skin; why does my heart cry?; BETRAYAL – without trust there is no love; you're free to leave me; TRUST – believe me; LOVE – I love you; [MADNESS] – it's more than I can stand; jealousy will drive you mad; [SIN] – you don't have to put on that red light; walk the streets for money; you don't have to wear that dress tonight; you don't have to sell your body to the night.*

Концепт *PASSION* актуалізується в дискурсивній тканині імпліцитно, через невербальні комунікативні засоби, такі як міміка – тривалий візуальний контакт, погляд з-під лоба; голос – хрипкий крик, волювання; пластика тіла – відверті, закличні жести, рвучкість рухів, різкі випадки, збуджене дихання; артефакти – мінімум одягу, стилістично марковані аксесуари (панчохи-сіточка, корсети), розхристаність, відсутність обов'язкових елементів гардеробу. Концепт *ANGER* також переданий через пластику – жорстку, грубу манеру ведення партнерки, а також засобами голосу.

Фокус глядацької уваги швидко розширюється: до пари на паркеті приєднуються інші чоловіки, які конкурують за партнерку і ділять її. Простежується паралель з історією зародження самого танцю (порівн.: середовище іммігрантів, представників соціальних низів, значний гендерний дисбаланс, будинки розпусти – часто

згадувані в історичних екскурсах стосовно виникнення АТ). Дуже швидко сцену заповнюють інші пари танцівників, що справляє враження узагальнення: танго як модель любовних взаємин чоловіка і жінки.

У термінах семіотичного аналізу, на поверхневому, найбільш співвідносному з фізичним світом рівні дискурсу можна виокремити кілька значущих семантичних груп – ізотопій.

Актори: the man, I, you, [he] – останній член імплікований через маркери тілесності – his eyes, his hands, his lips. До цієї ж групи лексем можна залічити і концептуальну домінують JEALOUSY, оскільки вона дистанційована від конкретних людей і впливає на низ із-зовні, як непереборна, доленосна сила.

Час: first, then, tonight – маркери часу не вказують на жоден конкретний період, окрім часу доби, натомість підсилюють динаміку розгортання дискурсивної тканини.

Місце: upon your face, upon your hand, the streets – стосуються жінки, об'єкта пристрасті.

Об'єкти: red light, the dress, money, body – теж стосуються саме жінки і матеріального світу, тілесного, меркантильного, речового. До цієї лексичної групи належить і низка лексем на позначення почуттів, емоцій: love, desire, passion, suspicion, anger, betrayal, no trust – вони стосуються закоханого чоловіка. Прикметно, що у межах мікро-дискурсу АТ, жінка, третя вершина цього любовного трикутника, позбавлена індивідуальності, безлика. Вона як об'єкт пристрасті двох суперників описується опосередковано через її взаємодію з ними. Брак індивідуальних рис, конкретики щодо її особистості посилюють враження її знеособленості, пасивності: «Об'єкт – не що інше, як точка прагнень суперників. Прагнення суперників викликають до життя порожнє місце, куди потім поміщають об'єкт» [Греймас А., 2010, с.200].

У межах основних ізотопій виразними є такі опозиції: I (the man) vs you [Roxanne] vs [he]; активна особа, суб'єкт vs пасивна особа, об'єкт; психоемоційний досвід і способи самовираження vs тілесний досвід і способи самовираження.

1. На другому, наративному рівні дискурсу спостерігаємо таку схему розгортання оповіді. Мотив (Roxanne) спонукає Суб'єкта (the man) вирушити на пошуки Об'єкта (реалізації свого любовного дискурсу). Втіленню його наративної програми

сприяють Помічники (love, desire, passion, trust) і перешкоджають Антагоністи ([he], jealousy). Цікаво, що Суб'єкт і його Антагоніст, суперник, віддзеркалюють одне одного стосовно Об'єкта свого пошуку діють аналогічно: «'Конкуренція' чи 'суперництво' між кількома людьми, які мають на оці одну й ту саму мету, уточнює поняття суперництва, наділяючи противників одним і тим самим прагненням об'єкта й паралельними наративними програмами» [Грејмас А., 2010]. Головний герой, оповідач, означає себе через власні психо-емоційні стани (the man falls in love; I love you; believe me; feelings I can't fight; it's more than I can stand) на противагу своєму суперникові і зрадливій жінці, які описані фрагментарно, через маркери тілесності (his eyes upon your face; his hand upon your hand; his lips caress your skin). Проте поступово оповідач теж дистанціюється від свого «я», своїх особистісних характеристик і сприймає себе через тілесний досвід (why does my heart cry?).

Обидвоє чоловіків проходять той самий шлях у свій час, і доля одного дає уявлення про те, що чекає в недалекому майбутньому другого.

На глибинному рівні досліджуваній дискурс розкриває ціннісні трансформації даного фрагмента художнього твору. Зокрема йдеться про протиставлення таких характеристик, як, з одного боку, мужність, активність, емоційність, а з іншого – жіночність, пасивність, тілесність, а також про перетікання першого набору якостей в другий під впливом емоції, від якої людина дистанціюється, яку намагається, хоч і безуспішно, побороти. Отже, на глибинному, ціннісному рівні конкретного танго-дискурсу фіксуємо втрату чоловіком власної індивідуальності, суб'єктності, його знеособлення через ревності як непереборну фатальну силу.

Виклад подій, які розгортаються на паркеті між Роксен, Оповідачем і його суперниками, має притчевий характер. Їх можна розглядати як метафору любовного трикутника головних героїв мюзиклу – поета Крістіана, актриси й куртизанки Сатін та герцога. Цей схематичний, театралізований світ танго-дискурсу сповнений похмурих барв і зловісних символів, він натякає на трагічний фінал історії, яка описана у межах макродискурсу всього твору. Змодельований мікросвіт АТ і художня реальність фільму-мюзиклу перемижуються кожні кілька секунд. Зрештою обидва плани накладаються на звуковому рівні представлення. Шепіт Сатін

сприймається як комунікативна тиша перед кульмінаційним моментом крайнього напруження і вибуху почуттів – криком розпачу, болю, ненависті, в який зливаються голоси героїв. *На візуальному рівні* напруга нагнітається за рахунок шаленого темпу, в якому крутяться пари на паркеті, зрештою відцентрова сила відкидає партнерок на підлогу, жінки падають. Сцена завершується символічно: ритуальним, демонстративним убивством знеособленої зрадливої жінки в колі мовчазних свідків і спільників її переступів. За кілька хвилин, які триває танець, глядач, завдяки вербальній і невербальній актуалізації відповідних концептів, дізнається про майбутній розвиток сюжетних ліній усього фільму-мюзиклу – Крістіан сповна зазнає мук зрадженого кохання (LOVE, BETRAYAL, JELOUSY), згубна пристрасть штовхне на приниження і злочин герцога (DESIRE, SUSPICION, ANGER, MADNESS, SIN), Сатін загине (LOVE, TRUST, [DEATH]).

Отже, орієнтуючись на мікро-дискурс АТ можна прокреслити когнітивну мапу макро-дискурсу всього художнього твору, що свідчить про смислоорганізуючу і прогностичну роль досліджуваного лінгвокультурного концепту ARGENTINE TANGO в англомовному фільмі-мюзиклі.

Катерина Мельникова

ТВОРЧИСТЬ ДЖОНА ФАУЛЗА ЯК ПОГЛЯД НА САМОТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Роботу присвячено розгляду теоретичних і художніх творів Джона Фаулза та їх взаємозв'язку крізь призму національної самоідентифікації самого письменника та його героїв. Автор суворо розмежовує поняття «англійськість» і «британськість». Персонажі, які знаходяться під впливом національного характеру, своєї «англійскості» та історичних подій, переживають глибокий внутрішній конфлікт. Дійові особи в певних обставинах проходять особистісну трансформацію, що приводить до переосмислення моральних цінностей і зміни погляду на свою національну ідентичність.

Національна самоідентифікація Джона Фаулза, його уявлення про «англійськість» (Englishness) і «британськість» (Britishness), вплив національного характеру на особистість є одними з ключових тем у художніх творах та теоретичних есе письменника. Між цими роботами існує тісний взаємозв'язок, тому що романи письменника ілюструють його погляди. Коли мова йде про національний характер, а особливо про англійський характер, усі потрапляють у полон стереотипів, навіть самі англійці. Тому герої Фаулза (насамперед, романів «Волхв» і «Жінка французького лейтенанта») стають жертвами суспільства та власних внутрішніх установок, вони не вміють діяти за межами англійських звичок і правил.

Фаулз вважає, що національна самосвідомість призводить до обмеженості. Герої Фаулза подорожують по світу, але вони завжди ніби долають національні звички, традиції, характер. Наприклад, Чарльз Смітсон у романі «Жінка французького лейтенанта» змушений долати ментальні та культурні перепони вікторіанської епохи. Ніколас Ерфе у романі «Волхв», перейнявшись пристрастю до екзотичної та загадкової Греції, все одно зберігає типово англійський погляд на життя. Але водночас персонажі переживають глибинні внутрішні зміни, особистісну трансформацію.

Фаулз міркує про роль письменника в сучасному світі: «Я не хочу бути англійським письменником, я хочу бути письменником європейським, тобто я б казав – мегаєвропейським... Бо навіщо писати тільки для того, щоб тебе читали тільки в Англії? Я навіть англійцем бути не хочу. Моя рідна мова – англійська, але я – мегаєвропеець». Чи означає це, що письменник прагне до космополітичної посередності? Він сам відповідає на своє питання: «Дуже важливо, щоб сучасний письменник не був прихильний до одного стилю. Майбутній великий письменник стане використовувати різноманітні стилі, як писав картини Пікассо чи музику – Стравінський. Це не означає втрати ідентичності. Втрата ідентичності трапляється тоді, коли все приноситься в жертву ідентичності». Згідно з Фаулзом, шлях особистості до національної самоідентифікації – це шлях до самого себе. Шаблонна англійськість не є істинною, як і примітивний погляд на світ.

Другу половину XX століття у Великій Британії називають епохою розпаду імперії. Це міцно вдарило по національній

самосвідомості населення. Есе Фаулза «Бути англійцем, а не британцем» було написано 1965 року, саме в час ломки стереотипів і втрати національних орієнтирів. А роман «Волхв», виданий роком пізніше, вже художньо ілюструє погляди письменника, які були виражені раніше в есе.

Фаулз відчуває себе насамперед англійцем: «Болісна переоцінка статусу світової держави, яку нам – англійцям-британцям – довелося пережити після 1945 року, фактично дозволяє нам знову стати в набагато більшій мірі англійцями». На думку автора, Красно-синьо-біла Британія – це втілення консерватизму, манірної обмеженості, манії величі. Імперія завжди нав'язувала англійцям ці риси. Автор стверджує, що «англійськість» – це щось вагомніше, ніж результат життя, більшою своєю частиною прожитого в Англії. <...> Щоб бути англійцем, треба, щоб, щонайменше, двоє з чотирьох твоїх дідів і бабок були англійцями, щоб хоч половину життя ти прожив у Англії та – зрозуміло – щоб твоєю рідною мовою була англійська. Але більш за все, я вважаю, це означає визнання та прийняття тобою, на будь-якому соціальному рівні, недоліків і переваг специфічних форм англійськості»

Джон Фаулз ставиться з глибокою іронією до національної поведінки: «Ніщо не може бути нам приємніше, ніж не сказати, що ми насправді думаємо. Є декілька способів грати в нашу улюблену гру «водіння чужинців за ніс». Ми висловлюємо думки, в які самі не віримо. Ми зрікаємося тих, кого насправді підтримуємо. Ми мовчимо у відповідь на прохання висловити свою думку. Ми ухильні, коли нас спонукають до чогось. Ми свідомо висловлюємося туманними та незрозумілими натяками (такий наш «дар» компромісу)».

Ніколас Ерфе, головний герой роману «Волхв» - англієць ментально та за походженням, і ця англійськість безсумнівна. Його французькі предки приїхали до країни ще в XVII столітті, рятуючись від переслідувань гугенотів. Він народився в Англії, його виховували в межах національних традицій, він отримав освіту в Оксфорді. Письменник завжди підкреслює в романі англійський характер Ніколаса: стриманість, закритість, неможливість і небажання бути відвертим. Героя неприємно дивує «неанглійська» звичка його подруги Алісон різко висловлювати свою думку та не приховувати справжніх інтересів. Він все це пояснює її австралійським

походженням, і сама Алісон у запалі сварки дорікає Ніколасові в англійських манерах і звичках все тримати в собі: «Це все тому, що ти англієць». Саме тому антагоніст головного героя, Моріс Кончіс, приречений на поразку в грі: він вважає Ніколаса та дівчат Джун і Жюлі простаками, але забуває про те, що вони англійці, а це означає, що вони «народжені, щоб носити маску та брехати». Кончіс намагається всіх заплутати, вигадуючи містичні історії, організовуючи вистави з давньогрецькими героями та перевтіленнями. Англійський прагматизм та недовіра до всього чужого та незрозумілого підтримають Ніколаса у протистоянні цій грі.

Моріс Кончіс протиставлений головному герою саме своєю космополітичністю: «А тепер я пишаюся, що в моїх жилах течуть грецька, італійська, англійська кров і навіть крапелька кельтської. Бабка батька була шотландкою. Я європеєць. Решта не має значення». Змішування англійської та грецької крові ще з юності завжди призводило до емоційного внутрішнього конфлікту, змушуючи Кончіса поводити себе не так, як «справжній англієць». Спочатку він знехтував інстинктом самозбереження і пішов добровольцем на фронт. Але потім вирішив втекти, уникнути війни, зберегти життя. Він знав, що його родина та його наречена Лілія ніколи не зрозуміють його вчинку, адже борг, честь і совість для англійця понад усе.

Дві особистості, два світогляди зіткнулися в романі, гра та реальність. Ніколасу Ерфе судилося пройти шлях очищення: позбутися фальшивої наносної англійськості, відчутти болісний розрив із батьківщиною, навчитися сприймати співвітчизників як іноземець, ніби з боку, але через те викристалізувати свої цінності, своє бачення відносин. У цьому йому допомагає «маг» Кончіс.

Ідейно показовою є сцена з партизанами та мешканцями села, коли герой Фаулза робить свій болісний вибір: він відмовляється вбити партизан, і фашисти розстрілюють 80 людей. Це було його розуміння справедливості, те, що прищеплювали англійцю з дитинства.

Внутрішню свободу та свободу від умовностей намагаються знайти й герої роману «Жінка французького лейтенанта». Глибоко й детально Джон Фаулз описує вікторіанську епоху, її вплив на характери людей, відносини між ними на всіх рівнях, світогляд і

долю. Ідея «англійськості» та «британськості» повністю втілена в романі: героїв роману можна поділити на «англійців» і «британців». Втіленням істинної англійськості став Чарльз Смітсон. У ньому зібрані всі якості англійського джентльмена. Його походження та освіта також цілком англійські. Дід був баронетом, батьки залишили невеликий спадок, який давав можливість мати стабільний прибуток і подорожувати. Ще навчання в Кембриджі, заняття палеонтологією – все як і належить справжньому джентльменові. Звичайно, «як будь-який джентльмен він не може допустити й думки про роботу». Саме тому, вже пізніше, пропозиція містера Фрімена про ведення спільного бізнесу стане причиною внутрішнього протесту в душі Чарльза, тому що торгівля та підприємництво, нехай і успішні, не гідні англійця благородного походження. Так його виховали, так йому диктувала епоха, національні вікторіанські традиції. Саме цей розрив між встановленими правилами та необхідністю скоритися моральному боргу (брак із міс Фрімен), першими віяннями нового часу, викликав у Чарльза душевні муки та переляк.

Чарльзу притаманні й такі типово англійські риси, як стриманість, схильність приховувати справжні емоції та, найважливіше, прагнення до справедливості. Саме це прагнення стало основним у бажанні допомогти Сарі Вудраф, врятувати її від переслідування пуританською мораллю. Це багато в чому змінює його світогляд і життя.

Місіс Поултні протиставлена Чарльзу Смітсону саме як представник тієї самої британськості, згубної святенницької чесноти. Її образ ніби уособлює ідею Дж.Фаулза про прагнення Британії показати свою силу.

Наречена Чарльза Ернестіна Фрімен також багато в чому демонструє саме британськість. Вона всіма силами бажає стати аристократкою, незважаючи на буржуазне походження. Але її аристократизм суто зовнішній, заснований на наслідуванні пуританським традиціям, на дотриманні формальностей, засудженні й неприйнятті інакомислення. Чарльз приймає, як йому здається, збалансоване вірне рішення одружитися з Ернестіною. Але з часом він починає розуміти, що йому важко змиритися з багатьма проявами її натури, своєрідною обмеженістю, як і важко змиритися зі святенницьким світоглядом і жорстокістю вікторіанського суспільства. Чарльз – частина цього суспільства, і він повинен жити

за його правилами. Але вони суперечать його власним внутрішнім законам. Ясніше й чіткіше він побачив ці суперечності після зустрічі з Сарою Вудраф, дивною жінкою, яка своєю грою кинула виклик вікторіанському суспільству та змусила Чарльза по-іншому подивитися на власну особистість, зрозуміти свої бажання, яскравіше проявити англійське благородство. Постійні спроби допомогти Сарі, чесний розрив заручин із Ернестіною погрожували назавжди зіпсувати його репутацію та майбутнє у світі обмеженої британськості. Відверте каяття перед нареченою – це ще один прояв благородства, шанобливого ставлення до жінки: «Я прийшов до висновку, що я вас не гідний».

Сара Вудраф у романі намагається не тільки протистояти вікторіанству, а й бути вірною власній особистості. Спочатку вона вигадує історію роману з французьким лейтенантом і свого морального падіння, потім відмовляється виходити заміж за Чарльза. І зовсім не випадково стає секретарем одіозного художника, знайшовши притулок у братстві прерафаелітів. Це був прямий наслідок її прагнення до свободи. Сара являє собою живий докір британському суспільству, вона абсолютно чужа для нього. Між собою ведуть боротьбу дві сили: консервативна частина суспільства, з одного боку, а з іншого – віяння нового часу. У свідомості Чарльза Сара Вудраф постає позитивною рушійною силою, а вікторіанське суспільство - тлом, на якому моральні підвалини тодішньої Англії виглядають відсталими і застарілими.

Герої Фаулза проходять довгий шлях страждань і позбавлень, переживають внутрішні конфлікти, але це єдиний спосіб не втратити свою особистість. Позиціонуючи себе спочатку просто членами британського суспільства, англійцями з певним укладом життя, національними рисами, вони не замислюються, що з цього є істинним, а що помилковим, суто зовнішнім. Незвичайні обставини, нові зустрічі, кохання ніби виривають персонажів з буденного життя, знімають все наносне, все штучне – як і справжня англійськість, яка вивільняється з тяжких кайданів британськості.

Тема внутрішнього конфлікту та конфлікту соціального, тривалий пошук себе, національне самовизначення – ці теми Фаулз детально освітлює у своїх теоретичних працях, а потім послідовно перекладає їх на художній ґрунт. Усвідомлення себе як особистості

неможливо без внутрішньої свободи. Вірне сприйняття людиною національної ідентичності відіграє в цьому вирішальну роль.

Каріна Сагратова

ГЕНДЕРНА СЕГРЕГАЦІЯ У САУДІВСЬКІЙ АРАВІЇ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ДІВЧАТА АР-РІАДУ»

Країни Близького Сходу попри спільні релігійні традиції різняться у своєму відношенні до ролі жінки у публічній ланці, її становищі у суспільстві та родині. Але вочевидь загальні релігійні положення та історичні події доклали багато спільного в усі мусульманські країни. Держави Близького Сходу мають різні юридичні закони щодо таких громадських актів як: одруження, народження дітей, розлучення, отримання освіти та інше, але класичні уявлення про ці речі, згідно соціологічних показників, є досить ідентичними серед більшості мусульман незалежно від країни. Зважаючи на статистику, можна припустити, що низький рівень освіти і суворіші правила поведінки продиктовані браком інформації та економічною недорозвиненістю країни, але серед них є і можливі та досить економічно просунуті країни, такі як Саудівська Аравія.

Арабський світ не заперечує існування таких простих речей для молодих сучасних людей як музика, кіно та інше, але намагається обмежити та дозувати їх споживання. Використання і споживання серед жіночої статі. Інтернет – це також нове середовище, яке не може стримувати жінок та їхні думки, як це робила стара система, і анонімний (з початку) оповідач роману використовує це: вона представляє свої історії у вигляді електронних листів, які вона розсилає щотижня на будь-яку саудівську адресу, яку вона знаходить.

У своєму романі «Дівчата Ар-Ріаду» (арабською «بنات الرياض»- «Банат Ар-Ріад»), який написаний у формі електронних листів, молода письменниця Раджа Альсані розповідає про особисте життя чотирьох молодих саудівських дівчат: Ламе, Мішель (наполовину саудійка, наполовину американка), Гамре та Садиме.

Роман описує відносини між чоловіками і жінками в Саудівській Аравії. «Дівчата Ар-Рійада» – це історія сучасних колежанок старшого віку у Саудівській Аравії, дівчат, які шукають любові, але на заваді стоїть система, яка дозволяє їм лише певні свободи і має специфічні очікування та вимоги. Між чоловіками та жінками існує мало контактів – особливо між самотніми підлітками і дорослими – але сучасна технологія трохи змінилася. В цьому романі описаний секс і те, як чоловіки ігнорують жінок, якщо вони віддаються перед шлюбом. Неодноразово авторка звертається до квір-теорії. По суті, це заборонені теми для Саудівської Аравії. Тому і не дивно, що роман був заборонений через свій запальний, суперечливий і феміністично налаштований зміст і підняття питання гендерної сегрегації.

Сама авторка вже тривалий час мешкає в Сполучених Штатах, а отже, є людиною двох культур. Щоправда, критики, прочитавши її твір, одразу заговорили про «арабський фемінізм», близькосхідну політику й боротьбу між авторитаризмом і демократією (цим, серед іншого, роман і «розпіарився»). Письменниця, яку на батьківщині дехто звинуватив у виступі проти традиційних цінностей, здобула «всесвітньої» слави, але потрапила у вкрай політизований дискурс. Чому? Відповідь на це нам дає сам твір [Якубович 2010].

Гендерна сегрегація неодноразово була об'єктом наукових досліджень. В історії мовознавчих студій особливо помітними є праці Малали Юсуфзай – активістки та борчині за права дівчат мати освіту. В своїй автобіографічній книзі «Я – Малала» вона пише: «Я родилась в стране, где в честь новорожденных сыновей открывают оглушительную пальбу: а новорожденных дочерей тихонько прячут в дальней комнате.» Цей факт, за її словами, тісно зв'язаний, з тим, що жінка займає мізерне становище у суспільстві – «Когда девочки вырастут: их ожидает один незавидный удел – стряпать и рожать детей...» [Юсуфзай, с. 29]. Серед сучасних авторів до теми гендерної нерівності, як політичної так і соціокультурної звертаються Шостак О.Г. [Шостак 2018], Шаповал І.Г., Медведкіна Д.О., Литовченко С., Барабаш С.Г. та інші.[Барабаш, 2015, с. 9]; [Боднар, 2018];[Голуб, 2019, с.2]; [Демішева, 2018]; [Ігошина, 2010, с. 130]; [Литовченко, 2015]; [Шостак, 2018, с. 33]

Метою цієї роботи є спроба дослідити явище гендерної сегрегації у країнах Близького Сходу на основі роману Раджі Альсані «Дівчата Ар-Рйаду».

Попри те, що Країни Близького Сходу та Магрибу постійно піддаються «вестернізації», і велика кількість представників мусульманського світу здобувають вищу освіту в Америці та Європі, мусульманські спільноти чинять досить сильний опір цьому явищу. Можна історично прослідити те, що періоди жіночої емансипації та суспільний «апгрейт» змінюється періодом повернення до «джерел ісламу», до традиційного. При зміні влади емансипація то розквітає, то відкидає жіноцтво до суворих ісламських традицій. Так у Саудівській Аравії розвиток прав жінок не розвивається стрімко вгору, як в інших європейських державах. У традиційній мусульманській родині дівчата та хлопчики виховуються по-різному, найчастіше у родинній та соціальній площині існує сегрегація двох статей. Вважається, що така сегрегація існує для запобігання розвитку «незаконних відносин», які забороняються в Корані. Це правило трохи слабше діє в лікарнях та медичних ВНЗ. Авторка зазначає, що медичний університет омріяний багатьма дівчатами в якості майбутнього вишу тільки через можливість спілкування з протилежною статтю.

Загалом у мусульманських суспільствах виховання дівчат ґрунтується на їхній майбутній ролі в суспільстві – вона буде дружиною, матір'ю та господинею, саме тому у доньок традиційно виховується прагнення бути красивими для майбутнього чоловіка. Дружина в мусульманській родині також має бути скромною та вихованою, саме тому велику увагу приділяють поведінці дівчат та їх манерам, адже вкрай важливо відбутися як дружина. Авторка «Дівчат Ар-Рйаду» пише, що після одруження «ти можеш вже бути негарною та нерозумною, адже ти вже заміжня»[Alsanee 2007, с. 8].

Маємо змогу розглянути ситуацію на даному етапі на змістовному підґрунті роману Раджі Альсані «Дівчата Ар-Рйада». Що має жінка в ісламському світі на сьогоднішній день? І чи залежить це від її соціального статусу?

Раджа Альсані починає свій роман з гасла про те, що хоче розповісти усьому світові правду про жінок у її рідній країні з багатьма умовностями та заборонами. Ці умовності і заборони тягнуться століттями і є неприйнятними для молодих жінок, які вже

більш емансиповані, обізнані і хочуть бути щасливими. Вона каже такі слова, «зараз мої губи безсоромно нафарбовані червоною помадою» чи «я розписалась червоною помадою» в знак того, що її слова це протест і наголос на тому, про що вона розповідає. [Alsanea, с. 7; с. 12]

Вона саме так і починає свій роман «Я розкажу Вам про своїх подруг. Гамре, Садиме, Мішель та Ламе, вихідці з заможних саудівських родин, мешкають у Ар-Рйаді, навчаються, мріють, знайомляться з чоловіками (за посередництвом родичів, як і годиться порядним мусульманським дівчатам), виходять заміж, розлучаються – одним словом, не роблять нічого героїчного, крім того, що хочуть звичайного щасливого життя.» [Alsanea, с. 5].

Попри відміну та навіть заборону ісламом різного ставлення до народження доньки та сина, дослідження демонструють, що родина радіє появі на світ доньки набагато менше, ніж народженню сина. Так, згідно з дослідженням Світового банку, велика кількість мусульманських родин будуть намагатися народити другу дитину, якщо першою була донька, аніж навпаки. Тож іноді дискримінація жінки починається вже з самого її дитинства, оскільки гендерний пріоритет під час народження дитини часто відображається на її подальшому вихованні та ставленні до неї родини.

Так Раджа Альсані зазначає, що після народження Садиме та її сестри Тамадур батьки намагалися завести ще дітей попри вже не дітородний вік та лише стан здоров'я матері зупинив ці спроби.

Звичайно на бажання мати сина часто впливають соціоекономічні обставини. Чоловікам не заборонено працювати та здобувати освіту. Та завідомо відомо, що донька вийде заміж та покине родину. Окрім моральної є ще й матеріальна складова – якщо жінці дозволено працювати, вона вже не буде приносити гроші в свою материнську сім'ю, допомагати своїм батькам.

Треба зазначити, що героїні роману виходять із заможних родин. Потреби працювати в них як такої не існує. Ці жінки мають право на освіту і не заблоковані від всесвіту, але їхнє виховання для них насамперед і є тим самим блокуючим фактором, який утримує їх від певних, здавалося б абсолютно не аморальних, речей.

Дії більшої частини роману відбуваються у навчальних закладах. Авторка чітко дає зрозуміти, що і в питаннях освіти жінки

мають інші права та правила, досить суворіші та жорсткіші за ті, що мають чоловіки. Не дивлячись на те, що економічні показники Саудівської Аравії дуже високі, жіноча освіта теж знаходиться на низькому рівні. У ваххабістській системі жінкам, найчастіше потрібен дозвіл на отримання освіти від батька або чоловіка. Багато жінок мають обмежений час в бібліотеках, тому що не можуть відвідувати їх без чоловіків, які повинні їх супроводжувати. Також існує велика гендерна сегрегація і в середній освіті: так в Саудівській Аравії немає шкіл, які б дозволяли вчитися дівчатам та хлопцям в одному класі чи навіть приміщенні. Жінкам дозволено слухати лекцію від чоловіка тільки зі спеціального екрану, а питання вони можуть ставити по телефонній лінії, яка спеціально для цього працює в університетах. Крім того Альсані дуже яскраво описує обшукування дівчачих шкільних шафок та сумок на предмет «заборонених» речей – стільникових телефонів, косметики, парфумів, відеокасет тощо.

Що стосується викладання, то вважається, що іслам не передбачає того, що жінки можуть навчати чоловіків, саме тому жінки зазвичай викладають у закладах для дівчат. Коли ж доводиться викладати у змішаних інституціях, то жінки в найбільш традиційних системах знаходяться у чіткому субординаційному становищі по-відношенню до викладачів-чоловіків. Як розказує Маріам аль-Джавіні, заступниця директора школи для дівчат в ісламсько-саудівській академії в Олександрії, Вірджинія, після того як викладачка перевірить роботу студентки чи студента та поставить оцінку, вона змушена також віддати її ще раз на повторну перевірку викладачу чоловічої статі. Аль-Джавіні також повідомляє, що загальне ставлення до студенток лояльніше ніж до студентів, прийнято вважати, що саме студенти чоловічої статі будуть дійсно користуватися набутими знаннями на практиці [Демішева]. Загалом частка викладачок в університетах мусульманських країн є дуже незначною.

Разом з тим, жінки також потерпали від сексуального насилля з боку поліції, яке було націлене на приниження жінки аби довести її меншовартість та обмежену роль у суспільстві.

Традиційними і єдиними можливими стосунками в мусульманських суспільствах є гетеросексуальні стосунки чоловіка та жінки. Альсані зачіпає тему секс-меншин. Ставлення батька до

свого сина Нурі, який як з'ясовується є квіром, стає однозначним: від жорстокого побиття (зламані ребра та ніс) до повного відречення від сина. Також Раджа Альсані описує ставлення суспільства до студентки, яка також є представницею спільноти квірів. Вона пише, що про цю дівчину ходять легенди, що вона, наче, уособлення чогось ненормального і «ніхто не хоче з нею зустрітись на вулиці» [Alsanea, с. 23].

До шлюбу не лише сексуальні стосунки, а й побачення часто заборонені за мусульманськими традиціями. Звісно, дівчата з деяких родин можуть собі дозволити зустрічатися з хлопцем в певних країнах, однак такі практики не афішуються, навіть тоді коли вони не заборонені законом. Найчастіше ініціаторами одруження стають родини або сам майбутній чоловік, який йде до батьків жінки і пропонує себе її батькові або брату. З роману ми дізнаємося про такі тонкощі дошлюбних процедур як контракт, неможливість бачитись з нареченим, заборона на дошлюбні статеві стосунки. Теоретично жінка може відмовитися, бо батьки не мають права змушувати жінку виходити заміж за людину, яка їй не подобається. Однак, мусульманське суспільство ставить родину на перше місце, саме тому згідно з усталеними нормами жінка повинна вийти заміж і якщо вона цього не робить, вона отримує осуд суспільства. Зробити дівчина повинна це якомога раніше. З огляду на соціальне положення жінки, її економічне становище, вона найчастіше піддається суспільному тиску і виходить заміж за того, кого їй вибрали батьки. Так найбільшу роль в створенні шлюбного контракту відводиться старшим членам родин, зазвичай, чоловікам.

Згідно описаного весілля Гамре сепарація статей найчастіше починається зі шлюбної церемонії, оскільки за традиціями більшості мусульманських країн, на церемонії жінки і чоловіки не зустрічаються, і святкують весілля сегреговано. Важливі складові весільної церемонії: махр (مهر) – певна сума грошей або коштовності, які чоловік дарує жінці під час укладення шлюбу, шлюбний контракт, свідки та «опікуни». На самій церемонії, під час підписання шлюбного контракту жінка та чоловік повинні сказати «Я приймаю», щодо умов шлюбу, яких стосується контракт. Альсані пише, що у цьому документі чоловік ставить свій підпис, а жінка відбиток пальця. Це обумовлено попередньою неписьменністю жінок. Та коли героїня Гамре каже, що може написати своє ім'я, то старші

жінки «шикають» на неї і зазначають про дріб'язковість цього порівняно з тим, що її беруть за дружину. Дані процеси, звісно, є лише церемоніальними, оскільки все погоджено вже до весілля. Проте певні церемоніальні функції можуть бути досить символічними і демонструвати майбутні гендерні ролі чоловіка та дружини в родині. Так, під час офіційної додаткової релігійної церемонії, під час якої зазвичай читають Fatihah – перший розділ Корану і наречені дають клятви, наречена говорить: «Я, (ім'я нареченої), пропоную себе у шлюб відповідно до вказівок Святого Корану і Святого Пророка. Я обіцяю, чесно та щиро, бути слухняною та вірною дружиною». Наречений: «Я обіцяю, чесно та щиро, бути вірним і корисним чоловіком». [Alsanea с.11] Фактично останнє дуже часто порушується.

Як вже зазначалося, покірність та слухняність – найважливіші риси мусульманської жінки, які виховуються в ній з дитинства для подальшого застосування нею у родині та суспільстві. Ця покірність та сором'язливість проявляються в одязі. Такий прояв сміливості однієї з героїнь, яка зважилася на зняття хіджабу у кінотеатрі, щоб показати свою розкутість, викликає гнівну критику з боку чоловіка Рашида – «Це не робить тебе красивішою. Одягнись.» [Alsanea, с. 38] Така різка критика ображає жінку адже для неї це був один зі способів сподобатися чоловікові, з яким вона нещаслива.

Домінуванням традиції «пристойної» та «сором'язливої» жінки диктуються і розуміння сексуальних бажань. Зазвичай мусульманки, навіть зі своїми чоловіками, не говорять про такі речі, оскільки це вважається непристойним і подекуди навіть гріховним. Чоловік, на відміну від жінки, навпаки, може вільно говорити про такі речі, оскільки прийнято вважати, що жінка повинна бути «чиста» і вільна від бажань сексуального задоволення. Так ми можемо прочитати про думки Гамре у її першу шлюбну ніч. Про те, що настанови матері не «здаватися» чоловікові у першу ж ніч, постійно крутяться у неї в голові. З її поведінки зрозуміло, що вона чекає цієї близькості, але й прагнення встановити рекорд з «оборони» чоловікові також не полишає її. Ця модель поведінки нав'язана з дитинства. Авторка описує сцену про спробу нетрадиційного статевого акту чоловіка і дружини. Не отримавши бажане він принижує та б'є дружину. Вона відчуває подвійний шок – перший від грубощів, другий від зневаги. Протилежне відбувається з

іншою героїнею роману – досить було Садаме дозволити інтимну близькість у стосунках з її нареченим Валідом Аль-Шарі, шлюбний контракт з яким вже було підписано і весілля вже мало от-от відбутися, він відмовився від неї, мовляв, вона мені не підходить за дружину. Вражена дівчина не може збагнути що з нею не так і чому так сталося. Оскільки сексуальні бажання та секс – табуовані теми у мусульманських суспільствах, діти, особливо дівчата, не отримують сексуальної освіти, навіть іноді власні матері з неохотою розмовляють з дитиною на ці теми. Так жінки часто не тільки приховують свої проблеми, а й не знають про них.

Офіційно іслам дозволяє розлучення з ініціативи як чоловіка так і жінки, однак, на практиці розлучення є дуже рідкісними, особливо з ініціативи жінки. Попри невдоволення шлюбним життям, ставленням до неї героїня Гамре намагається врятувати шлюб. Керуючись «наукою» отриманою від матері та інших жінок її сім'ї про те, що шлюб врятує вагітність, вона навмисно не приймає протизаплідні пігулки. Її не спиняє ні відверта зневага Рашида, ні той факт, що в нього є коханка.

На Близькому Сході розлучення вкрай не популярні, втім не забороняються. Після розлучення жінка змушена повертатися у батьківський дім, де цілком ймовірно її будуть засуджувати та обвішувати ярликами, навіть якщо вона сама вирішила розлучитися. Практично неможливо жінці вийти заміж вдруге, бо це означатиме, що чоловік себе не поважає, беручи заміж [не]чисту жінку, що створює умови обмеження для жінок.

У Саудівській Аравії ще до недавніх часів жінки активно відстоювали право на керування автомобілем. У країні було зроблено багато реформ, після яких жінки все ж розпочали водити автомобілі. Раджа Альсані відображає цю боротьбу інтересів у своєму романі на прикладі Гамре та її чоловіка. Перша питає дозволу на те, щоб піти на курси водіїв, а він запевняє її їздити на міському транспорті, і зовсім не тому що так безпечніше, а тому, що вважає її неспроможною.

У контексті роману ми неодноразово натрапляємо на сцени побиття жінок. Цікавим аспектом у Корані є те, що у ньому багато написано про побиття жінок, яке не лише не забороняється, а навіть дозволяється й вважається необхідністю. Саме таким чином, якщо чоловік не б'є дружину, то його не вважають поважним чоловіком,

оскільки він повинен виховувати дружину і дітей. [Боднар]; [Демішева]

Як бачимо у Саудівській Аравії до сьогодні існує традиція, в якій жінка не має права без дозволу члена родини чоловічої статі від'їзжати за кордон чи виходити на вулицю без супроводу чоловіка. Офіційно це ніде не прописано, але такий звичай має своє місце в побуті. Це виникло з того, що хлопців виховують, як охоронців і захисників своїх сестер, дівчат, жінок, а тим самим це дає їм умовний дозвіл бути постійним наглядачем. Ми бачимо, що це використовується чоловіками аж занадто завзято. Таке трактування Корану і традиції суспільства використовуються як притискання жіночої статі.

Викладені факти та приклади дозволяють зробити висновок про те, що не релігійні засади визначають звичай мусульманського суспільства та патріархальні засади, а саме патріархальні засади диктують трактування релігії, де значення нечітке та може бути трактоване по-різному без контекста. Консервативність мусульманського суспільства продиктоване не лише вагомою роллю ісламу, а домінуванням патріархального дискурсу у структурі суспільства. Так, навіть ті права, які надав іслам жінці, такі як: розлучення, власний вибір, освіта та багато інших, хоч і теоретично можливі, проте складні в реалізації в умовах, які були побудовані практиками суспільств. [Боднар, Демішева]

Новим видом протестів є мистецтво у різних його проявах. Активістки, здебільшого переселенки, які проживають в інших країнах, але борються за права жінок різних місцевостей з приводу арабської ідентичності, розпочали активно використовувати мистецтво задля того, аби показати теми, які замикають свободу жінок. Раджа Альсані саме з таких жінок, які використали і мистецтво літератури і новітні технології, щоб достукатися до суспільства та заявити про свої утиснені права.

Роман «Дівчата Ар-Рійада» був негайно заборонений в Саудівській Аравії через суперечливий і запальний зміст. Чорно-ринкові копії роману розповсюджувалися, а «Дівчата Ар-Рійада» були бестселером на більшій частині Близького Сходу [Adil], [Alsanea, с. 9]. Станом на січень 2008 року англійські копії «Дівчат Ар-Рійада» були доступні у великих книжкових магазинах

Саудівської Аравії. Книга широко поширюється, продається в магазинах з США до Європи.

Також жінки з різних сфер на Близькому Сході намагаються допомагати іншим жінкам. Завдячуючи жіночій солідарності, одна юристка створила додаток, який дає змогу зрозуміти та дізнатися жінкам про свої права.

РОЗДІЛ ІV. ХУДОЖНІ ПРОЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КУЛЬТУРІ США

Анна Колісниченко

СВІТОВА МІФОЛОГІЯ ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА МІФОТВОРЕННЯ РАННЬОЇ ЛІРИКИ ГАРТА КРЕЙНА

Проголошуючи себе міфотворцем нової епохи, нової Америки, Гарт Крейн спрямував вектор своєї уваги на розробку величезного пласта міфів різних народів, по-своєму видозмінюючи їх та інкорпорує в їхнє полотно свою ідею, яка б дала імпульс американському читачеві звернутися до свого національного коріння у розбудові нового суспільства, нової країни.

Вірш «Легенда» (Legend) побудований як діалог між поетом, людиною, що творить, та людиною, що живе звичним життям. Удивляючись у дзеркало, ліричний герой бачить себе з різних боків: по один бік дзеркала він бачить реальність, «занурену в мовчання» (plunge in silence) [Crane, 1933, с. 61], а з іншого – шал творчості, котрий постає в образі кривавого сувеніру. Але ліричний герой усвідомлює, що саме кров – це достатня плата за натхнення, і він «не готовий до каяття» (I am not ready for repentance) [Crane, 1933, р. 61]. На нашу думку, поет майстерно використав міфічний символ дзеркала в цьому вірші, апелюючи до грецьких міфів про Афіну та Медузу Горгону [Кун, 2013]. У першому Афінна, винайшовши флейту, побачила своє негарне відображення з надутими щоками під час гри на інструменті й викинула флейту; у другому Персей бачив відображення потвори, спостерігаючи за нею, щоб убити її. Виходячи з цього, розглядаємо дзеркальне відображення ліричного героя в двох аспектах. Перший варіант продукує відображення однієї й тієї ж людини в двох іпостасях – безпечну звичайну людину та людину, що перебуває в агонії творчості: «Двічі й двічі // І ще раз знову» (Twice and twice // And yet again) [Crane 1933, с. 61]. Наступний варіант міфу пропонує відображення потвори, в образі якої постає життя поета, що «витрачає себе знову». Оскільки

дзеркало здатне відображати негарне, то у Китаї – це оберіг, котрий допомагає виганяти зло, яке боїться свого відображення. Кульмінаційним моментом поезії стає «ідеальний крик» (perfect cry) [Crane 1933, с. 62], який зітре межу між двома відображеннями й віднайде гармонію, що, на нашу думку, перегукується з тематикою картини Едварда Мунка «Крик», де людська фігура кричить на фоні кроваво-червоного неба, символізуючи самотність, відчай, відчуження. До слова, у буддизмі кругле дзеркало – це і є символ неба, а квадратне – землі. Загалом же дзеркало є символом чистої душі, тому, дивлячись у нього, людина проходить своєрідний ритуал очищення. Думається, що Крейнів «ідеальний крик» є для ліричного героя очисним, що дає можливість збалансувати творчі сили митця, самореалізуватися (у даосизмі дзеркало – символ самореалізації). Згадуючи про нестабільність інтимних вподобань Гарта Крейна, зауважимо, що дзеркало – шлях їх урівноважити. У хетському мистецтві люстерко є уособленням жіночого божества, жіночого начала. У вірші ліричний герой вдивляється (чи занурюється) в дзеркало, тобто відбувається поєднання двох начал, кульмінацією чого і стає «ідеальний крик».

Зовсім іншій настрій демонструє поезія «Lachrymae Christi», що має багате нашарування міфів, і навіть назва трактується дwoяко: це і прямий переклад як Christ's Tears, це і назва вина. Отже, Гарт Крейн поєднав християнське й варварське начала, оскільки у вірші шанування крові Христа переростає в діонісійське святкування вина, а образ пальмової гілки теж асоціюється як із Назаретом, так і з культом Діоніса. Обидвоє, Христос і Діоніс, демонструють воскресіння, переродження; саме цей процес супроводжується ритуалом поїдання божества: Діоніса – розривання на частини бика критянами й поїдання м'яса, Христа – уживання хліба й вина як плоті й крові його. Процес поїдання плоті божества для воскресіння притаманний культу Осіріса (поїдання його фалоса рибами, поїдання Осірісом ока Гора), тому Крейн вводить у вірш зображення на фоні єгипетських пірамід сфінксів, на яких він поклав місію очистити «мій язик ще раз». Ми вважаємо, що саме тому сфінкси модифіковані в поезії – вони створені з дозрілого огірочника лікарського, який в Давньому Римі застосовували як домішку до вина, щоб додати воїнам хоробрості в бою, або як засіб позбавлення

від печалі. Наприкінці поезії поет славить Діоніса, бо саме йому як уособленню мистецтва, а не Христу, нині належить святий Грааль.

У поезії «Речитатив» (Recitative) Гарт Крейн створює симбіоз нового й старого, традиційного, і завдяки такому синтезу поет називає свою країну дволиким Янусом, який символізує для нього водночас дуальність і єдність. Саме у цій поезії Крейн зобразив хмарочоси (White Buildings), які й стали центральним символом окремої збірки поезій (White Buildings, 1926). Поет захоплювався величчю будівель, які для нього, демонструючи свою велич та недосяжність, були втіленням ідеалу. Хмарочоси маркують сучасну Америку і так, як будувалися вони, американці поверх за поверхом повинні вибудувати свою ідеальну націю, нову країну, де найвища вежа допоможе знайти порятунок від суєти нинішнього суспільства: «Вибач мені за відлуння тих речей // І дозволь нам пройти крізь час із гордістю» (Forgive me for an echo of these things, // And let us walk through time with equal pride) [Crane 1933, p. 92]. Таким чином, Крейн зобразив Америку як дволику країну, дволике божество: з одного боку – нові реалії сучасного життя, з іншого – традиції; поєднання саме цих двох начал поет вважав ідеальним для країни. Образ Януса Гарт Крейн, на нашу думку, використав не лише через символічну двоспрямованість погляду давньоримського бога – в минуле й майбутнє, а ще й завдяки первинному значенню імені божества (бог входів і виходів, бог дверей, бог початку й кінця), говорячи цим, що Америка стоїть на порозі нового початку, нового суспільства.

Надзвичайно потужним міфологічним змістом наповнений твір «На честь одруження Фауста й Єлени» (For the Marriage of Faustus and Helen), сама назва якого сигналізує про змішання різноманітних образів, притаманних різним культурам різних часів. Гарт Крейн взяв образ головного героя поезії із відомої легенди про доктора Фауста та літературних творів про нього. Монро Спірс зазначає, що «Гарт Крейн не був обізнаний із «Фаустом» Гете, а лише із твором Крістофера Марло» [Spears, c. 33], в якого «могутній маг подібний до Бога», тому й хоче досягти божественної влади, стати повелителем стихій. Образ головної героїні поет запозичив із давньогрецької міфології, і Єлена для нього – це муза поета. Фауст і є поетом, власне двійником самого Крейна: «Єлена – символ абстрактного «чуття краси», Фауст – символ мене, поетичної та обдарованої людини усіх часів» [Crane 1966, c. 115].

Поетія складається з трьох частин, кожна з яких по-своєму трактує вищезазначені образи. Перша частина описує повсякденність, одноманітність – асфальт, переповнені міста, бордюри, аптекарі, бродяги, продавці тютюну, – у якій не залишилося нічого невинного, а всі думки відлетіли «на крилах горобців», люди відрізані від свого минулого, забагато мас-медіа, знецінені стосунки. Середньостатистична людина сучасності захоплена бейсбольними історіями, подіями буденності, і лише інколи ця рутинна переривається «митями уяви». У такій безвиході ліричний герой звертається до Єлени, шукає просвітлення в її веселих очах, які він вважає символом надії. Разом із тим поет хоче, щоб звільнилося «тіло світу» від умовностей, які нависли над ним, і запанувала веселка – символічний міст у майбутнє. Ліричний герой насолоджується містом, ніби місто – це жінка, Єлена, її тіло. Гарт Крейн перераховує частини тіла Єлени, щоб показати її привабливість для нього (Єлена – символ уяви, без якої загине цілий світ), а процес спілкування з нею стає актом натхнення.

Друга частина починається з оспівування безтурботності: «Знайте, олімпійці, ми бездиханні // Тоді як негри-купідони рахують зірки» (Know, Olympians, we are breathless // While nigger cupids scour the stars) [Crane, 1933, p. 96]. Зображення нічного клубу підкреслює штучність світу: сад на даху – це не Олімп, а клавери – не боги. Поет іронізує з негрів-купідонів, які в світлі вогнів нічного клубу танцюють під джаз, виконуючи своєрідний ритуал пробудження натхнення, бо вже «знає металічні раї» (metallic paradises), де лунають «стогони смерті» (groans of death) [Crane, 1933, p. 97]. Тобто Крейн зображає молодь доби джазу, що живе лише відчуттям, хоч пам'ятає про пережите на війні, а опис сучасного бойового літака в небі нагадує про минулі події. Тобто, митець поєднує минуле й сучасне в одному образі, й саме в такому поєднанні минулого й сучасного вбачає вище завдання поета.

У другій частині образ Єлени ледь вловимий, саме цим підкреслюється недосяжність її для поета. Якщо у першій частині Єлена – зріла й досвідчена, то в другій – молода, в образі сирени, Америки, що «ще й досі молода», в яку треба поринути, освоїти, а небезпека шторму навіює думку, що муза (Єлена, Америка) проходить випробування на шляху до істини.

Третя частина описує механічність, яка заповонила все, і митець жалкує за живою природою. Саме в цій частині стає можливим катарсис: щоб сприйняти й зрозуміти традицію, поет проводить паралель із Троянською війною. Образ Анхіза, якого Еней на плечах виносить із палаючої Трої, – це символ величчя грецької цивілізації, що була успадкована Римом. Згадка про «Еразмуса», голландського митця пізнього Ренесансу, слугує тій же меті. Пропагуючи ідеї гуманізму, Еразм Роттердамський писав: «Не знаю, чого зможуть домогтися мій талант і мої твори, проте я наміряюся і прагну бути корисним не лише німцям, а й французам, іспанцям, англійцям, чехам, рутенцям і, якщо тільки зумію, навіть туркам і сарацинам» [Роттердамський, с. 4]. Тобто, Анхіз та Еразмус – символ переходу традиційних канонів від однієї культури до іншої, спадковості, на якій тільки й можна створити нове.

Прослідковуючи схожість між Троєю та Нью-Йорком, Гарт Крейн доходить висновку, що і в античному, і в сучасному світах лише єдина краса можлива – Єлена, уява, муза, стверджуючи велич творчої уяви та слова, що зможуть побороти відчай. Мав підстави Ричард Льюїс (Richard Lewis) назвати поему Крейна «піснею примирення й шлюбу між двома вимірами буття» [Lewis, p. 83].

Як вважає Дороті Мак'Налті (Dorothy McNulty), Крейнів Фауст – символ сучасного науковця, скептика, а Єлена – символ міста-мегаполіса, прихильності якого намагаються домогтися фаусти-скептики [McNulty, с. 31]. На нашу думку, таке тлумачення доволі переконливе, але не зачіпає крейнівський концепт краси, що зумовив ідею вірша. Ален Тейт, навпаки, вбачає в цій поезії «відповідь культурному песимізму школи Еліота, а поема «Міст» (наступний розділ нашого дослідження – А. К.) стала ще більш категоричною відповіддю» [Tate, с. 31].

Для Гарта Крейна, який творив модерністський міф Америки, головним елементом міфотворення стали міфи корінних народів Америки, індіанців. Крейнівський варіант індіанських міфів – це симбіоз не тільки міфів власне індіанців США, але індіанців Америки взагалі, як Північної, так і Південної, включаючи ацтеків. Цей симбіоз, як нам видається, можна пояснити варіативним розмаїттям індіанських міфів, які виникли протягом численних племінних міграцій. Особливо відчувається полікультурність у міфах про нову й стару батьківщину. Крейн по-своєму переосмислює

спадщину корінних народів, витворюючи свою універсальну міфологію. Важливо також відмітити, що для поета невіддільною частиною цієї міфології є християнська складова, що також притаманна міфам індіанців, але більш пізнього, «резерваційного» періоду. Для Гарта Крейна християнське та язичницьке існувало невіддільно одне від одного. У Мексиці Гарт Крейн разом з молодим американським археологом Мільтоном Рурке (Milton Rourke) взяв участь у фестивалі, що прославляв давнього бога ацтеків пульке (алкогольний напій із соку агави), і був вражений поєднанням звуків древнього індіанського барабана й дзвонів християнської церкви, ідолів і хрестів. Конфлікт між язичницьким і християнським мав стати темою віршованої драми, котру планував написати Крейн, але так і не написав. Крейн хотів говорити про взаємопроникнення древньої та сучасної культур і трагедію цього взаємопроникнення. Поет вважав, що замість того, щоб оновити й трансформувати духовний спадок язичницького світу, іспанське завоювання призвело до руйнації цього спадку, наслідком чого стала деградація місцевого населення. Хоч драму Крейн так і не написав, але враження від цього фестивалю лягли в основу його останнього великого вірша «Зруйнований храм». Леслі Сімпсон (Lesley Simpson), який на той час був у Мексиці, згадує ще один випадок, що, на його думку, вплинув на створення цієї поезії. Уночі Крейн, страждаючи від безсоння, вийшов на вулицю. Блукаючи в парку, він зустрів старого індіанця-дзвонаря, який запропонував поету приєднатися до нього. Коли митець почав калатати в дзвони, «він став напівп'яним від могутності музики, що лунала на тлі швидко розквітаючого світанку понад горами. Велич пейзажу і грім дзвонів викликали у Гарта вибух радості, на яку був здатен лише він. Потім йшов, підіймаючись пагорбами, ніби в шаленстві, відмовився від сніданку, крокуючи вверх-вниз східцями на веранді, нетерпляче чекаючи, коли я доп'ю свою каву. Опісля ж ухопив мене за руку й потягнув на площу, де ми сиділи у затінку церкви, а Гарт вихлюпував цілі потоки слів. Це був Гарт Крейн, якого я ніколи до того не знав, і це був досвід, який я ніколи не забуду» [Irwін, р. 292]. У вірші «Зруйнований храм» язички дзвонів повільно розгойдують ці дзвони, руйнуючи їх, а далі й увесь храм. Звуки цього заупокійного дзвону, що нагадують холодні звуки пекла, ініціюють зародження думки про самогубство («Крізь чий пульс я чую, рахуючи удари // Мої вени кличуть і доповнюють,

воскресаючи й запевняючи» // And through whose pulse I hear, counting the strokes // My veins recall and add, revived and sure) [Crane, p. 136], щоб випустити сокровенні творчі сили назовні. Поет усвідомлює, що храм, який руйнується, – це його власний храм, створений зі Слова. Розуміючи, що Слово – вічне, митець бачить «воскресіння» храму, попри знищення його фізичної оболонки: «Небесним сяйвом сходить любов» (and lifts love in its shower) [Crane, 1933, p. 136]. Таким чином Крейн не лише стверджує домінацію Слова над руйнацією, а й увічніює свій творчий спадок.

Синтез язичницького (міфологічного) та християнського прослідковуємо в вірші «Garden Abstract». Як завжди у Крейна, розуміння закладеного в назві змісту варіюється від «Абстрактний сад», бо йдеться про концепт універсального саду, що функціонує в різних міфологіях і, відповідно, продукує різні конотації, до «Сад: анотація», і аргументація щодо вірності такого трактування та сама, що й у першому випадку. Спершу поет komponує картину з християнських міфем, звернувшись до витоків християнського віровчення – до райського саду, і «перепрочитує» біблійну Книгу Буття. Крейн змальовує яблуню, біля якої знаходиться жінка, що алюзивно відсилає до Єви, бо «Це яблуко на гілці – її жадання» (The apple on its bough is her desire) [Crane 1933, p. 70]. Далі відбувається дивна метаморфоза – жінка трансформується, зливається з деревом, сама стає першодеревом, яке не знає страху, не має пам'яті чи надій, власне нічого, «окрім трави і тіней під ногами». У міфології південноамериканських племен чачо є свій міф про виникнення людей зі стовбура дерева, в більш давньому варіанті вказано, що в дерева виростають груди для годування людей молоком. У вірші Крейна «бранка дерева» (жіноче начало, або можлива алюзія на Мірру, що теж стала деревом), завдяки тим «внутрішнім сокам», які в ній пробуджує вітер (чоловіче начало), виростає до неба. Сили («соки») дерево-жінка бере з землі, з першоствореної тверді. В індіанських міфах, подібно до давньогрецьких – сюжет про Урана-Гею, Небо бачилося Батьком, що еднається з Матір'ю-землею, і тому народжується все живе в світі, в даному випадку – через дерево. Крейн цей відомий міфологічний мотив переносить у площину інтимних почуттів. Зображаючи ріст дерева до неба, митець говорить про лет творчої думки, піднесення творчої фантазії. Таким чином він асоціює себе з жіночим началом (деревом), адже він так

само «народжує» людську свідомість через свої творіння («соки») – поезії, натхнення для яких дає кохана людина, ймовірно, чоловік (вітер). Але сили для творчості митець також черпає з землі, тобто традицій народу, який її населяє. Метаморфозу перетворення в дерево зустрічаємо й у Паунда. Його вірш «Дерево» демонструє поєднання двох міфів – про Дафну, яка врятувалася від Аполлона, та Філемона й Бавкиду, що врятувалися від потопу. Тобто, у Езри Паунда дерево – це символ порятунку, тому й сам ліричний герой трансформується в нього: «Так я стояв; я був деревом у лісі / І знав усю правду про неймовірне» [Паунд, с. 135]. У вірші Крейна теж можливе прозирання Дафни / Мірри крізь Єву, яка «снить себе деревом», тобто він створює узагальнений, універсальний образ праматері, якій замало того, що пропонує простір Саду, котру вабить яблуко як символ забороненого знання (порушення табу Євою / Міррою), тому й тягнеться вона все вище – за визначені Садам межі. І в цьому нестримному жаданні, за Крейном, ймовірна причина гріхопадіння.

Тему матеріального й духовного поет піднімає у вірші «Королівська пальма» (Royal Palm). Крейн витворює свій авторський міф за всіма законами міфотворчості. На перший план виступає образ безплідної землі, що нагадує обрисами й кольором сірого слона, який кожного вечора ніби пожирає сонце, та потім воно знову сходить: «І сірий тулуб, ця // слоноподібна вайя, що зітхає в безтілесних обіймах // Навіки безплідна, не збере врожаю // солодких джунглів, затиснута гарячою любов'ю» (And the grey trunk, what's elephantine, rear // Its frondings singhing in aetherial folds. // Forever fruitless, and beyond that yield // Of sweet the jungle presses with hot love) [Crane 1933, с. 121]. Ми бачимо безрадісну картину, вінцем якої стає Смерть, що ширяє понад цією землею й навіть понад раєм. Авторіві смерть здається короною, яка оповиває сушу і врешті-решт салютує фонтаном. Але, попри смертельний фонтан та слона-монстра, життєствердною силою постає сонце, що все ж сходить, всупереч всім перешкодам. Ця поезія присвячена матері поета, тому ми вважаємо, що можемо навести ще один варіант прочитання, більш особистісний. У такій міфічній формі Крейн алюзивно говорить про перипетії життя своєї родини. Безплідна земля – це виснажена мати, яка все ж таки щоразу сходить сонцем; батько – це втілення самої смерті, що нависає над землею твердю та фонтанує (а

fountain at salute) (акцент на сексуальному за Фройдом; а як стверджує Ленгдон Геммер, у Крейна сексуальне й не сексуальне неможливо відокремити [Hammer, с. 72]); це й слон, який з'їдає сонце.

Вірш «Обставина» (The Circumstance) – це безпосередня алюзія на міф ацтеків про бога квітів і поезії Ксочипілі (Хочипілі, Шочипілі) (Xochipilli), життя якого підтримувалося кров'ю людей. Можливо, це зумовлено й тим, що бог сонця виконував ще й роль бога війни. Досить символічно митець риси цього кривавого бога переносить на бога мистецтва (нагадаємо, давньогрецький Аполлон – не лише покровитель мистецтв, а й вправний стріловержець, постійно готовий до борні), тим самим вказуючи читачеві на тяжкість поетичного ремесла. Для вираження такого подвійного розуміння творчості автор використовує різкий контраст – бог поезії омийтий кров'ю, але увічнений у камені «любові», уквітчаний. У цьому завітчаному камені поет убачає посмішку смерті, яка проступає на обличчі клоуна. Містичні метаморфози відбуваються в свідомості оповідача: величне божество знецінюється, перетворюючись на недолугого клоуна, що купається в крові. На цьому етапі міфічних перетворень клоун-божество пожирає сонце, що знову говорить про тлінність матеріального, яке поки що домінує над духовним. Ключовим у поезії є час, вічність: «Ти можеш зупинити час» (You could stop time), але «для часу ти – ніщо» (Sus // Taining nothing in time) [Crane 1933, с. 146]. Саме в такий спосіб, у площині вічності, автор відтворює повторюваність одних і тих же суспільних процесів, з якими рано чи пізно зустрічається кожна людина.

Звертаючись до минулого індіанської цивілізації, духовну насиченість і кінцеву вираженість індіанського світобачення та історії індіанців Крейн демонструє через образ індіанця на тлі осіннього пейзажу в поезії «Жовтень-листопад» (October-November). Навіть кризь «золоті й фіолетові (багряні) іскри // На деревах, що, здається, танцюють // у божевільні» (gold and purple scintillate // On trees that seem dancing // In delirium) [Crane 1933, с. 168], кризь місяць «у шаленому оранжевому лиску» (mad orange flare) старий бачить «індіанське літнє сонце // З малиновим пір'ям» (Indian summer-sun // With crimson feathers) [Crane 1933, с. 168]. У цьому образі сонця знайшли відгук і традиція індіанців носити особливі відзнаки (у

даному випадку – пір'я), і безперечна алюзія на криваву історію завоювання американських індіанців «блідолицими» (на що вказує малиновий, подібний до кривавого, колір). Як фінальний символ умиротворення автор зображає стиглий, дозрілий виноград, на котрий із сумом дивиться індіанець. Символіка виноградної лози має багато тлумачень, але, на нашу думку, Гарт Крейн звернувся до християнського. Перш за все, це – символ плодючості, багатства і, що найголовніше, істини: «Я є істинна виноградна лоза, і Отець Мій – виноградар» (Ін 15:1). Тобто, старий індіанець узрів істину, тому він спокійно розмислює на тлі осіннього пейзажу, що сигналізує про згасання природи (у Крейна – індіанських традицій). У Старому Заповіті виноградна лоза, яку принесли посланці Мойсея з землі Ханаанської, – це емблема Землі Обіцяної. Таким чином, поет пророкує американцям роль обраного народу, а Америці – обраної землі. Ще один цікавий символ винограду зустрічаємо в зображеннях хреста, оповитого (уквітчаного) лозою, на саркофагах у місцях християнських поховань. Із таким хрестом пов'язана легенда про Животворне Дерево, з деревини якого був виготовлений перший хрест. Це дерево виросло з вінка Адама, котрий він сплів перед смертю. Парадоксально, що лозу для вінка приніс син Адама – Сіф, відірвавши її від райського дерева, через яке той і був вигнаний із Едемського саду. Після поховання Адама вінок проріс із землі, перетворившись у дерево (виноград), символізуючи спасіння й відродження. Отже, Гарт Крейн передбачає воскресіння індіанських традицій у новому суспільстві, у новій обраній країні.

Значна частина поезій Крейна звернена до минулого індіанців, саме до періоду завоювання американськими першопоселенцями та асиміляції з ними. Один із таких віршів «Імператор Віктус» (Imperator Victus), що розповідає про імператора Манко Інка Юпанки (Manqu Inka Yupanki, Manco Inca Yupanqui), очільника індіанських повстань проти європейців у Південній Америці. Гарт Крейн акцентує на найдраматичнішому моменті життя героя – смерті від руки європейця саме в той час, коли було можливе мирне вирішення конфлікту. Але головна дійова особа поезії – зброя, яка «говорить» просто, хоча й недобре. Своєрідним продовженням цієї теми є вірш «Сумний індіанець» (The Sad Indian), ліричний герой якої, індіанець, перебуває ніби поза часом, «не рахує // Години, дні – та навряд чи сонце й місяць» (does not count // Hours,

days – and scarcely sun and moon) [Crane 1933, с. 145]. За твердженням М. Еліаде, найбільше сприяє зближенню літератури й міфології вихід за межі Часу. Час у міфі завжди є сакральним, особливо це помітно, коли відбуваються нові явища, значимі для існування суспільства [Еліаде 1995]. Л. Харченко акцентує, що в міфі час – віковичний, він є джерелом духовних сил; «міф виражає світовідчуття й світорозуміння епохи його створення» [Харченко, с. 201]. У такому міфічному часопросторі старий індіанець замислено споглядає культурно-історичний спадок свого народу, що залишився тільки в слабкому видінні тіней (у тому числі тіней батьків), які не можна описати словом – немає у мові таких слів. Індіанець страждає через те, що все зникло через завоювання – як людиною, так і машиною. Знову ж таки автор зачіпає тему матеріального та духовного. Риторичне запитання в кінці поезії про політ літака в небі – «хіба це політ орлів?» (is it thus the eagles fly?) – несе в собі розчарування наслідками розвитку цивілізації. Зауважимо, що для індіанців орел – один із найулюбленіших міфологічних символів, він є втіленням сонячної, небесної та вогняної сил. Навіть перо орла слугувало як почесна відзнака для індіанця. Відомі випадки, коли за таке перо віддавали коня. Американські індіанці одним із ключових вважали міф про руйнача гнізд, який отримав вогонь від орла на обіцянку залишити пташенят у спокої. Як бачимо, саме в цьому міфі орел уособлює вогняну силу, є благодійником людини. Орел і зараз зображений на гербі Мексики. Інший міф розповідає про боротьбу орла зі змієм, де орел – це сонячне божество, а змії – смерть, що асоціюється з місяцем; тобто йдеться про символічне змагання життя й смерті.

За М. Еліаде, міф означає якусь сакральну подію, сакральну історію, яка є «началом усіх начал», явищем піднесеного характеру. Прямо чи опосередковано, але міф сприяє возвеличенню людини, а твори літератури трансформують «міфічну матерію» в сюжет [Еліаде, с. 111]. У Гарта Крейна нашарування різних міфологій зумовлене, з одного боку, спадщиною пуританських першопоселенців, які заснували США, а з іншого – спадщиною індіанців-тубільців, до яких він відносить корінне населення як Північної, так і Південної Америки.

ПІДКОРЮВАЧ ПОРУБІЖЖЯ І КОВБОЙ ЯК ФУНДАМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОБУТНОСТІ І ГОРДОСТІ АМЕРИКАНЦІВ

Коли мова йде про Дикий Захід, зазвичай мається на увазі остання третина XIX століття. Це період найбільш інтенсивного опанування американцями західної частини своєї країни. XIX століття в історії США – це епоха фронтиру – так званого «порубіжжя (прикордоння)» – перехідної зони двох різних суспільств, що має динамічний характер та характеризується високою взаємодією різних, часто ворожих культур. Фронтір давав американцям надію на можливість втілити у життя сокровенну мрію – на цих «нічиїх» землях побудувати справедливе, гармонійне, щасливе суспільство, демократичну державу, забезпечити багате і заможне життя. «Це своєрідне налаштування на успіх, яке корінням сягає світогляду колоністів, що розуміли Америку як країну великих можливостей та безмежних ресурсів. Похідним звідси поняттям є *self-made man*, тобто, людина, що досягла успіху завдяки своїй наполегливій праці, незважаючи на соціальний статус» [Ващенко, 1999, с. 50]. Результатом експансії на Захід став жанр американського вестерну. Попри те, що цей жанр є наслідуванням середньовічних лицарських романів, «аж до середини XX ст.. він розглядався як грубий витвір поп-культури, тому дослідники не приділяли йому достатньо уваги. Лише ближче до кінця XX ст. з'явилися наукові розвідки, присвячені цьому явищу американської культури, у яких з'ясувалося, що обов'язковим елементом цього жанру є наявність фігури воїна, репрезентованої образом індіанця» [Шостак, 2016, с. 308] Найпотужнішими образами американської фронтірної літератури стали образи підкорювача порубіжжя і ковбої, фундамент національної самобутності і гордості американців.

Побіжно зазначимо, що своєрідним фундаментом національної самобутності і національної гордості американців стали образи підкорювача порубіжжя та образ ковбоя.

Різні аспекти розвитку історії США кінця XIX початку XX століття, позитивні та негативні сторони «цивілізації», спосіб життя, автентичні деталі, світоуявлення, спектр цінностей, що пов'язаний з масштабною територією, знайшли відображення в численних роботах науковців та дослідників, істориків, публіцистів та письменників на кшталт О.Ващенко, Д.Бурстина, Ю.Стукаліна, А.Колісниченко, Н.Березнікової, О.Шостак та інших.

Кількість вестернів або ковбойських романів, що створили свій власний предмет, проблематику, хронотоп, систему героїв, художні засоби і прийоми, вивели на авансцену героя, який стояв на межі дикунства і цивілізації, протидіяв насильству і одночасно творив його в ім'я нової держави і власної вигоди просто вражаючи. Назвемо хоча б прізвища тих письменників, чії романи набули світового визнання та популярності: Ф.Купер, Д.Лондон, О.Генрі, Г. Роббінс, Д.Шефер, Л.Ламур, М.Бренд та багато інших.

Такий оромантизований в історії американської літератури фронтірний період насправді мав доволі брудну історію, з далекими від постульованих християнських цінностей мотивами. Після придбання Луїзіяни у 1809 р. «перед нацією постало нове завдання – придбані землі необхідно було опановувати і (...) захоплювати, виганяючи з них корінних жителів» [Бурстин, 1993].

«Як було підкорено Захід» Луїс Ламур пише: «Одні казали, що йдуть на Захід за хутром, інші – за золотом, треті – по землю; але якщо розібратися, то виходило, що і перших, і других, і третіх на захід кличе сам Захід. (...) Вони йшли на Захід заради дикого та вільного життя, заради відчайдушних пригод» [Ламур, 1994]. Західні землі суттєво вплинули на формування у американців особливої ментальності, плекали дух свободи, мобільність, авантюризм.

Американський характер почав формуватися ще за часів колонізації Америки. Складався він із духовно-ідейного матеріалу, що був завезений з Європи, але відрізнявся оптимізмом та впевненістю у завтрашньому дні. Досягнення мети (мрії) в національній свідомості американців асоціюється з подоланням труднощів та небезпеки, що випали на долю перших поселенців і тих, хто підкорював Захід. Тому цілком логічно, що своєрідним

фундаментом національної самобутності і національної гордості американців стали образ підкорювача фронтиру (порубіжжя) та образ ковбоя.

Майже до кінця XIX століття присутність офіційної американської влади на Заході була мінімальною. Саме тому ця територія і називалася Диким Заходом. Дотримання закону контролювалося не державою, а самими громадянами. На думку О.Шостак, зверхнє ставлення до підкорених земель і їхніх корінних жителів збереглося у свідомості більшості населення країни і понині. «Почуття «ми» найбільш продуктивно формується лише за наявності поруч «інших» як категорії внутрішнього ворога» [Шостак 2017, с. 138].

Ю. Стукалін зазначає, що на Дикому Заході найсерйознішими вважалися чотири види злочинів: холоднокривне вбивство, згвалтування, крадіжка коней і крадіжка худоби [Бурстин]. Покарання за всі вищезгадані злочини було практично однаковим – лінчуванням. У романі «Найманець» Макс Бренд влучно наводить цитату: «Людина почала війну з людиною. <...> Ніхто не задавав жодних питань. Зброя стала тут єдиним законом і ніхто не звертався до суду...»

Щоб семантизувати поняття «ковбой Дикого Заходу», Юрій Стукалін наголошує, що «основними заняттями ковбоя були випас, перегін і таврування худоби: брудна, низькооплачувана, часто сезонна робота, що не потребувала особливих навичок, окрім як вміння триматися у сідлі і знати звички худоби...»[Бурстин 1993, с.462].

О. Ващенко звертає увагу на те, що перші ковбої за походженням були з Техасу. Найчастіше - це ветерани громадянської війни, колишні раби або мексиканці. Цей перелік не тільки дає змогу відобразити суспільне ставлення до поняття «ковбой» в історичній перспективі, але й сформулювати цілісний підхід до цієї верстви населення як окремого соціального прошарку.

Міф про ковбоїв формувався головним чином у другій половині XX ст. завдяки кінематографу, де головний герой – білий красень, уособлення усіляких чеснот. Хоча тільки кожен третій ковбой був білим, не завжди володів він і англійською мовою, в основному у цьому середовищі звучала іспанська. Третина ковбоїв були вільними темношкірими, і ще одна третя – вихідці із Мексики.

Так у романі Гарольда Робінса «Останній ковбой Америки» юний ковбой є наполовину індіанцем [Стукалин]. А Макс Бренд представляє читачу одного зі своїх ковбоїв таким чином: «Особливого ефекту його спів набував через те, що цей мексиканський ковбой, одягнений в розшитий срібними блискітками костюм з жовтої шкіри, горлав пісню у містечку...» [Бренд].

Отже, аналіз деяких ковбойських романів відомих американських письменників дає можливість стверджувати, що серед вихідців із Африки, індіанців та мексиканців було немало відомих ковбоїв, які вправно володіли ласо, переганяли на величезні відстані гурти і приборкували диких скакунів.

Одяг ковбоїв у ті часи також значно відрізнявся від того, як це показано у кіно-вестернах. Єдиного ковбойського одягу не існувало. Наприклад, вакеро, носили те, в чому звикли працювати; індіанці також притримувалися своїх традиційних нарядів; чорношкірі надягали на себе те, що могли дозволити собі купити на дешевих розпродажах. Одяг багатьох ковбоїв – сомбреро і камзол нагадував одяг іспанських колоністів. Ті, хто не міг собі дозволити такий «прикид», носили так звані «техаси» (штани зі шкіри бізона). Набагато пізніше з'явилися джинси, «ковбойки» та інші предмети одягу, в яких одягнуті голлівудські красені-ковбої.

Макса Бренд так описує ковбойське вбрання: «Його блакитна вовняна сорочка була звичайного ковбойського крою. Капелюх знав і кращі часи. <...> Штани нічим не відрізнялися від штанів інших ковбоїв, поверх яких він одягав коричневі шкіряні штани, що були рясно вкриті білими смугами від колючок кактусів. На шії була зав'язана звичайна хустка, і тільки чоботи відрізнялися дорожнечою та довгі блискучі шпори...» [Бренд].

Уолтер ван Тилберг Кларк у творі «Випадок біля броду» описує своїх ковбоїв так: «Джил зняв сомбреро і тією ж рукою відкинув назад спітніле волосся», «Чорне сомбреро зсунулося на потилицю, і поли розстебнутої камізельки літали у повітрі.<...> Він потер руки об свій яскраво-рудий жилет з коров'ячої шкіри...», «Більшість з них була в парусинових куртках або ж у кожухах з важких коров'ячих шкір, деякі навіть обв'язали голови під капелюхами в'язаними шарфами...» [Кларк].

«Дітц (темношкірий ковбой з роману Лері Макмуртрі «Самотній голуб») повів коней в сарай без даху. Дійсно, штани його

були зшиті зі старої стьобаної ковдри – але ніхто не міг сказати з якої причини. <...> Він п'ятнадцять років ходив у пальті з овечої шкіри. Ближче чим на п'ять футів до нього і підходити страшно було, блохи так і стрибали...» [Макмуртри].

Одяг ковбоїв був надзвичайно утилітарним, вони справді носили капелюхи (переважно сомбреро, оскільки стетсоновські капелюхи, до яких звук кіноглядач, з'явилися вже тоді, коли епоха ковбоїв закінчувалася), хустки на шиї, що використовувались як маски від пилу, однотонні сорочки (а зовсім не картаті), чаппарахас (чапи, чепси) – шкіряні напівштани, що надягались поверх звичайних штанів й захищали ноги ковбоя від поранень та пошкоджень, а також невисокі шкіряні чоботи на високих підборах зі шпорами.

Як зазначалося вище, основним заняттям ковбоїв була важка, брудна, небезпечна, низькооплачувана, а часто і сезонна робота: випас, перегін та таврування худоби. Норман Фокс у романі «Злі землі» монологом свого ковбоя Джеса Лаудона описує роботу так: «Ця праця важка і нудна... Що з неї візьмеш, окрім болячок від сідла на дупі?» [11]. Проте, як показує аналіз літератури, найнебезпечнішою та найважчою роботою для ковбоїв була участь у перегонах худоби. Худобу доводилося гнати пустельними преріями, де завжди можна було зустріти індіанців або білих бандитів. За перегін худоби платили непогані гроші, але відпрацьовувати їх доводилося потом і кров'ю.

Деніел Бустин в своїй праці зазначає, що наздоганяючи корів та телят ярами та пагорбами, коні втомлювалися навіть швидше, ніж люди, і кожен ковбой приводив з собою вісім або десять коней... Він мав втриматися на напівдикому коні, що мчався що ледь духу, і накинути вправно ласо на швидконоге теля... [Березнікова 2017, с.117]. Джек Логан у «Залізному мустанзі» розповідає про «нескінченну тряску в сідлі; ревіння тварин з ранку до опівдня і з опівдня до вечора; про пошуки тварин, що відстали від стада; про жару; про спрагу; вітер; змій; нудьгу, і, в решті решт, купку зелененьких, рівно стільки, щоб так-сяк пережити зиму в далеких від комфорту умовах» [Логан].

У 1890-х роках в Техасі хороший ковбой отримував зарплатню всього 35 доларів на місяць (плюс харчування), і лише першокласний спеціаліст з випасу великої рогатої худоби міг

розраховувати на 45 доларів. Хоча деяким ковбоям в решті-решт таланило потроху зібрати власний загін худоби і заснувати ранчо, але більшість, все-таки, протринькувала гроші в салунах [Бурстин 1993, с. 259].

Мінливість образу ковбоя у купі із невідповідністю історичних реалій, розтиражованих голлівудськими стереотипами є стильовою домінантою романів про ковбоїв. Попри складний жанровий синтез і часто сюжетну незавершеність аналізованих романів про ковбоїв, їм властива композиційна єдність та жанрова органічність, які забезпечуються саме присутністю образу ковбоя. Проте ці тексти часто суперечать усталеній американській міфологемі героя-ковбоя, розтиражованого Голівудом.

РОЗДІЛ V. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ КОРИННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Конні А. Джейкобз

“ДІАЛОГ ІЗ ЕСТЕР Г. БЕЛІН”

Частина I – Вступ. Естер Белін та її народ дене. Земля, історія та культура.

Естер Белін – поет дене (Навахо), яка отримала винагороди та національне визнання за дві збірки “*Від утроби моєї краси*” (1999) та “*З картографії*” (2017). Вона – одна з найталановитіших поетів дене, чий талант був визнаний престижною організацією «Before Columbus Foundation» і відзначений американською літературною нагородою за першу збірку. У цій книзі вона протестує та кидає виклик Федеральному закону про переселення індіанців 1956 року, згідно з яким 30,000 індіанців переселили з рідних земель до великих міст, щоб вони оволоділи професійними навичками та асимілювалися в суспільстві. Це був один з найжахливіших планів уряду Сполучених Штатів з вирішення “індіанської проблеми”. Як представник вже другого покоління переселення, Естер описала руйнівні наслідки переселення людей: втрату ідентичності, мови, культури. Її остання книга, “*З картографії*”, відображає її подорож назад до рідної землі, де Естер виявилася ближчою до народу дене, ніж вона була в Лос-Анджелесі, Каліфорнія, де виросла. Книга сповнена роздумів та подорожей, і авторка закликає читача долучитися до неї та дає сім завдань. Ця книга – робота досконалого поета.

Естер - дене, та її історія є частиною всього народу дене. Отже, для того, щоб розуміти краще та гідно оцінити цю роботу, читачу варто дізнатися більше про рідну землю дене, цій народ, його унікальність як племінної нації, історію. Треба почати з території під назвою Дінета, батьківщини цих людей. Вона велика й насправді більше багатьох американських штатів (приблизно розміром з

Литву). Її кордони позначені чотирма священними горами: пік Бланка на сході, гора Тейлор на півдні, пік Сан-Франциско на заході та гора Гесперус на півдні. На землях дене краса виражається в багатьох формах: столові гори (гори з плоскими вершинами, крутими схилами, що стоять в ізоляції), каньйони, полин, пустелі, червоні скелі з пісковика, які світяться на заході сонця, гори з лісами і чудовий «монаднок» Шипрока, залишок давно згаслих вулканів, що піднімаються з підлоги пустелі Манкос на висоту 2188 метрів – орієнтир, видимий у всіх напрямках. Існують і інші чудові місця на землях дене: східна частина Гранд-Каньйону, національний пам'ятник Райдужний Міст, каньйон де Челлі, Дика місцевість Бисти, Долина монументів (місце, де проходили зйомки американських вестернів) і каньйон Чако. Близько десяти пам'ятників складають місцевий краєвид, і туристи з усього світу злітаються насолоджуватися красотою цієї землі.

Більш ніж 330 тисяч членів племені складають індіанську народність дене, одну з самих великих в Америці. З цих 330 тисяч близько половини живуть і працюють в резервації. Традиційно люди були кочівниками, та коли іспанські конкістадори прибули на південний захід у XVI столітті, вони привезли з собою вівець Чуро, які виявилися стійкими та підходили для суворого сухого клімату. Сьогодні вівці все ще цінуються, і, проїжджаючи через резервацію у деяких віддалених районах, не дивно побачити жінку з її пастушими собаками та отарою вівець. Тим не менш, ви зустрінете лише невелику кількість дене, які мають такі традиційні заняття. Члени племені з більшою вірогідністю мають роботу в сферах більш звичних для спільноти поза межами резервації: роздрібна торгівля, бізнес, державні установи. Вони працюють вчителями, адвокатами, суддями, політиками, службовцями, будівельниками, університетськими професорами, мультиплікаторами, співаками, комедіантами та художниками.

Сучасні художники дене широко відомі килимами Навахо та красивими срібними прикрасами. Завезена іспанцями вівця чурро цінувалася довговолокнустою шерстю, яку ткачі використовували для виготовлення щільно плетених ковдр і килимів. Дене спочатку навчилися ткацтву у індіанців пуебло, а потім вже жінки виготовляли чудові килими, які сьогодні дуже цінуються колекціонерами. Проте, килими Навахо стали популярним товаром

тільки наприкінці XIX століття. Цьому було декілька причин: до цього часу дене охоронялися армією США, знаходились в резервації та не жили кочовим життям. Також в цей час до резервації прийшли торговці, створили торгові пости, які обслуговували центральні райони, та куди люди з віддалених куточків могли приїхати за основними товарами. Незабаром була розроблена бартерна система – дене обмінювали своє плетіння та срібні прикраси на побутові товари. Торговий пост Хаббела – найстаріший торговий пост, відкритий в 1876 році та ще функціонуючий сьогодні як і ряд інших історичних постів навколо резервації. Вони відкриті вже більше століття: Камерон, Два сірих пагорба, Каньйон Кеамс і Джекроббіт. Торгівля стала вирішальним фактором у допомозі ткачам і майстрам срібних виробів – вони не тільки познайомилися з новими конструкціями та розширили модельний ряд, а ще знайшли ринок для своїх товарів. Завершення будівництва трансконтинентальної залізниці в 1869 році полегшило відправлення килимів до східних штатів США, де вони стали дуже популярними та бажаними домашніми аксесуарами.

Сьогодні торгові пости Навахо залишаються одними з найпопулярніших туристичних місць, оскільки колекціонери та любителі образотворчого мистецтва стікаються сюди, щоб заволодіти всесвітньо відомим килимом. Килими мають назви за місцем походження: Ганада, Два лисих пагорба, Тік Нос Пос. Їх також називають за візерунком: Блискуче Око, Живописний, Буря, Святі, Пісочний Малюнок, Головна Ковдра. Володіти килимом Навахо – це володіти разом красою, історією, культурою.

Майстри срібних виробів також відомі бездоганною майстерністю. Їх історія починається з середини XIX ст., але, на відміну від ткацтва, зі сріблом працювали тільки чоловіки. Подібно до техніки ткацтва, роботу зі сріблом започаткували іспанці, а майстри дене перетворили це на вишукане мистецтво, особливо після того, як почали видобувати бірюзу в резервації наприкінці XIX ст. Сьогодні ювеліри дене використовують раковини та корали в роботі. Традиційно жінок дене можна побачити в намисті з квіточкою, а чоловіків – у красивих поясах кончо. І жінки, і чоловіки носять срібні браслети та кільця з бірюзою. Як і килими, вишукані ювелірні вироби дене цінують у всьому світі.

Існують також інші особливості цієї культури. Дене матрилінейна, суспільство базується на клановій системі, що передається поколінням. Система кланів – це те, як людина дене ідентифікує себе. На 21 основну групу кланів, які містять споріднені клани, припадає ще понад 140. Система кланів є життєво важливою для культурного виживання дене. Гарольд Керрі-молодший розповідає у своєму блозі Навахо: «Суспільство дене базується, перш за все, на родині, оскільки кожна людина є членом племені через її або його приналежність до одного з багатьох кланів».

Дене керуються 100 главами, які представляють людей, що живуть в різних районах заповідника, а лідери обираються для взаємодії з племінними чиновниками, щоб працювати на благо людей.

Ключові події в історії дене визначали не тільки минуле, історія також триває в роботах сучасних авторів – таких, як Естер Белін. Ось декілька історичних подій, які сформували свідомість сучасних дене:

1863 р. – 8,000 дене оточили американські війська, та народ був змушен йти 350 миль до Боске Редондо. Багато хто загинув на цьому важкому шляху, а ті, що вижили, були ув'язнені на чотири роки. «Довга прогулянка» продовжує залишатися головною темою в літературі дене.

1870-ті рр. – дене повернулися на батьківщину (1868), але тепер уряд прагнув «виховати» та «модернізувати» (читати – вилучити зі своєї культури, землі та родин) дітей індіанців, забираючи їх з їхніх громад і посилаючи до далеких місіонерських і державних шкіл. Ця практика триває вже століття.

1934 – 1940 рр. - уряд США вирішив, що надмірне випасання на землях дене, постраждалих від довгої посухи, призвело до кризи, та наказав знищити худобу. Зарізано 14800 кіз і 50000 вівець.

1940-і рр. – Друга світова війна – носії мови Навахо були відправлені до Тихоокеанського театру військових дій для розробки коду, який би японці не змогли зрозуміти. Використовуючи мову Навахо, вони розробили код, який залишився нерозкритим до закінчення війни. Цій код зіграв важливу роль у перемозі союзників.

1944 – 1986 рр. – попит на місцевий уран під час Холодної війни з Росією в поєднанні з багатством природних ресурсів дене

привели до того, що приватні гірничодобувні компанії орендували понад 1000 шахт, на яких працювало 3000 - 5000 шахтарів. Робота була, але умови для неї не були створені. Насправді, шахти були смертельними з підвищеним рівнем радону і не було вжито ніяких заходів безпеки для шахтарів, які пізніше страждали від раку і захворювань легенів. Сьогодні не всі хвостосховища на занедбаних шахтах були очищені, що продовжує негативно впливати на здоров'я доне та тварин, що проживають в шахтних районах.

1956 р. – був прийнятий Закон про переселення. Більше 30 тисяч американських індіанців були переселені зі своєї батьківщини у великі міста Сполучених Штатів: Чикаго, Іллінойс; Денвер, Колорадо; Міннеаполіс, Міннесота; Сіетл, Вашингтон; Лос-Анджелес, Каліфорнія; Оклахома-Сіті, Оклахома; Сан-Франциско, Каліфорнія; Фенікс, штат Арізона. Втрата культури, мови, родини триває у спільнотах доне. Переселення також пояснює велику кількість міських індіанців.

1958 р. – племінна рада Навахо створила власну газету, відому сьогодні як «The Navajo Times»

1966 р. – Відкрито демонстраційну школу Раф Рок в резервації, де студенти доне отримували двомовне навчання. Раф Рок стала першою школою ВІА (Бюро індіанських справ), якою керував персонал доне.

1968 – був заснований Коледж доне - перший племінний коледж у Сполучених Штатах.

Сьогодні відкрито понад 150 громадських, приватних і ВІА шкіл, які обслуговують дітей доне у резервації. Крім того, у школах діють громадські початкові програми та зростає кількість білінгвальних програм Навахо.

Part II – Інтерв'ю з Естер Белін.

I. Вступ

1. Будь ласка, представтеся українському читачеві.

Yá'át'ééh (це добре; вітаю,привіт)

shik'éeí dóó shidine'é (моя родина, мій народ, друзі)

Shí éí Esther yinishyé (Мене звать Естер)

Tł'ogí diné'e nishłí (Мій основний клан Tł'ogí)

Tódích'íí'nii báshíshchíín (Мій другий клан Tódích'íí'nii)

Kinłichíí'nii dashicheii (Мій третій клан Kinłichíí'nii)

Dibé Łizhiní dashinálı (Мій четвертий клан Dibé Łizhiní)

Ákót'éeego éí diné asdzáán (ch'i kééh) nishí (Таким чином, я жінка Навахо)

Ahéhee' (Дякую! Я вдячна!)

2. Ваше життя дуже різноманітне: ви - письменник, художник, радник у центрі лікування наркоманії, мати, дружина, правозахисник. Як все це вам вдається?

Я керую своїм життям через баланс. Всі ролі важливі, та я знаходжу баланс у письменництві.

3. Ви не зростали серед Навахо. Чому?

Я була вихована в Лос-Анджелесі – це наслідки федеральної політики переселення індіанців. Мої батьки пройшли спеціальну п'ятирічну програму Навахо, яка діяла з 1946 по 1961 р. в Інституті Шермана в Ріверсайді, Каліфорнія. Ідеєю цієї програми та інших подібних була асиміляція і врешті-решт усунення індійської ідентичності та національних зв'язків. Сталося багато трагедій, і програма була невдалою. Наслідки такої політики очевидні в тих хворобах, які сьогодні переживають індіанці – від безпритульності до наркоманії.

4. Які почуття мають некорінні американці до американських індіанців?

Чесно кажучи, я не знаю. Я відчуваю, що більшість людей усвідомлюють особливість історії корінних американців і загальні факти про втрату земель. Я зустрічала як невігластво і нетерпимість, так і глибоку вдячність людям племені. Я вважаю, що дуже різному подається інформація. Корпоративні ЗМІ, як правило, не є надійним джерелом, який міг би сприяти правдивому поширенню історій.

5. Що б ви хотіли, щоб ваші читачі в Україні знали про корінних жителів Сполучених Штатів?

Я хотіла би, щоб мої читачі знали, що сотні унікальних племен існують в межах Сполучених Штатів. Проти них були направлені законодавчі акти знищення. Нинішній рух має процвітати та зцілитися від історичної травми. Історія племен вплетена в історію США, але її часто забувають. Індіанці займають лише 2% своєї первісної території. Священні землі племен перебувають під постійною загрозою розробки та видобутку природних ресурсів. Існує племінна мова та поширюється рух ревіталізації. Корінні народи живуть по всій планеті.

6. Що є найкращим в тому, щоб бути дено? Що є найскладнішим?

Мені дуже подобається те, ким я є насправді. Мені подобається, що Творець зробив мене членом племені Навахо. Найбільше ж мене лякають невігластво і страх.

II Поезія, теми

З *“Утроби моєї краси”*, 1999

1. Які основні теми/ідеї втілені в вашій роботі?

Я звертаюся до багатьох прикладів незнання, нетерпимості або дезінформації. Англійська – моя основна мова, тому я дуже відповідально ставлюся до цього. Я – перекладач емоцій та екзистенції, та для мене велика честь віддати свій голос і своє життя мовчазному та маргіналізованому народу.

2. Ви написали в цій книзі, що ви зобов'язані розповідати історії про переселення, про те, як школи-інтернати намагалися викоринити індіанську культуру, про вашу подорож в якості міської індіанки, що намагається знайти своє місце в культурі дено та англійській культурі. Чи змінилося щось у вашій новій книзі?

Нічого не змінилося. Я все що пишу про всі ці речі. Можливо, те, що сприймається як зміна, є художнім методом. Моя остання книга написана в експериментальному форматі, що є продовженням деяких досліджень абстракції та реалізму, які я проводила останні кілька років. На шляху до істини я зрозуміла, що багато хто вимагає відповідей, а не намагається розуміти чи шукати зв'язки.

3. Ви пишете:

«Моє вираження - це визволення, що функціонує як надумана реальність, укладена в індіанську.

Це гілки ран душі, які влітаються

в іншу надуману реальність -

Американську АКА Сполучені Штати” (Kawano, Kenji, 1990)

Це дуже потужний спосіб почати свою книгу, а слова «надумані» та «рани душі» негайно попереджають читача, що ви будете говорити від серця, без будь-яких фільтрів політичної коректності. Таким був ваш намір?

Це лише переосмислення слова "індіанський", який зазвичай використовується. Це один із численних засобів надати конкретність абстрактному терміну. Я часто використовую слово «індіанський».

Мені подобається, тому що я зробила його своїм. Це чудова точка споріднення.

4. У вірші «Блюзінг на Браун Вайб» ви пишете:

«... Перехід від племінної нації
недавньої міграції до місця, яке деякі називають
Сполученими Штатами,
дому наляканої коричневої іронічної міграції».

Ці рядки описують результат переселення місцевих жителів у великі міста, далекі від рідної батьківщини та культури. Ви - друге покоління переміщених дене, та ви, очевидно, все ще відчуваєте надрив цієї примусової міграції, подібно до переселення корінних жителів у 1800-х роках зі своїх традиційних батьківщин до місць резервації, встановлених урядом США.

В іншій поемі про переселення ви пишете:

«Фізично легше досягти кордону,
який встановлений, щоб відокремлювати людей»
(«Про переселення» 11)

Ці вірші передають горе та несправедливість, завдані коренному населенню урядом США. Ви згодні?

Ці уривки краще висловлюють дилему між подоланням перешкод особистістю та індивідуальною метою. Відношення до людства на глобальному рівні може стати критичним, коли людина зосереджується на історії, повній несправедливості. Нездатність зрозуміти несправедливість може легко призвести до гніву.

7. Результати переселення чітко виявляються в «Євро-американській церемонії жіночості», яка демонструє, як виховані в школах-інтернатах жінки дене не знали традиційні жіночі ролі, не отримали жіноче виховання, але навчилися бути асимільованими англо-жінками. Ви написали цей вірш, коли ви ще були студенткою в Каліфорнійському університеті, Берклі, та коли, очевидно, вже були активісткою. Коли ви вперше відчували необхідність розповісти історію про вашу переселену родину в Каліфорнії, а також про те, як народ дене все ще живе на південному заході?

Це вірш про основний культурний розрив, що відбувся в історії племен. Маленьких дітей вивозили з дому у віці доросліття. Пам'ять ще формувалася і / або втрачалася. Я бачила симптоми цього зламу, оскільки мою матір також було вирвано з середовища. Це повага до неї та інших людей з подібними історіями.

5. Іншою важливою темою є ідентичність, яка міститься в “Справі № 311 990”, вірші, який розповідає про те, що значить бути позначеним урядом США за родовим числом. Це дуже особистий вірш, центральний, я б сказала, серед усіх ваших віршів про ідентичність. Ви погоджуєтесь?

Цей вірш представляє ще один абстрактний ідентифікатор числа перепису, наданого племінним членам, коли вони зараховувались як громадяни своїх племен. Я чула, що надання номерів представникам народу в США були використано Гітлером стосовно євреїв під час Голокосту. Можна легко зробити зв'язок із номерами, які євреї отримали в концтаборі Аушвіц, та системою нумерації індіанських племен – відношення як до товару. Це мітка. Знову ж, як і слово «індіанський» - кожна людина вирішує, коли і яку владу воно матиме над ним.

6. “Перевірте”

дене

інші

Колись ви сказали, що це один із ваших улюблених віршів. Скажіть, будь ласка, чому.

Для мене вірші - це розширення існування з використанням абстрактних понять. Знову ж таки, тонкий діалог про владу. Це вірш про владу - про те, як людина управляє владою, енергією. Ідея полягає в тому, що я знаю, що мій світ найкращий, а інші можуть розмістити моє існування в коробці, щоб знайти відповіді, шукати правду. Вірш проявляє мої знання про концепції, тому ця поема є в основному моєю реакцією на соціальні та культурні концепції.

7. Дискримінація є ще однією темою, яка визначається центральною у вашій роботі. Чи вважаєте ви, що це відбувається головним чином через переселення або інші причини?

Так, дискримінація – це одна з лінз, через яку я бачу світ. Важко її витягнути.

8. Ви пишете в розділі IV вашої книги, який ви називаєте “Новий вхід”, що “Моя мати - моя історія”. Це дуже гострі лінії, які охоплюють різні культури. Це дуже влучно. Чи не могли б ви розповісти про вплив матері на ваше життя?

Ви також пишете в IV розділі, переважно прозою, про місце, де ви виростили, Лос-Анджелес, про ваш дім у резервації, місце

розташування спільноти дене, про батьківщину. “Два світи зіткнулися в мені, створюючи темряву...”. Ви Описуєте «темряву», яку відчували. Ви ще відчуваєте її? Чи можна вирішити цей емоційний і психічний конфлікт?

Моя мати – це виживання.

Темрява тут – абстракція. Аудиторія надає їй значення.

9. Що ще ви б хотіли, щоб ваші читачі дізналися з вашої першої книги?

Назва відноситься до світогляду Навахо – Путь Краси. Краса не тільки як фізичний атрибут, а краса як спосіб бачити світ; інше слово для опису балансу та миру. Коли я кажу «моя Краса», це дійсно стосується внутрішньої сили вибору. Я вирішила створити красу та бажаю, щоб ці вірші були досить довго моєю невід'ємною частиною, щоб вони були готові до сприйняття іншими.

“З картографії”: вірши, 2017

1. Ви сказала рецензенту, що ця книга - «не просто збірка віршів. Це об'єднання політики ідентичності з філософією Навахо, яка дуже стара та тому розповідає мою історію через структуру». Це дуже амбіційне та важке завдання. Чи можете ви розказати про те, як і чому ви так структурували свою книгу?

Письменництво як мистецтво – це лише внесок. Ті речі, згадані рецензентам, вказують, де починається моє мистецтво. Як і будь-яка система, яка має порядок, мистецтво завжди знаходиться в русі з діями або бездіяльністю, безладом. Порядок був навмисний, як і безлад.

2. Це настільки цікаво та складно, що картографія є осередком цих віршів. Ця книга поділена на чотири сектори, як і ваша перша книга, ці секції позначені чотирма священними горами вашою рідної землі Дінета, кольори та сезони також асоціюються з кожною горою. Будь ласка, розкажіть нам про процес створення цієї могутньої структури.

Для цієї книги було потрібно багато часу. Повертаючись до ідеї порядку та безладу, я відчуваю, що було багато гри в розташуванні матеріалу в книзі. Між двома публікаціями я постійно писала вірші та створювала мистецтво. Коли створюється карта, робляться численні екскурси.

Ви пишете на ті ж самі теми, що й у своїй першій книзі (переселення, школи-інтернати, ідентичність дене), але ваш тон і голос здаються вже іншими. Я права?

Так, є багато подібних тем. Відмінності в тоні та голосі, швидше за все, є проявом часу. Я стала старша. Також тези кожної книги відрізняються.

3. Візуальні елементи цієї книги, особливо, як ви використовуєте перетин горизонтальних і вертикальних рядків, дуже привабливі. Ви використовуєте це розташування по всій книзі, але по-різному. Чи можете ви допомогти нам зрозуміти, як візуальні аспекти підтримують і збагачують поезію?

Знову ж таки, повертаючись до абстрактного та реального, використання рядків є концептуальним інструментом. Вони є маркерами, вони дотичні, вони розмежовуються, вони розкривають, вони існують у нескінченності.

4. Ви не перекладаєте слова Навахо для читачів, які не є носіями мови. Чому ви прийняли таке рішення?

При побудові тексту у вигляді маркерів розміщення, переклад не обов'язково необхідний для визначення місця розташування. В ідеалі, незалежно від того, що означає слово або як воно перекладається, значення є рідким і залежить від численних шарів контексту. Знову ж таки, це дилема - пошук відповідей проти побудови зв'язків.

5. Чи не могли б ви пояснити, як ви використовуєте «в'язки» та яке їх значення в роботі?

В'язок є в'язок. Акт збирання. Тут, якщо ви шукаєте відповіді, я прекрасно називаю це концептуальним інструментом.

6. Один рецензент зазначає, що в цій книзі ви пишете про те, як «пейзаж формує особистість, і що означає бути індіанцем». Чи згодні ви з її ствердженням?

Пейзаж формує особистість, так. Мені це здається абстракцією, тому чому мені не погоджуватися? А що означає бути індіанцем – так це особисте. Тому давайте так і залишимо.

7. Ви даєте сім різних завдань читачам, одночасно цікавих та складних. Чого ви прагнули, долучаючи читачів?

Це ще один рівень побудови в книзі, який дає можливість аудиторії зайнятися картографічним створенням, скласти свою

власну історію, знайти своє місце (місця), боротися з труднощами визначення зв'язків, можливість відобразити абстракцію.

Дякую вам, Естер, за те, що ви представили свою поезію, відкрили тайни вашого ремесла, за прекрасне введення в культуру та історію дене.

Дякую вам, Оскано, за можливість представити роботу Естер вашим українським колегам і студентам.

Для дене головна філософія полягає в тому, як вони живуть, працюють і взаємодіють з людьми і природним світом. Філософія “Hózhó” – перебування в красі, гармонії, рівновазі та мирі. Нехай ми всі, хто б ми не були, перебували в красі все життя.

С'юзан Скарберрі-Гарсія

РОЗМИСЛИ ПРО ЗЕМЛЮ: ГРОМОПОДІБНИЙ ГОЛОС Н. СКОТТА МОММАДЕЯ

Очевидно, долею судилося письменникові, що походить із Кайова, стати саме тим голосом, який буде гучно транслювати слова корінних американців по всьому світу. Ідентифікування вже шестимісного письменника з міфологічним ведмедем Кайова дало підвалини для того, щоб його голос повною мірою набув сили ведмежого рику, сили раптового буревію, що вривається в простори Великої Рівнини. Загальновизнано, що голос Моммадея – це древній голос, що виражає племінні знання тисяч років духовного досвіду на теренах Північної Америки та Азії. Як зізнається й сам митець, пам'ять його крові, у поєднанні з його уявою, легко переносить автора назад у часі до арктичної тундри поблизу Чукотського моря. Така спадщина дала Моммадею можливість стати видатним митцем, який був нагороджений престижною Пулітцерівською премією за роман "Будинок із світанку" (1968).

У всьому світі Момадей визнаний засновником сучасної літератури корінних американців завдяки його романам, проте він і зараз продовжує бути провідним голосом корінної літератури. До його визначних творів належать «Шлях до Гори Дощів» (1969), «Імена» (1976), «Стародавнє дитя» (1989), «У присутності сонця» (1992), «Людина, зроблена зі слів» (1997), «У Будинку Ведмедя» (1999), «Три п'єси» (2007). До останнього твору належать

«Маленькі хлопчики», «Діти Сонця» та «Місяць у двох вікнах» - п'єси з широким проблематичним діапазоном - від племінної міфології до руйнівного впливу шкіл-інтернатів на дітей корінних американців. Багато з цих книжок мають ілюстрації автора. Окрім численних високих відзнак, Момадей отримав звання Митець миру ЮНЕСКО (2004) та Національну медаль мистецтв, вручену особисто президентом Сполучених Штатів Америки. Письменник має двадцять почесних університетських ступенів, а його твори були перекладені французькою, німецькою, італійською, японською, російською, іспанською та шведською мовами. Як засновник і голова правління The Buffalo Trust, Момадей переймається проблемами збереження та відновлення культури корінних американців та збереження спадщина для нащадків корінних американців, корінних жителів Аляски та корінних народів Сибіру. Хоча Моммадея зазвичай ідентифікують як поета, у його літературному доробку мають місце й прозові твори, есеї та статті. Протягом творчого шляху, що охоплює шість десятиліть, він продовжував розвивати свої письмові, вербальні та художні навички новими захоплюючими способами. У багатьох творах Моммадея червоною ниткою проходять чотири теми з його дитинства. Першочерговим є образ ведмедя, який втілює дух пустелі та зв'язків із прашурами. 2016-2018 роки були дуже плідними для письменника: публікація нової книги поезії, поява в двох визначних фільмах, де, дискутуючи про глобалізацію навколишнього середовища, Момадей висловив свої духовні уявлення та переконання про необхідність життя поблизу землі.

I

У 2016 були надруковані «Медитації після свята Ведмедя: поетичні діалоги Н. Скотта Моммадея та Юрія Велли». Обкладинкою книжки став абстрактний акварельний живопис самого Моммадея, що зображав задумливого бурого ведмедя, огорнутого жовтим світанком. Ця маленька збірка містить набір з восьми віршів, написаних у формі запитань-відповідей між поетами. Майстерний переклад і редагування Олександра Ващенко та Клода Клейтона Сміта дав змогу повною мірою відчутти ознаки усних традицій Моммадея (традиції Кайова) та Велли (Ненецькі традиції). Момадей представив сім візуальних образів ведмедя. Центральний твір "Завжди там, завжди тут" написав Олександр Ващенко. Інші

автори книги (Сьюзен Скарберрі-Гарсія, передмова; Ендрю Вігет, нариси; Натан Ромеро, вірші) розширили текст коментарями, а Вігет та Скарберрі-Гарсія доповнили ще й фотографіями північно-західного Сибіру, даючи змогу читачеві відчутти місце подій. Поети познайомилися на північному заході Сибіру, в Росії, відвідуючи декілька екскурсій між 1998 і 2004 роками, і останній раз зустрічалися в Санта-Фе, Нью-Мексико, США в 2010. США Під час першої зустрічі в рибному таборі на річці Об вони прогулювалися по мокрій траві разом, обмінюючись спостереженнями про життя корінного населення. Коли поети дісталися рибного табору на невеликому рибальському човні, вони серйозно обговорювали характер ведмедів. Велла, мисливець на ведмедів, розповів Моммадею про священний пакт між мисливцем та ведмедями, які приносяться в жертву для церимоніальних заходів. Змальовані образи у віршах Велли охоплюють широкий діапазон від опису участі людей Ханті (до яких належала його дружина) в ритуальних фестивалях і до опису власного досвіду турботи про домашнього оленя у своєму ненецькому таборі. Момадей був настільки приголомшений, почувши деталі з життя Велли, що почав декламувати свій поетичний «Виклик», призиваючи ведмежого лікаря, цілителя: «Де ведмежий лікар? Де він? / Хто мене споряджатиме в дорозі?» (Momaday, p. 28). У наступному вірші Велла відповідає: «І ось я приходжу! / Я чекаю вас на вашому шляху / У всьому житті у мене немає ближчого брата. / У моєму житті немає кращого супутника. Ми можемо порівняти наші кроки. / Ми можемо обмінятися нашими вухами. / Ми можемо перетнути наші зірки / Нехай наш шлях ніколи не звукується. / І ось я йду!» [Momaday, p. 29]. У цій початковій частині вірша Велла стає ведмежим лікарем, демонструючи свою любов до Маммадая як до члена роду, і, уособлюючи собою ведмедів, поети разом подорожують тайгою.

Ця тема подорожей, яка об'єднує поетів-ораторів, є загальною темою робіт Моммадая уже з його першої книги «Подорож Тай-мей» (1967) і до «Шлях до Гори Дошів» (1969 р.) та до «Знову Далекий ранок» (2011 р.). Як Момадай часто каже: «Є тільки одна історія, але є багато історій в одній історії». «Медитації після свята Ведмеда» – це історія про спорідненість, корінність і безсмертя, пропущена крізь призму втрати. Але все ще є надія на

передачу культурних знань між поколіннями через усну традицію, мистецтво та письмо. «Медитації після свята Ведмедя» - значна трансконтинентальна поетична бесіда, можлива лише в останні два десятиліття, оскільки корінному населенню таке спілкування було раніше заборонено політикою національних держав.

П

Одна з чотирьох доньок Моммадея - Джил Момадей - актриса і режисер, у 2017 році вона керувала фільмом «Повернення до Гори Дощів», де вона описала стосунки зі своїм батьком Н. Скоттом Моммадеєм, преплетені з історіями місць, де їхні предки Кайова подорожували з часів витоків племені. «Повернення до Гори Дощів» - образний документальний фільм, який бере глядачів у подорож від верхів'я річки Йеллоустоун до сьогодення батьківщини племені на південному заході Оклахоми. У інтерв'ю Джил Момадей сказала, що вона колись почула голос своєї бабусі, яка розповідала їй про цей фільм, що вона була "чарівною ланкою" (Гомес). Отже, цей проект дуже довго залишався на думці в авторки аж до цього часу. Дійсно, є певна магія фільму, наприклад, захоплюючий панорамний краєвид у високих горах і на рівнинах. Як зауважують Скотт та Джилл у фільмі, звідси "ви можете побачити назавжди". Здається, що глядач теж здатен подивитися у вічність.

У одному з есеїв у збірці "Людина, зроблена зі слів" Скотт Момадей написав: "У снах я читаю мої міфічні карти" [Momaday, p. 154], роблячи акцент на сновидінні як засобі виявлення глибоких знань свого місця і походження, що яскраво виявляється в "Поверненні до Гори Дощів". На початку фільму Скотт Момадей зазначає: "Я мрію про перетин Берингової протоки. Я бачу там щось. У нас генетична пам'ять, і моя часом повертається до Льодовикового періоду. . ." Ця наголошеність на давньому походженні є характерною для образного діапазону Моммадея, вона повертає до витоків міграції Кайова з північно-східної арктичної Азії на узбережжя Північноамериканського континенту. У іншій збірці Момадей написав вірші про цю подорож, яку він яскраво пригадує, начебто це відбулося вчора. «Сліпий астролог» із «Ведмежого Будинку» є одним із цих вражаючих віршів [Momaday, p. 58-59]. Джилл Момадей свідомо вірить, що вона та сім'я «слідують кроками своїх предків, які зробили цю подорож тисячі років тому». Таким чином, священні місця в ландшафті, що маркують шлях, шануються

Кайова та сім'єю Момадей. Скотт Момадей навіть змальовує образ травоїс або упряжки поні, що тягне тіпі слідом за людьми, які розбили табір. Багато часу потому ці травоїс тягнули собаки, чию хоробрість Момадей шанує в творі «Шлях до Гори Дощів». У фільмі є кадри із буйволами, що пасуться на рівнині, та кіньми, по коліно зануреними в траву. Ці тварини є одними з найважливіших в міфології народу Кайова протягом усього їхнього життя. У першому епізоді кінострічки Джил Момадей тримає на руці яструба, зображуючи її ім'я Кайова - Khoat-tday day mah (Та, що стоїть твердо), а ворони й антилопи знаходяться неподалік рівнини. Як учасник цього дійства, Джилл Момадей зауважує, що вона пропонує "молитви на священних землях протягом усього шляху", як вона та її батько відслідковують усю подорож Кайова.

У 1934 році під час церемонії надання ім'я підліткові Скотту Моммадею, він разом із батьками здійснив подорож до Башти Диявола, штат Вайомінг, де старійшина племені Кайова дарував йому ім'я Tsoai-talee (Хлопчик Наскельного Дерева). Із тих пір як Хлопчик Наскельного Дерева став Хлопчиком-Ведмедем із легенди, який опікувався своїми сімома сестрами аж до того часу, поки вони не стали зірками в сузір'ї Великої Ведмедиці, Скотт Момадей отримав ведмежу силу на все його життя, споріднившись із зірками на небі. Інше священне місце, показане в фільмі, - це велике колесо медицини у штаті Вайомінг, п'ятидесятиметрове коло з каменів, шановане багатьма племенами. Яскрава жертвна тканина підвішувалася неподалік, тріпочучи на вітрі. Скотт Момадей зробив паломництво саме в це місце, яке вабило його завдяки містичному зв'язку з космосом, і тому, що він це бачить «точкою контакту між мною та моїми предками» [Momaday, p. 211]. Це коло з каменів відображає високу естетику країни, та є невід'ємною частиною естетики фільму.

У «Поверненні до Гори Дощів» батько та дочка ходять по землях свого старовинного роду в Оклахомі, де жили батьки та прабатьки Моммадея. Незважаючи на те, що в садибі ніхто не проживає, будинок носить спогади та має сильну візуальну насагу в кінокартині. У суміжній сцені бачимо зібрання племені під час Танцю Гарбуза, який відбувся в липні, де Момадей зливається зі своїми друзями та родичами. У одному короткому сегменті, Скотт бачить танці з його ковдрою, брязкальцями та орлиним пером і

зауважує, що «Ганці - це як перехід в інший світ». «Повернення до Дощової гори» ніби переносить глядачів до сакральної дійсності корінних народів Північної Америки. У кінці фільму Джилл піднімається на вершину Гори Дощів, щоб узрити своє майбутнє та майбутнє спадщини Кайова. Біля підніжжя на північній стороні гори колись був табір Кайова з безліччю тіпі. Спускаючись травянистою стежкою з гори, Скотт і Джилл обговорюють вагу історії та міфічне значення піку гори. Коли Джилл каже, що вона хоче «розбити табір на вершині гори приповному місяцеві», Скотт заохочує: «Зроби це!». Ця спільна думка про шлях до духовної ревіталізації дуже потужна, і наприкінці фільму Скотт Момадей зазначає, що дійсно: "Це дуже священне місце". А ми як глядачі маємо честь побачити відкриття цього особливого світу.

III

Повнометражний фільм про прижиттєвий внесок Н. Скотта Моммадея в літературу не лише корінних жителів Америка, а й у світову літературу, буде випущений в 2019 році під назвою «Н. Скотт Момадей: Слова Ведмедея». Фільм дослідить життя, мистецтво та літературу митця, відображену в його власних словах та словах тих, на кого вплинули його роботи. Зрежисований Джефрі Палмером (Кайова), фільм буде транслюватися PBS в циклії «Американські митці». Ця документальна стрічка для телебачення обіцяє бути своєрідним візуальним вивченням життєвої подорожі Момадея, коли він перетворився на зрілого літератора. Описуючи свої дитячі враження від резервації Пуебло Йемез у Нью-Мексико, Момадей говорить пророки свого становлення як особистості, деякі значимі спогади повторюються як сцени в полотні фільму.

У той час як «Повернення до Дощової гори» зосереджується насамперед на подорожі Скотта та Джилл у землі своїх бпердків, свого коріння, у «Н. Скотт Момадай: Слова Ведмедея» фокус розширюються не тільки на незабутні враження від дитинства Скотта, але і розвиток його кар'єри серед інших письменників індіанського походження, таких як Джой Харджо (Хархо), Сімон Ортіс, Летиція Чемберс і Гус Палмер-молодший, у яких взяли інтерв'ю для фільму. Крім того, літературознавці захоплюються вражаючими поетичними образами Моммадея та наративною структурою його романів. Стрічка «Слова Ведмедея» створює незабутнє враження від споглядання майстерно відтворених

пейзажів від зелених трав Оклахоми до червоної гірської землі Долини Джемез в Нью-Мексико. У фільмі особливі місця в житті поета супроводжуються його власною розповіддю, створюючи ефект багатих живих мемуарів.

Деякі сцени фільму захоплюють своєю душевністю, наприклад, відтворення дитинства хлопчика на фоні резервації для червоношкірих Джемез, де одного разу, сходячи на гору він був затиснений камінням, не маючи змоги спуститися донизу. Момадей розповідає про цю подію, акцентуючи увагу на вражаючому краєвиді, на вигляд згори долини, яка розкинулася нижче, безпосередньо перед ним. Цей спектр емоцій хлопчик відчув якраз перед тим, як утратив свідомість і потім чарівним чином залишився недоторканим і був спущений з гори. Спостерігаючи з верхівки гори за кукурудзяними полями Пуебло, Момадей розмислює: «Це прекрасно. Це прекрасний світ. Я бачу щось таке глибоко красиве». У момент перебування на межі життя й смерті молодий Скотт осягнув священну силу природи та своє власне місце в центрі цього світу. Це був ключовий момент, який визначав його художній шлях як творця образів корінного населення, власної землі, культури у контексті проблемного світу.

Саме на цих землях американського південного заходу, Момадей написав свій перший роман «Будинок зі світанку» (1968), історію ветерана Великої Вітчизняної війни Авеля, який повернувся Додому до Валатова (Джемез) Пуебло, шокований і розчарований. За сюжетом роману, Авель переїздить до Лос-Анджелеса, де він зустрічає Тосаму (Кайова) і Бена Бенеллі (Навахо), який зцілює його душу через молитву та ритуальний спів. З часом Авель повертається до Пуебло, щоб допомогти своєму діду перейти в інший світ, в цей же час на горі в Лос-Анджелесі, Бен Бенеллі співав пісню Навахо «Пісня війни Божого коня» з священного обряду. Ця потужна пісня ототожнює частини тіла коня з елементами Всесвіту, і водночас ідентифікує Авеля з ліричним героєм пісні. Таким чином, влада передана Авелю, який і сам частиною Всесвіту. «Будинок зі світанку» отримав Пулітцерівську премію з художньої літератури в 1969 році, ставши переломним твором, який створив модель усних традицій у вигаданій матриці, якою активно оперували письменники корінного походження. Кілька епізодів «Будинку зі світанку» відбуваються у Словах Ведмеда, серед яких, наприклад, драматичне

зображення Авеля, покритого священним попелом, який іде назустріч світланку вздовж річки, яка тече через Пуебло.

У 1946 році батько митця, Аль, і мати-письменниця, Натаче, подарували хлопчикові його першого коня, Пекос. У фільмі Скотт згадує про свободу, яку він мав у віці дванадцяти років, коли їздив на коні на захід від Пуебло, де його батьки були шкільними вчителями. Це почуття радості залишилося з ним усе своє життя і сформувало естетику його мистецтва. Момадей зауважив: «Це мій особистий етнічний досвід вершника». Але за цією красою лежить темна історія. Кайова в 1875 році здалися на милість Форту Сілл на індіанській території, і Уряд США винищив усіх коней. Вірш Момадая «Форт Сілл» торкається історії 19-го століття: воїн Кайова Сет-Ангія (Сидячий Ведмідь), їдучи в повозці, яку тягне кінь, хоробро співає свою пісню смерті при наближенні до ворогів (53). Виходячи з такої історії племені та особистісної історії, не дивно, що коні стали головним символом і темою у творах Момадея. У фільмі слова поета про спорідненість з ведмедами та мисливськими конями є образною ремінісценцією цих подій.

IV

Під час зимового сонцестояння у грудень 2017 знаменна подія відбулася в Санта-Фе, Нью-Мексико: у Музеї мистецтв Нью-Мексико відбулися «Діалоги Землі: розмова та читання з Н. Скоттом Момадеєм і Робертом Редфордом». Ця подія зібрала близько 500 відвідувачів, які дискутували про стан навколишнього середовища, розглядаючи його крізь призму історії, під керівництвом актора / режисера Роберта Редфорда, друга Момадея, та Джилл Момадей. Однією з поширених тем дискусії була тема взаємозв'язку Землі та зірок. І Момадей, і Редфорд поділилися особистими історіями, пов'язаними з зірками. Редфорд виріс у Лос-Анджелесі, мав змогу відвідати Йосеміті,

Національний парк в Каліфорнії, щоб насолодитися природою, споглядаючи її. Момадей розповів про віддалену частину резервації Навахо біля Лукачука, де він був присутнім на церемонії зцілення. Вийшовши за двері традиційного хогану, він був "приголомшений блискучими, красивими зірками". На цей момент він відчував глибоке «занурення в простори життя і краси». Момадей написав у «Людині, зробленій зі слів» про необхідність знати, де ми знаходимося стосовно розташування зірок [Momaday, p.

47]. Як «друг землі», Редфорд стурбований тим, щоб люди знайшли «священний спосіб дивитися на землю». Для Моммадея «природа повна таємниць», і ми зобов'язані «забезпечити існування наших онуків», щоб вони також могли відчувати благоговіння у здоровому середовищі. Тієї холодної ночі в Санта-Фе, Момадей заявив остаточно: «Є тільки одна історія, але є багато історій в одній історії». Як відомо, Скотт Мамадей пішов на пошуки історії, знаходячи священний сенс навіть у начебто приземлених, звичних речах, вдивляючись у високі червоні піщаники монолітів Долини Монументів, що простягаються аж до «краю часу», споглядаючи «тварин ніби з іншого світу», маніфестуючи своє існування в історії. Але все-таки його громоподібний голос виривається з каньйонів, попереджуючи про загрози глобального забруднення: Н. Скотт Момадей пропонує повернутися міфічних історій походження і спиратися на їх креативну силу, щоб поставити наші дії на службу планеті Земля.

Оксана Шостак

ГЕТЕРОГЛОСІЯ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ У РОМАНІ ДЖ.БОЙДЕНА «ОRENDA»

Інтерпретація історичних подій, що мають безпосереднє відношення до сучасності, у художній тканині роману є надзвичайно непростим завданням через те, що «нарративність виявившись слабким місцем історії, стає потужним засобом історіографічного роману» [1, с.67]. Загальновідомо, що історичний роман є найбільш залежним від офіційної й літературної ідеології нації. Як піднесено проголошує Ренан, «нація – це душа, духовний принцип. І лише два джерела формують цю душу і духовний принцип. Одне – в минулому, друге – в майбутньому. Одне – це спільне володіння багатим спадком споминів, друге – це спільна згода, бажання жити разом, користатися спільним і надалі неподільним спадком... Нація – це велика солідарність, утворювана почуттям жертв, які вже принесено й які є намір принести в майбутньому. Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це ясно висловлене бажання продовжувати спільне існування» [10, с.17]. Завданням

історіософії у цьому контексті стає осмислення емпіричного знання, отриманого від історіографії. «Історіографічний роман звільняється від історії домінуючої раси, класу чи культури та звертає увагу на ненаписані історії меншин», у такий спосіб письменник прагне відірвати «обмежене розуміння історії» [Бойніцька, с.67]. Саме такі завдання поставлені у романі відомого канадського письменника корінного походження Джозефа Бойдена «Оренда» (2013), один із найбільш читаних романів Канади 2014 р. У тексті цього твору письменник прагне створити історіософію сучасної йому Канади у образах художньої літератури. Відбувається це за допомогою протипоставлення і взаємовідображення двох різних світів – корінного і європейського у історичній ретроспективі XVII ст. Бойден визнає, що «будь-який хороший історичний роман має прив'язку до сьогодення . Погляньте на цей роман – і у вас виникнуть питання щодо імміграції. Кого можна пускати. А кого не можна? Гурони впустили тих, хто в кінці кінців зруйнував їх. Оскільки гурони самі були не ідеальними – вони прагнули вести торгівлю. А скільки жадібності включено у це? Якщо дивитися з точки зору охорони навколишнього середовища – ви виснажуєте свої пушні запаси й ваша економіка знищується» [Foran].

Завданням статті є проаналізувати особливості бойденівської історіософії у її прагненні виявити цивілізаційне місце, а з ним і історичний простор корінних народів (у конкретному випадку гуронів та ірокезів) в історії становлення Канади. Мета «Оренди» полягає зовсім не в тому аби створити оромантизоване індіанське минуле, такий собі дім «благородного дикуна». Навпаки, цей твір є радше дослідницьким, застосовуючи літературні прийоми, письменник прагне відтворити складні моменти індіанської історії, пов'язані із територією, що знаходиться на північ від сучасного Торонто. «Оренда» Бойдена як історіографічний роман перевизначає історію XVII ст. як своєрідний незакритий до теперішнього часу проект, який протистоїть установленим інтерпретаціям, що в імпліцитний спосіб контролюють історичні концепти і у такий спосіб прагнуть замаскувати історичні корені і лакуни сучасності, на зразок важливості впливу корінних етнічних груп у становленні сучасної Канади.

«Оренда» є нещодавньою публікацією Дж.Бойдена і тому лише фрагментарно висвітлена у роботах таких літературознавців як

Річард Вейхінг і Андреа Гордон, що охарактеризували роман як історіографічну спробу прочитання минулого Канади [8,12], Гайдн Кінг критикує Бойдена за надзвичайне захоплення «древніми тропами» такими як ритуальні тортури, які на думку дослідника, служили «моральним алібі» для колонізації континенту [King]. У вітчизняній індіаністиці творчість Дж.Бойдена досліджувалася тільки автором статті [Шостак 2015], а роман «Оренда» взагалі не був предметом наукового осмислення.

Дія роману відбувається розгортається у 1640-1650 рр., останні роки існування Конфедерації гурунів, час коли війни між корінними жителями цих територій – гурунами (вендатами), союзниками французів, й ірокезами (ходенносауні), що були на боці англійців, досягли свого піку. Ослаблені хворобами, принесеними у їхні поселення французькими місіонерами-єзуїтами, гуруни поступилися територією ірокезам, чим значно послабили французькі позиції. Значна частина виживших у цій війні гурунів переселилася до провінції Квебек, нащадки цих людей і досі проживають на цій території, їхні сучасні прагнення до визнання їхньої незалежності і суверенності як нації є частиною такого політичного явища як «квебекська проблема». Лінії перетину минулого і теперішнього легко прочитуються на сторінках роману.

Окрім минулого і його валентної здатності впливати на сьогодення письменника цікавить природа пізнання цього минулого і формуюча сила такого пізнання. Звернення до історичних питань, котрі допомагають прояснити особливості національної ідентичності народу є прагненням «подолання смерті й забезпечення певного особистого безсмертя. <...> Це означає отримати особисте оновлення та гідність у національному відродженні і через нього стати частиною політичної «надродини», що відновить і кожному з родин, які становлять її, їхнє право первородства і колишній шляхетний статус там, де нині кожному з них зневажають і позбавляють влади. Подолання забуття через нащадків, відновлення колективної гідності спогадами про «золоту добу», ідеалізація братерства завдяки символам, ритуалам і церемоніям, які прив'язують живих до мертвих і полеглих спільноти, - головні функції національної ідентичності в сучасному світі» [Черкес ,с.17-18]. Національна суть як ідеально-духовна домінанта життя окремої

людини й світоглядна основа національної ідентичності цілої нації закорінена в екзистенції кожної людини цієї нації.

Місце дії роману «Оренда» відбувається на території, що її заселяли гурони-вендати у XVII ст., вздовж берегів озера Гурон, одного із Великих озер Північної Америки, іменованого місцевими жителями як море Солодкої води. Гурони іменували цю територію Вендак, сучасний центр Онтаріо. На той момент вендати були осілим суспільством, мали свої поселення, що налічували понад три тисячі осіб кожне. Єзуїти, що прибули на цю територію на початку XVII ст., оцінювали приблизну чисельність гуронів понад 30 000 осіб. Люди займалися сільським господарством, мисливством і вели активну торгівлю із своїми північними сусідами анішінабе і з французами, що почали активно освоювати ці території у той час. За можливість отримати корисні у побуті і війні виготовлені із заліза речі європейців (в основному це були французи і голландці) називали «залізними людьми». Попри те, що гурони були близькоспорідненим із ірокезами народом, вони ворогували. Споконвічна ворожнеча не особливо загрожувала життю поселень, оскільки військові конфлікти відбувалися спорадично допоки на континенті не з'явилися європейці, котрі почали використовувати корінне населення для задоволення власних політичних амбіцій. Через залежність від європейських товарів гурони змушені були змиритися із появою у поселеннях християнських місіонерів або «ворон», як їх іменували за колір одягу. Єзуїти були передовим форпостом європейської цивілізації, що насувалася на цю територію, їхнім завданням було забезпечити мирне злиття «дикунів» із своїми «цивілізованими» братами. Їх називали авангардом французьких військ на щойно відкритих землях.

У романі «Оренда» три протагоністи – військовий вождь гуронів Птах (Bird), єзуїт-місіонер Крістоф і дівчинка-ірокезка Падає Сніг (Falls Snow), яку усиновив Птах після того як його воїни знищили її сім'ю. Послідовність подій передається очима цих трьох персонажів, бачення подій представлено під трьома протилежними кутами зору. Ці голоси стають «життєвою силою» роману, на мові вендета це іменується «оренда» (orenda) і саме це слово дає назву роману, підкреслюючи спадкоємність древніх і сучасних історичних подій. Історія у романі «Оренда» зафіксована як меональний опис,

коли ціле вибудовується не як зафіксована послідовність найбільш важливих елементів сюжету, а як послідовність стиків цих сюжетів.

Зачин роману репрезентує колективний голос автохтонних народів Північної Америки: «Ми володіли чарівною силою до того як прийшли ворони. До того як вони швидко звели величезні поселення на берегах нашого внутрішнього моря, назвавши їх словами, висмикнутими із наших мов – Чікаго, Торонто, Мілуокі, Оттава. Ми мали власні поселення на тих самих берегах. І ми добре розумілися на чарах. Ми розуміли, що таке оренда. Та кого мусимо звинувачувати у тому, що усе це віддаляється? Легко знайти винних, але втрату не можна виміряти у такий спосіб. Кого звинуватити, що ми стали свідками того, як наші діти шматують своє тіло, задихаючись у тісних проваллях будинків, або ковтають вашу ядучу воду допоки їхні тіла перестають слухатись? Та ми заскочили вперед, це лежить на поверхні, а все ховається в нашому минулому» [Boyden, с.3]. (Тут і далі переклад О.Ш.)

«Оренда», як і будь-який історіософічний текст за своїм визначенням є «незавершеним», твір апелює не до завершених догм і смислів, натомість текст роману знаходиться у стані «діалогу» з усталеною традицією й історичною науковою думкою Канади, й навіть із самою історією і літературною традицією Північної Америки, з ідеологією, що стоїть за усім цим. Історичний процес уявляється як своєрідна комунікація між соціумом і індивідом, соціумом і вищими силами всесвіту, державою і історичною долею гуронів і французів у сучасній Канаді, політична ситуація у країні, на переконання Бойдена, є результатом подій XVII ст.

Птах – не лише вмілий воїн, мисливець і торговець із французами, він ще і філософ, котрий спроможний піднятися над повсякденною ситуацією і проаналізувати її. Безперечно, він змушений рахуватися із традиціями і устоями свого племені. Розповідаючи про вбивство сім'ї ходенносауні на початку роману, він аналізує ситуацію із точки зору власного обов'язку перед тисячами загіблених гуронів і власною загиблою родиною: «Я не отримав жодного задоволення, коли вчора мав вбити двох останніх жінок. Вони були настільки зранені, щоб не могли б перенести шлях додому. І хоч я попросив Лисицю зробити це, моє прохання важило так само якби я зробив це власноруч. Лисиця перерізав їхні горлянки так, що вони померли миттєво, проігнорувавши докори Осетра,

Шуліки і Оленя про те, що потрібно аби смерть для них була повільною. Коли ці троє обізвали Лисицю жінкою за те, що він дозволив першій померти швидко. Той нахилив другу, а вона була досить гарною, так, що кров з її горлянки забризкала їхні обличчя. Попри сумне відчуття через ці смерті я засміявся. Я знав, що саме ця група заподіяла повільну і жахливу смерть тобі, моя кохана дружино, і вам, мої донечки. Не було миру, бо я більше не турбувався про мир» [Bouden, с.10]. Здатність диференціювати такі змістовні нюанси екзистенції як обов'язок і милосердя підносять Птаха над співвітчизниками. Розповідь про найжахливіші моменти буття древнього суспільства постають у його вустах евристичним фактором, який поглиблює і об'єктивізує життя гуронів та ірокезів, не перетворюючи минуле цих народів на застиглий і нежиттєво-ідеалізований конструкт.

Захищаючи свою позицію щодо зображення тортур на сторінках роману Бойден говорить про те, що обурені читачі забувають, що у XVII ст. відбувалося у Європі по волі тих самих братів-єзуїтів, що так полум'яно проповідували Христа серед дикунів Нового світу. «У відрізок часу, про який я писав, інквізиція була на самому піку у тій же Іспанії, отже це не було просто «індіанське дикунство». Проте ставлення до тортур у двох суспільствах було абсолютно відмінним. Християни Європи катували, щоб принизити і знищити, розчавити і покарати. Ірокези і гурони пмучили одне одного аби віддати честь воїнській звитязі, прагнучи отримати силу супротивника. Два абсолютно різні світогляди» [Fogan].

Сумуючи за втраченою родиною, Птах вирішує в дочерити найменшу дитину вбитої родини, що було розповсюдженою практикою того часу, полонених приймали у родини, щоб замінити втрачених близьких. Доля Падає Сніг вражає: цей образ зовсім не вписується у сталі кліше жіночих індіанських стереотипів. По-перше, вона зовсім не вдячна за дароване життя і прагне смерті аби з'єднатися із дорогими серцю людьми, вирішує роздягнутися аби замерзнути, що вихований у європейській традиції єзуїт трактує як сексуальну пропозицію. Спроба самогубства не вдається і вона планує помсту. Як справжній воїн-скаут дівчинка ретельно обстежує поселення ворога аби знайти слабкі місця в оборонному укріпленні і повідомити про це рідним. Іноді її помста набуває комічного

характеру – вона мочиться у постіль свого названого батька. Проте по дорозі у країну ірокезів, де її мають повернути рідним за вимогою старійшин гуронів, котрі вирішили у такий спосіб покласти край ворожнечі, відбуваються дві події, що міняють хід життя персонажів, а з ним й історію націй. Єзуїт Крістоф через свою нездарність втрачає вам пум-символі мирних намірів посольства Птаха. Падає Сніг, прагнучи помститися за кров своїх рідних, відтинає уночі мізинець Птаха, але одночасно відрізає і свій палець, що символізує кровних зв'язок між цими двома людьми. Поєднання сакрального та приземленого, високого та низького скеровує долю історії. Подібна двоїстість є взагалі характерною для історіософських роздумів Бойдена.

Птах розуміє, що хоча як ходенносауні і є заклиганими ворогами його народу і цей герць триває століття, «ворони», попри усю їхню нездатність пристосовуватися до життя в лісах, значно небезпечніші, бо вони є уособленням тих змін, котрі зруйнують звичний уклад життя і змінять його назавжди. Він навіть робить спробу домовитися із полоненими ірокезами аби об'єднатися проти спільного ворога, але ті, щоб довести власну воїнську доблесть і додати славу власному народу, йдуть на смертні тортури аби лише присоромити своїх двоюрідних братів-гуронів. У такий спосіб Бойден робить спробу покласти відповідальність за наслідки білої експансії не лише на колонізаторів, але й на корінні народи континенту, які не схотіли або не зуміли об'єднатися, засліплені власною гординею чи пошуком зиску.

Образ мученика-єзуїта, що несе світло християнської віри дикунам і готовий прийняти жакливу смерть від їхніх рук за це, – добре розтиражований. Бойден прагне зламати цей стереотип, створивши власні образи братів місіонерів. Їх у романі троє. Крім протагоніста Крістофа, це брати Габріель й Ісаак. Вперше читач бачить Крістофа очима Птаха, що оцінює його позитивні і негативні сторони після того як його визволили від ірокезів, що хотіли піддати його тортурам: «Єдиний з усіх, хто такий же високий як я сам – це Ворона, який плететься по снігу, спотикаючись і ниючи, намагаючись не відстати. Він великий, широкий у грудях і, очевидно, сильний, проте хіба він не найбільший незграба з усіх, кого я зустрічав у своєму житті? З іншого боку, він, може, – святий. Я спостерігав як він подовгу молиться своїм небесним людям,

перебираючи дерев'яні і металеві буси, які я б хотів мати як тільки я зрозумію у чому їхня сила» [Boyden, с.10]. Крістоф настільки боїться ірокезів, що готовий покінчити життя самогубством аби лише не потрапити до їхніх рук. Таким же боягузливим було і його уявлення про оточуючий світ і людей. «Попри вчення нашого дорогого Папи, що наявність душі підносить нас усіх до рівня людини, проте я власними очима бачив, що вони роблять із ворогами. Пробач мені, Господи, та мені здається, що вони звірі в людській подобі» » [Boyden, с.17]. При цьому святого отця не вельми турбує, що його брати єзуїти виробляють із власними «ворогами віри» мало чим відрізняється від дій дикунів.

Та по мірі того як Крістоф опановує мову, а з нею і світогляд гуронів, він починає усвідомлювати логіку їхньої поведінки. Коли він пропонує відпустити полонених, Птах питає: «Саме так твої люди поступають із вашими полоненими? Ти часто проповідував про їдіння тіла вашого спасителя, проте, я помітив, що ти більше цього не робиш. Мені здається, не тобі вчити нас тому, що нам робити. У нас з'явилась можливість витерти наші сльози після усіх втрат, що ми зазнали, і ти хочеш забрати це у нас?» - «Те, що ви плануєте – просто брутално», - сказав я – «Я визнаю, що мій народ також практикує таке, проте це не робить подібні дії правильними» [Boyden, с.267]. Духовні знання народу пов'язані з мовою. Традиційний життєвий уклад йде поряд із вивченням мови. «Концепції зацікавленості й ідентичності взаємопов'язані й переплетені із мовою, яка виділяє людей у окрему групу; груповий інтерес та ідентичність зароджуються за допомогою мови, яка є символом цієї групи» [Bruyneel, с.ххi]. Елементи самообразу особи залежать від культурного середовища і, навпаки, впливають на формування останнього. Таким чином, смертну звитягу отця Крістофа гурони розглядають не як вияв християнського ісіхазму, а як воїнську звитягу, що її він навчився перебуваючи серед них, а не через християнське віровчення, яке він активно насаджував. Крістоф Ворона – є літературною персоніфікацією католицького святого Жана де Бребо, канонізованого у середині ХХ ст.

Дві інші «ворони», попри своє християнство, ніяк не були здатні викликати повагу серед гуронів. Оскільки втративши свого більш досвідченого поводиря, вони повелися як справжні боягузи, викликавши зневагу серед індіанців. «Габріель Ворона виглядав

зовсім зніченим без свого Отця Крістофа, так само як я без своєї донечки і Лисиці й без усіх інших дорогих мені людей. Ходили чутки, що Ворону мучили три дні й він не вимовив ні слова, а тільки співав свої дивні пісні. Мені важко у це повірити, але цей чоловік здивував мене неймовірно. Ніколи не думав, що скажу це, проте, я сумую за Крістофом Вороною» [Boyden, с.480]. Брат Ісаак аби не потрапити до рук ірокезів, вирішує прийняти отруту під виглядом причастя. Через отруєне причастя померло іще декілька жінок-гуронів, серед них і Падає Сніг, яка за кілька годин перед тим вирішила прийняти християнство з надією, що Великий дух Залізних людей врятує життя її коханого чоловіка, батька новонародженої донечки, у його смертній битві на мурах цитаделі. А після того їхня сім'я буде жити щасливо довгі роки. Подружжя гине практично одночасно, не відаючи про смерть одне одного. У такий спосіб письменник постулює оманливість місіонерських обіцянок. У романі жоден із навернених у християнство індіанців не отримав того, про що так ревно молив.

Образ Падає Сніг – найбільш загадковий і містичний. Від самого початку Птах відчуває у ній силу. Її рідне плем'я називало її «західними воротами ірокезів», і насправді вона ними стає. У момент її смерті Птах вигукує: «Донечко, невже це я заподіяв усе це? Невже це я – причина жахливого болю для всіх нас? Що було б, якби ми ніколи не зустрічалися із твоєю сім'єю того зимового дня? Що було б, якби я не вбив твоїх батьків і не забрав тебе до себе? Можливо тоді б уся та погана кров не перетворилася на отруту між нашими народами?» [Boyden, с.464].

Падає Сніг, так само як і Крістоф Ворона, має прототипів у реальному житті – це Катері Такаквіта, перша індіанка, що була спочатку беатифікована Папою Іваном-Павлом II у 1980р., а у 2012р. канонізована як свята католицької церкви. Ці події «напророковані» Гостлін, коханою жінкою Птаха у романі: «Я побачила молоду жінку твого віку, її лице теж мало шрами від хвороби, такі ж як у тебе. Але вона жила у поселенні ворон. У великому поселенні. Вона носила чорний одяг ворон, блискуче намисто на шії і чорна тканина вкривала її волосся», - Гостлін зупинилася, - «Скажи мені більше. Чи була вона щасливою?» - «Не знаю. Не виглядало на те. Вона опускалася на коліна, подібно усім воронам, і шепотіла їхні слова. Вона стояла на колінах біля великого

різьблення, ну того, що вони так люблять, із тим хто був замучений і прикріпленим до дерева <...> Одне може сказати, що ворони її дуже поважають. І кажуть іншим молитися до неї, якщо хтось зазнає болю, тоді вони одужають. Мені це не зрозуміло» [Boyden, с.464]. Канонізація Катері Такаквіта викликала хвилю негативної реакції із боку корінної общини Канади і США, оскільки менш ніж 25% корінного населення цих країн є католиками. Так Каннет Діар, представник Асоціації корінних народів світу, говорить про те, що «вона є уособленням болю, заподіяного колонізацією і місіонерською діяльністю, що призвели до руйнуції індіанської культури і релігії. Ми віримо, що Творець дав усім свою духовність. Отже, якщо він щось дав європейцям або народам Середнього Сходу, то це - для них, а не для нас» [Saint Katheri and Native American Catholics]. Через історіографічне спрямування тексту Бойден постулює закони історії, тому цей текст можна вважати індіанський відгуком на найновіші церковні події.

На сторінках піднімаються важливі питання індіанського світогляду, які вступають у кардинальне протиріччя із християнською ідеологією і водночас є основою світосприйняття індіанців. Їх також виголошує Гостлін, котра часто виконує функцію глашатая історіософських концепцій письменника: «Ніщо у цілому світі не потребує нас для того, щоб вижити, тому ми не хазяї землі, а радше її слуги» [Boyden, с.234]. У пророцтвах Гостлін щодо майбутнього сім'ї Птаха, котрому вона народила дітей-близнят, є ще однією спробою історіософського переосмислення нав'язаної корінним народам бачення історії. Слід сказати, що читач, знайомий із творчістю Бойдена, вже знає, що ці пророцтва здійснилися, оскільки герої його двох попередніх романів «Трьохденний шлях» і «Через ялівник» носять прізвище Птах. Через взаємозв'язок із художнім наповненням власних творів письменник реалізує свою історіософську концепцію, яку він постулює останнім рядком роману: «Оренду не можна втратити. Вона просто змінює місце свого перебування. Минуле і майбутнє – у теперішньому» [Boyden, с.487].

Слід визнати, що читачам усього світу добре відомі назви двох ворогуючих племен – гурони й ірокези, так само як історія поразки французів у герці за нові землі завдяки подіям, описаним в романі «Останній із могікан». Ф.Купер зобразив могікан (один із

народів, що входив до Ліги ірокезів) благородними, у той час як гурони на сторінках роману повсякчасно йменуються підступними. Перегук можна вбачити і у іменах головних персонажів – підступний і кровожерливий Магуа, що перекладається як Хитра Лисиця, у Купера й вірний сподвижник Птаха, символ нескореності гуронів - Лисиця в «Оренді». Показово, що в «Останньому з могікан» Магуа гине разом із благородним Ункасом на останніх сторінках роману, сигналізуючи кінець індіанського світу в однаковій мірі як для благородних.. так і для підступних дикунів. На сторінках «Оренди» Лисиця виходить живим із смертельної сечі, більше того – він залишається у захопленому ірокезами форті, але зовсім не для того, щоб прийняти ритуальне катування і довести свою гідність воїна, його інтенції зовсім протилежні – він розгортає партизанську війну проти ірокезів. Його поведінку можна атестувати як підступну, бо він не вступає у відкритий бій, а натомість перерізає горлянки своїм ворогам, але з точки зору його співвітчизників він - справжній герой, бо зміг повернути назад цілу армію, ірокези відступили у переконанні, що на цій землі орудують розгнівані духи. У такий спосіб були врятовані рештки гуронів, котрі нині складають велику частину населення Квебеку.

Роман Дж.Бойдена часто порівнюють із романом Брайана Мура (Brian Moor) «Чорна сутана» (Black Robe), де світ корінних народів Канади представлений очима священика-єзуїта. Сам письменник наголошує у своїх інтерв'ю, що він не згоден із позицією Мура, бо той створив невірне уявлення про корінних жителів континенту. «Я мав величезне бажання виправити це, продемонструвавши, що їхня культура була настільки ж складною і глибокою як і будь-яка світова культура того часу» [Foran].

Події 1635-1650рр. й особливо розгром гуронів ірокезами є семіотично виділеною подією, котра допомагає вибудувати особливий історичний ряд і поглянути на історію Канади під дещо іншим кутом зору. «Квебекське питання» є по цей день не вирішеною проблемою, тому перегляд історичного досвіду Бойденом спонукає до нового прочитання історії країни і її переосмислення. Тема війни гуронів з ірокезами у романі Бойдена розкриває процес альтернативної ідентифікації канадської історії у декількох її аспектах. По-перше, спростовується виключно європейська система конструювання канадської ідентичності. По-

друге, визначається її індіанський конструкт як прагнення рівноваги двох ідентичностей, акцентується важливість поєднання духовного і тілесного начал у корінному світогляді. Тілесно-корпореальні практики гуронів і ірокезів корелюються не тільки із хаосом та «руйнуванням меж» як природним простором буття, але й містять потенціал до позитивного самовизначення їхніх нащадків. В художньо-філософській концепції «Оренди» вибудовується уявлення про історичну реальність Канади як про багаторівневу систему, де корінні народи стають об'єктивізованою величиною національної історії й ідентичності.

Віра Базова

КОРПОРЕАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ ПИСЬМЕННИКІВ ІНДІАНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ

На даний момент не існує жодного сумніву, що у формуванні літературної традиції індіанських народів не останню роль відіграють процеси деколонізації. Індіанські автори на зразок Н.Скотта Момадея, Ігнатії Брокер, Леслі Мармон Сілко, Джордан Вілер, Шерман Алексіє декларують свою творчість як ідеологічно заангажовану і стверджують у ній національну ідентичність поневолених народів Північної Америки, звертаючись до національного тубільного спадку, що довгий час вважався неважливою відмираючою культурною складовою американських індіанців. Важливу роль у цьому спадку відіграє концепт тілесності і сексуальності. Літературно-тілесний дискурс як ціннісно-світоглядний сегмент картини світу цих авторів є особливим способом оприявлення авторської свідомості в художньому тексті. Так О.Шостак зауважує, що «уявлення про стать і сексуальність у корінних общинах Північної Америки значно відрізнялося від тих, що мали їхні іспанські, французькі й англійські завойовники. У багатьох корінних суспільствах розрізняли третю і четверту стать, які визначали ролі тих членів громади, чия гендерна ідентичність не збігалася із природною статтю. Так, наприклад, у народу зуні гендерну орієнтацію вважали радше «набутою, а не вродженою рисою. Біологічна стать не диктувала ті ролі, які обирала собі людина» [Шостак 2018, с.35].

Слід визнати, що у сучасному культурологічному дискурсі американських індіанців маємо справу із величезною кількістю найрізноманітніших визначень тілесності і сексуальності, які сьогодні становлять один із ключових системоутворювальних концептів культурологічного, соціологічного, лінгвістичного, антропологічного та літературознавчого аспектів дослідження тубільних культур корінних мешканців Північної Америки. «Як переконує антрополог Вілл Роско, альтернативна гендерність була однією із найбільш поширених рис багатьох суспільств північноамериканського континенту доколумбової епохи. Спогади європейців містили відомості про наявність цього явища в 155 народностей Північної Америки, хоча не можна стверджувати, що це явище можна було спостерігати в кожній нації. Сью-Елен Джейкобз і Джейсон Кромвел стверджують, що «гендерні варіації» можна було спостерігати в усіх регіонах континенту, вони «перетинали географічні, національні й лінгвістичні кордони», антропологи говорять про «культурне вираження паралельних гендерів (таких, що налічують більше двох) і можливість змінювати гендерні ролі протягом життя» [Шостак 2018, с.35]. Том у на ряду із звичними гендерними ролями – чоловік і жінка, у цих народів часто спостерігався і третій вид – бердаче.

Вивчаючи специфіку концепту корпоральності у індіанській літературі можна визначити, що сама ідея тілесності є «не буквально людське тіло в його органічній даності, а чуттєвість як його основна онтологічна властивість. Поза чуттєвістю тілесності не існує. А тому реальність, що презентує чуттєво даний світ, можна назвати поняттям тілесності» [Гомілко, с.73]. На нашу думку, у сучасній індіанській літературі слід визначити особливе ставлення до тіла і його функцій. Воно є вже скільки знаряддям осягнення оточуючого всесвіту і чуттєвої насолоди, але радше своєрідним знаком прочитання, інтерпретації і генетичного розшифрування таємниць всесвіту. «Різноманіття гендерних ролей відображено у космогонії корінних народів, а публічний занепад цих складних гендерних взаємозв'язків пов'язаний із насильницькою асиміляцією і зневажливим ставленням колонізаторів до корінних традицій. У результаті фізичного і психологічного тиску з боку поселенців практики, що колись були невід'ємною частиною життя, трансформувалися у дещо менш видиме, але все ж дійшли до нас.

Кожна нація має свою назву для гендерно варіативних ролей, у той час як антропологи продовжують використовувати історично призвичаєний термін “бердаче”, що має конотацію сексуальних відхилень від норми» [Шостак 2018, с.39].

Як підкреслює О.Шостак, «гендерні стосунки і колоніалізм тема далеко не нова у сучасному літературознавстві, адже завойовані території у свідомості завойовників почасти уявляються тілом підкореної жінки. Інституалізація патріархату як системи соціального контролю і суспільного порядку у колоніальних студіях трансформується із низинного сімейного рівня до найвищих шаблів суспільства й відзеркалюється в усій системі суспільних відносин» [Шостак 2015, с.201]. Індіанська тілесність, як доволі екзотична корпореальність, у цьому випадку відіграє неабияку роль. Прикладом цього може послугувати Анджела, героїня роману «Дім створений із світанку» Н.Скотта Момадея, яка будучи вагітною прагне розваг із індіанцем Авелем. Він дивився на неї без тіні посмішки, але голос звучав м'яко і добродушно. Він не дав їй прямого приводу для зневаги. <...> Її дражило його небажання торгуватися, та вона вміла вчитися на власних помилках, згодом вона поквитається з ним за свою вражену гордість. <...> Вона була роздратована. Вона вміла лише напирати і стояти на своєму, та відчувала, що у цьому немає жодного сенсу і скипала від цього ще більше. <...> Його стриманість бісила її. Їй хотілося вивести його з рівноваги, збентежити чи вразити хоча б непристойним рухом або закинувши щось на зразок: «А мабуть хотілось би білої жінки? Мого білого живота і грудей, мої ноги й руки з манікюром на пальцях?» [Momaday;с.33-34].

Проте це протистояння не призводить до очікуваного триумфу білого тіла, радше навпаки – героїня відчуває відразу до власної тілесності, що взагалі притаманно представникам патріархальних культур, де жіночність вважалася нижчого штибу ніж маскуліність. «Вона думала про своє тіло і не могла зрозуміти, що у ньому такого красивого, з огидою уявляючи про мерзоту і паскудність сирої плоті і крові, переплетіння жил і кісткового мозку. Та ще цей жахливий зародок, синій, сліпий, з величезною головою зростав у ній, харчуючись від її плоті. З моменту коли у дитинстві побачила власну кров, що бризнула із порізу на руці, її сповнила відразу до власного тіла, якої вона ніяк не могла позбутися. Смерті

вона не боялася, боялася лише тілесного її вияву. Час від часу прагнула померти у полум'ї, та такому палючому, щоб тіло миттєво розчинилося у ньому» [Momaday, с.34].

Так, критикуючи зверхнє ставлення до оточуючого світу нащадків європейців завойовників у романі «Альманах мертвих» Леслі Мармон Сілко вдається до символу висмоктування крові із представників етнічних меншин завойованого континенту. Таким є Трігг, власник підпільного банку крові і органів. «Я можу робити послугу світу, підключивши декількох із цих вонючок до системи забору крові у задній кімнаті і осушувати їх до краплини, однаково ніхто за ними не кинеється.» [Silko 1991, с. 386]. Розширивши свій центр по забору крові за рахунок тих, кого ніхто не буде розшукувати, нащадок розтинав трупи і продавав органи на європейському чорному ринку. Для того щоб відволікти жертву від своїх намірів, «Трігг пропонував йому роботу, поки його кров наповнювала ємкості для забору, жертва розслаблювалася, її очі закривалися, не здогадуючись про те, що її вбивають. Трігг сумнівався, що хто-небудь із них коли й мріяв про кращу смерть...»[Silko 1991, с. 444].

У іншому творі Сілко «Сади в дюнах» піднімається питання про справжню сексуальність і її цінність для древніх народів континенту. Говорячи про Сестру Солт (одну із двох протагоністок роману), її подруги стверджували, що «вона була подібна до людей у старі часи ... до того як з'явилися місіонери. У ті часи Чемехуїти насправді знали як насолоджуватися одне одним, і тільки Піщані Ящірки могли насолоджуватися сексом більше за них. І це була правда: Сестра Солт займалася сексом так як робили всі вони до приходу місіонерів» [Silko 1999, с.206]. Можливо, саме таке, далеке від християнства ставлення до тіла і сексуальності дало змогу вижити індіанцям. «Мама Піщані Ящірки народжують малят Піщаних Ящірок незалежно від того з яким чоловіками їм довелося лежати; материнське тіло усередині змінює все за зразком Піщаних Ящірок. Маленькі Піщані ящірки можуть мати різні риси обличчя, темний або світліший колір шкіри, але всі вони – Піщані Ящірки. ... Та інші племена почали душити немовлят-полукровок, тому що вони їх боялися. Це було у часи коли білі солдати прийшли й обкрадали людей, забираючи у них урожай, щоб ті померли з голоду, а люди вбивали малюків-полукровок» [Silko 1999, с. 202].

Проте говорячи про сексуальність древніх індіанців, Сілко порівнює її із виявами сексуальності у дохристиянській кельтській культурі, знаходячи у них багато споріднених рис. «Вхід до дощових садів охоронявся двома теракотовими жінками із оголеними грудьми, що тримали на колінах чаші для збирання дощової води. Невеличкі статуї дивилися одна на одну, стоячи на величезних п'єдесталах, розташованих з обох боків воріт. ...Дивна кам'яна фігура мала видовжену шию і голову, та її завеликі сідниці робили її схожою на великий фалос. Раптово у Хетті змінився вираз обличчя вона швидко відступила назад, таким чином Індіго зрозуміла, що її здогадка була вірною. ...Фігура у ніші теж здивувала Едварда: це була фігура із піщанику, з першого погляду здавалося, що це жаба розміром із буханець хліба, та після більш детального огляду з'ясувалося, що то була товста жінка, що лежала на животі з міцно притиснутими до тіла ногами і руками. І знову ті великі груди!» [Silko 1999, с. 301-302].

Те, що для сучасних американців вважалося нечуваною розпусністю древні народи сприймали як нормальний вияв життя. «Едварду стало ніяково серед інших тутешніх фігур, й він подумав, що слід попросити Індіго зачекати на них у чорному саду, але він не хотів робити сцену. Лаура вважала, що її статуї не несуть жодної моральної загрози, можливо, це правда відносно італійських дітей, але щодо американських дітей слід прийняти перестороги» [Silko 1999, с.301]. Так, на переконання О.Шостак, для середньо статичного «білого Адама Америки старовинний культ жіночності і плодючості не більше ніж зібрання артефактів, котрі при нагоді можна вигідно продати, він не бачить у них ні краси, ні духовної цінності» [Шостак 2014, с. 307]. «Едвард сказав, що він знаходить гротескних мадонн більшими монстрами ніж кентаврів або мінотаврів» [Silko 1999, с. 297].

Через тілесні відчуття Джордан Віллер передає історію поневолення і руйнування культурного спадку у свідомості прийдешніх поколінь у творі «Брати у зброї». «Коли вони вперше увійшли у двері Мартін сказав Крісу, що йому страшно. Монахиня, що почула це, вдарила палкою поперек Мартінового обличчя за те, що він розмовляв мовою крі. <...> Там завжди стояв плач, особливо поночі, особливо серед наймолодших, покинуті самими у темряві, вони плакали за мамами, за теплом колик, прагнучи бути де

завгодно лиш би не у цьому жахливому приміщенні, де верховний бог не дозволяє їм говорити на рідній мові крі чи залишатися індіанцями, а для цього він найняв священика і цілу зграю монашок, щоб вони принижували і врешті зруйнували їх. Це були діти у тюрмі, в концентраційному таборі, де церква докладала зусиль, щоб вихолостити їх мозок і змінити життя назавжди » [Wheeler, с. 161]. Мартін був звалтований священиком, після чого навіть його брат відвернувся від нього. Через скоєне над його тілом насилля, відчуваючи власну людську меншовартість, Мартін стає гомосексуалістом, заражається СПІДом і помирає. Сам про себе він гірко скаже: «Бути голубим – одна річ, а бути геєм й індіанцем – зовсім інша» [Wheeler, с. 200]. Як ми говорили вище – третя стаття є цілком традиційною для корінних культур, але у даному випадку людина стає на цей шлях зовсім не з власного вибору, тому тут не має підстав говорити про те, що перед нами «бердаче». Смерть і похорони також передаються через тілесність «Пильнування біля Мартінової труни було бучною подією так само як і будь-яке пильнування, що відбувалося на резервації. Чого Кріс насправді не очікував так це юрми людей, що приходили. Рубі і тітка Пеггі-Джейн наготували частування, а Джеймс Карібу розповідав брудні анекдоти стареньким, що безперестанку хихотіли й виширялися. Мартинове тіло мирно стояло посеред кімнати. Це була дорога труна, але Мартін залишив по собі достатньо грошей, щоб покрити розходи. Його поховали на резервації поряд із батьком» [Wheeler, с. 221].

Тіла як частина землі представлені у романі Ігнатії Брокер «Жінка ночного польоту». Говорячи про сучасні умови життя, до яких доводиться звикати народу оджибва, Оуна говорить про їхню тілесні сну присутність у сучасному світі: «Мої діти і внуки добре прилаштувалися до шляхів білих чужаків. Вони стали фермерами, вчителями, працюють на фабриках, що виготовляють багато нових речей, навіть літаки, що тіснять птахів із неба. Вони вкрили себе славою, бо воювали у війнах білих людей. Через це частина мого праху лежить у чужих землях. Моя мати говорила, що наш прах неможливо стерти із ґрунту нашої землі. Хочу, щоб це сповнилося і для моїх дітей, що лежать у чужій землі, бо кожного разу я за них ховала барабани, котрі були частиною їхнього життя» [Broker, с.130].

Одним із яскравих представників письменників індіанського походження є Шерман Алексіе, вроджений спокана (по матері) та кор-

д'ален (по батьку). У 1996 році він був визнаним одним із найкращих молодих американських романістів, у 2010 році – отримав нагороду за прижиттєві досягнення Кола корінних письменників, а у 2013 – за збірку коротких оповідань «Те, що я вкрав, те, що я заробив» отримав нагороду Національної книжної академії. Художній простір творів письменника майже завжди так чи інакше зачіпає зазначений локус, хоча сам він у одному з інтерв'ю відмітив: «Моє повісткування не обмежується індіанцями Спокана... Писати про них – це справжній виклик. Вони сильні люди й це сильне місце. У мене є невичерпний запас історій і тем» [Alexie]. У творах корінних американців часто зображується зіткнення двох різних культур, їхня боротьба та взаємодія. Зараз велика увага приділяється формуванню цілісного уявлення про історичні традиції та цінності культур народів світу. Індіанська культура посідає значиме місце серед інших. Як стверджує Шерман Alexie, нині корінні індіанці є повноправними членами американського суспільства, громадянами своєї країни, і саме цим вони пишаються. Проте вони також пишаються й своєю власною культурною спадщиною і намагаються їх зберегти всілякими способами: «Кінець кінцем ми – індіанці сучасності, і ми такі, якими ви нас зробили. Але це не значить, що ми будемо виглядати так, як ви хочете» [Alexie]. Іронічно поєднуючи реалії сучасного світу та міфологію свого народу, Шерман Alexie моделює зразок американського мультикультурного універсуму. Помітно вираженою індіанською міфемою у творах митця є міфема лосося, через яку він виражає національні культурні ідеї. У 1998 році вийшла збірка поезій, якій Шерман Alexie дав відповідну міфологічно марковану назву – «Людина, яка любить лосось» (The Man Who Loves Salmon). Титульний вірш цієї збірки зображає єднання ліричного героя з останнім живим лососем, що «народжує» нове покоління, а весь вірш сповнений надії на відродження індіанської культури. У прозі найгрунтовніше дана міфема представлена в оповіданні «Найкрутіший індіанець у світі» (The Toughest Indian in the World), що є чільною в однойменній збірці коротких оповідань. За міфами індіанців селіш, до яких відносяться групи спокана й кор-д'ален, є легенда про доньку вождя, яка страждала через відсутність лосося. Переборовши низку випробувань і небезпек, Ворон знайшов і приніс лосось принцесі. На основі цього міфу в одного з племен індіанців

навіть є прикмета, що плодючість лосося більше того року, коли у вождя племені народжується дівчинка. Отож, у цьому міфі дана міфема має чітко виражений відтінок фемінного начала, плодючості. Індіанська принцеса страждала від відсутності лосося, тобто неможливості продовжити свій рід, прогножуючи вимирання свого народу. Під таким кутом зору символ лосося можемо трактувати в загальному як символ родючості: «Він хотів змінити їхні думки щодо лосося; він хотів зламати й відкрити їхні серця й побачити майбутнє в їхній крові, бо він любив їх» [Alexie, p. 97]. Проте, продовжуючи цю тему, згадаємо трактування символіки риби Фройдом, у якого риба – це чоловічий, фалічний знак, а у К-Г. Юнга риба символізує початок нового життя. Тоді цілком логічно, що донька вождя потребувала чоловічого начала для продовження роду. Тобто, лосось набуває ще й маскулінного значення, стаючи амбівалентним символом. Знаковим моментом стає те, що лосося приніс Ворон, який теж несе в собі двоїстість потрактувань. З одного боку – це медіатор між чоловічим і жіночим началами, шаманом та трікстером, що пояснює андрогінність образу лосося; з іншого боку – це першопредок, деміург, культурний герой, причетний до першотворення світу, який навчив людину риболовству. Тобто, індіанська принцеса символічно від Ворона-деміурга отримала фалічний символ-лосось, щоб продовжити рід, а у контексті творів Шермана Alexie – продовжити саме індіанський рід, культуру, традиції, хоча: «Кожен із нас, індіанець чи білий, стурбований лососем» [Alexie, p.97].

Досліджуючи індіанські міфи про лосося, К. Леві-Строс дійшов висновку, що культурний герой індіанців Лосось – це емблема Фінгела (Фінгала), героя ірландських міфів, який смажачи рибу (лосося), обпікся, й отримав через шкіру частинку Мудрості Великого Лосося. Тобто, вчений прослідковує динаміку розвитку трактування образу лосося від андрогенного символу фемінності-маскулільності до символу мудрості. У Шермана Alexie втрата лосося сигналізує не лише про загрозу фізичного зникнення власного народу: «Із раннього дитинства мені казали, що наш лосось вже ніколи не повернеться, а я думав, що такі знання – жорстокі» [Alexie, p. 97], а й про ментальну втрату мудрості народу, втративши свої традиції: «Навіть після всіх цих років, вони (біле населення – В. Б.) все ще відчували сморід лосося на тобі, мертвого лосося, і це робило

білих людей небезпечними» [Alexie, p. 97]. Як бачимо, автор піднімає питання національної автентичності не ізольовано від простору «білого погляду»: «Розглянувши застанові основи американського суспільства, неважко побачити глибоко вкорінені припущення щодо зверхності однієї раси над іншими, котрі хоч і неусвідомлені, є однак потужними перешкодами на шляху інтеграції будь-чого відмінного від мейнстріму. Один із найглибш прихованих расових стереотипів сучасного суспільства є так званий «білий погляд» на оточуючий світ» [Шостак 2016, с. 75]. Саме з боку білого населення, яке намагалося асимілювати індіанців, криється джерело небезпеки втрати національного зерна, мудрості. Помітно, що письменник, окрім переносного значення лосося-носія мудрості, традицій, інкорпорував і безпосереднє буденне трактування білими індіанців-риболовів (у ширшому значенні – людей, що живуть у гармонії з природою) через запаховий образ мертвої риби. Дихотомія індіанець – білий у Шермана Alexie представлена у контексті завоювання, знищення: «Вони вб'ють тебе при першій нагоді - говорив мій батько, – Люблячи тебе чи ненавидячи, білі люди вистрілять тобі в серце» [Alexie, p. 97]. У такому ж ключі зображені відносини ліричного героя із білою дівчиною Сінді, яка була «мисливицею» за «brown-skinned guys». Нічого не варті зустрічі, проте «Я почав почувати себе трофеєм» (I started to feel like a trophy) [Alexie, p. 100]. Крізь призму таких відносин індіанців та білого населення можемо потрактувати й міф про Койота, котрий звільняє лососів, які живуть у річці, примусово огороженій дамбами. Приспавши володаря (ймовірно, якраз у цьому образі й реалізується біла людина), Койот звільняє лососів (індіанців) із неволі. У віруваннях індіанців Койот уособлює собою деміурга (як і вище згаданий Ворон), рятівника, тобто індіанців рятує вища сила.

Одним із поширених індіанських вірувань є віра в те, що всередині лосося як знаку мудрості, знання, натхнення знаходиться вогонь. Знаний науковець Г. Башляр розглядав першостихію вогню крізь призму трьох комплексів: комплекс Емпедокла, комплекс Прометей та комплекс Новаліса. У даній розвідці будемо апелювати до останнього. «Розглядаючи останній із ключових комплексів Г. Башляра, комплекс Новаліса, ми не можемо не звернутися до тлумачення символу вогню Зигмундом Фройдом, оскільки, на нашу думку, ці дві концепції доповнюють одна одну. За Г. Башляром,

вогонь – це надпотужний сексуальний символ, бо вогонь здобували тертям двох гілок, а тертя – це процес сексуального характеру. Із вищесказаного дослідник доходить висновку, що любов – це вогонь, яким треба ділитися, а вогонь – це любов, яку треба підкорити, завоювати. «Комплекс Новаліса ніби синтезує імпульс до запалення від тертя й потребу розділити полум'я». Вогонь, в інтерпретації Фройда, – це символ не лише пристрасті, а й дітонародження. Тракувати підтекст вогню він пропонує в контексті дій, які відбуваються з цією стихією, та безпосереднього носія вогню» [Колісниченко 2016, с. 71]. Тобто, Шерман Alexie знову відсилає читача до символу родючості, сексуального підтексту даної міфами, кодуючи вогонь як уособлення сублімації лібідних сил. Найяскравішим прикладом такого наповнення міфами є фінальна сцена оповідання, яка описує, здавалось би, банальний сексуальний акт між головним героєм твору – молодим індіанцем, та його попутчиком – сильним індіанцем, який за гроші бере участь у підпільних боях і, мабуть, є «найкрутішим індіанцем і світі»: «Я хотів знати, чи він – найкрутіший індіанець у світі» [Alexie, p. 104]. Проте, письменник акцентує, що це не є актом гомосексуальних зносин:

- Ти готовий? – запитав він.
- Я – не гей, - сказав я.
- Звісно, - сказав він, входячи у мене.

[Alexie, p. 105].

Шерман Alexie дає посилання на те, що дане дійство є своєрідною ініціацією героя, що покликана пробудити його внутрішні сили, власне індіанську національну свідомість, культурний пласт корінного населення Америки, врятувати свою самотність, тобто пробудити «лосося»: «Але я хотів, щоб він врятував мене. Він не казав нічого. Він лише вштовхувався в мене декілька хвилин, кінчив із голосним зітханням і потім вийшов із мене. Повірте мені. Я хотів, щоб він мене врятував. Я швидко викотився з ліжка й пішов до ванної кімнати. Я замкнув двері позад себе і стояв отак у темряві. Я пахнув, як лосось» [Alexie, p. 105].

Символ лосося-носія вогню письменник реалізує через образ зірок, які застигли в небі, ніби теж в очікуванні пробудження: «лосось піднімається з води в небо й став сузір'ям <...> лосось може бути зірками» [Alexie, p. 97]. Індіанець-боєць, котрий ініціював

ліричного героя оповідання теж стає своєрідним лососем-провідником: «Я бачив, як він піднімався з землі до неба і став новим сузір'ям» [Alexie, p. 106]. Важливим у творі стає поєднання лосося з різними першостихіями. У першому описі бачимо, що цей образ співіснує із елементом води, що є символом оновлення, нового народження, оскільки, за Г. Башляром, вода – здебільшого фемінна, материнська. Тобто, поєднання материнського начала води з фалічним уособленням лосося дає сублімований образ лосося-зірки-носія вогню-мудрості. У наступному описі лосось опосередковано через постать індіанця-бійця зображений сукупно з першоелементом землі-матері, що уособлює національне коріння, зв'язок індіанців із ґрунтом, природою загалом. Тісне переплетіння символів парадигми першоелементів дало змогу письменникові акцентувати на протиставленні урбанізованих білих та близьких до природи червоношкірих. Хоча в полотні твору Шерман Alexie подекуди зображає ознаки «залучення до цивілізації» індіанців. Перш за все, сам головний герой оповідання користується матеріальними благами сучасного світу: він подорожує на автівці Toyota Camry, «яка найкраще продається в США» (the best-selling in the United States) [Alexie, p. 98], він працює журналістом у газеті, він користується сучасним ноутбуком і т. ін. Щоб якоюсь мірою нівелювати вплив «окультурення» на індіанську частину населення країни, письменник паралельно змальовує цілу низку атрибутів корінного населення. Наприклад, говорячи про матір ліричного героя, письменник зазначає: «Вона була з тих жінок спокана, які завжди носять бандану багряного кольору, тісно зав'язану на голові» [Alexie, p. 98]. Із особливим замилюванням митець розповідає про музику індіанців: «О, пісні! Індіанський блюз волав на найбільшій гучності» [Alexie, p. 98] або з болючою іронією згадує: «Індіанці зазвичай подорожують зґраями. Раз чи двічі ми підвозили цілі індіанські баскетбольні команди разом із їхніми тренерами, подругами та родичами. П'ятнадцять-двадцять незнайомих-індіанців затислися на задніх сидіннях синього фургону, не рахуючи дев'ятох індіанських дітей із широко розкритими очами» [Alexie, p. 98]. Важливим епізодом видається ніби ритуальний обмін їжею, коли індіанець-боєць пригощає головного героя в'яленою олениною, яка бачиться цілком традиційною для індіанців, а той у відповідь – Pepsi, що є продуктом сучасної американської індустрії. Автор іронічно зазначає, що нині

індіанці поділяються лише на два плем'я – Pepsi tribe та Coke tribe. Знаковим моментом стає вчинок бійця, який з вікна автівки викинув на узбіччя порожню бляшанку, ніби бунтуючи проти так званого «окультурення» індіанців білими.

Ще одна модифікація міфами лосося пов'язана з індіанським міфом про воїна, сина вождя, який загубився, проте був повернений додому в череві лосося. Знову ж, символіка явно апелює до ідеї повернення національної самості в образі нового покоління, яке потребує втручання вищих сил, щоб «пробудити» індіанські звичаї, традиції, навіть самосвідомість. Шерман Alexie опосередковано надає своєму ліричному героєві статусу воїна, який, уже ініційований, повернувся на терени рідних вірувань: «Я думав, чи був я воїном у своєму житті, чи був я воїном у попередньому житті. <...> Босоногий, я пішов вгору по ріці до місця, де я народився, і де хтось помре. Повірте мені. Тієї миті, якщо б ви відкрили моє серце й зазирали всередину, ви б побачили тонкі білі скелети тисяч лососів» [Alexie, p. 106].

Розглядаючи ритуал ініціації, варто відмітити, що він є складовою частиною так званої подорожі-квесту, яка має вісім рівнів. «Уже починаючи з Поклику, який спонукає до пошуку пригод, герой відчуває розбалансованість свого власного чи / і суспільного життя, що поступово підводить його до Межі, своєїрідної точки відліку пригод, звідки розпочинається безпосередньо процес ініціації, коли герой проходить низку випробувань, позбуваючись своїх слабостей, набуваючи необхідних корисних якостей та досягаючи зрілості, чи то фізичної, чи, здебільшого, духовної. Найбільш важливим етапом випробувань є спуск до Безодні, де герой залишається наодинці з найпотаємнішими своїми страхами, щоб побороти їх, а кульмінаційною точкою стає «прозріння», усвідомлення потреби померти та переродитися, тобто перевіритися і досягти примирення з новим собою чи / та соціумом. Етап повернення до повсякденного життя – найважчий, оскільки герой тепер зобов'язаний нести свої нові знання в сучасний світ» [Колісниченко, с. 27]. У оповіданні Шермана Alexie прослідковуємо редукований варіант квесту-подорожі, що зумовлюється жанром short story. Зазначимо, що паралельно до проходження героєм кожного етапу, зазнає трансформації й образ лосося. Так, Поклик сигналізує про причину подорожі; у головного персонажа – це

розчарування своєю роботою, більш масштабно – сучасним життям індіанців, зникненням лосося. Випробуванням стає поїздка з бійцем, який, у свою чергу, розповідає про власні бої (теж випробування), а Безодню символізує мотель, у якому чоловіки зупинилися на ніч. Після безпосередньої ініціації – статевого акту, герой відчуває Прозріння, усвідомлюючи, що «пахне лососем», а остаточне перевтілення героя констатує індіанець-боєць: «Гей, крутий хлопче, а ти був гарний» [Alexie, p. 106], переносячи означення «крутий» із себе на головного персонажа, ніби передаючи йому досвід через ритуальне «перейменування» (сам же боєць вже бачиться лососем-сузір'ям). Останній етап – Повернення, Шерман Alexie змальовує як метаморфозу головного героя, який іде до свого дому, несучи в собі «скелети лососів», тобто спадщину предків, що «пробудилася» разом із ініціацією чоловіка.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що у творчості письменників індіанського походження концепт «тілесність» розпадається на дві складові – власне «тіло», як фізичний об'єкт у просторі, і сприйняття цього тіла, що є виявом універсальної «тілесності» яка пов'язана із сприйняттям гендерних ролей і сексуальності у контексті індіанської культурної традиції. Зазвичай опис стану тіла є еквівалентом людських почуттів у романній традиції корінних письменників.

Наталія Березнікова

КІТЧИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ШЕРМАНА ALEXIE

Актуальне життєве питання для корінного населення Північноамериканського континенту є збереження історії розвитку культур, та міфів як унікальних маркерів міфотворчості й історії континентів. Стрімкий розвиток технологій двадцятого сторіччя суттєво вплинув на національну ідентичність корінних народів Північної Америки. Дослідники національної ідентичності вказують, що «криза національної ідентичності має глобальний характер, спричинений глобалізацією економіки, урбанізацією, різким витком розвитку транспорту і комунікацій, міграцією населення тощо» [Шостак, 2017, с. 238]. Швидкоплинний рух людства несе, крім сучасних «корисних» досягнень для «покращення» життя, ще й

загрозу національній ідентичності, оскільки сприяє втратам «володіння» й недоторканості земель корінних цивілізацій, а також знищення назавжди унікальної флори та фауни, притаманних цим землям. А корінні американці, «настільки не відривали себе від неї, що вважали себе її частиною» [Шостак 2016, с. 246]. Втрата коренів та зв'язків із землею прямо пов'язана з глобальною тенденцією втрати своєю історію та культуру. В США, згідно перепису, залишилось лише півтора відсотка представників корінного населення континенту.

Задля пробудження та просвітлення людської свідомості, відомі корінні письменники Північної Америки Томас Кінг, Сюзан Паур, Берг Брант, Луїс Оувенс, Шерман Алексіє використовують в своїх творах гумор, кітч, стьоб, щоб привертати увагу та загострювати питання збереження національної ідентичності. Як підкреслює Л. Донкіс, «ідентичність в сучасному багатокультурному суспільстві розуміється як моральна відповідальність. <...> Ідентичність – це також режим пам'яті, оскільки ми використовуємо дуже вибіркового підхід до історії – цінуємо те, що інші зневажають» [Донкіс 2010, с. 30].

Питаннями літературних досліджень категорії ідентичності в творчості корінних письменників Північної Америки займалися Н. Висоцька, О. Шостак, А. Колісниченко, В. Базова. Дослідники звертають увагу на використання корінними письменниками гумору, кітчу, стьобу як маркерів національної ідентичності постмодерної літератури Північної Америки. О. Шостак вивчає «естетику культурного спротиву» в творах американських письменників. Дослідниця переконана, «що автохтонна літературна творчість створює відчуття присутності в історії за допомогою звичайних слів, зрозумілих троп, усюдисущої іронії та вигаданих сцен» [Шостак 2015, с. 257]. О. Шостак відмічає, що для корінних американців «найбільш дієвим способом для заявлення про свою присутність є іронія, жарт, сміх» [Шостак 2015, с. 257].

Функціонуванням кітчу та стьобу в літературі займалися Т. Гундорова, О. Шостак, О. Поліщук, Г. Бобілевич. Теорію кітчу вперше було обгрунтовано в кінці 30-х років двадцятого сторіччя американським психологом Клементом Грінбергом в роботі «Авангард і кітч». Він розкрив причини появи нового комерційного мистецтва та літератури, які були розраховані на робочі маси.

Абрахам Моль та Жан Бодриар розглядали кітч як розмивання кордонів між високою та низькою культурами, «своєрідний засіб перекодування, і зокрема травестіювання високої культури» [Гундорова 2008, с. 5].

Т. Гундорова доводить, що «в культурі нового часу кітч стає рецептивною проблемою і пов'язується з питанням цінності – той чи інший твір ототожнюється з кітчем залежно від естетики твору і смаків реципієнта. У цілому, кітч проявляє і формує соціальне несвідоме і є своєрідним стилем (чи анти-стилем) культури» [Гундорова, 2008, с. 5]. На думку дослідниці, «кітч також здатний набирати форми іконічної, відсилаючи до певної ідеології» [Гундорова 2008, с. 10].

О. Поліщук окреслила призначення стьобу, властивості іронії постмодерну та стьобу. Вона вказує, що постмодерна іронія «часто спрямована не на сам об'єкт, а на уявлення, які склалися про нього» [Поліщук, 2009, с. 69]. Дослідниця вказує, що «постмодерний сміх не припускає однозначності (ніби серйозно, ніби й жартома» [Поліщук, 2009, с. 69]. Стьоб містить такі риси як знущання, оцінку іронію, пародію, які можуть бути виражені і «тонко», і «жорстоко», і «агресивно», і «жорстоко», але важливою рисою стьобу є «насамперед інтелектуальне глузування, дражливе, з подвійним смислом» [Поліщук, 2009, с. 69]. Така властивість стьобу як маскуванія іронії, глуму під серйозність, а також імітування передачі інформації через камуфлювання, або кодування вказує на спорідненість (*або залежність*) стьобу та кітчу. Стьоб одягає явище в інше вбрання, маску, або змінює його, залишаючи впізнаними, навіть загострюючи, виопуклюючи риси, на які й спрямовано в'їдливу іронію» [Поліщук 2009, с. 69].

Сучасні літературні твори індіанського письменника Північної Америки Шермана Алексіє представляють особистісний погляд на історію корінної землі та населення автохтонного населення, на боротьбу в умовах кризи ідентичності. Використання стьобу та кітчу як методів виявлення корінної ідентичності у творчості Ш. Алексіє можна дослідити на прикладі новели «Ось, що значит сказати Фенікс» із збірки «Одинокий Рейнджер і Тонто в кулачному бою на небеса» та сценарію до фільму «Димові сигнали». Синтез літературних рішень для виживання нащадків, які акцентовані на збереженні «свого» та розвинення нового погляду

щодо питання виживання в просторі та часі цінностей культури «іншого», збереження своєї ідентичності як протидія до «білого населення, яке намагається асимілювати індіанців, криється джерело небезпеки втрати національного зерна» [Базова 2018, с. 16].

Сучасному наративу корінних письменників, відповідно до досліджень літературознавців, притаманні ознаки просторово-часової структури. Дослідники вказують, що «з двох означених критеріїв просторова структура відіграє значно важливішу роль, ніж часова. У її основу покладена приналежність до конкретного простору, землі, та її ландшафту. <> Елементами цього виду ідентичності є знання про специфіку власної території й усвідомлення себе її членом, а також оцінка якостей власної території, таким чином вибудовувалась система національних координат» [Шостак 2018, с.68-69].

Життя з гумором як боротьба літературних героїв автора в просторово-часовій парадигмі особлива ознака творчості автора. Шерман Alexie піднімає питання позиціонування корінних мешканців сучасного американського суспільства в умовах мейнстримної політики та культури, торкається проблем існування і виживання молоді, збереження ідентичності та культури корінних народів, які живуть в резерваціях Північної Америки. Alexie широко використовує гумор, кітч та стьоб у своїй творчості. Шерман Alexie, пояснюючи свій успіх письменника, каже, що задля своєї цілі «I've borrowed their sense of humour and made it darker and more deadly - a weapon of self-defence. Being funny you win hearts quicker; people laughing are more apt to listen» (Я запозичив їхнє почуття гумору та зробив його сильнішим і більш смертоносним – зброєю для самозахисту. Люди, які сміються, більш схильні слухати) – (Пер. з англ. Н.Б.) [Alexie 2008, <https://>]. Шерман Alexie відверто вказує, що його роботи містять не тільки доброзичливий гумор корінних жителів Північної Америки, але й більш колочу та болючу постмодерну іронію, пародію, сатиру.

Літературні твори корінних письменників Північної Америки використовують характерну структуру трікстеру, оповідань що включають такі категорії: Свій-Чужий, Сильний-Слабий, Герой-Слабий Герой, Ворог-Слабий ворог. Ці категорії образів присутні серед героїв оповідань збірки «Одинокий Рейнджер та Тонто в кулачному бою на небеса» (The Lone Ranger and Tonto Fistfight in

heaven), 1993 р., у сценарії фільму «Димові сигнали» (Smoke Signals) 1998 р., за основу якого було взято оповідання «Ось, що значить сказати Фенікс, Арізона» (This is What It Means to Say Phoenix, Arizona). Моніка Кокот вважає, що Шерман Алексіє використовує кітч в творах як важливий чинник оповідань-трікстерів, оскільки умови постмодерну вимагали нові підходи до нових явищ сучасності [Кокот 2014]. Кітч, іронія, пародія та стьоб у творах корінних письменників – є засобами, що допомагають піднімати питання дисгармонії культурологічного сприйняття свідомості «білого» та «корінного» населення Північної Америки. Використовуючи опозицію «сильний-слабий», Алексіє демонструє сприйняття «іншої» країни навколо «своїї» резервації, ставлення «своїї» молоді на резервації до представників «чужого» «білого» населення країни («свій-чужий»). Позичування корінного населення як «героїв» на противагу історичним персонам «ворогам», що відсилають читача до подій підкорення європейцями Північної Америки. Подорож від резервації Кер д'Аллен до Феніксу (Арізона) та назад додому в резервацію, сприймається циклічно, через сприйняття подій Віктором Джозефом (Victor Joseph) та Томасом, який народжує вогонь (Tomas Builds-the-Fire). Досвід героїв сприяє особистісному зростанню та переміщенню на вищих віток спіралі, «насичений інтенсивною символікою, що позначає зв'язок часу, простору, вічності» [Колісниченко 2016, с. 71].

Головні герої «Димових сигналів» Віктор Джозеф та Томас, що народжує вогонь від самого народження зростають поряд. Вони спілкуються, б'ються, розповідають історії, вони діти, народжені з вогню палаючого будинку, в якому їх батьки святкували день незалежності. В ту святкову жакливу ніч, батько Віктора врятував Томаса із палаючого будинку, а мати Віктора витягла свого сина. Та вони – різні. Шерман Алексіє дає визначення «унікальності» Віктора і Томаса: «є діти, які взагалі не діти. Вони просто як стовпи з вогню, що запалюють все до чого вони доторкнуться. Є діти, які просто стовпи з золи, що руйнують все навкруги, варто лише до них доторкнутися. Я та Віктор – це діти, народжені з полум'я та золи» (There are some children who aren't really children at all. They're just pillars of the fire that burn everything they touch. And there some children who are just pillars of ash that fall apart if you touch them. Me

and Victor, we were children born of flame and ash) [Alexie 1998, c. 154].

Головною метою подорожі Віктора та Томаса є «пошук своєї корінної ідентичності», молоді індіанці допомагають один одному у цьому «Ми більше схожі на Тонто і Тонто. It's more like Tonto and Tonto» [Alexie, 1998, c. 65]. На відміну від культової мейнстрімної пари із телесеріалу «Одинокий рейнджер і Тонто», в якому Тонто був вірним добрим слугою «білого», герої Шермана Alexie Віктор і Томас поєднуються у опозиції «зухвалий-добрий», «герой-слабий герой», їх протилежності стають їм у пригоді під час подорожі. У Віктора помер батько і тепер йому необхідно їхати до далекого Феніксу забрати прах батька, але у матері Віктора немає достатньої суми для подорожі. Дізнавшись про втрату Віктора та відсутність грошей для подорожі, «слабий герой» Томас пропонує допомогу: «Привіт Віктор, <...> Я знав, ти б мене покликав» (Ya-heey, Victor <...> I knew you'd call me) [Alexie, 1998, c. 64]. Томас запропонував свої заощадження Віктору для подорожі до Феніксу. На запитання здивованого Віктора: «але в чому твоя вигода?», Томас відповідає, що «ти маєш взяти мене з собою» (Victor: «But what do you get out of the deal?») Tomas: «You have to take me with you») [Alexie, 1998, c. 23]. В кінці подорожі Віктор подякував за все, за гроші та компанію. У відповідь Томас каже, із сумною іронією, яку можна розглядати як різновид стьобу, що не варто дякувати за гроші, адже «кому потрібні гроші на резервації» (Who needs money on the rez) [Alexie, 1998, c. 137]. Це натяк, тим самим вказується на соціальні проблеми жителів резервації: там роками не працюють, а існують на гроші, що отримують як соціальну допомогу. Через таку бездіяльність молодь втрачає перспективи у житті. «Сильний» Віктор у свою чергу погоджується із Томасом, тому що грошима не виміряєш їх «особисту» історію, тепер вони мають дбати про «свій» секрет, але у кожного свій погляд на життєвий шлях. Вони подорослішали за два дні подорожі в світ «чужих», набули цінного досвіду спілкування з «іншим», порозумнішали після пригод в дорозі, де весь час їм прислуговували й іронія, і стьоб. Вони жартували над світлинами завойовників індіанських земель, над проблемами людей різних соціальних груп, що їх ніхто не запрошував на індіанські землі.

Томаса виховувала бабуся, і він любив ходити по резервації та спілкуватися з сусідам, він має дар «оповідача»: створює свої історії, що приходять йому він бачить уві сні чи наяву, ці оповідки веселять або ж дратують однолітків і дорослих мешканців резервації. Якось Томас поцікавився у Віктора, що знає той про вогонь, сказавши, що він, Томас, може по кольору вогню сказати який матеріал горить. Надалі Томас сказав, що знає де зараз живе батько Віктора, діалог швидко трансформувалася у жорсткий стьоб, підліткове знущання. Віктор зухвало запитав: «А ось мені цікаво, якими кольорами палали твої мати та батько, коли горіли?» (I was wondering What color do you think your mom and dad were they burned up?) [Alexie, 1998, с. 9]. Фраза Томаса, що твердив, що батько Віктора не повернеться ніколи, спонукала того до жорстокої розправи із Томасом. Цього разу із «вогню» бійки малого Томаса врятувала мати Віктора. Перепалка на тему батьків із стьобом розпалила образу й жорстокість у підлітків, підштовхуючи до бійки. Стьоб стає сигніфікантом болісної пам'яті, що пов'язана із родинними зв'язками у індіанських племен. Втрата племінної єдності негативно впливає на формування історичної пам'яті представників корінних народів.

Історична пам'ять корінного індіанця, підштовхує Віктора вступити на захист корінної ідентичності. Для нього найкращим баскетболістом є Джеронімо, якого він поважає, хоч той і був апачі, але ж індіанець. На принизливо-цинічну насмішку Джуніора, щодо здібностей Джеронімо, що той «не міг грати в баскетбол. Він був з апачів. Ті слабаки не вище трьох футів» (He couldn't play basketball player ever?) [Alexie 1998, с. 17]. Віктор жорстко парує: «Це Джеронімо, чувак. Він був худий, спритний та гарячий. Ти би надірвал би свій тощий індіанській зад, а потім...» (It's Geronimo, man. He was lean, mean, and bloody. Would have dunked on your flat Indian ass and then cut it off) [Alexie, 1998, с. 17]. Віктор переводить «м'яч» на інших героїв, та, самовпевнено, зухвало, з насмішкою, починає відбивати м'яч від полу, наспівуючи римовку: «Оу! Я взяв хук і що я побачив. Генерал Арнольд Армстронг Кастер охороняє мене. Вау-уа, хай, йе! Oh! I took the ball to the hook and what did I see» (General George Armstrong was a-guarding me!) [Alexie, 1998, с. 18]. Відбиваючи м'яча та наспівуючи римовку, Віктор наче вдаряє по генералу Кастеру. Така сцена стьобу, як приниження «білого»

генерала через биття по м'ячу та приспівування пісні, може бути інтерпретована як виступ проти європейського підкорення корінного населення та захват земель. У такий спосіб персонаж-«герой» запевняє своїх друзів у міцності індіанської єдності.

Продовження пошуку маркерів індіанської ідентичності та вияв гумору та стьобу зустрічаємо у сцені спілкування Люсі та Вельми у старому автомобілі Chevrole Malibu, випуску 1965 року. Alexie акцентує соціальні проблеми молодого населення резервації, перетворюючи металеву коробку на колесах в ікону кітчизації. Автомобіль може рухатись тільки назад, оскільки передня передача не працює. Цілими днями дівчата перебувають в цьому автомобілі заради руху по дорозі до мети вперед Люсі використовує задню передачу. Кожного дня індіанки мають їхати в оберненому напрямку по дорогам резервації. Вони рухаються і слухають свої улюблені пісні по радіо, п'ють багато пива, п'яніють, домовляються не пити, п'ють колу, забивають на це, знову п'ють пиво. Люсі підколює Вельму щодо її улюблених пісень: «Боже, ти обожнюєш кожную пісню» (Jeez, you love every song) [Alexie 1998, с. 34]. А Вельма нагадує Люсі: «Ей, ми ж не п'ємо більше, ти пам'ятаєш?» (Hey? We don't drink no more, remember?) [Alexie 1998, с. 35]. Далі Вельма зауважує: «Ей, будь уважна! Дивись куди ми їдемо» (Hey, be careful! Watch where you're going) [Alexie, 1998, с. 35], на що отримує звичну відповідь від Люсі: «Я бачу куди їду» (I am watching where I'm going) [Alexie 1998, с. 35].

Використовуючи здоровий стьоб в їх щоденних схожих діалогах, Alexie кепкує не з індіанок резервації Кер д'Ален, а з відсутності бажання у молоді отримати хорошу освіту й досягти справжньої мети у житті, через острах замінити «несправжні» поїздки в автомобілі, що був випущений ще в 1965. Символ реверсного автомобіля має застерігати нащадків корінного населення щодо малоперспективного майбутнього і спонукати до дій.

Назустріч дівчатам пішки рухаються Віктор та Томас. На резервації усі люблять новини, усі вже знають, що трапилось із батьком Віктора, й висловлюють свої співчуття. Люсі та Вельма виявляють справжній інтерес до подорожі Віктора та Томаса. У їх діалозі вловлюємо здоровий стьоб, щодо деяких небезкорисливих корінних традицій. Індіанки пропонують підвезти їх до кордону

резервації. Люсі відразу ж зауважує: «Що ти будеш міняти за це? Ми ж індіанці, пам'ятаєш? Ми обмінюємо» (What you going to trade for it? We're Indians, remember? We barter) [Alexie 1998, с. 37]. Самоіронія сприймається як глузування із самих себе, бажання отримати вигоду навіть із своїх братів-індіанців: адже дівчата цілими днями без цілі витрачають паливо. Отримавши відповідь Томаса, що він збирається розповісти історію в якості бартеру, Люсі поцікавилась у Віктора, що ж він запропонує за поїздку. Але Віктор, із посмішкою, відповів, що історія Томаса буде достатня платня за обох. Люсі це не влаштувало: «Що ж ти даси нам, брате?» (So what will you give us, cousin?) [Alexie 1998, с. 38]. Віктор мусив дати декілька монет Люсі як бартер й зайняти місце в автомобілі. А Томасу Люсі нагадала: «То, де історія? Ми нікуди не поїдемо, доки не почуємо її» (So, where's story? We ain't going nowhere till we get it) [Alexie, 1998, с. 38]. І вони, сидячи в старому авто, всі «відкрили» очі та вуха в очікуванні обіцяної Томасом історії.

Із закритими очима і з легкою посмішкою, як справжній творець нового індіанського оповідання, Томас розповідає про маніфестацію яка торкається соціальних проблем населення США проти воєнних дій у війні у В'єтнамі. Працюють фоторепортери, і випадково недолугий репортер робить фотографію батька Віктора, котрий начебто виступає за війну і прийшов підтримати національну гвардію. Вранці фото Арнольда Джозефа було на першій сторінці журналу «Час». Арнольд Джозеф, який був в індіанському костюмі, із пір'ям на голові, з яскравою фарбою на обличчі, саме замахнувся на солдата національної гвардії на фоні лозунгу «Давайте кохатися, а не воювати». За випад проти солдата національної гвардії Арнольда арештували, посадити за ґрати, але щаслива індіанська вдача йому таки допомогла. Свій дворічний термін він отримав за те, що він досі є індіанцем у двадцятому столітті. [Alexie, 1998, с. 39]. Це стьоб про «вдалу» роботу американських журналістів, які навіть не приклали аніяких зусиль змінити мету участі «костюмованого» Арнольда Джозефа у маніфестації на протилежне друковане фото в популярному періодичному виданні Сполучених Штатів. Історія, розказана Томасом, є кітчем. Дослідниця Т. Гундорова вказує, на зв'язок кітч та стьобу у літературі. «Стьоб-образ», «стьоб-текст» має гротескную природу, «кітч масової культури переходить в ненаївний кітч, у форму «кітч кітч» [Гундорова 2008, с. 249].

Означаючи кітч як стьоб в поп-літературі, Т. Гундорова окреслює його властивості, як агресія, «завоювання, переступання, покорення» [Гундорова 2008, с. 253]. Кітч як стьоб перебільшує подану подію, несе в собі «перекодування» явища за своєю схемою, він надає знущально-пародійний контекст, вказує «на вторинності, сміховинності» [Поліщук 2009, с. 73]. У такий спосіб Alexie доводить агресивність політики Сполучених Штатів по відношенню до всіх корінних народів.

Дівчата сумніваються у правдивості викладених фактів, тож Вельма підсумовує: «Добре, я вважаю, це було чудовим зразком усних традицій» (Well, I think it was a fine example of the oral tradition) [Alexie 1998, с. 40]. Потім вони весело поїхали вперед на задній передачі до кордону резервації.

Індіанки знають, що потрібно обов'язково попередити молодших, саме тому запитують: «Ей, хлопці, у вас є паспорти? Так, ти залишаєш резервацію та потрапляєш в зовсім іншу країну, брате» (Yeah? Do you guys got your passports? Yeah, you're leaving the rez and going into a whole different country, cousin) [Alexie 1998, с. 40]. І на ствердження Томаса, що це ж Сполучені Штати, Люсі відповідає: «Чорт, так. Але вони чужинні. Я сподіваюсь, що у вас обох є вакцинації» (Damn right it. That's as foreign as it gets. I hope you two got your vaccinations) [Alexie 1998, с. 41]. Піклування про вакцинацію акцентує увагу на двобічності питання впровадження імунізації корінного населення в Сполучених Штатах. З одного боку, соціум мейнстриму сприймає корінних жителів без вакцинації як загрозу «своїм» білим громадянам через можливість зараження «чужими» індіанськими хворобами, тобто без вакцинації корінні не вважаються неповноцінними людьми. З іншого боку, необхідність спеціального захисту «своїх» індіанців від жахливих вірусів та інфекцій світу «чужих» білих, які можуть вразити індіанців тільки-но вони залишать резервацію. Наостанок Люсі каже Вікторові та Томасу: «Ей, хлопці, піклуйтеся один за одним» (Hey, you guys take of each other) [Alexie 1998, с. 40]. Ця сцена є дихотомією опозиції індіанець – білий у Alexie, представленою у контексті завоювання, знищення.

Наступна сцена відбувається в автобусі, що прямує в штат Арізона. Віктор і Томас сідають у автобус, займаючи місця у середині салону. В доброму гуморі вони очікують хорошої подорожі. Томас обертається навкруги і на протилежному ряду бачить

гімнастку, білу американку, яка робить гімнастичні вправи. Він посміхається їй і починає розмову, незважаючи на тверде «ні» Віктора. Томас, фліртуєючи, виказує захват від гнучкості під час вправ, і запитує, чи вона гімнастка. Тоді дівчина відповідає: «Я була запасною в Олімпійській команді 1980 року» (I was an alternate on the 1980 Olympic team) [Alexie 1998, с. 44]. Вона приємно посміхається, і Томас каже з іронією: «Боже, як я хочу щоб я зміг так зробити» (Jeez, I wish I could do that) [Alexie, 1998 с. 44]. З легкою посмішкою гімнастка заохочує Томаса, у якого так і нічого не виходить з вправами. Дівчина зрозуміла, що вони індіанці, однак запитує про це. Томас підтверджує, що вони індіанці із Кер д'Ален. Далі Томас вислуховує весь перелік успіхів в команді, але з постійним бідканням, що кожного разу хтось перешкодив їй здобути перше місце, і як підсумок вона каже: «Я все своє життя присвятила Олімпіаді. А потім Джімі Картер взагалі відмінив це» (I put my whole life into making the Olympics. And then Jimmy Carter took it away) [Alexie 1998, с. 45]. На що Томас з легким стьобом зауважив: «Боже, у вас у гімнасток є багато спільного з нами індіанцями, так?» (Jeez, you gymnasts got a lot in common with Indians then, enit?) [Alexie, 1998 с. 45]. Віктор насмішкувато запитав: «Ей, то ти була запасною в команді, так?» (Hey? You were an alternate for the team, right?) [Alexie 1998, с. 45]. А потім допитливо продовжив: «Добре, якщо ти була запасною, тоді ти змагалась лише тоді, коли хтось собі щось ламав, або щось таке, так?» (Well, if you were an alternate, then you'd only compete if somebody was hurt or something, right?) [Alexie, 1998, с. 45]. Дізнавшись, що ніхто нічого не зламав, Віктор обурено «відстьобав» біляву гімнастку: «То, ти не була по справжньому в команді, чи не так? Я маю на увазі, що не має значення, чи бойкот, чи ні. Ти завжди залишалась вдома, так? (вдаряючи) В тебе немає нічого такого, на що можна скаржитися, так що, чом би тобі просто помовчати?» (Then you weren't really on the team, were you? I mean, it didn't matter if there was a boycott or not. You were staying home anyways, right? (beat) You ain't got nothing to complain about, so why don't you just be quiet?) [Alexie 1998, с. 45]. Так, Томас своїм «легким» стьобом роздратував («запалив») Віктора, який в свою чергу знущально-пародійним контекстом стьобу в діалозі, вказав на вторинність проблем «білої» гімнастки, їх надуману природу. Alexie послуговується стьобом, як

ідентифікатором відносин індіанської та «білої» молоді. Автор наголошує на різному ставленні до життєвих цінностей сучасних корінних та білих, як опозиції світосприйняття індіанської та «білої» молоді.

У молодих індіанців із резервації Кер д'Ален різні погляди на пріоритети в житті, які складаються відповідно до особистісного відношення окремої ідентичності. Навіть у Віктора і Томаса, що були врятовані із вогню палаючого будинку, росли поряд в резервації, часто бачились, грались, билися, цінності не співпадають, а складаються відповідно до особистісного відношення окремої ідентичності. Згадуючи кафе «У Деніса», куди Томаса привів нагодувати батько Віктора, Томас з легкою іронією говорить про цінність «добре поїсти в кафе» з переліком цілого ряду блюд, які він з'їв, випивши апельсиновий сік, а потім ще й молока. Ці дві страви виключають одна одну із точки зору дієтології, передається іронічною фразою «Інколи, є гарний день для смерті. Інколи, є гарний день, щоб поснідати» (Sometimes, it's a good day to die. Sometimes, it's a good day to have breakfast) [Alexie 1998, с. 53]. Цей спогад виводить Віктора із рівноваги. Таким стьобом по «несправжнім» цінностям Томаса, Alexie акцентує увагу на «бажаннях» дітей резервації. Томас, який має особливий хист, про себе каже «я наполовину чарівник з боку матері та наполовину клоун з боку батька» (I'm half magician on my mother's side and half clown on my father's) [Alexie 1994, с. 66].

Подорожжю, де пліч-о-пліч до мети рухаються два індіанця, Тонто і Тонто, Шерман Alexie продовжує через притаманну йому циклічність, переводячи їх на інший віток в просторі та часі по спіралі наративу. Автор привертає увагу дитячому та дорослому сприйнятті свята як Дня Незалежності США. В епізоді з малими індіанцями зустрічаємо Віктора та Томаса, що поспішають на святковий феєрверк на честь Дня Незалежності, що от-от розпочнеться. Томасу на той час було десять років, «його волосся було брудне тому що, це ж було Четверте Липня» (His hair was dirty because it was the Fourth of July) [Alexie 1994, с. 62]. Він, сміючись і хлопаючи в долоні, нагородив Віктора за високу швидкість у зборах на феєрверк та, підсумовуючи, сказав, що: «Якось дивно, ми, індіанці, святкуємо Четверте Липня. Не схоже, що то була *наша* незалежність, за яку бився кожен» (It's strange how us Indians

celebrate the Fourth of July. It ain't like it was *our* independence everybody was fight for) [Alexie, 1994, с. 62]. На стьоб Томаса, як глибоке недитяче кепкування, Віктор відповів: «Ти занадто глибоко мислиш. You think about things too much» [Alexie 1994, с. 62]. Ще й додав резонно, що мовляв, там же буде просто весело, придуть інші друзі. Це «примиренський» стьоб, притаманний підліткам. Підлітки-індіанці вже засвоїли що: «Ми ж індіанці, пам'ятаєш? Ми обмінюємся. We're Indians, remember? We barter) [Alexie 1998, с. 37]. А у випадку із святкуванням дня Незалежності Сполучених Штатів, вони, індіанські діти, за чужу незалежність отримують веселощі та задоволення від феєрверку в якості бартеру за свою залежність (Шостак 2017, с. 143).

Життєвий досвід героїв Шермана Алексі загострює розуміння наслідків історичних подій щодо корінного населення Північної Америки. Для батька Віктора, що повертається із сином додому під пекучим сонцем, та ще й в стані алкогольного сп'яніння, боляче постає питання святкування Дня Незалежності. Арнольд Джозеф питає у Віктора чи відчуває той себе незалежним. Саме тому, що він відчуває себе дуже незалежним, а крім того ще й чарівником на зразок фокусника Гудіні, батько Віктора продовжує: «Я наче міг би зробити, щоб так щось зникло. Махну рукою і пуф! < > Білі люди зникають, відправляються туди звідки прийшли. Пуф! Париж, Лондон, Москва. Пуф! < > Махну рукою і резервація зникає. < > Школа в резервації і сосни, собаки та коти, п'янички та католики, та п'яні католики. Пуф! І все що залишилось, це маленький хлопчик на ім'я Віктор. < > Я чарівник. < > Я можу й тебе заставити зникнути. < > Ти бажаєш в Діснейленд? На Місяць? На Північний полюс?» (Like I could make anything disappear. Wave my hand and poof! < > The white people are gone, sent back to where they belong. Poof! Paris, London, Moscow. Poof! < > Wave my hand and reservation is gone. < > the tribal school and pine trees, the dogs and cats, the drunks and the Catholics, and the drunk Catholics. Poof! < > And all the little Indian boys named Victor. < > I'm magic. < > I can make you disappear. < > You want to go to Disneyland? The Moon? The North Pole?) [Alexie, 1998, с. 25]. Так, «перекодований» в мага, Арнольд Джозеф, який постійно вживає алкоголь, відображає своїм текстом-стьобом відношення та уявлення індіанця середнього віку про сучасну індіанську ідентичність. Зміст «тексту в тексті», яким сп'янілий Арнольд розважав свого сина,

нагадує чужі хижі плани середини минулого століття. Така розповідь як повчальний історичний дискурс вказує на самонавіювання неуспішного індіанця, що колись мав справжню мету, але не зміг подолати перепони [Харицька 2018, с.91]. Alexie «перевикористовує атрибути» європейських завойовників та наголошує на вторинності, сміховинності цінностей сучасних індіанців та мейнстріму [Поліщук, 2009, с. 73].

Наступний вектор подорожі-пошуку відображає спробу двох молодих індіанців врівноважити дихотомію ідентичності «Я–Ми», оскільки, «вони пишаються й своєю власною культурною спадщиною і намагаються її зберегти всілякими способами» [Базова 2017, с. 50]. Його «особливі» історії та запитання дратують Віктора, він не розуміє й половини з того, що Томас розповідає, бо на його думку, той говорить про ніщо. Після спілкування із гімнасткою, Віктора питає Томаса: «Чого б тобі не говорити нормально. Ти завжди намагаєшся розмовляти наче якийсь чортівний шаман або щось таке» (Why can't you have a normal conversation? You are trying to sound like some damn medicine man or something) [Alexie 1998, с. 61].

Скрізь призму фільму «Танці з вовками», який дивились більше ніж двісті разів, вони разом аналізують факти історії корінного населення. Віктор і Томас із гумором вимірюють що є справжнє, а що не відповідає стереотипам, розтиражованих цим голлівудським продуктом. Шерман Alexie стьобається, говорячи про «справжність» індіанців у «Танцях з вовками». Томас так досі не знає як має поводитися справжній індіанець, Віктор кепкуючи висловлюється, що має навчити його всім тонкошам «як бути справжнім індіанцем» (how to be a real Indian?) [Alexie 1998, с. 61]. Тож Віктор приймає по-справжньому стоїчний, холодний, спрямований погляд воїна і пояснює, що «Ти маєш виглядати як воїн. Ти маєш виглядати як тільки но повернувся з полювання на бізона» (You got to look like a warrior. You got to look like you just got back from killing a buffalo) [Alexie 1998, с. 62]. Томаса насмішкувато зауважує, що «наше плем'я ніколи не полювало на бізона. Ми були рибалками» (our tribe never hunted buffalo. We were fishermen) [Alexie 1998, с. 62].

Віктор у відповідь принижує Лосося, головного символу міфології індіанців племені Кер д'Ален: «Що? Ти бажаєш виглядати

як тільки не повернувся з риболовлі? Це ж не танці з Лососем, ти ж розумієш? Чуваче, ти вважаєш рибалку крутим? Томас, тобі потрібно мати вигляд воїна» (What? You want to look just came back from catching a fish? It ain't Dances With Salmon, you know? Man? You think a fisherman is tough? Thomas, you got to look like a warrior) [Alexie 1998, с. 62]. Таким текстом-стьобом, Alexie вказує на небезпеку дотримання білих стереотипів, що тут «криється джерело небезпеки втрати національного зерна мудрості» [Базова 2017, с. 51].

У своїй творчості автор неодноразово звертається до образу Лосося, особливо в репліках Томаса, який часто шукає лосося в стрімкому потоці біля водопаду річки Спокан, символу життя племені Кер д'Ален. В. Базова підтверджує, «що у Шермана Alexie втрата лосося сигналізує не тільки втрату фізичного зникнення власного народу < > , а й про ментальну втрату мудрості народу» [Базова 2017, с. 50]. Томас також звертається до води річки Спокан за силою та порадою видіння, для нього бурхлива ріка «утілює історичну пам'ять Америки, наділяючи у такий спосіб воду плоттю, душею та пам'яттю» [Колісниченко 2016, с. 71]. Міст – це особливе місце, де можна почути пораду, набратися сили та залишитись унікальним.

Віктор потішив своє «его», вказавши зверхньо, що необхідно мати особливий загадковий вигляд, і не розмовляти, а лише кивати головою, бо «це зробить твій погляд загрозливим» (That makes you look dangerous) [Alexie 1998, с. 62]. Через стьоб, Віктор сповіщає про недоречність волосся Томаса, заплетеного в коси, так само як костюм «трійка» європейського зразку, Віктор підкреслив «недоречність» цих атрибутів у іміджу стереотипного корінного населення і наголосив Томасу, що «ти маєш знати як користуватись своїм волоссям» (You got to know how to use your hair) [Alexie, 1998, с. 62]. Alexie підкреслює зверхню позу Віктора як самоствердження, самовпевненість молодого особи що повчає й «занижує, найчастіше за допомогою символів матеріально-тілесного низу» [Поліщук, 2009, с. 73], традиції притаманні корінним спільнотам США.

Але наступний епізод боляче б'є по Віктору, оскільки занижує стоїчний вигляд індіанців, коли хлопці не змогли отримати перемогу у питанні «за свої місця» в автобусі. Їхній «героїчний імідж» змусив зайняти їх інше місце - біля туалету. Томаса

ствобається із цієї ситуації: «Ковбої завжди перемагають. <...> А, що до Джона Уейна, він був найкрутіший ковбой серед них» (The cowboys always win. <...> And what about John Wayne? Man? He was about the toughest cowboy of them all) [Alexie 1998, с. 66]. Та індіанці не втрачають почуття гумору і обговорюють питання чи можна вважати справжнім Джона Уейна, і чи були у нього зуби, чи вони штучні. Віктор і Томас на весь салон починають співати в індіанському стилі пісню-насмішку про зуби Джона Уейна, які вони є: справжні, пластикові або сталені. Використання пісні є виявом камуфляжного стьобу, що, апелює до кітчу. В такий спосіб, Alexie акцентує увагу на несправжніх цінностях сучасного суспільства, де є місце «семукляру» (підробці), в даному випадку в кіно, одній із галузей культури Сполучених Штатів, чиє мейнстримне відображення в представлені речей змінює справжні цінності на недоречні. Молоді індіанці трощать образ ковбоя, створений Джоном Уейном, за допомогою стьобу і у такий спосіб отримують моральну перемогу над білими уявленнями про зверхність ковбоїв. Томас відбиває: «Чуваче, ті ковбої були крутими, крутими, чи не так? Крутіше за Джона Уейна, це точно» (Man, those cowboys were tough, tough, weren't they? Tougher than John Wayne, that's for sure) [Alexie 1998, с. 66]. Віктор уперто заперечує: «Томас, не були вони вже такі круті» (Tomas, they weren't that tough) [Alexie 1998, с. 66]. Міцний воїн-індіанець не допоміг хлопцям у випадку з ковбоями. Розуміючи, чому індіанці не перемогли, й мали знайти інші місця для поселення, Томас запитує Віктора: «То чого ж ми сидимо тут?» (Then how come we're sitting here?) [Alexie 1998, с. 66].

У наступній сцені автор вводить досить символічний текст-легенду, що його можна розглядати як текст-стьоб, такий собі що як гротескний хамелеон дороги, по якій Віктор і Томас мають пройти пішки під палаючим сонцем до трейлеру батька Віктора. Від пекучої спеки Томас починає, історію, що має зв'язок з «дорогою» індіанського племені в якій присутні обидва Тонто та Тонто та їх незгасаючий двобій. Томас ставить філософське запитання: «скільки часу, у твоєму розумінні, ми будемо йти туди?» (How long you think it will take us to get there?) [Alexie 1998, с. 68]. Відповідь Віктора теж звучить кепкуванням: «Доберемось, коли доберемось» (We get there when we get there) [Alexie 1998, с. 68]. Томас починає свою історію тривалого походу індіанців племені Керд'Ален в пошуках

можливостей вижити. В цю історію Шерман Alexie вводить історичних героїв, які позбавили індіанців племені землі, культури й майбутнього, а ще героїв кіно, представників масової мейнстримної культури. Починаючи з Колумба, який вимусив індіанців піти із узбережжя, прийшов генерал Кастер, що зруйнував всі цінності. І знову плем'я забралось далі, потім Гаррі Трумен скинув бомбу, і знову плем'я пішло ще далі. Нарешті, коли Віктор і Томас отримали будиночок для відпочинку на Місяці, Неіл Армстронг відправив їх у космос, а мати Віктора повідомила, про батька Віктора, який жив на Марсі, в Арізоні. І як же купити білети на автобус та дістатися туди без грошей та автомобіля, без сторонньої допомоги, коли навіть ні Супермен, ані Бетмен, ні чудова фея у купі із Чарльзом Бронсоном, не можуть допомогти індіанцям. [Alexie, 1998, с. 68]. Шерман Alexie інтерпретує історію. Наратив Томаса стьобає у рівній мірі історичних героїв, як і популярні міфологеми Голівуду. У такий спосіб постає стьоб, як вияв кітч у його вже ненаївній формі, що за Т. Гундоровою носить назву «кітч кітч». Застосовуючи «кітч кітч», який проявляє «агресію, протупання, покорення», Alexie акцентує увагу на існуючих соціально-політичних проблемах корінних племен Північної Америки [Гундорова 2008, с. 253].

Для корінного населення Північної Америки гумор є основним маркером життя та виживання. Невід'ємною складовою – є сцени, де читач та глядач зустрічається з гумором, кітчем та стьобом. Такі сцени є особливим ідентифікатором в оповіданнях сучасних корінних письменників Північної Америки, створюють особливе відчуття індіанської присутності. «Ця аура відчуття присутності є вихідною умовою естетики виживання» [Шостак 2015, с. 257]. Саме естетика виживання є найбільш притаманною рисою творчості Шермана Alexie. Це відбувається завдяки стьобу та кітчу, як літературних інструментів для боротьби за збереження корінної історії та культури індіанців. За допомогою стьобу та кітчу, Шерман Alexie піднімає актуальні питання сучасних індіанців в своїх творах.

Використання стьобу та кітчу в роботах Шермана Alexie «Ось, що значить сказати Фенікс» із збірки «Одинокий Рейнджер і Тонто в кулачному бою на небесах» та сценарію до фільму «Димові сигнали» підтверджує, що стьоб та кітч в досліджених текстах може слугувати як методами виявлення корінної ідентичності у романах

Шермана Alexie так і літературним інструментарієм для боротьби за збереження корінної історії та культури індіанців, протистояння внутрішнім негативним людським якостям, які із середини руйнують поняття справжнього корінного воїна своєї землі.

Творчість письменника наголошує на важливості наполегливої праці для набуття сучасною корінною молоддю стійкого світогляду, як інтелектуальної зброї, щоб подолати існуючу таку проблему, як «чужість» на корінних землях, що «перетворюється для американських індіанців на національну трагедію, вкорінену у підсвідомість цілих поколінь травму. < > Ідентичність в умовах перманентної соціальної нестабільності < > набуває форми інструменту аварійного захисту і є знаряддям ціннісних орієнтирів, засобом самозахисту» [Шостак, 2017, с.142].

Шерман Alexie передає своє розуміння збереження ідентичності, вірності традиціям індіанської культури світоглядом молодих героїв індіанців в збірці «Одинокий Рейнджер та Тонто в кулачному бою на небесах». Гумор, кітч, стьоб, легка та жорстока іронія, пародія допомагають передати читачеві відношення корінного населення до «чужого» світу в подорожі за відродження своєї національної ідентичності.

*Надія Яковенко
Валентина Каширська
Вікторія Побережна
Світлана Коваль*

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ КОРІННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Аналізуючи історичні підходи до розгляду поняття культурної ідентичності, можна стверджувати, що у минулому усталилися два шляхи до вирішення цієї проблеми. З одного боку, панував картезіанський підхід, згідно з яким людина зводилася до дихотомії свідомості і розуму. Інший підхід був в опозиції до першого; згідно з ним, не існує людини взагалі, але натомість кожна особистість є культурно і національно закоріненою. Станом на початок ХХІ ст. вважається, що обидві ці позиції не відповідають повною мірою людській природі. Сучасний стан філософської думки

вимагає пошуку такої інтерпретативної схеми, у якій людина, свобода і культурна ідентичність постали б як взаємодоповнення, а не взаємовиключення. Персональне розгортання ідентичності відбувається у певному комунікативному середовищі і взаємопов'язане з наявними мовленнєво-дискурсними практиками. Гантінгтон розглядає цивілізацію як культурну спільність найвищого гатунку, він розподіляє цивілізації, спираючись на сукупну спорідненість мови, історії, релігії, звичаїв та соціальних інституцій. На його думку, цивілізація є «широким культурним угрупованням людей і найширшим колом їх культурної ідентифікації – за винятком того, що взагалі відрізняє людей від інших живих істот. Цивілізацію визначають і такі загальні об'єктивні елементи як мова, історія, традиції, інститути і суб'єктивна самоідентифікація людей. <...> Цивілізація – це найбільше «ми», де людина відчуває себе вдома у культурному відношенні, і одночасно те, що відрізняє нас від усіх «їх» - тих, що знаходяться із зовні».

Науковий аналіз соціологічного концепту національна ідентичність виявляє ряд стійких і значимих зв'язків і відносин, які дозволяють цілісно розглядати і виокремлювати це явище із суб'єктно-діяльнісних позицій. Зазвичай дослідники не акцентують увагу на тому факті, що саме гендерно-груповий та віковий суб'єктивізм відіграють визначальну роль у творенні національної ідентичності загалом. Так, О.Шостак переконана, що важливою константною. Поняття національна ідентичність багатьох індіанських народів Північної Америки є уявлення про дім. «Уявлення про дім як про відображення світоглядної моделі відповідає індіанським уявленням про оточуюче середовище, сповнене гармонії у відносинах між людьми і живими істотами (старшими братами людей за уявленнями корінних народів Північної Америки). У будь-якій автохтонній культурі дім буде розглядатися як упорядкована цілісність, що протистоїть хаосу. Наявність у людини дому автоматично підтверджує її приналежність до певного родинного кола, клану, а отже до певної культурної традиції, що упорядковувала життя кожної людини відповідно до існуючих життєвих умов. Для збереження душевної рівноваги індивід має поділяти систему релевантностей, що прийнята членами його найближчого оточення, таким чином він має шанс передбачити дії інших членів групи відносно себе, рівно як і їхню реакцію на власні

вчинки. У такий спосіб людина здатна не лише передбачити завтрашний день, але й планувати віддалене майбутнє».

У той же час як такий дослідник як Н.Березнікова доводить, що «Корінні письменники Північної Америки використовують літературну творчість, як кодування своїх поглядів на історичний процес розвитку їх народності в епоху постмодерну. Технологічна революція розвитку людства відкрила доступ до сучасних форм вираження думок письменниками, можливості спілкуватись в прямому ефірі із своїми читачами, прихильниками та опонентами» [Березнікова].

В.Базова у свою чергу запевняє, що «Nowadays there is no doubt that the processes of decolonization play a leading role in shaping the literary tradition of the North American indigenous nations. Indian writers like N. Scott Momaday, Ignatia Broker and Leslie Marmon Silko declare their works as ideologically intertwined with the claims for the national identity of the colonized peoples of North America, referring to the national indigenous heritage that has long been considered an unimportant dying cultural component of the American Indians. An important role in this heritage is played by the concept of corporeality and sexuality. Literary-physical discourse as a value-ideological segment of the picture of the world of these authors is a special way of promoting the author's consciousness in the artistic text» [Базова 2017].

О.Шостак переконана, що «національна, етнічна, релігійна ідентичність утворюється за допомогою формулювань, які містять заперечення іншої ідентичності, оголошуючи про те, ким ми не є. У цьому зв'язку для появи колективної або й особистої ідентичності обов'язковою умовою є поява образу «іншого», найчастіше ворога, на тлі цього образу і відбувається процес самоідентифікації» [Шостак 2015].

Говорячи про ідентичність корінних народів Північної Америки, можна стверджувати, що вони мають протистояти у цьому процесі філософії «взаємин «Я» та «Іншого» проектується на сферу міжкультурних процесів, західна логоцентрична традиція тривалий час розглядала ці взаємини у рамках універсального протиставлення тотожності й відмінності, коли «Інший» мислився як «Чужий», іншість якого підлягає підпорядкуванню й асиміляції, або ж тотальному знищенню чи хоча б нівелюванню через виключення із мейнстрімної структури. Це філософія агресії і завоювань». Хоча з

іншого боку цілком слушним можна вважати твердження С.Хансакера, про те, що «зобразити себе націоналістом не є питанням привласнення заздалегідь встановлених політичних установок, а радше це виступ проти попередніх моделей національної ідентичності з метою створення нових, позбавлених обмежень або зручніших моделей націоналізму».

У свою чергу О.Шостак пише про те, що «дослідники ідентичності звертають увагу на те, що часто національна, етнічна, релігійна ідентичність утворюється за допомогою формулювань, які містять заперечення іншої ідентичності, оголошуючи про те, ким ми не є. У цьому зв'язку для появи колективної або й особистої ідентичності обов'язковою умовою є поява образу «іншого», найчастіше ворога, на тлі цього образу і відбувається процес самоідентифікації».

Як пояснює О.Шостак, «Осмислення процесів формування національної і культурної ідентичності є ґрунтом для спрямованого осягнення динаміки привласнення особистістю у повсякденному житті культури і ідентичності Іншого. Концепції транскультурації, культурного полілогу, взаємодія різних культур, котрі при цьому залишають за собою право бути «непрозорими», унаочнюють нові уявлення про порядок і хаос у світі, і є своєрідною спробою пошуків виходу із ситуації постмодерну»» [Шостак 2018].

Б.Попов доводить, що підсвідоме як частина несвідомого перебуваючи поза фокусом свідомості, тісно пов'язане з нею, впливає на перебіг свідомих дій, а із зміною умов порівняно легко переходить у сферу свідомого. На базі етнічного підсвідомого у процесі еволюції виникає нижній рівень етнічного самоусвідомлення, який уже переходить у рамки свідомого [Попов]. Представників єдиної етнічної спільноти вирізняє певний набір рис, поведінкових та ціннісних орієнтирів і стереотипів, закорінених у підсвідомості, які виявляються на рівні повсякденних автоматичних реакцій.

Говорячи про сприйняття індіанських культур у сучасному американському суспільстві не можна оминати таке явище як прагнення до комерціалізації корінних жителів континенту будь-яким коштом. Важливе місце тут посідають стереотипізація, коли до Іншого ставляться як до товару, що добре продається і приносить матеріальний зиск. У такий спосіб відбувається не викорінення

іншого з-поміж свого, а свідоме подолання інакшості, її нівелювання. У цьому відношенні показовим для американського суспільства є прихований расизм, який демонструється у комерційному застосуванні таких образливих для корінних жителів слів як «червоношкірі», «індіанці», «скво», «папус», «вам-пум» та ін., у назвах спортивних команд та рекламі різноманітних товарів, використанні образів індіанців як маскотів, найменуванні машин за назвами націй (Cherokee, Dakota, Winnebago). Все це кожного разу актуалізує історичні стереотипи про варварську дикість корінних жителів, сексуальну доступність індіанських жінок та уроджену лінь індіанців. Дослідники наголошують, що використання індіанських маскотів є не лише недостойним тиражуванням стереотипів, але й прямим приниженням корінних жителів.

Про інший вид комерціалізації індіанської культури розповідає Стів Рассел: «У Європі дорослі люди бігають по лісу напівголені, б'ючи увесь час у барабани, зводять тіпі там де їх просто немає бути з точки зору здорового глузду. Тому що тіпі – це людський притулок там, де лісу мало. Американські індіанці не зводять тіпі у лісах. Багато американців вважають себе правнуками королівських родин народу черокі (і чому це має обов'язково бути черокі?), зазвичай вони ведуть свій родовід від принцеси, котра з'являється їм уві сні і наказує збирати артефакти пов'язані із людьми сіу. Ну хоч почуття гумору бабусі не зраджує...».

Категорія часу відіграє важливу роль у міфопоетичній моделі світу письменників корінного походження Північної Америки. Їхні тексти художньо втілюють філософське розуміння часу, відмежувавшись від привнесеного з Європи старозаповітного переживання часу як есхатологічного процесу, напруженого очікування події, що має завершити історію людства, ці письменники сприймають час як щось циклічне, що має час від часу повторюватися. Це уявлення про час формує зовсім відмінний від Старого Світу уявлення про національну ідентичність, бо як сказав Ренан «нація – це душа, духовний принцип. І лише два джерела формують цю душу і духовний принцип. Одне – в минулому, друге – в майбутньому. Одне – це спільне володіння багатим спадком споминів, друге – це спільна згода, бажання жити разом, користатися спільним і надалі неподільним спадком... Нація – це велика солідарність, утворювана почуттям жертв, які вже принесено й які є

намір принести в майбутньому. Нація вимагає минулого, але в сучасності вона резюмується цілком конкретним фактором: це ясно висловлене бажання продовжувати спільне існування».

О. Шостак переконує, що завдання індіанських письменників, та й історіософії, як літературознавчої дисципліни, зовсім не полягає у тому аби «виявити цивілізаційне місце, а з ним і історичний простір корінних народів». Аналізуючи твір «Оренда» Дж.Бойдена, дослідниця доводить, що його завдання «полягає зовсім не в тому аби створити оромантизоване індіанське минуле, такий собі дім «благородного дикуна». Навпаки, цей твір є радше дослідницьким, застосовуючи літературні прийоми, письменник прагне відтворити складні моменти індіанської історії, пов'язані із територією, що знаходиться на північ від сучасного Торонто. «Оренда» Бойдена як історіографічний роман перевизначає історію XVII ст. як своєрідний незакритий до теперішнього часу проект, який протистоїть установленим інтерпретаціям, що в імпліцитний спосіб контролюють історичні концепти і у такий спосіб прагнуть замаскувати історичні корені і лакуни сучасності, на зразок важливості впливу корінних етнічних груп у становленні сучасної Канади».

Аналізуючи творчість іншої письменниці корінного походження Сюзан Паувер і її роман «Танцівник по траві», О.Шостак пише про те, що «У своєму творі Паувер надає читачеві можливість «відкласти убік» своє мейстрімне світобачення, до якого він так призвичаївся у повсякденному житті, і побачити оточуючий світ зовсім під іншим кутом зору. На сторінках роману живуть одночасно сучасні космічні технології і древні шляхи народу сіу, вони не заперечують одне одного, більше того, вони у якийсь момент можуть перетнутися і питання полягає лише у тому чи спроможна сучасна людина розгледіти те, як древня мудрість і сучасність співіснують у житті людини. Один із перших дослідників літератури корінних народів Річард Флек говорить про те, що «ці два світи до того тісно переплетені між собою, що ми маємо можливість побачити із абсолютно нової перспективи те, що є реальним або не-реальним. Вічна міфологічна присутність постійно вривається у сучасне життя».

Таким чином, можна зробити висновки про те, що осмислення не-християнської моделі часу у творах індіанських

письменників дає можливість глибше осягнути герметичний світ корінної ідентичності індіанських народів Північної Америки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. Національна ідентичність і мова в українській діаспорі // Сучасність. – 1999. – № 3. – С. 128-140 .
2. Азарова Л. Є. (2018). Мова як визначальний чинник ідентичності української нації. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Вип. 292: 24-32.
3. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Б. Андерсон. – К. «Критика», 2001. – 271 с.
4. Андрійчук О. Україна – Європа: тести на сумісність. – К.: Смолоскип, 2007.
5. Апенко Е.М. Литературная критика /Е.М.Апенко // История литературы США. Т.III. Литература середины XIX в. (поздний романтизм). – М.: Наследие, 2000. – С. 557-577.
6. Апресян Ю. Д. Английские синонимы и синонимический словарь / Ю. Д. Апресян // Англо-русский синонимический словарь. – М. : Наука, 1979. – С. 500–543.
7. Апресян Ю. Д. Интегральное описание языка и системная лексикография / Юрий Дереникович Апресян // Избранные труды. – М. : 1995. – Т. 2. – С. 47–52.
8. Апресян Ю. Д. Лексикографическая концепция НБАРСа / Ю. Д. Апресян // Новый большой англо-русский словарь. – М. : Русский язык. – 1993. – Т. 1. – С. 6–17.
9. Апресян Ю. Д. Толковый словарь нового типа как основа серии словарей / Ю. Д. Апресян // Современное состояние и тенденции развития отечественной лексикографии. – М. : Русский язык, 1988. – С. 14–16.
10. Архипенко Л. М. Національна ідентичність як чинник духовного захисту особистості / Л. М. Архипенко // Психологічна безпека та адаптація особистості : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7–8.11.2007 р. м.Дніпропетровськ. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 133–144.
11. Базова В. «Міфема лосося як носій індіанської сингулярності в контексті оповідання Шермана Алексіє «Найкрутіший індіанець у світі» / В.Базова // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – Вип.35. – К.: 2017. – С.49-54.

12. Бакіров В. С. Вища школа України : на шляху до європейських стандартів / В. С. Бакіров // Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины : материалы Междунар. науч.-практ. конф. – Х. : НУА, 2010. – С. 37-47.
13. Барт Р. Система моды. Статьи по семиотике культуры / Р. Барт. – М., 2003. – С. 270.
14. Березнікова Н.І. Відображення національної ідентичності американських індіанців в сучасних резерваціях індіанським письменником Шерманом Алексієм / Н.І.Березнікова // Національна ідентичність в мові та культурі: зб. наук. праць / ред. А.Г.Гудманян, О.Г.Шостак. – К.: Талком, 2017. – С.117-120.
15. Берков В. П. Вопросы двуязычной лексикографии : автореф. дисс. ... доктора филол. наук : 10.02.19 / В. П. Берков. – Л., 1971. – 30 с.
16. Берков В. П. Двуязычная лексикография / Валерий Павлович Берков. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1996. – 248 с.
17. Берков В. П. Слово в двуязычном словаре / Валерий Павлович Берков. – Таллинн : Валгус, 1977. – 276 с.
18. Бех, І. Д., Журба, К. О. (2017). Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. Гірська школа українських Карпат, 16, 24-33.
19. Бобилевич Гражина. Китч как конфликт ценностей (на примере портретов дочери кисти Александра Максовича Шилова) / Гражина Бобилевич // Revitalizace Hodnot: Umeni a LiteraturaII. Ed. J.Dohnal. – Brno, 2015 – С.115-120.
20. Бойніцька О.С. Англійський історіографічний роман кінця ХХ – початку ХХІ ст.: філософія жанру. Монографія / О.С.Бойніцька. – К.: Видавець Карпенко В. М., 2016. – 324 с.
21. Бронуэн М., Рингхэм Ф. Словарь семиотики / М. Бронуэн, Ф. Рингхэм. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 256 с.
22. Брэнд М. Наемник /Макс Брэнд [електронний ресурс]. – М.:Центрополиграф, 1998. - Режим доступу <https://www.e-reading.club/book.php.book=8742>
23. Бурстин Д. Американцы: Национальный опыт: Пер. с англ. Авт. послеслов. Шестаков В.П.; Коммент. Балдицина П.В. – М.: Изд. группа «Прогресс» - «Литера», 1993. – 624с.

24. Ващенко А.В. Фронтір / А.В. Ващенко // История литературы США / [Ред. кол. Я.Н. Засурский, М.М. Коренева, Е.А. Стеценко]. – М. : «Наследие», 1999. – Том II : Литература эпохи романтизма / [Ред. кол. 2-го тома :А.М. Зверев, М.В. Тлостанова]. – С. 349–375.
25. Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Наука, 1977 – С. 118–161.
26. Висоцька Н.О. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму / Н.О.Висоцька. – К.: КНЛУ, 2010. – 456 с.
27. Висоцька Н.О. Конституювання ідентичності в полікультурному просторі як об'єкт теоретичної рефлексії / Н.О.Висоцька // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. – К.: Стилос, 2003. – С.21-31.
28. Гак В. Г. Проблема создания универсального словаря / В. Г. Гак // Национальная специфика языка и её отражение в нормативном словаре. – М. : Русский язык, 1986. – С. 119–125.
29. Гальчинський А. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи : Методологічні аспекти / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2006. – С. 240–267.
30. Герд А. С. Основы научно-технической лексикографии / Александр Сергеевич Герд. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 69 с.
31. Головащук С. І. Перекладні словники і принципи їх укладання : на лексичному матеріалі російської та української мов / Сергій Іванович Головащук. – К. : Наукова думка, 1976. – 247 с.
32. Гомілко О. Феномен тілесності: дис. ... докт. філософ. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури»/ О.Гомілко. – К., 2007. – 438с.
33. Гора О. Освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів / О.Гора // Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 8(1). – С. 97–101. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2011_8%281%29_21.
34. Городный Л. И. Становление английской синонимической лексикографии (словари синонимов в XVIII–XIX вв.) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / Л. И. Городный. – Л., 1981. – С. 17–20.

35. Греймас А., Фонтаний Ж. Семиотика страстей: От состояния вещей к состоянию души / А.Греймас, Ж.Фонтаний. – М.: Издательство ЛКИ, 2010. – 336 с.
36. Грох М. Консенсусное объяснение формирования наций // Вопросы философии, Москва, 2011, № 01, стр. 27-36.
37. Гудзенко О.З. Міжпоколінські відмінності уявлень про фактори досягнення життєвого успіху / О.З. Гудзенко // Соціологія майбутнього: науковий журнал з проблем соціології молоді та студентства. – 2010. – № 1. – С. 106–113.
38. Гудков Л. Абортивная модернизация / Л. Гудков. – М. : Рос. полит. энциклопедия, 2011. – С. 13–14. 5 Гіденс Е. Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя Е. Гіденс. – К. : АЛЬТЕРПРЕС, 2004. – С. 15–16.
39. Гундорова Т. Кітч і Література. Травестії. /Т.Гундорова.– Факт, 2008. –284 с.
40. Денисов П. Н. Лексика русского языка и принципы ее описания / Петр Никитич Денисов. – М.: Русский язык, 1993. – 245 с.
41. Денисов П. Н. Основные проблемы теории лексикографии / Петр Никитич Денисов. – М. : Русский язык, 1976. – 207 с.
42. Денисов П. Н. Практика, история и теория лексикографии в их единстве и взаимообусловленности / П. Н. Денисов // Проблемы учебной лексикографии и обучение лексике. – М. : Русский язык, 1978. – С. 25–33.
43. Донскіс Л. Збентежена ідентичність і сучасний світ / Леонідас Донскіс: (пер. З англ. О.Буценко). – К.:Факт, 2010. – 311 с.
44. Дубичинский В.В. Искусство создания словарей. Конспекты по лексикографии / Владимир Владимирович Дубичинский. – Харьков : ХГПУ, 1994. – С. 18–23.
45. Жлуктенко Ю. Українська мова на лінгвістичній карті Канади // Київ : Наук. думка, 1990. – 176 с.
46. Заблоцький В.В. Мовна політика в Україні: стан та напрями оптимізації : автореф. дис. канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси (політичні науки)» / В.В. Заблоцький. – Х., 2007. – 16 с.
47. Казакевич, О. (2017). Роль мови у формуванні національної ідентичності (Role of language in the national identity format). Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія», (Вип. 18), - с. 77-79.

48. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – М., 2004. – 477 с.
49. Кларк, Уолтер Ван Тилберт. Случай у брода / Уолтер Ван Тилберт Кларк. [електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/chapter.php/133275/36/Prizraki_bizonov._Amerikanske_pis_ateli_o_Dal'nem_Zapade.html
50. Колісниченко А. В. Міфопоетика творчості Гарта Крейна: дис. канд. філол. наук: 10. 01. 04 / Колісниченко Анна Віталіївна; М-во освіти і науки України, Нац. Дніпровський ун-т ім. Олеся Гончара. – Дніпро, 2017. – 174 с.
51. Колісниченко А. В. Першостихії як засіб гармонізації художнього простору поеми Гарта Крейна «Міст» / А. В. Колісниченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – Серія: Філологія, 2016 – Вип. 22. – С. 70-72.
52. Корабльова Н.С. Багатовимірність рольової реальності: ролі і маски – лик і личина / Надія Степанівна Корабльова- Харків: ХНУ, 2000.- 288с.
53. Коренева М.М. Литература XVIII в. Введение /М.М.Коренева // История литературы США. Т.І. Литература колониального периода и эпохи Войны за независимость XVII-XVIII в. – М.: Наследие, 1997. – С. 329-349.
54. Кременецькі компаративні студії : [науковий часопис / ред.: Чик Д.Ч., Пасічник О.В.]. -- 2016. -- Вип. VI. Т. I.-- С. 307-317.
55. КрючковаТ.Б. Языковая политикан реальность [Текст] /Т.Б. Крючкова // Вопросы филологии. — 2010. — №1 (34). — С. 30-39.
56. Кудашев И.С. Проектирование переводческих словарей специальной лексики / Игорь Сергеевич Кудашев. – Helsinki : Helsinki University, 2007. – 445 с. Вісник КНЛУ. Серія Філологія. Том 16. № 1. 2013.
57. Кун М. А. Легенди і міфи Стародавньої Греції / М. А. Кун. – К., 2013. – 229 с.
58. Куць О.М. Мовна політика в державотворчих процесах України : навч. посіб. / О.М. Куць. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Карамзіна, 2004. – 275 с.
59. Ламур, Луис. Как был покорен Запад / Луис Ламур. [електронний ресурс]. – М.:Центрополиграф, 1994. - Режим доступу http://loveread.ec/view_global.php?id=6214

60. Логан Джек. Железный мустанг / Джек Логан [электронный ресурс]. – Режим доступа - <https://libking.ru/books/adv-/adv-western/439780-dzhek-logan-zheleznyu-mustang.html>
61. Лотман Ю. Театральный язык и живопись (К проблеме иконической риторики) / Ю.Лотман // Статьи по семиотике культуры и искусства. – Санкт-Петербург, Гуманитарное агентство «Академический проект», 2002. – 551 с.
62. Макмуртри Лэрри. Одинокий голубь / Лэрри Макмуртри. [электронный ресурс]. – Режим доступа <https://www.e-reading.club/book.php?book=99588>
63. Марчук Ю. Н. Действующие системы машинного перевода и автоматические словари / Ю. Н. Марчук // Машинный перевод и автоматизация информационных процессов : [сб. ст.]. – М. : Наука, 1979. – Вып. 3. – 70 с.
64. Маслова В. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В.Маслова. – 3-е изд., перераб. и доп. – Минск: ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
65. Медвідь Ф. Взаємозв'язок національної і релігійної ідеї в контексті релігійно-духовного життя України / Ф. Медвідь // Вісник УАДУ. – 2003. – № 1. – С. 364.
66. Мифы индейцев Южной и Северной Америки. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.lib.ru
67. Михед Т.В. Пуриганська традиція і література Американського Ренесансу: 1830-1860 / Т.В.Михед. – К.: Знання України, 2006. – 344 с.
68. Морковкин В. В. Типология типологических словарей / В. В. Морковкин // *Vocabulum et vocabularium*. – Харьков : Изд-во Харьковского ун-та, 1994. – Вып. 1 – С. 13–23.
69. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії / Артем Амвросійович Москаленко. – К. : Державне учбово-педагогічне в-во “Радянська школа”, 1961. – 164 с.
70. Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др; Пер с англ. и нем. Л. Е. Переяславцевой, М. С. Панина, М. Б. Гнедовского — М.: Практис, 2002. — 416 с.
71. О.Шостак Опозиція «Свій-Чужий» у сприйнятті національної ідентичності корінних жителів Північної Америки/ О.Г.Шостак// Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – 2017. -- №1 (25). – С.137-143.

72. Овсяннико-Куликовский Д. Н. Психология национальности / Д. Н. Овсяннико-Куликовский. – СПб., 1922. – 188 с
73. Огієнко І. Наука про рідномовні обов'язки. – Львів: “Фенікс”, 1995. – 46 с.
74. Ожегов С. И. Лексикология. Лексикография. Культура речи / Сергей Иванович Ожегов. – М. : Высшая школа, 1974. – 352 с.
75. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія / Леонід Сидорович Паламарчук. – К. : Наукова думка 1978. – 201 с.
76. Паунд Эзра. Стихотворения и избранные Santos / Эзра Паунд. – М.: СПб, 2003. – 887 с.
77. Пачковский Ю. Ціннісно-професійний контекст світоглядних орієнтацій студентської молоді (досвід українсько-польського соціологічного дослідження) / Ю. Пачковский // Український соціологічний журнал. – 2009. – № 1-2. – С. 79–94.
78. Полюга Л. Проблеми української лексикографії в освітанському процесі / Л. Полюга // Українська мова в освіті : [матеріали Всеукр. наук. конф. “Українська мова в освіті”]. – Івано-Франківськ : Плай, 2000. – С. 141–153.
79. Рибалко М.-М. Функціонування танго-дискурсу в сучасних англomовних фільмах / М.-М.Рибалко // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог: Видавництво національного університету «Острозька академія». – Вип. 30. – 2012. – С. 309—312.
80. Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди / Еразм Роттердамський. — К.: Основи, 1993. — 319 с.
81. Серякова І. Магія невербальної комунікації. Навч. посібник / І.Серякова. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. – 95 с.
82. Сімонок, В. П. (2016). Запозичена лексика в українській мовній картині світу. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація, (2), 96-102.
83. Слово і час. – 2009. №11. – С. 68-74.
84. Сокурянская Л. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода / Л. Сокурянская : монографія. – Харьков : Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, 2006. – 576 с.
85. Соломоник А. парадигма семиотики: Очерки по общей семиотике / А. Соломоник. – М.: Издательство ЛКИ, 2011. – 336 с.
86. Ставицька Л. Український жаргон: Словник. – К., 2005. – 496 с.

87. Стукалин Ю.В. «Первая энциклопедия Дикого Запада – от А до Z»: Яуза, Эксмо; Москва; 2014. – С. 259.
88. Тараненко О. О. Новий словник української мови (Концепція та принципи укладання словника) / Олександр Онисимович Тараненко. – К. : [б. в.]; Кам'янець-Подільський : [б. в.], 1996. – 172с.
89. Терентьев Ф. Самюэль Хантингтон. Кто мы? Вызовы американской идентич-
90. Терещенко К.В. Національна ідентичність як складова системи соціальної ідентичності особистості / К.В. Терещенко // Вісник післядипломної освіти. – 2010. – Вип. 1(2). – С. 392–399. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1%282%29_47.
91. Ткаченко Є.В. Конституційно-правове регулювання мовних відносин: порівняльний аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Є.В. Ткаченко. – Х., 2009. – 19 с.
92. Фишман Д. Сегодняшние споры между примордиалистами и конструктивистами : связь между языком и этничностью с точки зрения ученых и повседневной жизни / Джошуа Фишман // Логос. – № 4 (49). – 2005. – С. 132–140.
93. Фокс Норман. Злые земли / Норман Фокс. [электронный ресурс]. – Режим доступу <https://www.e-reading.club/book.php?book=60264>
94. Харицька С.В. Гендерні мовні маркери у лінгвістиці політичного дискурсу / С Харицька // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах : зб. наук. праць. – К.: Університет «Україна», 2018. – Вип. 37. – С. 90–94.
95. Харченко Л. Міфотворчість як дієвий чинник суспільно-політичного життя / Л. Харченко // Вісник Львівського університету. – Серія «Філософські науки». – Вип.5. – Львів, 2003. – С. 199-207.
96. Хобсбаум, Э. Р. И. К. (2005). Все ли языки равны? Язык, культура и национальная идентичность. логос, (4), 49.
97. Чередник, Ю. (2010). Мовне планування як складова державної мовної політики: теоретико-методологічний аспект. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dums/2010_1/10cymtma.pdf.

98. Черкес Б.С. Національна ідентичність в архітектурі міста: Монографія/ Б.С.Черкес. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2008. - 268с.
99. Шевченко О.В. Формування національної ідентичності як компонента Я-образу особистості / О.В. Шевченко // Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні. – К., 2003. – С. 409–420.
100. Шерман Алекси. Коренные народы Черепашьего острова, [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://indigenous.jimdo.com>
101. Шостак О. «Иронический китч как способ выявления национальной идентичности» / О.Шостак //Revitalize Hotnot: Umeni a LiteraturaII. Ed. J.Dohnal. – Vrnо, 2015 – С.255-263.
102. Шостак О. «Опозиція «Свій – Чужий» у сприйнятті національної ідентичності корінних жителів Північної Америка/О.Шостак // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. – Вип. 1 (25). – К.: НАУ, 2017. – С.137-143.
103. Шостак О. «Постмодерний китч як шлях до вияву національної ідентичності у творчості Джералда Візенора» / О.Шостак //Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – Вип.34. – К.: 2016. – С.244-257.
104. Шостак О. Втілення ідеї всеїдності у романі «Сади в дюнах» Леслі Мармон Сілко/ О.Шостак// Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб.наук.праць. – К.: Університет «Україна», 2013. – Вип.28. – С.295-311.
105. Шостак О. Вчення про священне коло як шлях до подолання національного травматичного синдрому у творчості американських та канадських письменників індіанського походження/ О.Шостак// Сучасні літературознавчі студії. Літературний дискурс: транс культурні виміри: зб.наук.праць. – К.:Вид. центр КНЛУ,2015. – С.613-623.
106. Шостак О. Г. Життя як подолання больового синдрому у романах американських письменників корінного походження / О. Г. Шостак // Американські та британські студії: мовознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація: Збірник наукових праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. – К.: Талком, 2016. – С. 74-84.

107. Шостак О. Г. Идеологема національної свідомості у творчості письменників індіанського походження / О. Г. Шостак // Літературознавчі студії. – Вип. 19, Ч. 2. – К., 2007 – С. 251-259
108. Шостак О. Гендерна ідентичність корінних жителів Північної Америки/ О.Шостак// Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія». Проблеми культурної ідентичності в ситуації сучасного діалогу культур: матеріали X міжнародної наукової конференції. (Острог, 18–19 травня 2017 року). – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2018. – Вип. 19. – С.34-51.
109. Шостак О. Кохання як імперський захват (на прикладі романів Н.Скотта Момадея «Дім створений із світанку» та «Трьохденний шлях» Джозефа Бойдена) / О.Шостак// Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб.наук.праць. – К.: Університет «Україна», 2015. – Вип.32. – С.201-217.
110. Шостак О.Г. Просторова ідентичність Черокі у романі Діани Глансі «Відштовхуючи ведмеда. Роман про стежину сліз» / О. Шостак/ Національна ідентичність в мові та культурі: зб. наук. праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, О. Г. Шостак. – К. : Талком, 2018. – С.68–71.
111. Щерба Л. В. Опыт общей теории лексикографии / Лев Владимирович Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике. – Л. : Наука, 1958. – 182 с.
112. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность / Лев Владимирович Щерба. – Л. : Наука, 1974. – 428 с.
113. Элиаде М. Аспекты мифа / М. Элиаде / [Перевод В. Большаков]. – М.: «Инвест ППП», 1995 – 236 с.
114. Altugan, A.S. (2015). The Relationship between Cultural Identity and Learning. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 186, p. 1159-1162. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.161>
115. Broker, Ignatia. *Night Flying Woman. An Ojibway Narrative* / Ignatia Broker. – St.Paul: Borealis Books, 1983. – 135 p.
116. “How to become a producer in Hollywood?” (“Kak stat’ produserom v Gollivude: Vypusknitsa MGU Ol’ga Lesnova s uspekhom rabotaet v sviataia sviatykh amerikanskoj kinoindustrii), *Russkie v Amerike*, выпуск 3, 2016, pp. 62-65.
117. Alexie Sherman. *The Toughest Indian in the World*. Grove Press, 2000.

118. Alexie Sherman "Smoke Signals" A Screenplay/ Sherman Alexie. – New York: Hyperion, 1998. – 179 p.
119. Alexie Sherman "The Lone Ranger and Tonto FistFight in heaven"/ Sherman Alexie. – New York: Harper Perennial, 1994. – 223 p.
120. Alexie Sherman. Interview "The Gardian"/ [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
121. Ammon U. Language conflicts in the European Union [Text] / U. Ammon // International Journal of Applied Linguistics. — 2006. — Vol. 16. — No. 3. — P.319-338.
122. Bakmand B. National language planning, why (not)? / B.Bakmand // Intercultural Communication. Berlin / New-York : Mouton de Gruyter, 2000 – April. – issue 3. – P.404 – 1 634. – Access mode : www.immi.se/intercultural.
123. Barbour S. Language and Nationalism in Europe. Oxford University Press, 2000. P. 83. Burke P. // URL: <http://terrain.revues.org/3142> (дата обращения: 10.02.2012).
124. Belin, Esther G. From the Belly of My Beauty. University of Arizona Press, 1999.
125. Bercovitch, S. Preface / Sacvan Bercovitch // Reconstructing American Literary History / Ed. S. Bercovitch. – Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press, 1986. – P.VII-X.
126. Bercovitch, S. The Problem of Ideology in American Literary History / Sacvan Bercovitch // New Literary History. – # 12, 1986. – P. 635-664.
127. Bercovitch, S. The Rites of Assent: Transformations in the Symbolic Construction of America / Sacvan Bercovitch. – N.Y. & L.: Routledge, 1993. – 432 p.
128. Bland, Jared. Joseph Boyden Tackles Native Torture, Colonial Amnesia and Ongoing Racism [Электронный ресурс] :// The Globe and Mail , 26 March, 2017 Режим доступа: <https://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/joseph-boyden-tackles-native-torture-colonial-amnesia-and-ongoing-racism/article14308176/>
129. Boyden, Joseph. The Orenda. – Toronto: Penguin, 2014. – 490 p.
130. Bruyneel, Kevin. The Third Space of Sovereignty. The Postcolonial Politics of U.S.-Indigenous Relations. – Minneapolis-London: University of Minnesota Press, 2007. – 319p.

131. Burstyn D. Amerykantsy: Natsyonal'nyj opyt: Per. s anhl. Avt. posleslov. Shestakov V.P.; Komment. Baldytsyna P.V. – M.: Yzd. hruppa «Prohress» - «Lytera», 1993. – 624s.
132. Chovancova K. Tolérance (des différences), purisme et politique linguistique en Slovaquie et en France // URL: http://www.sens-public.org/IMG/pdf/SensPublic_DossierEurope_MZazrivcova.pdf (дата об-ращення: 02.02.2012).
133. Collins dictionary (n.d). Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/success>
134. Crane H. Complete Poems and Selected Letters and Prose of Hart Crane / Hart Crane. – New York: Garden City, 1966. – xvii, 302 p.
135. Crane H. The collected poems of Hart Crane. / Hart Crane // Edited with an introduction by Waldo Frank. – New York: Liveright publishing corporation, 1933. – xxxiv, 179 p., ill.
136. D’Haen, Th. How Many Canons Do We Need? World Literature, National Literature, European Literature / Theo D’Haen // The Canonical Debate Today: Crossing Disciplinary and Cultural Boundaries / Ed. by L.Papadima, D. Damrosch, T. D’Haen. – Amsterdam, N.Y. : Rodopi, 2011. – P.19 - 37.
137. De Swaan A. The language predicament of the EU since the enlargements // Sociolinguistica. 2007, № 21.
138. Elliott, E. Those Irrepressible Puritans: Canon War Survivors / Emory Elliott // Пуританська традиція в літературі США. – К.: Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, 2004. – С. 17-35.
139. Emerson, Gloria. At the Hem of the Lowest Clouds: Meditations on Navajo Landscapes. School of American Research Press, 2003.
140. Encyclopedia of Contemporary Literary Theory. Approaches, Scholars, Terms / gen. ed. Irena Makaryk. – Toronto: University of Toronto Press, 1994. – 656 p.
141. Erman Akilli – Federico Donelli, “Reinvention of Turkish Foreign Policy in Latin America: The Cuba Case”, Insight Turkey, Vol. 18, No. 2, (Ankara: SETA, 2016), pp. 161-181.
142. Erman AKILLI, (ed.) Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar, Nobel Yayınları, 1st Edition, Ankara, Turkey, 2016. (a)
143. Erman AKILLI, Türkiye’de Devlet Kimliği ve Dış Politika, Nobel Yayınları, 2nd Edition, Ankara, Turkey, 2016. (b)
144. Foran, Charles. Joseph Boyden mines Canada’s bloody past for surprising spirituality Racism [Електронний ресурс] :// The Globe and

- Mail , 26 March, 2017 Режим доступа:
<https://www.theglobeandmail.com/arts/books-and-media/book-reviews/joseph-boyden-mines-canadas-bloody-past-for-surprising-spirituality/article14169831/>
145. Gomez, Adrian. "Daughter's Documentary Celebrates Momaday's Life."
 The Albuquerque Journal. "Life in New Mexico." Sunday October 15, 2017. 5
- Momaday, N. Scott. *Again the Far Morning: New and Selected Poems*. Albuquerque: University of New Mexico Press, 2011.
- In *the Bear's House*. N.Y. : St. Martin's Griffin, 1999.
- The Man Made of Words: Essays, Stories, Passages*. N.Y. : St. Martin's Griffin, 1997.
146. Momaday, N. Scott and Yuri Vaella *Meditations After the Bear Feast: The Poetic Dialogues of N. Scott Momaday and Yuri Vaella*. Alexander Vaschenko and Claude Clayton Smith, eds. Brunswick, Maine: Shanti Arts Publishing, 2016.
147. Gordon, Andrea. *Joseph Boyden on The Orenda, His Latest Giller-Nominated Novel* [Электронный ресурс] :// Toronto Star, 17 Sept. 2013
 Режим доступа:
http://www.thestar.com/entertainment/books/2013/09/17/joseph_boyden_on_the_orenda_his_latest_gillernominated_novel_interview.html.
 (accessed June 17, 2017).
148. Hammer L. *Hart Crane and Allen Tate: Janus-Faced Modernism / Langdon Hammer*. – Princeton: Princeton University Press, 1993. – xviii, 277 p.
149. Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. – New York: Simon and Schuster.
150. Inderjeet Parmar and Michael Cox (ed.), *Soft power and US Foreign Policy. Theoretical, historical and contemporary perspectives* (London/New York: Routledge, 2010).
151. Irwin J. *Hart Crane`s Poetry: «Appollinaire lived in Paris, I live in Cleveland, Ohio» / John Irwin*. – Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2011. – xiv, 424 p., ill.
152. Iverson, Peter, ed. "For Our Navajo People:" *Diné Letters, Speeches & Petitions 1900 – 1960*. University of New Mexico Press, 2002.

153. Javadi, A. & Javadi, M. (2008) National identity and globalization. A survey among undergraduate students in Islamabad and Gilanegharb cities (Iran). *Informacijos Mokslai*, p. 112-120. Retrieved from <http://www.zurnalai.vu.lt/informacijos-mokslai/article/viewFile/3379/2447>.
154. Joseph J. E. Identity and Language / J. E. Joseph // *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed., ed. by Keith Brown. – Vol. 5. Oxford : Elsevier, 2006. – P. 486–492.
155. Joseph Nye Jr and John D. Donahue (ed.), *Governance in a Globalizing World* (Washington: Brookings Institution Press, 2000).
156. Joseph Nye Jr, “Public Diplomacy and Soft Power”, *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 616 (2008b).
157. Joseph Nye Jr, *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* (New York: Basic Books, 1990)
158. Joseph Nye Jr, *Soft power: The Means to Success in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004).
159. Joseph Nye Jr, *The Powers to Lead* (Oxford: Oxford University Press, 2008a).
160. Kawano, Kenji. *Warriors: Navajo Code Talkers*. Northland Publishing, 1990.
161. Kellough, R.D., & Kellough, N.G. (2008). *Teaching young adolescents: Methods and resources for middle grades teaching* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.
162. Kent, Kate Peck. *Navajo Weaving: Three Centuries of Change*. School of American Research, 1985.
163. King, Haysn. “The Orenda” Faces Tough Criticism from First Nations Scholars” [Електронний ресурс] :// CBC News, 7 Mar.2014
Режим доступа: <http://www.cbc.ca/news/aboriginal/the-orenda-faces-tough-criticism-from-first-nations-scholar-1.2562786>. (accessed June 17, 2017).
164. Kocot Monika “The games with kitsch in the works of Sherman Alexie and Tomas King” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cambridgescholars.com/download/sample/61815>
165. Korzewski, M. (2005). O tolerancji w społeczeństwie i prawie holenderskim [About the Tolerance among Society and Dutch law]. – Krakow: Zakład Wydawniczy “NOMOS”.
166. Lair, M. *Redcoat Theater: Negotiating Identity in Occupied Philadelphia, 1777-1778* /Meredith Lair // William Pencak (ed)

- Pennsylvania's Revolution. – University Park: Pennsylvania State UP, 2010. – P. 192-210.
167. Larkin, E. What is a Loyalist? The American Revolution as Civil War / Edward Larkin // *Common-Place*. 2007. V. 8. № 1. Электронне джерело. Режим доступу: URL: <http://www.common-place.org/vol-08/no-01/larkin>. Загол. з екрану.
168. Larson C. *American Indian Fiction*. Albuquerque: Univ. of New Mexico Press, 1978.
169. Lauter, P. *From Walden Pond to Jurassic Park: Activism, Culture, and American Studies* / Paul Lauter. – Durham & L.: Duke Univ. Press, 2001. – 304 p.
170. Lauter, P. Introduction / Paul Lauter // *Heath Anthology of American Literature* / Ed. Paul Lauter. – Lexington, Mass.: D.C.Heath & Co, 1990. – P. XXXV – XLVIII.
171. Lauter, P. Preface / Paul Lauter // *Heath Anthology of American Literature* / Ed. P.Lauter. – 4th ed. – Boston-N.Y.: Houghton-Mifflin, 2002. – P.XXV-XLIII.
172. Lee, Lloyd L., ed. *Diné Perspectives: Revitalizing and Reclaiming Navajo Thought*.
173. Levine, L. *The Opening of the American Mind: Canons, Culture, and History* / Lawrence Levine. – Boston: Beacon Press, 1996. – 240 p.
174. Lewis R. *The poetry of Hart Crane. A Critical study* / Richard Lewis. – Princeton: Princeton University Press, 1967. – xiii, 426 p.
175. Mather, Christine. *Native America: Arts, Traditions, and Celebrations*. Clarkson Potter/Publishers, 1990.
176. Matthiessen, F.O. *American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman*/ F.O. Matthiessen // N.Y.: Oxford UP, 1941; rpr. 1969. – 720 p.
177. Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (Glencoe: The Free Press, 1967), trans. by A. M. Henderson and Talcott Parsons.
178. McNulty D. *A Study of the Influence Affecting Hart Crane/ Dorothy McNaulty*. – Chicago: Loyola University Press, 1944. – 92 p.
179. Messmer, M. *Reading National American Historiography Internationally/ Marietta Messmer* // *Comparative Literature*. – № 52:3. – 2000. – P.193-213.
180. Millett, K. *Sexual Politics* / K. Millett. – Garden City, NY: Doubleday Press, 1970. – 397p.

181. Modiano, M. A new variety of English [Текст] / Marko Modiano // English Today. – 2001. – No 68. – pp. 13–16.
182. Modiano, M. Euro-Englishes [Текст] / Marko Modiano // Kachru, Braj B., Yamuna Kachru, Cecil L. Nelson, eds. The Handbook of World Englishes. (Blackwell Handbooks in Linguistics). – Oxford: Blackwell, 2009. – pp. 223–239.
183. Momaday, N.Scott. The House Made of Dawn :[novel] / N. Scott Momadey. – N.Y.: Harper&Row, 1968. – 212 p.
184. Morris, Irvin. From the Glittering World: A Navajo Story. University of Oklahoma Press, 1997.
185. Öktem, K. 2012. “Projecting Power: Non-Conventional Policy Actors in Turkey’s International Relations.” In Another Empire? A Decade of Turkey’s Foreign Policy Under the Justice and Development Party, edited by Kerem Öktem, Ayse Kadioglu, and Mehmet Karli, 86-87. Istanbul: Istanbul Bilgi Universitesi Yayinlari.
186. Philip Seib (ed.), Toward a New Public Diplomacy (New York: Palgrave MacMillan, 2009).
187. Renan, Ernst “Qu’est-ce qu’une nation?” In Nationalism. Ed. By John Hutchinson and Anthony D.Smith. – Oxford: Oxford University Press. – P.17-19.
188. Rex J. Ethnic Minorities in the Modern Nation State: Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration. - N.Y.: Palgrave, 1996.
189. Richard C. Snyder, Burton Sapin, Valerie Hudson and H. W. Bruck, Foreign Policy Decision-Making, Revisited, New York, Palgrave Macmillan, 2003.
190. Richardson, Gladwell. Navajo Trader. University of Arizona Press, 1986.
191. Robert Dahl, “Power”, International Encyclopedia of the Social Sciences - Vol. 12 (New York: Collier-Macmillan, 1968).
192. Saint Katheri and Native American Catholics [Электронный ресурс] :// PBS. Religiln and Ethnic Newsweekly, Nov.15, 2015 Режим доступа:
<http://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2015/11/13/november-13-2015-saint-kateri-and-native-american-catholics/27910/> (accessed Jan 15, 2018).

193. Silko, Leslie Marmon Gardens in the Dunes/Leslie Marmon Silko. - Scribner Paperback Fiction Published by Simon and Schuster, 1999. – 480 p.
194. Silko, Leslie Marmon. Almanac of the Dead :[novel] / Leslie Marmon Silko. – N.Y.: Simon and Schuster, 1991. – 763p.
195. Smith, A.D. (2004). History and National Destiny: Responses and Clarifications. Nations and Nationalism, 10 (1/2), p. 195-209. <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2004.00163.x>
196. Smoke Signals. Dir. Chris Eyre. Miramax Films, 1998. / Smoke Signals. Dir. Chris Eyre. Miramax Films, 1998.
197. Spears M. Hart Crane / Monroe Spears. – Minnesota: University of Minnesota, 1965. – 48 p.
198. Stukalyn Yu.V. «Pervaia entsyklopedyia Dykoho Zapada – ot A do Z»: Yauza, Eksmo; Moskva; 2014. – S. 259.
199. Tapahnso, Luci. Sáanii Dahataal: The Women are Singing. Poems and Stories. University of Arizona Press, 1993.
200. Tapahnso, Luci. “For More than 100 Years, the U.S. Forced Navajo Students into Western Schools. The Damage is Still Felt Today.” Smithsonian Magazine, July 2016.
201. Tarik Oğuzlu, ”Soft power in Turkish foreign policy”, Australian Journal of International Affairs, Vol. 61, No. 1 (2007).
202. Tate A. Reactionary Essays on Poetry and Ideas / Allen Tate. – New York: Scribner`s, 1936. – xii p., 2 I., 3-240 p.
203. The Columbia Literary History of the United States. – N.Y.: Columbia Univ. Press, 1988. – 1263 p.
204. ТІКА, “Україна. Проекти та заходи”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tika.gov.tr/upload/2015/Prestij%20Eserler/Ukrayna-kitapcik.pdf> (дата звернення 30.06.2018).
205. ІКА, Türkiye Kalkınma Yardımları Raporu 2016, (accessed) 05.01.2018, <http://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Faaliyet%20Raporlar%20C4%B1/2016/T%C3%BCrkiye%20Kalk%C4%B1nma%20Yard%C4%B1mlar%C4%B1%20Raporu%202016.pdf>
206. Vaschenko A.V. Frontyr / A.V. Vaschenko // Ystoriya lyteratury SSHa / [Red. kol. Ya.N. Zasurskyj, M.M. Koreneva, E.A. Stetsenko]. – М. : «Nasledye», 1999. – Том II : Lyteratura epokhy romantyzma / [Red. kol. 2-ho toma :A.M. Zverev, M.V. Tlostanova]. – S. 349–375.

207. Walter Carlsnaes, Thomas Risse and Beth A. Simmons (ed.), Handbook of International Relations (Los Angeles/London: SAGE, 2013),
208. Weyhing, Richard. Joseph Boyden. The Orenda // Studies in American Indian Literatures. – 2015. - Vol.27. No2 (Summer). – P.102-105.
209. Wheeler, Jordan. Brothers in Arms : [3 novellas] /. Jordan Wheeler – Winnipeg, Manitoba: Pemmican Publications, Inc.,1989. – 223p.
210. Woodard, Charles L. Ancestral Voice: Conversations with N. Scott Momaday.
Lincoln: University of Nebraska Press, 1989.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

АБИСОВА Марія Анатоліївна

Кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

АКІЛЛІ Ерман

Доктор філософії (Історія), академік, Агі Євран університет, Киршехір (Турецька Республіка)

АРТЮШКІНА Ольга

Кандидат наук з лінгвістики, доцент, університет Жан Мулен Ліон 3, м. Ліон (Франція)

БАЗОВА Віра Ігорівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

БЕРЕЗНІКОВА Наталія Іванівна

Старший викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

БЛОКОНЬ Галина Михайлівна

Старший викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ВИСОЦЬКА Наталія Олександрівна

Доктор філологічних наук, професор, Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ГЛУШАНИЦЯ Наталія Вікторівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ДЖЕЙКОБЗ Конні А.

Доктор філософії, професор Сан Хуан коледж, Фармінгтон, Нью Мексико (США)

КАШПРОВСЬКА Валентина Вікторівна

Старший лаборант кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОВАЛЬ Світлана Володимирівна

Лаборант навчальної лабораторії «Інтерактивні технології навчання іноземним мовам» кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОЛІСНИЧЕНКО Анна Віталіївна

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

КОНОПЛЯНИК Леся Миколаївна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

МЕЛЬНИКОВА Катерина Сергіївна

Викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ПОБЕРЕЖНА Вікторія Олександрівна

Старший лаборант навчальної лабораторії «Інтерактивні технології навчання іноземним мовам» кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ПРИШУПА Юлія Юріївна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

РИБАЛКО Марія-Мирослава Олександрівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

САГРАТОВА Каріна Едуардівна

Викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

СКАРБЕРРІ-ГАРСІА С'юзен

Доктор філософії, професор, Університет Нью-Мексико, м.Альбукерке, Нью-Мексико (США)

СМИРНОВА Лариса Вікторівна

Викладач кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ТОЛМАЧЕВА Марина Олександрівна

Доктор філософії, професор історії, Вашингтонський державний університет, м. Вашингтон (США)

ХАРИЦЬКА Світлана Василівна

Кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ШОСТАК Оксана Григорівна

Кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЯКОВЕНКО Надія Леонідівна

Завідувачка навчальної лабораторії «Інтерактивні технології навчання іноземним мовам» кафедри іноземних мов і прикладної лінгвістики, факультет лінгвістики та соціальних комунікацій, Національний авіаційний університет, м. Київ

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В ІСТОРИКО-ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Абісова Марія	До проблеми ідентичності у лінгвокомунікативних практиках Європейського Союзу	3
Толмачова Марина	Місяць жіночої історії 2018 року: мистецтво та політика	15
Акіллі Ерман	Вплив організації ТІКА на турецько-українські відносини	26
Смирнова Лариса	Національна ідентичність: європейські виміри	38

РОЗДІЛ II. МОДЕЛІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОМУ ПРОСТОРІ

Висоцька Наталя	Американські літературні канони як конструкт(ор)и національної ідентичності	54
Харицька Світлана	Відображення національної ідентичності у словниках	63
Конопляник Леся Пришупа Юлія	Основні аспекти національної ідентичності української молоді у контексті глобалізації	81
Глушаниця Наталя	Мова як визначальний чільник національної ідентичності	100

РОЗДІЛ III. ПОЛІЛОГ КУЛЬТУР СУЧАСНОГО СВІТУ

Артюшкіна Ольга	Поетика дивного та дивовижна поетика: лінгвістичні інкрустації у романі Філіппа Клоделя <i>Мос ім'я Бродек</i>	115
Рибалко Мирослава-Марія	Функціонування лінгвокультурного концепту " Argentine Tango" у фільмі-мюзиклі <i>Moulin Rouge!</i>	119

Мельникова Катерина	Творчість Джона Фаулза як погляд на самоствердження особистості в контексті національної ідентичності	125
Сагратова Каріна	Гендерна сегрегація у Саудівській Аравії на прикладі роману «Дівчата Ар-рійаду»	131

РОЗДІЛ IV. ХУДОЖНІ ПРОЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КУЛЬТУРІ США

Колісниченко Анна	Світова міфологія як головна складова міфотворення ранньої лірики Гарта Крейна	141
Білоконь Галина	Підкорювач порубіжжя і ковбой як фундамент національної самобутності і гордості амерниканців	152

РОЗДІЛ V. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ЛІТЕРАТУРІ КОРИННИХ НАРОДІВ ПІВНІЧНОЇ АМЕРИКИ

Джейкобс Конні	Естер Белін та її народ дене: земля, історія та культура	158
Скарберрі-Гарсія Сюзан	Розмисли про землю: громоподібний голос Н. Скотта Момадея	169
Шостак Оксана	Гетероглосія колективної пам'яті у романі Дж. Бойдена «Оренда»	177
Базова Віра	Корпоральність у творчості письменників індіанського походження	187
Березнікова Наталя	Кітчизація творчості Шермана Alexie	200
Яковенко Надія	Формування культурної ідентичності корінних народів Північної Америки	217
Кашпіровська В. Побережна Вікторія		
Коваль Світлана		
Література		224
Відомості про авторів		242